

PREZENTAREA ARTISTICĂ:
GETA BRĂTESCU

44
22.06.19

Coperta:
VERA MUHINA
Muncitorul și colhoznica

Secolul 20

Revistă de literatură universală

editată de Uniunea Scriitorilor
din Republica Socialistă România

Comitetul de redacție:

ACAD. AL. PHILIPPIDE, ION BRAD, OV. S. CROHMĂLNICEANU, ZOE
DUMITRESCU-BUȘULENGA, MIHNEA GHEORGHIU, DAN HĂULICĂ
REDACTOR-ȘEF, GEORGETA HORODINCĂ REDACTOR-ȘEF ADJUNCT,
TATIANA NICOLESCU, FLORIAN POTRA SECRETAR GENERAL DE REDACȚIE

10
1967

SUMAR

DE VORBĂ CU REVOLUȚIA

EVGHENI EVTUȘENKO: *De vorbă cu revoluția*, în românește de Vasile
Nicolescu • 3

VSEVOLOD ROJDESTVENSKI: *În acele zile*; GALINA SEREBREA-
KOVA: *Sub semnul stelei roșii*; LIUDMIL STOIANOV: *Octombrie
în viața mea*; ALBERT RHYS WILLIAMS: *Rusia nouă văzută de ame-
ricani*; VLADIMIR LUGOVSKOI: *Tinerete*, în românește de Victor
Frunză; EDUARDAS MIEJELAITIS: *Imn dimineții*, în românește de
Geo Dumitrescu; LEONID MARTÎNOV: *Liniște*, în românește de
Tiberiu Utan; BULAT OKUDJAVA: *Strada dragostei mele*, în româ-
nește de Ioanichie Olteanu; NIKOLAI ZABOLOŢKI: *Despre frumu-
sețea chipului omenesc*, în românește de Madeleine Fortunescu • 5

PAGINI DE PROZĂ

NIKOLAI TIHONOV: *Începutul erei* • 33

EM. KAZAKIEVICI: *Colegiul extern*, în românește de T. N. • 46

ANDREI PLATONOV: *Fro*, în românește de Tatiana Berindei și C. Streia • 52

ECOURI LIRICE

GEORG HEYM: *Rusia*, poezie, în românește de N. Argintescu-Amza • 68

JORGE LUIS BORGES: *Rusia*, poezie, în românește de Florian Potra • 69

ARTA ÎN REVOLUȚIE — REVOLUȚIE ÎN ARTĂ

VLADIMIR MAIAKOVSKI: *Povestea unui pistol*, scenariu, în românește de Virgil Șoptereanu • 70

DZIGA VERTOV: *Noi — proiect de manifest —; Despre cine-adevăr; Cine-ochiul; Omul cu aparatul de filmat; Cum am realizat filmul despre Lenin* • 82

VS. MEYERHOLD: *Autenticul teatru proletar; Ideologia și tehnologia teatrului* • 96

A. TAIROV: *Literatura în teatru* • 100

BORIS SAȘAVA: *Prințesa Turandot în regia lui Vahtangov* • 104

Teatru popular, Teatru politic, Teatru proletar, montaj de G. Banu și N. Opreșcu • 106

TATIANA NICOLESCU: *Întâlniri în U.R.S.S.* • 118

VICTOR SIVETIDIS: *Dimineața lumii; Ifigenia; Cum a fost*, poeme, în românește de Florența Albu • 123

ERNEST HEMINGWAY

AMICIA MELLAND: *Casa memorială «Hemingway» din Havana* • 131

ERNEST HEMINGWAY: *Fiesta, Soarele răsare, soarele apune*, roman (I) în românește de D. Mazilu • 133

MIRCEA POPESCU: *Convorbire cu Siqueiros* • 191

DE VORBĂ CU REVOLUȚIA

EVGHENI EVTUȘENKO

De vorbă cu revoluția

*Cu capul răvășit de gânduri
neliniștit ca vîntul
am uitat să cîntec pămîntul
umblînd pe jos ca altădată,
legea gravitației n-am biruit-o.*

*Drumuri de praf năclăite
înăbușe tropotul cailor,
ropotul
surd de copite.*

Deasupra rîpei
privind duşmanul în faţă
comsomoliştii din Triplie cîntă.
Doamne, ce n-ar da să nu moară !
Ei cîntă şi cîntă
iar de departe
într-un glas le răspund
vocile celor din Krasnodon
vîind din pămînt.

Braţele-mi,
după arme
tînjesc.
Sînt încă tînăr !
Deasupra capului meu răvăşit
şi mistuit de gînduri
se-nclină Revoluţia
simplu spunîndu-mi
lucruri necesare:
« Fii gata,
fii gata
de drum !
Nu-mi cere arme.
Făureşte-le singur. »
Mă ridic.

Am să rezist.
Voi birui !
Şi fără să-mi încovoi spatele,
cu fruntea sus,
fără de arme, născocitor de arme,
fără prieteni, pe urmele prietenilor călcînd !
Fără confortul spurcat de călduţ,
fără anii cu şira spinării plecată,
fără burta-mbuibată-a filistinului,
nimic nu mă va face vreodată
să vînd Revoluţia !

În româneşte de VASILE NICOLESCU

VSEVOLOD ROJDESTVENSKI

În acele zile

În octombrie 1917 eram student la Universitate, dar încă din februarie fusesem înrolat în armată, într-o unitate de geniu. În această calitate eram la dispoziția Comitetului militar revoluționar din Petersburg. În rîndurile soldaților se simțea destul de limpede că în oraș se pregăteau evenimente furtunoase. Unitățile de geniști erau formate în majoritatea lor din muncitori, deci oameni cu anumită pregătire tehnică și mai ales oameni ai căror tați și frați rămăseseră să muncească în uzine. Legătura cu suburbiile orașului populate de muncitori era foarte strînsă. Aproape în fiecare zi cazărmlle erau vizitate de propagandiști din rîndurile muncitorilor. Bolșevicii erau oaspeții cei mai frecvenți și cei mai doriți. «Musafirii» de altă nuanță erau mai toți alungați.

Încă din primele zile ale lui Octombrie, în oraș era o atmosferă de îngrijorare. Circulau patrulle de iunkerl, ici-colo se auzeau uneori focuri de armă. Viața orașului decurgea în aparență normal, străzile erau populate, tramvaiele circulau, totuși se simțea o încordare. Se răspîndiseră zvonuri după care Kerenski și-ar fi adus trupele credincioase la Petrograd. Comitetul militar revoluționar la rîndul său dăduse ordine ca trupele devotate lui și detașamentele gărzii roșii să fie în stare de luptă. Încordarea creștea în fiecare zi. Se apropia ciocnirea hotărîtoare dintre armatele guvernului provizoriu și detașamentele înarmate ale revoluției.

În seara zilei de 24 octombrie trecînd prin fața clădirii Telegrafului central văzui un tablou neobișnuit. În locul iunkerilor eleganți și spilcuiți care se plimbau de obicei cu puștile pe umăr lîngă intrarea principală, zării grupuri de muncitori tineri și bătrîni dintre care unii purtau revolvere la brîu. Ceva mai departe stătea o mitralieră, apoi încă una. Prin intrarea principală circulau tot timpul oameni cu figuri serioase, cam îngrijorate. Peste tot domnea însă ordinea și liniștea.

Un băiețandru se apropie, îmi controlă actele, apoi îmi ceru un foc. Intrai în vorbă cu el.

— Ei, cum merg treburile?

— Merg. Totul e-n ordine.

Am rămas profund mirat de această liniște care neîndoielnic fusese precedată cu puțin timp înainte de-o luptă fără de care nu s-ar fi putut cuceri un obiectiv militar

atît de important. Probabil că totu  se desfăşurase într-o mare repeziciune, spiritul de organizare  i surpriza juc nd un rol important.

 mi continuai drumul pe Nevski Prospekt. Cu c t înaintam mai mult, cu at t mă opreau mai des patrurile de muncitori. Permisul purt nd pecetea Comitetului militar revoluționar îmi deschidea calea.  n c teva r nduri am fost prevenit că palatul Mariinski din piața Isaaki este încă ocupat de trupele lui Kerenski. C utai să mă abat pe străzi lăturalnice.

Deși la prima vedere Nevski Prospekt părea să- i păstreze  nf   şarea sa obi nuita el era totu i altul.  n mul imea, de altfel nu prea numeroasă, vedeai haine cenușii, mantale sold  e ti fără epole i, paltoane roase, basmale groase. Ici-colo se zăreau berete de marinari.

Pe alocuri se formaseră grupuri în care se povesteau ultimele nout  i. Aproape în fiecare din ele se găsea c te ceva care venise de pe  nsula Vasilevski, din cartierul Petrograd, din suburbiile muncitorești. Zvonurile se r sp ndeau prin ora  cu o  u eal  inexplicabilă în condi iile de atunci.

Cu c t înaintam mai mult spre palatul Amiralit  ii, cu at t zvonurile se  nmul eau  i ele.  i după cum s-a dovedit mai t rziu, majoritatea dintre ele corespundeau adevărului. Se auzea că a fost respinsă încercarea iunkerilor de-a pune mâna pe podurile de peste Neva. Muncitorii din cartierul Viborg au reu it să înlăture patrurile iunkerilor de pe podul Liteinii. Același lucru se  nt mplase la podul Birjevoi  i la podul Palatului. Ultima  tire era foarte importantă pentru mine pentru că trebuia să ajung cu orice pre  la unitatea mea militară, care se afla în regiunea fort re ei Petropavlovsk.

Drumul meu trecea pe l ng  Palatul de iarnă de-a lungul parcului Alexandru.  n amurgul ce se lăsa, piața părea pustie. Ici-colo se zăreau c teva siluete omene ti. . .  n partea dintre Ermitage  i clădirea Statului Major văzui un grup pu in numeros de iunker i, pe c nd toată partea spre Nevski  i palatul Amiralit  ii era în m na trupelor revoluționare  i a gărzilor roșii. Prin arcada Statului Major încununată de cvadriga victoriei se zăreau grupuri de oameni mi c ndu-se.

Cu mare greutate reu ii să ajung în cele din urmă la unitatea de care aparțineam. Aci totul era pregătit pentru luptă, se aștepta numai ordinul Comitetului militar revoluționar.  tirile soseau mereu, una mai uluitoare dec t cealaltă. Seara t rziu de tot aflu m că trupele lui Kerenski au fost izgonite din gara Baltiski, că unit  ile militare trec de partea poporului, că  colile de of  eri de infanterie din Peterhof  i Oranienbaum au fost dezarmate. Tot mai puternic se str ngea  nelul în jurul Palatului de iarnă, citadela din urmă a guvernului provizoriu în m na căruia se mai aflau ca ultime puncte de apărare clădirea Statului Major de gardă  i a palatului Mariinski.

Noaptea de 24 spre 25 octombrie, mi-a rămas profund  nt p rit  în minte; o noapte pl n  de evenimente, de zvonuri, de speran e  i de îngrijorări. Mă aflam în odaia Comitetului sold  esc, o c m ru   str mt  pl n  de fum de țigară.  n fiecare clipă c teva tr nteau u a  ntr nd sau ie ind  i tot timpul era un zgomot de voci. Telefonistul aplecat asupra l di ei lui de lemn  nv rtea cu furie m nerul. Din c nd în când ne făcea un semn cu m na  i atunci toți tăceau, iar el scria în grabă textul telefonogramei, repet nd cuv nte disparate sau fr nturi de fraze. Dar în genere prin telefon se transmiteau numai comunicările mai pu in importante. Cele principale  i secrete erau trans-

mise prin curieri speciali. Astfel în timpul nopții am primit dispoziție să ne unim cu niște unități care aveau misiunea să înconjoare și să blocheze școlile de ofițeri de la Pavlovsk și Vladimirsk, împiedicându-i pe iunkerii să înainteze spre piața Palatului de iarnă. În afară de aceasta căpătarăm misiunea de a apăra și patrula pe podul Birjevoi.

La miezul nopții ieșii să verific patrulele și posturile. Era o noapte foarte rece, neplăcută. Din cînd în cînd ploua mărunț. Dar vîntul ce sufla puternic dinspre mare împrăstie destul de repede norii. Clădirea Bursei se înălța neagră, parcă diformă. De partea cealaltă a Nevei se zărea clădirea Palatului de iarnă. Totul era cufundat în întuneric. Ce se petrecea oare acolo în aceste ore ale nopții? Deocamdată era liniște dar era o liniște deosebită, apăsătoare, de așteptare.

Cam în dreptul podului Palatului întîlnii o patrulă care venea dinspre insula Vasilevski. Ne oprirăm să fumăm o țigară și cu această ocazie aflai că vasele venite de la Kronstadt au adus soldați care au asigurat circulația pe podul Nikolai, singurul ce mai rămăsese în mîna guvernului provizoriu.

A doua zi o dată cu ceaiul de dimineață, sosiră la cazarmă vești noi : fusese ocupată Banca de Stat de pe Sadovaia, Palatul telefoanelor și gara Varșovia, ultima dintre gări care mai rămăsese în mîna guvernului provizoriu.

La data aceea noi nu aflasem încă de fuga lui Kerenski din Petrograd într-o mașină ce purta steagul american, mînat de gîndul disperat de-a intra în legătură cu trupele de pe frontul de Nord. Miniștrii săi se baricadeseră în Palatul de iarnă. Pentru apărarea acestei ultime poziții ei reușiseră să strîngă vreo două mii de oameni și cîteva mașini blindate. Situația lor deveni însă disperată mai ales după ce fu cucerit palatul Mariinski și forțele revoluționare începură să strîngă din ce în ce mai tare inelul în jurul Palatului de iarnă pe porțiunea dinspre Nevski și Ermitage. Încă în prima jumătate a zilei începu dezordinea în rîndul trupelor guvernului provizoriu. Unele unități părăsiră piața. Chiar o parte din iunkerii, sprijinul pe care se bazuiau cel mai mult miniștrii lui Kerenski, preferară să șteargă putina. În palat mai rămăseseră doar vreo șapte-opt sute de oameni. Dimpotrivă forțele proletarietului creșteau cu fiecare oră și cercul se strîngea în jurul Palatului de iarnă.

Știrea cea mai surprinzătoare a venit către amiază. Erau niște manifeste proaspăt tipărite adresate de către Comitetul Militar Revoluționar: «Către cetățenii din Rusia». Toți repetau cu convingere că textul a fost scris de V.I.Lenin. Un adevărat entuziasm cuprinsese cazarma. «Guvernul provizoriu a fost alungat». Aceste cuvinte treceau din gură-n gură. Și deși Palatul de iarnă se mai afla în mîinile dușmanului, tuturor le era limpede că guvernul lui Kerenski își trăiește ultimele zile sau poate ultimele ceasuri. «Lenin a vorbit la Smolnii, la ședința sovietului din Petrograd». «Lenin a ieșit din ilegalitate», «Lenin e cu noi» — se auzea din toate părțile.

Cînd ieșii pe poarta cazărmii, cartierul nostru, relativ liniștit, mă uimi prin însuflețirea sa neobișnuită. Oamenii citeau manifestele și comunicatele Comitetului militar revoluționar. Trecătorii discutau cu înflăcărare sau schimbau replici fugare între ei.

Nu fără greutate îmi făcui loc spre unul din afișe. Cei din fața mea îl citeau cu voce tare și se vede că nu pentru prima oară. Un bătrînel uscățiv purtînd un palton ros și o șapcă mototolită mi se adresă: «Tinere, nu cumva ai un creion?» Îi dădui creionul

cerut. Bătrînul roti cu el triumfător prin aer, apoi apropiindu-și ochii miopi de afiș trase fără grabă o linie groasă subliniind cuvintele :

— « Propunerea imediată a unei păci democrate » ! Una la mînă !

Mulțimea răspunse aprobativ : « Așa da ! Era de mult cazul ». « S-a terminat războiul, bravo băieți ! »

— « Desființarea proprietății moșierești asupra pămîntului ». A doua ! Ia te uită ! Tărînia rusească o să respire liberă, o să-și ridice capul. Iar în ce-i privește pe moșieri, « adio și n-am cuvinte ». Și-au făcut ei chef, ajunge !

Răsunară iar exclamații aprobative.

— « Și acum iată și-a treia : Controlul muncitorilor asupra producției ». Deci s-a zis și cu fabricanții ! Să subliniem ! Și uite acum, asta ne privește pe toți. « Formarea guvernului sovietelor ».

Ultimele cuvinte le rosti solemn, răspicat și cu voce tare. O aprobare generală fu răspunsul.

Bătrînul îmi restitui creionul făcîndu-mi vesel semn cu ochiul :

— Uite-așa stau lucrurile, tinere ! A început ! Ei, cu Dumnezeu înainte ! Iar în ce privește pe domnii de acolo — și întinse mîna spre Neva, în direcția Palatului de iarnă cufundat în ceață — cu ei s-a terminat !

Și porni înainte zîmbind.

În seara zilei de 25 octombrie aflară că în noaptea din ajun pe Neva intrase cruciștorul Aurora împreună cu cîteva vase din Kronstadt și se opriase lîngă podul Nikolai. Acum podul era în întregime și definitiv în mîna revoluționarilor. Marinarii de pe aceste vase se alăturaseră trupelor care înconjuraseră piața Palatului de iarnă. Vești bune veneau și de la fortăreața Petropavlovsk care trecuse de partea revoluției, iar artileria ei sili îndreptaseră tunurile în direcția Palatului de iarnă.

Pe la opt seara am fost trimis să controlez patrurile și posturile batalionului nostru care ajunseseră pe insula Vasiliievski. Timpul era ca în ajun rece și posomorît. Ploaia mărunță parcă te-nțepa și te plictisea. Aceași ceață cenușie, umedă, stăruia în aer.

Lîngă clădirea Muzeului Zoologic întâlni un marinăr tînăr cu care făcurăm un schimb de noutăți. Ne interesa cel mai mult ce se petrecea în piața Palatului care era atît de aproape și unde se juca actul principal al piesei.

Se făcuse între timp aproape zece, dar liniștea era aceeași. Așteptarea era cu atît mai apăsătoare. Și slujba noastră de patrulare ni se părea cu atît mai plicticoasă !

E greu de spus cît a durat această așteptare. Dintr-odată răsună o salvă de tun. În momentul acela nu știam că salva fusese trasă de pe Aurora și că era semnalul care trebuia să declanșeze asaltul. Nici nu apucărăm să ne dăm seama de semnificația acestei salve că din toate părțile începura bubuiturile. Mai tîrziu aflară că tirul fusese inițiat mai ales cu intenția de-a exercita o înrîurire morală asupra miniștrilor lui Kerenski care continuau să mai rămînă în palat. Scopul a fost atins pe deplin. În sălile Palatului pătrunse panica. Masa poporului se apropia tot mai mult de clădire, împușcăturile răsunau tot mai des în piață. După miezul nopții unitățile de atac pătrunseră pe intrarea principală și pe intrările laterale în Palat. Pe la ora două asaltul luă sfîrșit, ultima cetățuie a guvernului provizoriu fusese cucerită de revoluție.

Pe la trei noaptea se redeschise circulația peste podul Palatului. Marinarii reveniră pe vasele lor. Soldații se întoarseră în cazărmi.

Toată noaptea n-a dormit însă nimeni. Toată cazarma discuta evenimentele. Toți erau emoționați, cuprinși de același sentiment de bucurie. O etapă importantă a luptei se încheiase cu succes. Nimeni nu stătea să se gîndească la greutățile ce erau în față, căci revoluția continua și mulți dintre noi mai aveam să-i apărăm și să-i întărim începutul așezat cu atîta eroism.

Sub semnul stelei roșii

Războiul civil ! Cit de mult au avut de învățat din anii aceia toți cei care fle și într-o măsură cit de mică, au participat la lupta pentru victoria lui Octombrie, au făcut parte din Armata roșie ! Nu există verificare mai bună a caracterului uman decât lupta cu greutatea într-o perioadă de încercări pentru întregul popor.

Am avut norocul să întâlnesc în 1919 oameni minunați, oameni de o mare tărie, de un mare curaj, urmărind un singur țel în viață, un singur ideal, pe care privindu-i am înțeles ce înseamnă vitejie, credință și slujire a unei idei.

Ani de neuitat, ani ce mi-au îmbogățit sufletul. Atunci, pentru prima oară în istorie, s-a călit în lupte o morală nouă, s-a format caracterul omului reprezentant al unei lumi noi. A fost o școală aspră, dar și darnică, binefăcătoare, care ne-a învățat cum trebuie să fim pentru a cunoaște cu adevărat fericirea și pentru a dăruia din plin această fericire oamenilor care înainte nu cunoscuseră nimic altceva decât umilințe și suferințe.

În focul războiului civil s-a călit voința noastră, conștiința, noțiunea de prietenie, de dragoste și onoare...

Mama m-a găsit la sfârșitul anului 1919, când secția politică a armatei se afla la Mțensk. La data aceea devenisem deja membră de partid. Ne-am întâlnit la o săptămână după sosirea ei, căci între timp fusesem plecată împreună cu Lidia Alexeeva, instructorul cu agitația și propaganda, la Orel, după niște broșuri. Ne-am întâlnit la ședința de partid. De câteva zile mama lucra la serviciul de cercetași al Statului Major.

— Doamne, mi-a spus mama, și începu să plângă. Disparația ta era cit p-aci să mă bage în mormint. Cum de ți-a venit să pleci așa fără să-mi spui nimic ?

Îmi venea să-i cer iertare, dar luptând cu ceea ce socoteam a fi o manifestare de slăbiciune, răspunsei rece :

— Toate astea sînt sentimentalisme. Ce putea să mi se întîmple ? Nu mai sînt mică, dar tu nu vrei să înțelegi asta. Sper că te-ai aranjat cu cazarea ?

Eram ferm hotărîtă să nu locuiesc împreună cu mama, pentru ca nimeni să nu se poată îndoi de independența mea. Aveam paisprezece ani. Sosirea mamei mă bucura, dar mă și supăra în aceeași măsură.

— Ai fi putut să-ți alegi altă unitate, îi spusei înciudată.

Mama îmi răspunse zîmbind :

— Asume am ales-o pe aceasta ca să fii mai aproape de tine. Dar te las să trăiești ca înainte. Dacă ai să ai nevoie de mine am să fii oricînd gata să-ți dau un ajutor.

Noaptea n-am putut dormi mult timp tot amintindu-mi cum am plecat pe furiș pe front fără să-mi pese de mama, lăsîndu-i doar un bilețel laconic : « Mamă, nu fi îngrijată. Am plecat în Armata roșie, unitatea numărul 13. Vreau să lupt pe front. Cu drag, Galea ».

Dar cum aș fi putut face altfel ? Mama nici nu voia să audă cînd îi spuneam că și eu ca toți ceilalți comsomoliști trebuie să mă duc pe front.

— Așteaptă să ai șaisprezece ani !
— Până atunci are să se termine războiul. Nu vreau să viu la masa pusă.
— Și aici este muncă destulă. Și mai ales, trebuie să înveți. Un revoluționar incult nu e revoluționar. N-ai decît patru clase. Scrii cu greșeli de gramatică, iar puterea sovietică are nevoie de oameni bine pregătiți.

În scurtele răstimpuri în care ne aflam împreună aveam continui discuții pe această temă. Mama pleca la muncă dis-de-dimineață și se întorcea spre miezul nopții. Duceam o viață liberă, lăsată în propria mea grijă. Așa a durat toată primăvara lui 1919. La începutul verii am fost primită în Comsomolul atunci organizat în Ucraina și-mi petreceam zilele la Comitetul gubernial, ce-și avea sediul într-una din vilele unui bogat fabricant de zahăr care fugise în străinătate. La începutul lui august, după ce am terminat niște cursuri de infirmiere care duraseră șase săptămîni, am fost trimisă în armata din Sud, în orașul Livnî, din gubernia Orel, unde se afla Statul Major și secția politică.

Probabil că a fost o scenă destul de curioasă cînd m-am prezentat, o fetiță cu șosete albe și pantofi de pînză, cu două codițe împletite cu funde roșii, cu un geamantanaș de carton în față trenului militar și scoțindu-mi actele am cerut să fiu primită în vagon. Dar pe vremea aceea nimeni nu se mira de nimic. Fetița era dezghețată și la întrebarea cîți ani are minți că are cincisprezece.

— Suie-te, îmi spuse un marinăr gras și bătrîn. Medicina e necesară pe front.
Dar în momentul în care trenul porni și Kievul dispăru, simții o teamă în suflet. Parcă mi-era dor de mama, de orașul natal. Mă înspăimînta necunoscutul în care mă avîntam orbește ca un copil.

Cînd te gîndești că între timp mama sosise probabil acasă, deschisese ușa camerei noastre reci, lipsită de confort și văzuse pe masă biletul scris în grabă, neglijent, de flica ei. Biata mea mamă ! Cîte luni petrecuse ea într-o grijă neconținută, cercetase, așteptase răspuns, își pierduse nădejdea și iar și-o recăpătase pînă cînd aflase unde mă găsc. Și nu i-o spusese eu. Kievul fusese părăsit de Armata roșie. Cu ultimele detașamente se retrăsese și mama mea. Ajungînd la Moscova, Partidul îi dăduse o misiune în armata în care mă aflam și eu și așa ne-am întîlnit în zilele în care se dădea o luptă aprigă pentru teritoriul Tulei amenințat de vrăjmași.

Prima bătălie

La Melitopol am sosit într-o dimineață . . . Un vagon de marfă, încărcat cu tot felul de muniții, m-a dus apoi la Novoalexeievka unde am nimerit drept într-o bătălie crîncenă. Venise și pentru mine clipa botezului de foc. E adevărat că mai văzusem eu bătălii în toamna tîrzie a anului trecut în zilele cînd armata noastră părăsise, iar apol recucerise Orelul din mîinile albilor.

Dar acum, la Novoalexeievka am văzut ce înseamnă luptă cu adevărat, bătălie în toată regula și trebuie să mărturisesc că la început am tras o spaimă îngrozitoare. Urletul și bubuitul obuzelor, strigătele oamenilor, tropotul cailor, uruitul căruțelor de artilerie, exploziile bombelor aruncate din cele cîteva avioane care roteau în cer, toate acestea s-au prăvălit asupra mea ca o expresie a stihioilor lumii, ca un semnal al sfîrșitului vieții.

Cu greu reușeam să-mi stăpînesc groaza, dorința de a fugi, de a mă ascunde, șoptind fără voie « Mamă, mamă », simțeam că încep să tremur și să mă pierd cu firea. Pe neașteptate apăru alături de mine comisarul detașamentului. Era plin de înflăcărare, cuprins de entuziasmul luptei.

— Să-i băgăm pe toți în Marea Neagră, strigă el încărcînd pe drum pușca. După mine, eroi ! Ura !

Ostașii roșii se avântară după comisar și dusă de val începui să alerg și eu. Cerul care pînă atunci mi se păruse plumburiu, acum parcă se însenină. Se înseninase pentru că și eu îmi învinsesem teama.

— Stai pe loc, îmi strigă comisarul. Vezi colea punctul medical ? Dă-i drumul într-ocolo și ajută-mă să duc pe acest tovarăș care este rănit.

Reușiram să-l ducem pe ostaș pînă la casa cea mai apropiată, unde se afla spitalul de campanie.

Forța de convingere

Sala urla. Mitingul începuse de mult cînd ajunsei și eu de la secția politică în hambarul cel mare unde se desfășura, ca de obicei în acele zile, o adunare fulger a soldaților.

Încăperea era îmbicsită de fum. Pe o tribună improvizată în grabă se afla oratorul, un om bărbos, cu chipul obosit, într-o haină veche, scurtă, pe care-l cunoșteam foarte bine — era responsabilul cu munca agitatorică trimis de Statul Major al armatei. Își scosese căciula din cap și părul îi cădea neglijent pe fruntea mare. El vorbea despre luptele care ne așteaptă, despre drumul nostru greu și despre victoria sigură. În gura lui răsunau ca un jurămint numele primilor comuniști din secolul trecut și a comunarilor parizieni morți. Oratorul spunea ostașilor roșii care cunoscuseră primele încercări și se pregăteau pentru noi lupte că lumea se îndreaptă spre o viață fericită, prin voința și sacrificiul lor și al altora asemănători lor, și apela la istorie ca martor a acestui unic adevăr pe pămînt.

Frații Grahi, Spartacus, Giordano Bruno și Galillei, Copernic și Dante, Robespierre și Blanqui, Marx, Engels și Lenin, toți erau prezenți la acest miting într-un sat din apropierea Tulei. Oamenii încetaseră să mai simtă gerul de 30 de grade care le mușca fără milă minile și picioarele.

— Ce putere uriașă reprezintă cuvîntul ! observă un flăcău, cu căciuliță de iepure pe cap, după ce oratorul termină de vorbit.

leșiram împreună afară. Pe fața băiatului se vedea o cicatrice proaspătă mare, urma unei tăieturi de sabie.

— Treci și pe la unitatea noastră ! Și noua mea cunoștință îmi dădu numărul regimentului său și-și spuse numele : Mitia.

După o jumătate de an mă afluam lîngă Salkov, în zilele în care debarcase acolo armata albă a generalului Slaşcev. Armata a 13-a înainta spre Crimeea. Lîngă Perekop începuseră lupte înverșunate. Dușmanul împins spre Marea Neagră se împotriva cu înverșunare. Și din nou la cîțiva kilometri în spatele frontului, într-un luminiș, în mijlocul unei păduri rare, s-a organizat un miting al ostașilor roșii. Recunoscu în oratorul care se urcase pe un tun, pe Mitia. Pe obrazul lui drept era aceeași cicatrice, acum violetă.

— Bine mai vorbește comandantul nostru, îmi spuse unul dintre ostași, parcă citind propriile mele gînduri.

Oratorul nu și-a îngăduit nici un cuvînt fals, nepotrivit, și cuvîntarea lui plină și ea de exemple din trecutul revoluționar, rezumînd și unele discursuri ale lui Lenin, înflăcăra pe ascultători, îi chema la luptă, la fapte de vitejie.

Nu o dată mi-a fost dat să văd în anii războiului civil ce forță magică ascund cuvintele omului, dacă el este ferm convins că luptă pentru o cauză dreaptă. Această forță este capabilă să nască minuni de vitejie, de spirit de sacrificiu.

Discursul lui Mitia a fost întrerupt de tirul artileriei. De la miting, unitatea a pornit direct la luptă. Și ce bătaie groaznică a fost ! Alții luptau pînă la capăt, căci nu aveau unde să se retragă, Armata roșie îi încercuise. Nu-mi mai amintesc la ce oră a început și cînd s-a terminat bătălia, dar știu că fiecare ostaș roșu era gata să-și dea viața pentru

ca oamenii să scape odată de război. În jurul meu răsunau gemetele răniților, acoperite de tirul artileriei, de focul armelor.

A doua zi lupta încetase, armata noastră eliberase Salkovul. Auzii în depărtare răsunînd orchestra. Erau înmormîntați eroii căzuți pe cîmpul de luptă. Nu știu ce m-a îndemnat să mă duc și eu într-acolo. În fața mormîntului, un comisar necunoscut, cu mîna bandajată, rostea cuvintele de adio. Îmi arunca privirea spre morți și văzui pe obrazul unuia dintre ei o cicatrice violetă de la tîmplă pînă la gît. Mitia ! Părea tînăr de tot și ochii lui parcă și-i închisese numai ca să nu vadă razele puternice, drepte, ale soarelui care-i cădeau pe față, mîngîindu-l în ultimele clipe.

Mitia ! Al cui fiu, al cui frate erai ? Cine erai ? Ai fost cîndva. Și lacrimi amare îmi căzură la gîndul cîte vieți tînere s-au stins în numele comunismului.

La Moscova

Am rămas în Armata roșie aproape un an. Mama, care plecase înaintea mea la Moscova, mă chema mereu să mă întorc acasă . . .

Armata sovietică eliberase aproape tot pămîntul de dușmani. Mulți dintre tovarășii mei de luptă plecaseră pe alte fronturi, alții se întorseseră acasă să învețe.

Îmi strînei și eu puținul bagaj, schimbai pantalonul de piele pe o fustă incomodă și mă pregătii de drum.

Șeful secției politice, de curînd veniți în unitatea mea, răsfoindu-mi dosarul, ridică din umeri a mirare, și spuse :

— Ai numai cincisprezece ani ! Cum se face că ai fost atîta timp în armată ?

Luîndu-mi inima în dinți, îi răspunsei :

— Se vede că oamenilor nu le ardea la data aceea de dosare, iar uneori în luptă un tînăr face cît trei bătrîni.

— Oho, ce limbă ascuțită ai ! rîse șeful. Du-te la Moscova să înveți, acum sînt alte exigențe. Entuziasmul singur nu ajunge. Ne trebuie cunoștințe, cunoștințe !

Din nou un tren militar, mă duse de pe malurile Niprului din Zaporojie; lăsam în urmă orașul nins de flori de salcîm, parfumat de flori de castan și liliac, încît îți părea că pînă și caldarîmul și zidurile caselor sînt îmbibate de miresme. În urma mea rămaseră rînd pe rînd Bahmut, Kupiansk, Belgorod, Kursk, Orel și Mțensk, orașe care-mi deveniseră dragi, orașe pentru care luptase Armata roșie și muriseră oameni scumpi mie. Împreună cu mine se întorcea la Moscova și Fedia Abramov. Trenul se apropia de gara Patocinaia, de departe se mai zăreau casele satului Serghievo. Dispăreau ultimele locuri unde fusese cantonat Statul Major al armatei 13.

— Privește, îmi spuse Fedia, deschizînd larg ușa vagonului de marfă și arătînd cu mîna pămîntul Tulei. Privește măreția lui Lenin, măreția ideilor noastre, măreția oamenilor Rusiei. Desculți și goi, ei n-au lăsat să înainteze dușmanul puternic, înarmat pînă în dinți, hrănit de toată burghazia lumii. Nici măcar pînă la Tula, ca să nu mai vorbim de Moscova, n-a putut ajunge. L-am respins cu sulii, cu pietre, cu mîinile goale, l-am gonit cu căruțe și teleguțe, cu locomotivele noastre care hîrîie, l-am bătut și l-am distrus, învingînd foamea, tifosul, sabotajul. A trebuit să se retragă în fața puterii bolșevicilor și a dispărut înghițit de întuneric. Iată ce înseamnă un ideal ! El este sufletul pămîntului !

— Iată ce înseamnă geniul lui Lenin !

Prieteni ai tinereții mele ! . . . Fiecare dintre voi și-a urmat apoi drumul său. Astăzi mulți dintre voi nu mai sînteți în viață. Alții au îmbătrînit după ani de muncă. Dar fiecare dintre noi păstrează în suflet amintirea acelor vremuri grele, dar și fericite, petrecute în Armata roșie, sub semnul stelei roșii , în anii de luptă înverșunată pentru victoria comunismului.

Octombrie în viața mea

Aveam treizeci de ani când au răsunat deasupra omenirii tunetele lui Octombrie. Ele au prevestit o lume nouă, o lume a luptei pentru fericirea omului.

În atmosfera încinsă de pulbere a primului război mondial, Octombrie s-a transformat într-o puternică lumină, în zorii unui veac nou al dreptății, în pieirea civilizației imperialiste.

Așa a înțeles intelectualitatea bulgară conștientă victoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, uriașa ei influență ideologică asupra vieții sociale și culturale în Europa și în alte continente: cu o deplină siguranță în drumul ei victorios.

Marele eveniment m-a surprins corespondent de război pe frontul macedonean, unde am avut posibilitatea să observ cum se reflectă revoluția în sufletele oamenilor — soldați și ofițeri.

Consider că la vîrsta mea omul ar fi putut să primească destule lecții cu privire la împasul în care se găsea cultura europeană, cu privire la inutilitatea ei, decăderea socială și pieirea sistemului capitalist, ca să nu rămînă indiferent în fața unui eveniment de amploarea istoricului Octombrie.

Împotriva corului la unison al reacțiunii europene și americane — de a se sugruma tinăra republică sovietică — masa largă a soldaților a fost cuprinsă de o nădejde dirză și luminoasă, că Revoluția aduce eliberarea, că prima ei problemă este să stingă incendiul războiului, prădalnic și distrugător pentru tinerele generații și pentru viitorul popoarelor. « Decretul asupra păcii », care la propunerea lui Lenin a fost adoptat de către Congresul Sovietelor de deputați ai muncitorilor și soldaților a arătat chipul luminos al Revoluției, caracterul ei uman, triumful umanismului. « Pămîntul este al celor ce-l muncesc » (Decretul asupra pămîntului) a fost cel de-al doilea decret care l-a completat pe primul și a confirmat înțelepciunea și orizontul ideilor partidului bolșevic.

Istoria de o jumătate de secol a lui Octombrie a confirmat ideile Revoluției, a întărit statul sovietic ca reazem al păcii și exemplu pentru clasa muncitoare din toate țările. Nu cred să existe om conștient în ziua de astăzi care să nu fi încercat influența ei, să nu-și fi îmbogățit spiritul cu idei noi și sentimente, să nu-și fi înălțat principiile morale. Octombrie a scos omenirea din iadul contradicțiilor și a orientat-o către țeluri înalte și nobile. Ceea ce înainte era un buchet de frumoase utopii — pacea, înlăturarea proprietății private și a exploatării, întronarea comunismului — astăzi este realitate într-o mare parte a omenirii și își continuă drumul victorios.

În calitate de scriitor trebuie să spun că într-o măsură oarecare eram pregătit pentru marea schimbare sau, mai bine zis, ea nu m-a surprins, decît poate cu imensitatea sa, cu proporțiile sale. Orice tânăr, trecut prin purgatoriul sărăciei și al setei pentru ceva nou în mijlocul unei descompuneri generale, a fost stăpînit aproximativ

de aceleași gânduri. Întreaga literatură, filozofie, artă a secolelor trecute și mai cu seamă învățătura marxist-leninistă sînt pre-istoria acestei ere noi în viața societăților.

Trecusem peste pasiunile idealismului lui Platon, ale individualismului din « Așa a spus Zarathustra », iar războaiele balcanice și primul război mondial îmi spulberaseră toate nădejdlile pentru viitorul mai bun al omului, și mai cu seamă al omului-creator. Contactul meu cu masa soldățească, care, pusă în situația de executant al ideilor smințite ale clasei dominante, fără prea multă osteneală avea conștiința locului său în timp, care zece luni după exemplul lui Octombrie a zis « Nu » războiului făcînd să amuțească armele pe front — acest contact cu poporul mi-a dezvăluit adevărul victoriei octombriste. În creația mea scriitoricească critica a marcat trei direcții de bază: critica societății burgheze și a fascismului, înfierarea războiului și apărarea lui Octombrie și a Uniunii Sovietice. Poeziile, povestirile, articolele care abordează ultima temă, adunate, ar forma un volum masiv — ele sînt, aș putea spune, cea mai mare mîndrie a mea.

Exclusivitate Secolul20

ALBERT RHYS WILLIAMS

Rusia nouă văzută de americani

În seara zilei de 25 octombrie (7 noiembrie) John Reed, Luisa Braiant, și cu mine, de teamă de a nu ne scăpa vreun lucru cît de cît interesant, ne grăbirăm spre Palatul de iarnă. Și dimineața, bucurîndu-ne de drepturile pe care ni le dădea calitatea de turiști, hoinărisem în jurul lui. La intrare ostașul care stătea de gardă, privi cu neîncredere permisul pe care ni-l eliberase Comitetul militar revoluționar. Atunci ne îndreptarăm spre altă intrare unde prezentarăm pașapoartele americane. . . Dăf furăm preveniți că de la zece dimineața, Palatul de iarnă este înconjurat de soldați, de ostași roșii și de matrozi și în orice moment poate începe un schimb de focuri de armă.

Renunțînd, ne întoarserăm în Piața palatului, dar privind prin arcada Statulul Major, nu observarăm nimic senzațional. Unele ferestre ale imensului palat erau chiar lumii-

nate. Zidurile lui vopsite într-o culoare roz-roșietică, păreau a se lumina și ele în asfințitul care cobora încet. Toamna, seara se lasă devreme la Petrograd. Era de-abia ora cinci trecute după-amiază. Parcă se înmulțise numărul soldaților și al ostașilor din garda roșie, dar în jur era tăcere și o așteptare încordată. Palatul de iarnă se mai afla încă în mîinile unui guvern fantomă, ai cărui miniștri se ascuseseră undeva în niște săli îndepărtate. . . Alături de noi văzui un grup de soldați care discutau cu ostașii din garda roșie. Soldații păreau a nu pricepe motivele întîrzierii și mormăiau supărați. « Ce rost are să mai așteptăm? » spunea unul dintre ei. « Să mergem și să punem mîna pe Kerenski și pe toată banda lui. » Ei probabil că nu știau că încă dis-de-dimineață Kerenski fugise din Palatul de iarnă în automobilul său, urmat de mașina ambasadei americane, purtînd steagul american. Un ostaș roșu, bărbos, îi răspundea supărat: « Deocamdată nu avem dreptul să trecem la ofensivă. Iunkerii s-au ascuns după fuste de muieri. Un batalion de femei apără palatul. Ziarele or să scrie că tragem în femei. Și pe lingă aceasta, tovarăși, trebuie să respectăm disciplina. Nici un fel de acțiune fără ordinul comitetului ». Se vede însă că pe soldați acest răspuns nu-i satisfăcea. Îi lăsarăm discutînd, iar noi o pornirăm pe Nevski Prospekt și de acolo spre Smolnii unde urma să se deschidă cel de-al doilea Congres al Sovietelor din întreaga Rusie.

. . . Pe Nevski era lume multă, ceea ce nu însemna că orașul trăia liniștit, fără grijă. Pe străzile învecinate vedeai care blindate cu mitralierele gata de acțiune. Revoluția nu ar fi putut să se desfășoare atît de organizat și aș spune chiar în acest spirit aparent cotidian, dacă nu i-ar fi premers o colosală muncă pregătitoare, dacă în prealabil totul nu ar fi fost gîndit cu scrupulozitate și în cele mai mici amănunte. Pe lingă aceasta desfășurarea relativ calmă a răscoalei în Petrograd nu însemna că același calm domnea și în alte localități. La Moscova, răscoala a întîmpinat o rezistență serioasă, s-au dat lupte sîngeroase. Noi ne aflam chiar în centrul furtunii. Și în acest centru al furtunii se afla Lenin. Și nu numai într-un sens simbolic ca cea mai conștientă dintre forțele conștiente care îndruma uraganul mișcării populare spontane. Lenin era în centrul evenimentelor în cel mai direct sens al cuvîntului, în sensul lui literal. « Muncitorul K. P. Ivanov » care apăruse modest în ajun la Smolnii, ținea în mîinile sale toate firele revoluției.

Unii istorici apuseni au încercat să demonstreze că Lenin nu ar fi avut nici un fel de legătură cu evenimentele reale ale Revoluției din Octombrie. E desigur un exemplu trist de auto-inducere în eroare voită, un lucru tot atît de falimentar ca orice altă încercare de a falsifica istoria. Este imposibil să diminuezi rolul pe care l-a jucat Lenin.

După cît pot judeca, planul general după care s-a condus Comitetul militar revoluționar în organizarea insurecției de la 24—25 octombrie (6—7 noiembrie) a fost expus de Lenin în articolul din 8 octombrie intitulat *Sfaturile unuia care nu e de față*. Planul lui Lenin prevedea « încercuirea și izolarea Piterului » și cucerirea lui printr-un « atac combinat al flotei, al muncitorilor și al trupelor ». Această sarcină cerea « artă și de trei ori îndrăzneală ».

. . . În același articol, Lenin scria:

« Să combinăm cele cele trei forțe principale ale noastre: flota, muncitorii și unitățile militare, astfel încît să fie neapărat ocupate și menținute cu prețul oricărui pierderi: a) telefoanele, b) telegraful, c) gările, d) podurile în primul rînd »¹

. . . La ora două la amiază trecuserăm pe la palatul Marinski, unde trebuia să aibă loc ședința obișnuită a Sovietului republicii. Ședința făgăduia să fie interesantă pentru că în ajun chiar și acest soviet dăduse un vot de neîncredere lui Kerenski (deși

¹ V. I. Lenin, Opere complete, ed. a II-a, vol. 34, pag. 400—401, Editura Politică, București, 1965.

același soviet declarase sus și tare că emisese mandate de arestare împotriva tutuor conducătorilor bolșevici care participaseră la demonstrația din iulie și împotriva tutuor membrilor Comitetului militar revoluționar). La intrarea în palat zărirăm un ggrup masiv de marinari, în timp ce un altul construia baricade. La întrebarea noastră ni se răspunde că putem intra, dar că nu mai are rost s-o facem. Totul se terminase. Nu, nimeni nu fusese arestat. Pur și simplu marinarii și soldații intraseră în Palat, urcaseră scara, se aranjaseră în ordine în lungul ei, și unul din « flăcăii noștri, marrinar de la Kronstadt, a intrat în sala de ședințe și a spus: « Nu mai există nici un fel de soviet. Duceți-vă cu toții pe la casele voastre ». Și toți s-au împrăștiat ».

Prețutendeni în oraș vedeai marinari, sau cel puțin mie mi se părea așa. . . Aveai impresia că toată flota coborise pe uscat. De fapt, nu era chiar așa. Întorcându-mă la planul conceput de Lenin după care urma să se desfășoare răscoala armată, trebuie să spun că deși toate obiectivele indicate au fost cucerite, cucerirea lor a necesitat forțe mai puține decît presupusese Lenin. De altfel, practica a arătat că era imposibil să strîngi atîtea forțe cîte socotise el a fi necesare. În ciuda așteptărilor lui Lenin, Comitetul central al flotei Baltice a putut trimite la Petrograd numai cîteva cruciătoare. În ce privește flota din nord, care după părerea lui Lenin putea fi în caz de necesitate de ajutor muncitorilor răsculați, numărul de unități militare (care trecuseră deschis de partea bolșevicilor) nu era cu mult mai mare decît al celor neutre sau dispuse ostil. Nu numai că numărul de vase și de marinari veniți în ajutorul muncitorilor răsculați din Petrograd era mai mic decît ceruse Lenin, dar chiar și detașamentele care trebuiau să participe în mod direct la asaltul Palatului de iarnă scosiră la Petrograd cu întîrziere.

Dar toate acestea le-am aflat de-abia seara.

Ajungînd la Smolnii văzurăm cîteva reflectoare care lunecau peste zidurile gălbui ale clădirii străpungînd noaptea întunecată. . . De-a lungul străzii, în fața palatului Smolnii, stăteau care blindate cu motoarele gata de acțiune. Ele erau conduse de marinari sau de ostași din garda roșie. În piață, grămezi de lemne, care în caz de nevoie puteau deveni baricade și alături un tun de trei țoli. Toate acestea fuseseră pregătite încă din timpul nopții trecute după ce Kerenski dăduse în ziua de 24 octombrie (6 noiembrie) ordin ca Smolnii să fie cucerit. Dar batalionul de soldați care urma să execute acest ordin nu și-a mai făcut pînă la urmă apariția.

La intrarea în Smolnii pe treptele late ale scării, zărirăm alt tun și cîteva mitraliere. La intrare stăteau ostași înarmați. În grupul de delegați care coborau pe scară și printre care se găseau mulți muncitori, cu căciuli și puști pe umeri, recunoșcîm pe Kamenev și Lunacearski. Tocmai se încheiase ședința sovietului din Petrograd care durase cîteva zile. De altfel trebuie spus că în aceste zile, începînd cu 22 octombrie (4 noiembrie), tot Petrogradul ținuse ședințe. La una din aceste întruniri luasem cuvîntul și eu. Dar interesul cel mai mare îl prezenta al doilea Congres al Sovietetelor care urma să se deschidă peste cîteva ceasuri aici la Smolnii. Îl oprii pe Lunacearski. Arăta îngrozitor de obosit: fața trasă, gulerul motocolic, mustățile și barba, de obicei pieptănate, acum erau încîlcite. Se vede că în ultimele zile nu prea dormise. De aceea hotărîi să nu-l sîcîi mult, îi spusei doar că fusesem pînă la Palatul de iarnă și-l întrebai cînd va fi cucerit acesta.

— Dumnezeu știe, îmi răspunde el cu un glas obosit. Mai sînt încă atîtea de făcut.

Nici unuia nu ne trecu prin cap să întrebăm dacă Lenin e la Smolnii. Cînd (după aceea ni se spuse că Lenin a venit pe neașteptate la Smolnii și că, după o întrerupere de patru luni, a luat cuvîntul pentru prima oară în public, la ședința sovietului din Petrograd care tocmai se încheiase, John Reed nu mai putea de ciudă. Cînd te gîndești, spunea el, ce gură cască sîntem, « l-am scăpat » pe Lenin. Amintindu-mi că Reed se mirase o dată grozav cînd îi mărturisii că am scăpat ocazia să-l văd pe

Lenin, îi spusei: « Omul acesta este greu de prins nu numai cînd este în ilegalitate dar și cînd e în libertate ».

Unul dintre punctele planului leninist privind răscoala armată, punct asupra căruia Lenin insistă în toate articolele și scrisorile sale din ilegalitate și care a fost adoptat nu fără luptă la ședințele Comitetului Central al Partidului bolșevic, cerea ca răscoala armată să aibă loc înainte de deschiderea celui de al doilea Congres al sovietelor. Congresul trebuia să urmeze acestui act. Bineînțeles nu existau și nu puteau exista temeri că la Congres rezoluția cu privire la răscoală nu ar fi susținută. La data aceea bolșevicii aveau majoritatea deplină în soviete. Dar Kerenski, care știa că la Congres se va vota în favoarea răscoalei, putea, trimite trupe care să înconjoare Smolnii și să împiedice cu forța ținerea Congresului. Lenin care urma regula înțeleaptă că bobocii se numără toamna, putea să supraaprecieze întrucîtva forțele bolșevicilor în rîndul unităților de marină și infanterie, dar era perfect realist atunci cînd prevedea posibilitatea unui atac neașteptat cu atît mai mult cu cît nu se știa numărul cazacilor și al soldaților chemați de pe front la ordinul lui Kerenski. . .

Congresul fixat la început pentru 20 octombrie a fost amînat pentru 25, întrucît menșevicii și socialiștii revoluționari tot mai sperau că printr-o minune oarecare guvernul va preîntîmpina răscoala și preluarea puterii de către bolșevici. . .

Congresul nu mai începea, noi eram din ce în ce mai nervoși, ne enervam unii pe alții, eram într-o stare de agitație. John Reed cel puțin se zvîrcolea ca un tigru în cușcă. Regretînd că i-a scăpat odată posibilitatea de a-l vedea pe Lenin îi era frică ca acest lucru să nu se repete, de aceea căuta în primul rînd să se lămurească unde se află Lenin și ce face. Luisa Braiant, Bessy Bitty și cu mine ne fixăram niște posturi de supraveghere pe unul din nemăsurat de lungile coridoare din Smolnii. . .

Bitty se temea mereu că în timp ce soldații și marinarii stau de veghe în jurul Palatului de iarnă înconjurat de ei, trupele venite de pe front ar putea ataca Smolnii:

— În cazul acesta, azi noapte va fi aici o baie de sînge din care cu greu va putea scăpa cineva. . .

Mă hotărîi să-l caut pe Hamberg și mă îndreptai spre Statul Major al Comitetului militar revoluționar. Bineînțeles nu mi se dădu drumul să intru. De luni comitetul era continuu în ședință. Jos, la parter, lucra tot așa fără întrerupere Statul Major al comitetelor de uzină care emitea tichete pentru distribuirea armamentului — cite 150 de puști de fiecare uzină. Armele erau distribuite la arsenalul de stat și la fortăreața Petropavlovsk, în vechiul fort de pe malul Nevei, care de luni se afla în mîinile bolșevicilor. . .

Pe Hamberg tot nu l-am putut găsi, dar în schimb, spre marea mea bucurie, l-am întîlnit lîngă Statul Major al Comitetului militar revoluționar, pe Voskov. Era palid, avea o barbă crescută de trei zile și se grăbea evident; totuși se opri, mă bătui pe spate și-mi spuse cu o voce răgușită deși fericită:

— Începe ! Marinarii au venit în număr complet. Numai de n-ar fi pe undeva vreo deficiență ! Vladimir Ilici cere să nu mai întîrziem nici o clipă !

O porni înainte, eu îl apucau de mîneacă și mergînd alături de el începui să-i pun întrebări. Între altele dacă l-a văzut pe Lenin astăzi? Nu, n-a avut ocazia.

— De altfel, dacă tu însuși ai fi venit mai devreme l-ai fi întîlnit la intrarea în sala albă. Ședea acolo cu un grup de bolșevici în timpul consfătuirilor separate care se făceau pe partide și fracțiuni. E adevărat că avea perucă, șapcă și niște ochelari mari. Se spune că Dan l-a recunoscut totuși și complet speriat a trecut pe lîngă el fără să-l bage în seamă. Cred că în momentul de față Lenin se află într-o cameră din Smolnii, dă dispoziții, primește rapoarte și mai ales pune mii de întrebări. A apucat deja să vorbească cu o mulțime de oameni și să-i descoasă în amănunt. Se interesează de

fiecare detaliu. Acum îl preocupă un singur lucru : Palatul de iarnă. Dar, iartă-mă, trebuie să fug. .

Cobori în goană pe scară iar eu alergai după el :

— Încă o întrebare, va lua astăzi Lenin cuvîntul ? Va fi în prezidiu ?

— Ascultă-mă Albert, eu trebuie să mă duc să lămuresc cît de aproape de Petrograd se află trupele acelea blestemate. Acum nu pot să prezic nimic. Nu știu cînd vom cucerii Palatul de iarnă. Știi doar un lucru — devreme ce Lenin e aici nu vor fi nici un fel de concesii. Cu vîrsare de sînge sau fără, palatul va fi luat. Iar atît timp cît el nu este în mîinile noastre, nu putem risca viața lui Lenin, căci el poate fi prins și ucis chiar sub ochii întregului congres. În ce privește sovietele din Petrograd situația e lămurită pe deplin. Aici majoritatea covîrșitoare e a noastră, tonul îl dau muncitorii din Viborg. Altfel vor sta însă lucrurile cînd Palatul de iarnă va fi cucerit, iar miniștrii arestați ; atunci menșevicii și socialiștii revoluționari pot să urle cît le place, nimic n-are să le mai poată fi de ajutor.

Voskov dispăru în goană, eu rămăsei în fața întrebărilor nerezolvate. De ce mai continua Lenin să păstreze incognito ? Oare și acum se mai simte amenințat de vreo primejdie serioasă ? . . . Era aproape zece seara cînd intrai în sala coloanelor. Delegații Congresului se înghesuiau în dreptul ușilor pe intervale, stăteau în picioare lîngă ziduri și ședeau pe pervazul ferestrelor. Părea că singurele locuri neocupate sînt doar uriașele lustre ce atîrnau de tavan. Inima mi se strînse cu înfiorare. Dar dacă într-adevăr trupele sînt la o distanță atît de mică de Smolnii încît îl pot înconjura mai înainte ca să se voteze vreo rezoluție de către congres și Lenin va fi prins ? Îl căutai din ochi pe Reed care se afla în fundul sălii, îmi făcui loc spre el și observai cu ușurare că-mi păstrase alături de el un scaun pe care pusese haina lui împăturită.

La ora zece patruzeci de minute, Feodor Ilici Dan de profesie medic, redactor de ani de zile la toate ziarele menșevice, în calitatea lui de președinte al vechiului Comitet executiv central, sună din clopoțel. Ca de obicei, chipul lui rotund, bine ras, era rece și nu exprima nimic. Înainte de a declara congresul deschis, el rosti cîteva fraze introductive încercînd să dea întrunirii un ton pro menșevic, deși partidul său, care avusese cîndva o majoritate impresionantă, se afla acum într-o minoritate sîmțitoare. El spuse că nu va rosti un discurs politic întrucît în momentul de față tovarășii săi de partid « sînt în bătaia focului în Palatul de iarnă și riscîndu-și viața, își îndeplinesc datoria ». Cuvintele lui fură acoperite de zgomotul vocilor. El declară congresul deschis.

Cînd se hotărî că în prezidiu toate partidele vor fi reprezentate proporțional cu numărul lor de delegați, menșevicii începură să se agite. Bolșevicii căpătară 14 locuri, toate celelalte partide laolaltă, 11. Socialiștii revoluționari de dreapta, de centru și menșevicii renunțară la locurile în prezidiu. Menșevicii internaționaliști își rezervară o cale de retragere declarînd că vor decide în funcție de anumite condiții. Vechiul prezidiu coborî de pe scenă și în locul lui urcară bolșevicii. Lenin nu era printre ei. Sala uriașă răsună de aplauze furtunoase. . .

Pe neașteptate răsună o salvă de tun, ecoul ei stăruie îndelung. Delegații săriră de la locurile lor, cei ce se aflau în dreptul ferestrelor priviră afară. Martov se repezi în goană la tribună și ceru cuvîntul.

— Tovarăși, începe războiul civil ! exclamă el cu disperare. Avea o voce răgușită și surdă. Ca și mulți alți revoluționari care stătuseră prin închisori și fuseseră în surghiun, era bolnav de tuberculoză. — Sarcina de primă urgență trebuie să fie rezolvarea pașnică a crizei. . . Problema principală care se pune în fața congresului este problema puterii, iar această problemă a început să fie rezolvată în stradă cu ajutorul

armelor !. . . Congresul nu are dreptul să stea cu mâinile în sân și să privească cum se dezlanțuie războiul civil care ne aduce primejdia contrarevoluției. Se poate ajunge la o soluție pașnică creîndu-se un organ unic democratic de conducere în care să fie reprezentate toate partidele și grupările socialiste.

Afară răsună o nouă salvă de tun. Din depărtare îi răspunde alta.

Din cînd în cînd bolșevicii ieșeau să se sfătuiască, fără îndoială îl consultau pe Lenin. Consfătuiri organizau și celelalte grupări. Dacă moderații așteptau ca Lenin și bolșevicii să ia atitudine împotriva propunerii lui Martov și judecînd după observațiile și replicile lor, asta și așteptau, ei au trebuit să rămână decepționați. De ce ar fi luat bolșevicii atitudine împotriva propunerii lui Martov? Lenin și înainte propusese colaborare, dar refuzaseră menșevicii și socialiștii revoluționari și nu bolșevicii. Căru cuvîntul Lunacearski. El declară că fracțiunea bolșevică « nu are absolut nimic împotriva propunerii lui Martov ». Se trecu la vot. . . Propunerea a fost adoptată în unanimitate. Totuși frontul unic nu le convenea menșevicilor. Căpitanul Harraș, menșevic, pronunță un discurs vehement împotriva bolșevicilor, învinuindu-i de faptul că au înconjurat Palatul de iarnă. Un alt ofițer declară că întrucît se așteaptă convocarea apropiată a Adunării constituante, congresul nu este un organ « cu depline drepturi ». Aceste discursuri erau neconținut întrerupte de exclamații pline de indignare, soldații cerînd să li se răspundă pe cine reprezintă acești ofițeri.

Un socialist de dreapta încercînd să acopere zgomotul din sală citi rezoluția fracțiunii sale: colaborarea cu bolșevicii « este imposibilă », congresul « nu are nici un fel de puteri ». Răsunară iarăși strigăte și bătăi din picioare.

. . . Martov ceru din nou cuvîntul. Acum cînd își dădea seama că nu bolșevicii ci menșevicii, socialiștii revoluționari de dreapta, Bundul, pun bețe în roate în fața adop-tării unanime a propunerii sale de colaborare, el avea posibilitatea să ia o atitudine nobilă. Fiind un optimist incorijibil, eram convins că o va face.

— Fac pariu cu tine că se va ridica la înălțimea acestui moment, îi spusei eu lui John Reed.

Cît am greșit ! Și cît a mai ris apoi John de mine ! Nu știu de unde aveam această încredere, dar îl mai văzusem odată pe Martov într-o situație asemănătoare și atitudinea lui de atunci trebuia să mă facă să mă gîndesc că nu trebuie să mă aștept la un pas mareț. . . Cu toate acestea continuam să-l simpatizez. Era în omul acesta ceva ce te cucerea și nu-ți îngăduia să-l așezi pe același plan cu alți frunțași menșevici ca Dan sau Liber, fără a mai vorbi de Țereteli sau de colaboratorii lui Kerenski. Doream ca zgomotul din sală să se potolească căci eram convins că va rosti un discurs istoric în care va înfiera pe cei ce doreau împăcare cu Kerenski și va chema cel puțin grupul său de menșevici internaționaliști să treacă de partea Puterii sovietice și să lucreze mină în mină cu bolșevicii.

Cît de mare mi-a fost decepția !

— Trebuie să facem tot posibilul ca vărsarea de sînge să înceteze de îndată, îi începu discursul Martov. . .

Cuvintele lui fură întrerupte. Nu e vorba de nici un fel de vărsare de sînge. Sînt numai zvonuri. Dar Martov o ținea una și bună, invocînd salvele de tun care se auzeau. Într-adevăr, se auzeau niște salve de artilerie în depărtare. Drept care Martov propuse ca revoluția să fie declarată « un complot militar » al bolșevicilor și lucrările Congresului să fie amîinate pînă cînd toate partidele socialiste vor ajunge la vreo înțelegere.

Bietul Martov ! Cu cîteva zile înainte, în momentele critice ale revoluției, el luase atitudine împotriva războiului, împotriva politicii lui Kerenski care servea interesele burgheziei ruse și ale capitaliștilor străini, împotriva șovăielilor inadmisibile și a nehotărîrii guvernului provizoriu, iar acum căzuse victimă a aceleiași nehotărîri. Nimerise din nou cu bîta în baltă. Ce lipsă de perspectivă și ce naivitate ! Era doar absolut

Împede că menșevicii de dreapta și socialiștii revoluționari de dreapta, luînd atitudine împotriva noii revoluții, se transformaseră de fapt în contarevoluționari.

Se vede că încă înainte de deschiderea congresului ei s-au înțeles să se retragă. Numărul partizanilor lor scăzuse simțitor și ambiția nu le îngăduia să rămînă în minoritate. În ce privește pe menșevicii internaționaliști, aceștia erau obișnuiți să fie în minoritate și chiar se mîndreau cu aceasta. Printre partidele și grupările socialiste care s-au compromis, vina lor era mai mică. Bolșevicii o recunoscuseră, acordîndu-le un loc în prezidiu.

Ce va face acum Martov? Își va trimite tovarășii să urmeze exemplul menșevicilor și al socialiștilor revoluționari împotriva cărora ei luptaseră cu atîta înverșunare? Și unde să se ducă? Poporul este reprezentat acum prin soviete și se descurcă fără acești dascăli care umblă cu panglică roșie la butonieră și-și zic « democrați revoluționari ». Își va putea găsi oare grupul lui Martov locul în revoluție?

...Cînd menșevicii și socialiștii revoluționari părăsiră sala, delegații îi fluierară și le strigară din urmă: « Renegaților ! Trădătorilor ! » Cînd Martov propuse o nouă rezoluție, o voce din sală întrebă: « De ce căutați să ne înspăimîntați? » Iar o altă voce spuse: « Cum de nu vă e rușine ! »...

Împreună cu John Reed ne grăbirăm să ieșim din Smolnii pentru a ajunge în piața palatului. Era aproape unu noaptea...

— Înțeleg de ce au părăsit sala alții, îi spusei eu lui Reed. Dar Martov? Va pleca el oare cu adevărat? Dar partizanii lui? Acești intelectuali au suportat închisoarea și exilul, Martov s-a îmbolnăvit chiar de tuberculoză în Siberia, și totul de dragul poporului. Oamenii aceștia au divinizat poporul, dar cînd acest dumnezeu s-a ridicat puternic, hotărît să-și facă dreptate, și cuprins de minie a început să verse foc și pară, mîndru de puterea sa, ei s-au făcut dintr-odată atei. De vreme ce dumnezeu nu-i ascultă, ei îl contestă. Dumnezeu a ieșit de sub ascultarea lor, și cuprinși de teamă ei caută să se ascundă unde pot...

...Cînd am ajuns în dreptul Statului Major am auzit trei împușcături. Dar ele au rămas fără răspuns. Pe neașteptate, din toate părțile răsăriră ostași din garda roșie, soldați și marinari care se năpustiră spre Palatul de iarnă. Noi o luarăm pe urmele lor, făcîndu-ne drum cu grijă pentru că piața era presărată cu geamuri sparte. Dintr-o dată se auzi un glas strigînd:

— Gata, s-a terminat ! S-au predat !

Toți oamenii se aruncară spre unica poartă a Palatului care rămăsese deschisă. Și noi escaladarăm baricadele și alergarăm într-acolo. Palatul uriaș era luminat puternic. Permisele noastre cu pecetea lor albastre se arătară a fi eficace. Un ostaș roșu care păzea intrarea ne făcu semn să trecem. În interior, văzurăm un grup de iurkeri dezarmați. Niște marinari urcaseră la etaj pentru a aresta pe miniștrii guvernului provizoriu. Ni se spuse să așteptăm pe o bancă cîteva clipe. Și într-adevăr n-î fost nevoie să așteptăm prea mult. Pe scara largă apărură procesiune, fiecare ministru era însoțit de un ostaș care-l păzea...

Miniștrii fură duși la fortăreața Petropavlovsk, unde exista un Stat Major auxiliar al Comitetului militar revoluționar...

Nu mai țin minte cine, Antonov sau Ciudnovski, ne-au dat permisiune să intrăm în sala de malahit... În această sală uriașă cu ferestrele spre Neva ținuseră ședință

miniștrii guvernului provizoriu, aici petrecuseră ei multe ceasuri în așteptarea detașamentelor de cazaci care pînă la urmă n-au sosit. Spre seară au părăsit această sală întrucît ferestrele ei se aflau prea aproape de tunurile Aurorii, așezată în dreptul podului Nikolai, și de tunurile de pe fortăreața Petropavlovsk. Ce-au simțit acești miniștri cînd au părăsit sala pentru a se retrage într-o cameră din interior unde au rămas în semiîntineric, așezați în jurul unei mese mari, rotunde, deasupra căreia atîrna o singură lampă și aceea de altfel acoperită de ziere? O descriere elocventă ne oferă însemnările fostului ministru al justiției în guvernul provizoriu. « În lumina rece a zilei posomorite, panorama orașului se desena cu toată precizia. Fereastra din colț deschidea priveliștea spre întinderile mărețului fluviu. Apele lui treceau reci, indiferente. . . În aer se simțea o amenințare ascunsă. Condamnați, singuri, părăsiți de toți, ne plimbam prin această capcană uriașă de șoareci, ba adunîndu-ne toți laolaltă, ba în grupuri pentru scurte discuții. . . În jurul nostru era pustiu și același pustiu era și în sufletul nostru. Simțeam cum crește tot mai mult în suflet o totală indiferență.

Totuși, trebuia să vină clipa cînd urma să dăm o poruncă scurtă și hotărîtoare. Ce fel de poruncă? Să ordonăm ca lupta să se dea pînă la ultimul om, pînă la ultima picătură de sînge? Pentru ce?

Dacă poporul nu-și apără guvernul, înseamnă că nu are nevoie de acest guvern. Dar dacă acest guvern nu este necesar, dacă el și-a trăit traiul, cui trebuie el să transmită puterea? Și cum anume? Din ordinul cui? . . .

Noi nu aveam dreptul să emitem ordine în numele poporului; în vorbe, oamenii ne exprimau simpatie, dar în fapte toți ne părăsiseră».

Din sala de malahit trecurăm într-o odaie interioară unde după unele versiuni fusese cîndva cabinetul lui Nikolai al II-lea și unde-și petrecuseră ultimele șapte ceasuri înainte de a fi arestați miniștrii guvernului provizoriu. . . Cabinetul urma să fie supus unei percheziții, închis și sigilat, de aceea nu puturăm rămîne aici decît cîteva clipe, supravegheați de ochiul vigilent al plantonului. Totuși reușirăm să șterpelim cîteva bucățele de hîrtie pe care erau scrise fraze din acel ultim ordin la care lucraseră miniștrii. Marea majoritate a cuvintelor erau scrise prescurtat și înconjurat cu cerceule.

Într-o stare de spirit de îngrijorare ne reîntoarserăm la Smolnii. Oare se petrecuse ceva acolo în absența noastră? Ne temeam că celelalte partide, aflate în minoritate, profitînd de evenimentele ce se desfășurau în Palatul de iarnă, vor întreprinde vreo nouă acțiune ostilă. . .

La Smolnii ajunserăm tîrziu. Tocmai atunci se terminase pauza, în timpul căreia avuseseră loc, după cum ni se spuse, o serie de consfătuiri de partid. Se propuse o rezoluție drastică împotriva delegaților care părăsiseră congresul. . . Cînd intrarăm în sală, ea răsuna de aplauze: tocmai atunci Kamenev anunțase că Palatul de iarnă fusese cucerit și miniștrii guvernului provizoriu arestați. . .

Apoi luă cuvîntul Luncearski. Nu l-am văzut niciodată atît de emoționat, nici măcar atunci cînd declama versuri în fața muncitorilor. Cu glasul tremurînd, el citi Apelul în care se spunea: « Sprijinindu-se pe voința imensei majorități a muncitorilor, soldaților și țăranilor, sprijinindu-se pe insurecția victorioasă a muncitorilor și a garnizoanei din Petrograd, congresul ia puterea în miinile lui.

Guvernul provizoriu a fost doborât. . . Congresul hotărăște: întreaga putere locală trece în mâinile Sovietelor de deputați ai muncitorilor, soldaților și țăranilor care trebuie să asigure o ordine cu adevărat revoluționară. . . »¹

Hotărîrea a fost adoptată cu o majoritate covârșitoare, două voturi fiind contra și 12 abțineri. . .

Era șase dimineața cînd coborîrăm pe scara de intrare la Smolnîi, cu mușchii înțepeți, căutînd în zadar pe cer razele soarelui de dimineață. În piață, lîngă un foc, cu spatele spre noi, soldați și ostași roșii își încălzeau mîinile. La această oră din zori de zi, rece, cenușie ca plumbul, ei păreau a fi singura forță omenească pe care te puteai bizui, fără de care lumea părea a atîrna între cer și pămînt. Ce minunat trebuie să fie să te simți o particică organică a ceea ce se petrece în jur ! Și cu toate acestea, îndoielile ne stăpîneau. Cum se va comporta guvernul nostru? De partea cui va trece el? Cum va fi primită la noi știrea despre apariția acestei noi republici care zace încă în durerile facerii? Nu se știe în ce fel va reacționa Moscova. În ce privește provincia, nu-mi făceam griji, dar e adevărat că puteam greși. Morți de oboseală pornirăm să căutăm o birjă.

...Nu numai Reed și cu mine dar și sutele de delegați care umpluseră uriașa Sală a coloanelor din Smolnîi, vedeau pentru prima oară pe Lenin în noaptea aceea de 26 octombrie (8 noiembrie). . .

Din clipa în care președintele adunării declară: « Are cuvîntul tovarășul Lenin », nu-mi mai puteam lua ochii de la omul acesta vînjos, deși mic de statură, îmbrăcat într-o haină uzată dintr-o țesătură groasă, care urcă repede la tribună, ținînd în mînă niște foi de hîrtie și privi întreaga sală cu ochii săi veseli și pătrunzători. În această privință nu mă deosebeam întru nimic de ceilalți. Cu tot atîta atenție îl priveau pe Lenin ochii mari, strălucitori, ai lui Raymond Robins (care venise unul dintre primii și rămăsese pînă la cinci dimineața), cu tot atîta încordare îl priveau pe Lenin soldații, marinarii, muncitorii, toată această masă a delegaților congresului care vuia asemenea valurilor mării. În ce constă secretul acestui om vînjos, cu capul chel? De ce trezește în sufletul unora atîta ură, în sufletul altora atîta iubire?

Lenin rosti cîteva cuvinte de introducere înainte de a citi declarația de pace, la care lucrase acasă la Bonci-Bruevici, de la trei jumătate dimineața.

Declarația îndemna la încheierea « unei păci democratice drepte », cerea semnarea neîntîrziată a unei păcii « fără anexiuni și . . . fără contribuții ».

... Am mai povestit într-o broșură despre Lenin impresia pe care mi-a produs-o Lenin în noaptea aceea de 26 octombrie (8 noiembrie). . .

Am descris maniera lui de a se legăna pe tocurile pantofilor ținînd degetul mare băgat în butonierele jilecilor, am vorbit despre vocea lui în care am auzit atunci « mai curînd note aspre, brutale, decît emoționale, specifice unui orator ». Aș fi putut să mă limitez la atîta. Ar fi fost un portret relativ obișnuit al unui om care se simțea ca la el acasă în această sală uriașă, ticsită pînă la refuz de oameni, plină de fum de tutun prost, al unui om spre care priveau țintă sute de perechi de ochi ce păreau a întreba și a aștepta răspuns. Dar am continuat să-l descriu astfel:

¹) V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 35, pag. 11, Editura politică, București, 1965.

« Timp de o oră am ascultat discursul lui căutînd să sesizăm acea forță de atracție ascunsă care să ne explice uriașa înrîurire pe care el o exercită asupra acestor oameni liberi, tineri și puternici. În zadar.

Am fost decepționați.

Cutezanța și avîntul neînfînt al bolșevicilor ne-au aprins închipuirea. Ne așteptam la același lucru și din partea conducătorului lor. Ne închipuiam că leaderul partidului lor va fi o întrupare a tuturor acelor calități care sînt proprii acestui partid, că în el este cuprinsă toată puterea și vigoarea acestui partid, că, dacă vrei, el este un suprabolșevic ».

Mai tîrziu, am fost adesea întrebare dacă nu cumva am atenuat în mod intenționat prima mea impresie aplicînd procedeul cunoscut al lui Cehov de accentuare a dramatismului cu ajutorul unei anticliminări. Bineînțeles că într-o anumită măsură remarca este justă. Principalul este, însă, că pentru noi americanii obișnuiți cu un alt tip de oameni politici, Lenin reprezenta o adevărată enigmă. La noi, un om politic de talia lui Lenin trăiește departe de popor, înconjurat de stele de mărimea a doua ce se ploconesc în fața lui și de agenții poliției secrete. Orice apariție a lui în public este pregătită cu grijă de un grup special de maeștrii de ceremonie, fiecare discurs este alcătuit de un număr de colaboratori plătiți pentru aceasta, și totul este însoțit de o reclamă zgomotoasă. Personalitatea lui Lenin ne făcea să rămînem nedumeriți: se ținea cu totul obișnuit, firesc, și nu avea deloc un aer impunător. Atitudinea pe care o avea chiar în problemele cele mai importante, părea la prima vedere prozaică. . .

A trebuit să ne adaptăm la firea neobișnuită a lui Lenin care îmbina totală indiferență față de rolul pe care-l juca în viață, cu simplitatea absolută și încrederea în sine. Erau bineînțeles două părți ale aceleiași medalii, două trăsături condiționate de încrederea sa nemărginită în inițiativa revoluționară a poporului. Această încredere îi dădea o uimitoare libertate în felul de a se comporta, și după cum am remarcat în nenumărate rînduri, o mare bucurie. În tot timpul iernii lui 1917—1918, întîlnindu-mă cu Lenin, nu încetam să mă minunez de această libertate care explică și absența oricărui sentiment de teamă pentru propria sa persoană, și absența oricărei poze. Această încredere în mase nu-l împiedica însă să abordeze personal orice problemă care se ridica în fața lui și să le caute pe cele ce erau ascunse în adîncuri. Simțul umorului, capacitatea de a se bucura, nu-l părăseau niciodată, manifestîndu-se în mii de mărunțisuri. . .

După ce Lenin termină de citit declarația, sala se ridică, aplauzele porniră valuri-valuri, începu o furtună de ovații. Din ultimele rînduri se auzi un glas: « Trăiască Lenin ! » Din toate părțile sălii uriașe îi răspunse un ecou: « Lenin ! Lenin ! »

La 10,35 președintele puse declarația la vot. Apelul adresat popoarelor și guvernelor din țările beligerante a fost adoptat în unanimitate.

... Așadar, primul decret al noii puteri fusese adoptat. Oamenii zîbeau, ochii lor străluceau, capetele se ridicaseră cu mîndrie. Era un tablou pe care merita să-l vezi. Un guvern care nu era format pe deplin, fără să aștepte convocarea adunării constituante, se adresa planetei întregi cu o propunere de pace.

Tinerețe

E noaptea spațiilor, noaptea lunii,
 Chiar dacă Marea neagră sună. Luna
 Cu mine alături pe șosea pășească
 Încolo-ncoace și din nou încolo.
 E-atîta de suavă luna,
 Eterică, din stambă aurie
 Și-n pantofiori din auroră albă !
 Cu tine-aș trece marea selenară
 Sus, și mai sus, spre brazii Koreizei,
 O, asta-i chihlimbarul primăverii !
 Ca fetișcanele oftează vîntul. Și fumul
 Rugurilor de gunoi și vrejuri
 Din vii. Prevestitor. Păgîn.
 Acolo-n flanc stau înșirate blocuri,
 Terase și patrate de geamuri negre;
 Mai sus și-o casă, ca o jucărie albă.
 Auzi, acolo-i ea ! De una singură,
 Acuma s-a culcat, a adormit, respiră-ncet.
 I-s pulpele ușor asprite, iar șanțul
 Dintre sini s-a aburit ușor de somn,
 Și urechiușele; iară în jur
 Atîta prospețime în zgomote, în lucruri,
 Că nici nu știu cu ce să le compar. O odieră dinspre
 Deal. Orarul orelor de-not. Mingi și afișe
 Sportive, palete pentru tenis și un miros
 De cimbru, sau mentă e de lîngă cedri
 Ca la-nceputul lumii. Ce tare doarme
 Ea pe pinza aspră, cearșaful cenușiu,
 Cu miinile în lături. E părul
 O explozie, iar perna de-așa incendiu arde.
 E un corp lung, e un mulaj de corp
 Acoperit c-o pătură cazonă,
 Cam uscățiv și plin de primăvară.

Tu, odăiță azvîrlită-n vîrf
 Și cotropită cînd de ritmul mării,
 Cînd de-al cicadelor puternic zvon,
 De briză, de un somn adînc de fată !
 Tu, odăiță azvîrlită-n vîrf,
 Cu geamul larg deschis spre parc. Tu, lună,

Ești tot aici ? Cum, n-ai plecat ? Hai,
S-o privim. Să presărăm frunze de vișin
Pe jos, pe pernă, pe pleduri și pe rochii
Cu flori de mac, atîta de aprinse
Că și în noapte te-amețesc.
Dar n-am să ostenesc privind minunea,
Miracol, trup al bucuriei mele
Și-al tinereții. Am puterea
De-aș fi otoatevăzător, pătrunzătorul.
Un reflector cărunt scrutează golul.

Iar camera trăiește-o altă viață,
Prin răsufierea fetei, prin izul lucrurilor toate,
Prin felul cum miroase suflarea însăși,
Cristalină ca raza lunii, răcoritoarea lumină albă.
Mai sînt aici și niște plăci de patefon
Și-un vraf de cărți. Un cronometru. O sulică.
Pe drumul de deasupra-n insomnie
Mașini aleargă înspre Sevastopol.
Iar forurile țintuiesc de-odată cu lăcomie
Pe cei îmbrățișați, tăcuții.
În jurul ringului mai ard lumini
Cine-ar putea să știe, de ce ? Aseară s-a dansat
Și-aprinse le-au uitat. Iar goarneau
Lăsat-au pe alei ecoul primăverii.

Nu e așa că mă aștepți ? M-aștepți ? Mulajul
Tău de corp e puritate și-un cîntec
De fericire, un cîntec despre înflorirea
A totu ce-i pe cer, în mare, pe pămînt.
Profund respiră munți-mpăduriți,
Dînd piept cu neagra hulă-a mării.
Auzi cum face-a greiere sub pernă somnul,
Să fie un pîsoi, un pui de buhă ?
Totul e învelit de-un vînticel de coastă
Și țipetele bufniței : « Eu dorm ! Eu dorm ! Eu dorm ! »
Dormi, ne-nțeleasa mea pînă la capăt, dormi !

Dormi, ne-nțeleasa mea pînă la capăt, dormi !
Dormi, fată ce n-ai fost încă iubită, somn copilăresc.
Instructor de înot, vîrstă comsomolistă.
Întreagă asudată, gust de pîlin
Adie buzele-ți amare, splendid arcuite.
Jur împrejur, slip, teniși, rachete pentru tenis,
De vîntul de pe creastă alintate,
Crescute sub alba lună. Degajă abur
Zîmții de piatră ai muntelui Ai-Petri.
Circulă seva. Atîtea foșnete se-aud și e răcoare.
Iar dincolo de geam se aud pași. Nu sînt ai mei.
Trec diverși oameni, dintre cei
Ce au uitat că pot fi mîndri, că și ei au fost tineri.

Dormi, înfășată-n pledurile nopții
Și-n tinerețea ta cu gustul sării
Ce-l are marea, pe trupul tău cel lung și răcoros.
Dormi, tu, triumful meu, primul meu vers
Din cîntecul ce-n zbor trecu prin viață-mi,
Chemîndu-mă, jucîndu-se cu mine,
Ori arătîndu-mi buze pîrguite:
« Hai, prinde-mă, mă ține lîngă tine ! »

Dormi, lume ce te-ai ridicat cu mine-odată,
Pe tînărul pămînt abia sbicit
De singele vărsat la Perekop, la Kronstadt,
Pe tînărul pămînt ce n-a putut răbda
Pe birocratul ce duhnînd, s-a rușinat
Că Venus este goală
Și-ntr-un halat de clinică-a-mbrăcat-o;
Pe tînărul pămînt pe care-a trăit Lenin
Și unde-n reculegere a ascultat din Beethoven,
Ci nu veselul marș « Băieții veseli ».

Această noapte-a primăverii s-o dormi
În casa văruită, printre teniși
Și mingi de volei și rachete,
Cu sufletul aici, deci să fim doi.

Cumva trecutul l-am trădat ? O, nu !
Îndălțător de tragic era timpul
Giganților în schele, eroicelor gesturi,
Al tinereții aprige și-al faptelor de masă,
Cînd cu lopata, cazmaua și toporul
Aflarăm iar, pămîntul că-i al nostru.
Și-apoi cu macaraua și escavatorul.
Peste-a lui Maiakovski moarte
Creștea un cîntec de-auto jertfire,
Ce singur miinile-nclăștate își ducea
Spre gît, arzînd de fericire.

Spune-i frunzișului acum să tacă. E ceasul amintirii:
Trec oameni, bătălii, orașe.
Poporul a învins amarul prin credință,
El a crezut cu sete-n tinerețe,
În tinerețea ironiei leniniste,
În tinerețea unică pe lume,
Atît de clară, limpede și pură
Că pentru ea, totul pe lume ierți.
Iar omul ca un vultur zbura înspre Madrid

Să spulbere fascismul. Știa « Grenada »,
Gusta amarul, bucuria, groaza morții
Și viața-și încheia pe cerul din Berlin.

O, tinerețe fără precedent a lumii
Tu, cele zece zile ce-ai zguduit pământul,
Tu, tinerețe, n-ai lăsat ca inimile
Să fie-nfrînte. Ai suportat tot greul,
Tristețea și-adeșea îndoiala
Și-ai dus pe umeri greul în război .
Știut-ai să pierzi totul: să urci spre execuții
Și în cuptor să arzi; sub tanc să te arunci,
Să degeri în blocadă, încît chiar moartea însăși
O rușinai. Știai însufleși. Pe Reichstag
Ai urcat steagul. Așa ai jertfit totul.

Mă cheamă-acuma forța tinereții
Mă cheamă acea vîrstă unică pe lume,
Atît de clară, limpede și pură
Întru al cărui nume pierit-au milioane de vieți.
E tinerețea ce-n apartamentul lui Lenin
Stă în fotoliul împletit și timpul
Îl scrutează pînă hăt-departe.

Ea-i vie ! Să știi nu este-n lume
Forță să-nfrîngă tinerețea.
Auzi, ne cheamă: « Spuneți adevărul,
Dați oamenilor numai sfîntul adevăr,
În veci să fiți sub vîntul lui Octombrie.
Vîntul cel mai curat, de mare, de la Neva,
Din ulițele strimbe de la Presnea !
Pe fiecare tinerețea oțelească-l !
Ești om, deci om să fii,
Fii mîndru, drept și liber,
Să nu te-apleci în fața nimănuia ! »

Iar globul e rotund să fericească.
Un cariu răbdător își sapă galerie.
Din larg o briză liniștită imi mîngîie făptura.
Briză de miez de noapte, parcă aveai un nume:
« Pinze-nălțate ». Pinze-nălțate
Trezii-o mai curînd pe-aceea care doarme
Sub pătura de-ostaș, duioasă,
Ca tinerețea mea care s-a dus.
Aș vrea să fiu cu viii de atunci,
Cu tot ce-acuma este tînăr, pur.

Tu, vîrsta mea de aur, tinerețea lumii,
Fii steaua mea polară, albăstrie;
Tu, cea cu trupul svelt, cu mîini de lună,
Trecute peste creștet, tu,
În corul greierilor de la miezul nopții,
Ce-au cucerit c-un țîrit priporul,
Toată-n sariul răcoros de lună,
Din nou să îmi apari cum numai tu știi,
În rochia de pînză și-n sandala
De cauciuc cu talpă peticită,
Treci pe sub timpul vitreg, cînd
Durerile mergeau de mînă cu contingentul meu.
Treci dincolo de-amarul renunțării
Peste plictisitoarea, biata bogăție
Ce-a devenit momeală pentru proști.

Aș vrea ca lumea s-ajungă din nou pură,
Pentru aceasta avem destulă energie.
O, poezie, trezește-te cum ești,
Fără aureolă, în rochia-ți de pînză simplă
Și-n sandale ! Atita forță zace-n tine
Cum n-a știut de veacuri omenirea.

Duc dorul unui somn adînc, primenitor
Aș vrea o omenire curată, ne-îngenunchiată.
Cu amintiri să nu mă chinuiești.
În ritm perpetuu de munci și griji și munci
Hidrocentrala macină-ntre munți.
În stelele din cer să umble iar vătraiul
Și-n toată măreția să se-nalțe
Un imn cărunt de leagăn dintre greieri.
Fie ca oamenii să doarmă pașnic, vise fericite
Să viseze. Din nou cu foșnet
Sub lumina lunii să se deschidă
Cartea terestră-a libertății și-a voinței.
În lume să domnească iarăși tinerețe !
Te-am îmbăiat în lună și-n azur.
Trezește-te, sub cerul meu să vii
Întreagă-n cînt de vînt și tunete de valuri.
Te strig din răputeri ! Pe tine eu te chem
Din vreme, din destin, din spații !

Lumea a-ncremenit s-asculte tinerețea
Cum respiră. Născută veșnic să renască.
Așa cum veșnic o vom înnoi.

În românește de VICTOR FRUNZĂ

Imn dimineții

1

Urechea desprinde întâi de pe geam
ciocănitul razei, ce cheamă
neprihănitul zvon matinal,
zvonul soarelui — gong de aramă.

Iar gongul soarelui, precum roua,
împrăștie freamătul pur—
ducînd cu sine tăcerile,
piere noaptea-mprejur.

În lume apare lumina,
dă buzna în geamuri și cheamă.
iar pe urmele ei se avîntă
zvonul soarelui — gong de aramă.

2

Și omul din somn se trezește.

3

Omul iese din somn și, mai întâi de toate,
zîmbește.
Zîmbetul alunecă pe buze
și pare un hotar între noapte și zi—
e zîmbetul somnului, acesta,
ce piere în goană
ca un pierdut ecou:
e zîmbetul somnului, în care
somnul mai dăinuie încă.

4

Și-acest zîmbet, ca pe-un copil din leagăn,
luminoasa zi îl ridică ușor, ca o mamă.
Auzul soarbe toate sunetele pămîntului
freamătul sticlei și zvonul gongului de aramă.

5

Și trezit de-al luminii ecou,
omul
încearcă din nou
să devină om:

spre pământul arat își întinde
brațele lungi peste măsură
cufundîndu-și adînc
pumnii în arătură —
ivit din somn
ca din înaltul cerului necunoscut,
încearcă să se folosească
de nisip și de lut.

6

Și știe să le folosească . . .

7

Dar omul
cînd om vrea să se facă,
trebuie-ntii și-ntii
din somn să se trezească.

Cînd omul
vrea să creeze, să clădească,
rodnic, să-și desfășoare munca,
trebuie mai întii să se trezească.

Căci somnul ca o stîncă e, greoaie,
ce-opasă puternic
pe scoarța vieții.

Căci somnul e ca un zid
ce îngrădește
privirea dimineții.

8

Cînd omul
om vrea să se facă,
el trebuie mai întii să se trezească
și să surîdă.
Căci lacrimile sînt ca picăturile de ploaie
ce-acoperă ferestrele —
și calea de urmat nu se mai vede.

9

Deci omul trebuie mai întii
somnul să și-l învingă,
să-ntindă brațul în bătaia vîntului,
cu mîna lui s-atingă
cerul deschis și sunetul pămîntului,
cu mîna lui muncită, —
și ager să privească fără teamă,
spre cerul 'nalt ce l-a trezit
cu zvonuri însoțite — gong de-aramă.

În românește de GEO DUMITRESCU

Liniște

E liniște-n aer,
în munți și în șes.
Tăcură pe veci
explozii, încaier.

Și numai pe aștri
departe clipind
mai bubuie tunuri
ceva nimicind.

Odată și-n lume
la fel se-ntimpla:
Soldatul cădea
peste propria stea.

Orașe în flăcări,
cenușe albastră,

așa arăta
preistoria noastră.

O, cum aș striga:
Pământul pe veci a scăpat
din zodia crimei
de foc blestemat.

E liniște-n aer,
curg liniște anii,
și numai în stele
mai sînt pocitanii,

orașe-n incendiu
și arme ce n-au încetat,
și cel fără vină
tot strîmb judecat.

În românește de TIBERIU UTAN

BULAT OKUDJAVA

Strada dragostei mele

Vechea berărie trage obloanele.
Alte vrăbii au să vină pe lume.
Nu peste mult, strada dragostei mele
o să poarte alt nume.

Va fi un nume impunător,
sau, poate, unul cu multe vocale.
Cineva va sufla peste placa emailată
și-i va da luciu c-un petec de stofă moale.

*Dar pe sub ganguri și pe sub porți
va rămîne descintecul șoptit al poemelor mele,
cum rămîneau fetele fără logodnici,
pieriți în războaie crunte și grele.*

*Și nu vor ști zidarii nimic,
iar de vor ști, nu vor simți că-i doare
cînd vor lovi nepăsători cu securile,
să dea lucrurilor o nouă înfățișare.*

*Noi, cînd se va duce zăpada,
ca stolul de vrăbii ușurele
vom porni iar încoace,
drept spre strada dragostei mele,*

*unde, pe caldarimul albastru
ca pojghiță, pe nea, de polei,
mereu o să-i cheme pe golani
amintirile, boabe de mei.*

În românește IOANICHIE OLTEANU

NIKOLAI ZABOLOŢKI

Despre frumusețea chipului amenesc

*Sînt chipuri asemeni portalelor scumpe
În care mărețul din fleacuri irumpe.
Și fețe asemeni mizerelor case
În care-a bojoc și a ceapă miroase.
Sînt unele reci de te-apucă fiori,
Închise cu gratii ca sumbre-nchisori,
Și altele-turnuri, în care de-un veac,
Pustiul și-nghețul petrec după plac.
Dar eu o colibă cîndva am văzut
Cu streșini de paie, pereții de lut,
În schimb, cu-o fereastră din care spre mine
Țîșnea primăvara cu-azururi depline.
Avea e lumea frumoasă și vie:
Sînt chipuri ca odele de bucurie,
Din notele-acestea, grăunțe de soare,
Se scrie cantata-nălțimilor rare.*

În românește de MADELINE FORTUNESCU

Începutul erei

Stăteau în dreptul ferestrei și priveau strada pustie strălucind de promoroacă. Priveau noaptea cețoasă, vineție de noiembrie, vedeau firmele de la magazin smulse de vînt, zvîrlite pe trotuare, fișii de afișe zăcînd pe caldarîmul înghețat.

— Priviți această stradă, acest oraș — spuse gazda sprijinindu-și mîna pe care strălucea un inel masiv cu o piatră întunecată, dreptunghiulară, de perdeaua de catifea albastră, grea. Cine ar spune că pînă acum cîteva zile acest oraș era capitala unui imperiu. Ascultați tăcerea acestor străzi posomorîte, întunecate, priviți întunericul ce domnește ! Vă amintiți ce lumină, ce zgomote domneau în acest oraș ? Iar acum e noapte, vînt, întuneric. Parcă am fi la teatru. În această atmosferă s-ar juca foarte bine un spectacol de Shakespeare. Simt că mi-e frică. Dar dumneavoastră ? La dumneavoastră în America nici în romane nu poți citi lucruri ca cele ce se petrec la noi. . .

Oaspetele care privea și asculta atent cuvintele gazdei lăsă să cadă perdeaua grea și privi în fundul camerei. În cămin ardeau resturi de lemne, în cameră era răcoare, mirosul a mobilă veche, a praf, pe pereți străluceau în semiîntuneric ramele aurii. În mijlocul odăii se afla o masă rotundă pe care se zărea o cafetieră și cîteva ceșcuțe. Lîngă cămin ședea cufundați în fotolii adînci doi bărbați care vorbeau în șoaptă schimbînd fraze scurte. Unul dintre ei fuma o țigară scumpă și fumul subțire, albăstrui se lăsa spre grămada de cărbuni ce mocneau acoperiți de cenușă. Două lumînări în sfeșnice înfățișînd sfinxi luminau odaia. Covoarele nu lăsau să se audă zgomotul pașilor pe dușumea.

Musafirul zîmbi ușor, dar gazda nu avu timp să-i observe zîmbetul, căci chipul lui redeveni într-o clipă rece.

— Rusia își are istoria ei care nu seamănă întru nimic cu a Americii, observă el.

Gazda se retrase din dreptul ferestrei. Era o femeie înaltă, plină, cu părul bogat, roșiatic, îmbrăcată într-o rochie de catifea neagră, cu guler de dantelă, care vorbea cu un extaz prefăcut :

— Totul se apropie de sfîrșit. Toate cuvintele vechi au fost rostite; religia, arta și știința nu oferă nici o soluție sufletului omenesc. Războiul a dezlănțuit sălbătecia în oameni, primitivitatea, setea de-a ucide, dar omul nu poate să nu dorească lumină, nu poate să nu caute drumul care să-l ducă la soarele adevărului, la marile semne ale zodiacului, care să-i îngăduie să se apropie de acel prototip care ar putea salva adevă-

ratul « eu » al omenirii de distrugere. Ați auzit de ordinul teosofic al « stelei verzi » din Orient?

— Nu, din păcate n-am auzit, răspunse politicos oaspetele, oferind gazdei foc să-și aprindă țigara.

Facînd un gest cu țigara mică și parfumată, aceasta rosti decepționată:

— Dar este bine cunoscut în Anglia și America. . . În țara noastră, înainte de februarie și imai ales după revoluția din februarie el a devenit foarte popular și nu numai printre aristocrații spiritului, dar și printre oamenii cu sufletul simplu, însetați de adevăr. Întrunirile noastre s-au bucurat de-un mare succes. Oamenii s-au simțit atrași de măreția ideilor pe care le conține această doctrină, de puritatea și noutatea ei. Ea conține și învățătura catolică despre purificare, luminare și contopire cu divinitatea și sufismul, învățătura mistică a Islamului cu principiile sale « Cale, Adevăr și Viață, » și marile descoperiri ale religiei hinduse și budismul. . . Vă dați seama că în mijlocul acestei sărăcii a civilizației, în mijlocul extremelor pe care le predică bolșevicii, căile noastre cu simbolica și exotismul lor sînt căi noi. Calea contopirii înseamnă atingerea stadiului la care se află Învățătorul, iar eliberarea de lumea înconjurătoare înseamnă salvare definitivă. Noi așteptăm sosirea Învățătorului, nu-i știm ceasul, dar ea va veni. Trebuie să fim demni de-a-l primi, trebuie să-i pregătim drumul. . . E adevărat ce se spune că în America fiecare poate înființa o religie proprie, cu condiția ca cel care vrea să devină conducătorul ei să strîngă 30 de ucenici? Și această religie nouă este consacrată prin lege?

— Se prea poate, răspunse musafirul, dar cu voia dumneavoastră aș prefera să vorbim despre Rusia. Mă interesează să știu care este părerea dumneavoastră în legătură cu evenimentele ce se petrec. Prietenul dumneavoastră, Vladimir Ivanovici mi-a spus acum cîtăva vreme cînd am vizitat Comitetul pentru Salvare că guvernul bolșevic va fi lichidat într-o săptămînă. Astăzi trecînd cu el prin oraș, mi-a propus să-mi facă cunoștință cu reprezentanții unor cercuri intelectuale cum s-a exprimat el, și m-a introdus la dumneavoastră. Mă interesează foarte mult, fiind străin, să aflu ce credeți dumneavoastră astăzi. . .

— Rusia. . . spuse gazda, așezîndu-se pe scaun și turnînd în ceașcă cafea rece. Nu ne cunoaștem țara, mai bine zis știam că există muncitori și țărani, știam că ei o duc rău, știam de asemenea că poporul are un suflet mare, dar că acest suflet este pasiv, obișnuit să sufere, un suflet indian. Țara noastră ni se părea a fi o mare Indie albă. Ceea ce se petrece astăzi la noi e ca un vis urît, parcă ar fi farmecele unui duh răuvoitor, o boală care a cuprins milioane, ca urmare a războiului și a mizeriei care au trezit fiara din om.

Omul care fuma în fotoliu interveni cu răutate și enervare:

— Dragă Elena Konstantinovna, nici nu știi cît de exact ai nimerit. India albă, așa și este, India albă, Rusia sfîșiată în bucăți, o țară de sclavi, mizeră, înspăimîntătoare. Toate teosofiele și ezoterismele de care vorbești dumneata sînt visuri frumoase, sînt iluzii. Țara noastră este populată de sălbatici, de ocași și ea trebuie strunită. De nu vom avea noi forțe, vor veni nemții, nemții care au făcut totul pentru a destrăma statul rus. Iar acum pășesc în marș peste ruine aducînd cu ei ordinea. Da, ei vor veni aici, la Petersburg, vor face ordine și la Moscova și în Siberia și pretutindeni. O ordine ca cea pe care au instaurat-o în Indii englezii. . . Sînt de acord și salut această ordine. . . Bineînțeles că vor trebui să împartă și cu alții. Francezii și englezii au conceput la care nu vor renunța. De altfel și americanii au anumite interese. Să lăsăm lumea spirituală pe seama aristocrațiilor spiritului cum ați binevoit să vă exprimați, în cazul de față e nevoie de forță fizică, altă soluție nu există. Se ridică din fotoliu, Era un om de statură scundă cu mustați bogate, tunse scurt și cu o bărbuță mică și pufoasă. « Vă dați seama, continuă el adresîndu-se musafirului, dezastrul e total,

bolșevicii au pus mîna pe putere. E o aventură, ei n-au nici o posibilitate să reziste, pentru că n-au armată pe care ei înșiși au desființat-o, pentru că n-au bani — știți că un comisar de-al lor a venit la bancă să ceară milioane și funcționarii l-au refuzat și nu i-au dat și n-o să dea nimănui — pentru că nu au intelectualitatea de partea lor. Intelectualii au tot strigat, au tot strigat iar acum s-au speriat și s-au ascuns. Uitați-vă, priviți, aici s-au omorît ieri unul pe altul din mitraliere, strigă omul înfuriat arătînd spre fereastră, apoi alergă spre geam și trase perdeaua. Devastează depozitele, străzile sînt pline de bețivi, se înecă în vin prin pivnițe, incendiază, jefuiesc. Iar intelectualitatea șade și tremură prin case în întuneric. Să se sature, tot strigau: « Ah poporul ! Ah, poporul trimisul lui Dumnezeu ! Le-a arătat trimisul ăsta al lui Dumnezeu ! Ministerele sînt goale, cîrind o să se oprească circulația trenurilor, frigul și foamea au și venit. S-a zis cu Rusia. Bolșevicii o să mai dureze vreo două săptămîni, apoi faliment și India albă. Iar acolo în această Indie puteți să-i strîngeți Elena Konstantinovna pe ezotericii dumneavoastră și să așteptați cît vreți sosirea Mîntuitorului.

Ospetele zîmbi și luă loc în fotoliu.

— Deci, după părerea dumneavoastră nu există altă posibilitate de reînviere a Rusiei decît intervenția, spuse el. E foarte interesant pentru mine să aud acest lucru din gura unui om cu autoritatea dumneavoastră, domnule consilier de stat.

— Recent, un diplomat mi-a spus: Rusia ne-a părăsit, continuă domnul consilier de stat. Poporul Rusiei a revenit la întuneric, s-a întors la vremurile primitive, barbare. Dar noi, prietenii Rusiei, jigniți și decepționați de ceea ce se petrece în această țară nu vom acuza deopotrivă pe toți rușii. Ați rătăcit drumul și noi vă vom ajuta să găsiți calea adevărată. O vom face pentru salvarea dumneavoastră și a noastră. Spuneți-mi, și America se situează pe această poziție?

— Am să vă răspund ceva mai tîrziu. Deocamdată aș dori să vă ascult pe dumneavoastră. Dar poate că domnul general ne va spune cîteva cuvinte despre situație și își va exprima părerea în legătură cu dezvoltarea ulterioară a evenimentelor. . .

Cel ce fusese numit general se îndreptă în fotoliu și ciocăni pe masă cu degetele-lungi și albe.

— N-aș putea să vă spun prea multe, căci ar însemna să divulg o parte din planul ce este în curs de aplicare. Bolșevicii nu pot rezista. Nu-i sprijină nici un partid. Intelectualitatea, funcționăria, ofiterimea nu sînt de partea lor. Nici satul, adăugă el ridicînd degetul în sus, forța principală a Rusiei, nu merge cu ei. Imperialiștii germani, cum le spun bolșevicii nemților, stau la porți și așteaptă. E limpede. . . Dar noi nu vom merge cu nemții. Noi vom merge cu aliații noștri, ei ne vor da arme și noi vom organiza o nouă armată. Bolșevicii n-au armată. Soldații fără de ofițeri nu sînt o forță. Pe cînd ofițerii fără soldați sînt o forță. Noi sîntem această forță. . . Am și început să ne organizăm.

— După părerea dumneavoastră, cît va mai dura situația în care țara va fi condusă de un guvern bolșevic? întrebă musafirul.

Generalul făcu un gest cu mîna, exprîndu-și nesiguranta:

— Mi-e teamă să precizez pentru că țara noastră este mare. Dar în Petersburg s-ar putea face ordine într-o lună. Dacă Kerenski nu și-ar fi asumat rolul de împăciuitoare suprem și ar fi avut un adevărat comandant suprem al armatei, nu ar fi fugit atît de rușinos cum nu a fugit nici un ministru care se respectă. Ar fi cîștigat lupta cu bolșevicii pentru că aceștia nici măcar nu aveau detașamente militare, ci aveau doar masle care au ieșit în întîmpinarea trupelor lui și acestea sub influența unor discursuri propagandistice s-au dus pe la casele lor. . .

— Stați o clipă, interveni gazda, mi se pare că se aud împușcături în apropiere. . .

Toți tăcură. Într-adevăr răsunară cîteva împușcături care se repetară apoi mai aproape. . .

Generalul făcu un gest de plictiseală.

— Niște bețivi omoară alți bețivi.

— Anarhie. Banditism. Totul s-a terminat. Mă mir că nu arde încă orașul, spuse consilierul de stat. Mă mir că mai sîntem în viață. . .

Gazda îl privi a implorare și pe chipul ei apărură o expresie de spaimă.

— Auziți, bat la noi, la noi!

Toți ascultară o clipă. Răsună limpede o bătaie puternică și nervoasă.

— După cîte știu ușa de la intrare este închisă, spuse generalul.

— Bate cineva la scara de serviciu Dar acolo este Andrei!

— Cine este Andrei? Întrebă americanul și chipul lui indiferent se însuflețî vizibil.

— Andrei este bătrîna noastră ordonanță, lacheul nostru dacă vreți să-i spuneți.

E de o viață în casa noastră. Dar e surd și nici nu vede aproape de loc. Cînd doarme poți să tragi cu tunul că tot nu se trezește. . . Dar dacă sînt niște bandiți, spuse gazda împreunîndu-și mîinile la piept?

Bătaia răsună din nou limpede, loviturile cădeau grindină peste ușa veche.

— Mă duc să văd ce este, spuse generalul. Sînt în haină de casă, nu am epolet, nu mi-e frică de excese. N-o să mă împuște pe loc. Tovarășilor le place să stea de vorbă mai întîi. Și scoțînd revolverul din buzunarul de la spate al pantalonilor, porni spre intrarea de serviciu.

Trecură cîteva minute apăsătoare. Dinspre intrarea de serviciu nu se auzea nici un zgomot.

— Dar dumneata cum de umbli pe străzi, nu ți-e frică? Întrebă gazda pe american.

— Am acte că sînt străin. Față de străini ambele tabere păstrează o atitudine neutră. Sînt chiar interesate ca noi să povestim adevărul.

— Să povestiți tot, tot ce ați văzut. . . Poate găsim oameni în America să le fie milă de noi. Dar ce s-o fi petrecînd acolo. De ce e liniște?

Răsunară pași și voci. Ușa se deschise larg. Intră generalul învîrtînd revolverul în mînă. După el apărură un om într-un palton rupt murdărit cu alb, un om palid, ciufulit care respira greu ca un pește aruncat pe uscat. Fără a rosti un cuvînt băgă mîna în buzunar și începu să arunce bani pe masă. Erau niște hîrtii mototolite, murdare, de diferite culori, unele lipite între ele. Se zăreau hîrțiile maron care circulară pe vremea lui Kerenski și chiar niște bilete de bancă străine.

Omul întinse mîna murdară și strigă de răsună odaia:

— Am cîștigat! Am cîștigat! Am cîștigat de la bolșevici. . .

— Pierre, ce s-a întîmplat cu tine? Ce-i cu mîna ta. . . Uite ce vînație. . . exclamă Elena Konstantinovna. Te-au atacat bandiții? Dar de unde sînt banii? Așa murdari. . . și se feri să-i atingă.

— El este fratele Elenei Konstantinovna explică generalul adresîndu-se americanului și luă din nou loc în fotoliu. Povestește-ne, ce ți s-a întîmplat?

Consilierul de stat atinse banii cu vîrfurile degetelor, de parcă ar fi vrut să se convingă de realitatea lor.

— Nu, nu, lăsați-mă să-mi vii în fire, rosti Pierre continuînd să sufle din greu. Își scoase paltonul și-l aruncă pe divan. Apoi se așeză și privi în jur cu ochii absenți.

— Ce neobrazare, ce porcărie! Din cale-afară! Bine, au jefuit, dar de ce-și bat joc de tot ce este sfînt. Acum înțeleg de ce-au tras cu tunul în Kremlin. Distrug totul. Toate monumentele. . . Tot ce e prețios, tot ce înseamnă viață. . .

— Ei, tu nu ești chiar monument și sper că n-au tras cu tunul în tine, spuse generalul, povestește-ne totuși ce s-a întîmplat. . .

— Fratele meu are o pasiune, interviu Elena Konstantinovna, îi place să joace cărți. . .

— Da, îmi place, da, am această pasiune, spuse cu încăpățînire Pierre și scoțînd o batistă uriașă se șterse pe față. Domnilor, eu nu vreau să mă supun legilor vulgului,

cum se spune. Dar comisarii ăștia au interzis jocurile de noroc, că de, sînt apărătorii moralității. Dar la Petersburg, slavă Domnului, mai sînt locuri unde se poate juca. . . și se joacă mult, toată noaptea, și așa noaptea e primejdios să te duci acasă. Am găsit o casă ca aceasta foarte onorabilă. Bineînțeles acum vin tot felul de oameni, o societate foarte amestecată. Nu știu cum se intră, dar era chiar înghesuială. Jucam în mai multe camere. De intrat poți intra numai prin cunoștințe. Ședeam, jucam, mizam. Totul era în ordine. Ba chiar simțeam o plăcere deosebită. Gazda ne prevenise să păstrăm liniște ca să nu atragem atenția și toți ne supuneam. Bineînțeles că unii joacă pe sume mari, unii pierd, mă rog cum devine cazul. Și tocmai bine cînd în bancă era un morman de bani, năvălește din multe un om uriaș ca un hamal, nu știu, poate nu era hamal, mascat, în mînă cu o grenadă. Am rămas înmărmuriți cu toții: un nebul ! Acuș are să arunce grenada ! Toți erau înspăimîntați. Iar el strigă: « Faceți banca. Mîinile sus ! ». Ca un ecou strigătul se repetă, în ușă apărură alți trei mascați. Țineau pistoalele îndreptate spre noi. Doamnele încep să țipe. Cei care erau mai aproape de ușă încercară să se strecoare în odaia învecinată dar și acolo se auzi același strigăt: « Mîinile sus ». Unul dintre bandiți se apropie de masă și aruncă toți banii într-un sac, ceilalți încep să ne perchițiioneze pe toți la rînd, ne iau ceasuri, bani, inele, femeilor brățări, cercei și așa cameră după cameră. În jurul meu toți sînt palizi de spaimă, buzele ne tremură, mîinile stau ridicate în sus, doamnele sînt cuprinse de isterie. Unele au încercat să se refugieze, la toaletă, mă iertați, crezînd că acolo se vor putea ascunde, dar și de acolo au fost scoase și iarăși totul aruncat în sac, bani chiar cercei, brățări, inele. . . Și așa a durat nici nu mai țin minte cît timp. . .

— Și nimeni dintre voi n-a avut curajul să se ia la luptă cu acești bandiți? întrebă generalul. Zici că voi erați mulți, iar ei doar cîțiva.

— Tocmai de aceea nici nu ne-am luat la luptă, spuse Pierre pentru că dacă ar fi fost mulți ne-am fi putut bate cu ei, dar se vedea că erau niște nebuni cu grenade în mînă pentru care nu conta să arunce o grenadă și să ne omoare pe toți. . .

— Și cum s-a terminat, întrebă consilierul de stat. Au jefuit și au plecat?

— Nu, de-ar fi fost așa ar fi fost bine. . . Ascultați mai departe și o să vă dați seama că erau niște nebuni. Luaseră totul și vroiau să plece cînd mă zăriră pe mine, eu încercam să mă strecor spre ușa de ieșire, și atunci șeful lor mascat spuse: « Ce rost are să cărăm noi sacul, să-l ducă el. Tot are același drum cu noi ». Eu le spusei: « domnilor, sînt fără palton, nu sînt îmbrăcat, iar afară e ger ». Atunci ei au smuls de pe cuier acest palton și mi l-au zvîrlit: « Îmbracă-te ». Trei revolve mă priveau ținînd. Vă închipuiți situația mea. Ce era să fac. Văd că toată lumea mă compătimentește, doamnele leșină. Țștia cu grenadele au așteptat pînă cînd am îmbrăcat paltonul apoi au strigat: « Hai, ia sacul ! » Mi-au pus sacul în spinare și am plecat. Îmi luasem rămas bun de la viață, căci îmi ziceam că n-o să te mai văd niciodată pe dumneata, sora mea, nici casa părintească. . .

— Te-au dus la Smolnii, întrebă consilierul de stat. Acum e limpede prin ce metode fac rost de bani. . .

— Care Smolnii ! făcu Pierre cu un gest de plictiseală. Am pornit-o pe stradă spre canal. Spre Moika. Imaginați-vă procesiunea noastră. Mă împiedicam la fiecare pas. După cum știți nu sînt obișnuit să car saci, ei mă îmbrînceau cu revolvele și trebuia să merg. Era zadarnic să strig. Trecători nu se vedeau. Și cum mergeam așa pe chei în dreptul scării ce coboară spre apă, șeful comandă: « Jos ». Simții o transpirație rece deși afară era ger. Vor să mă arunce în apă. Dar de ce? Și de ce tocmai pe mine?

Coborîrăm spre apă. Eu nu știu să înot. Apa e neagră, fioroasă.

— Doamne Dumnezeule ! exclamă Elena Konstantinovna ducînd batista la la timp.

— Șeful îmi zice : « Lasă sacul jos. » Aruncai sacul la picioarele lui. Nu mai înțelegeam nimic. Știam doar un singur lucru. Mi-a sunat ceasul morții. Atunci ceilalți nebuni începură să strige : « Dă-ne măcar câte puțin ! ». « Luați », răspunse acest Monte-Cristo și ceilalți începură să smulgă din sac fiecare cât putea. El îi împinse spunându-le « Ajunge » și apoi mă privi. Strigă : « Ia și tu, burghez blestemat ! Probabil că e prima oară în viața ta că ai muncit. Ia acești bani muncii ». Uite-i, uite-i, spuse Pierre sughițînd și lăsînd să-i curgă cîteva lacrimi, ăștia sînt banii, mi i-au băgat în buzunar și mi-au tras și un pumn în spate. După aceea nu mi-a mai venit să cred ochilor. Banditul acesta, tîlharul, animalul, a ridicat sacul și a aruncat tot ce-a fost în el în apă ! Închipuți-vă, în apă ! « Sînt bani murdarii, sînt bani ce aduc durere poporului, acolo e locul lor ! Acolo ar trebui să te aruncăm și pe tine », dar după o pauză fîroasă adăugă : « Te iertăm. Du-te și binecuvîntează zeița cu stîndard negru, anarhia ! »

Am urcat înapoi pe chei și el mi-a spus : « Du-te burghezule, haide, șterge-o, cît timp ești teafăr » și trase un foc de armă în aer. O luai la goană. De-abia după ce ajunsei în dreptul casei îmi dădui seama de ce s-a petrecut și mă oprii ca nebun, pentru că de n-ar fi fost acești bani murdarii în buzunarul meu mi-aș fi zis că a fost un vis, că am fost în transă, că am înnebunit. Dar uite-i, uite-i, și arunca mereu pe masă hîrțurile pe care toți le priveau cu ochii holbați.

Căzu cu un gest teatral pe divan și închise ochii. Îi deschise apoi și ca un actor care rostește ultimele cuvinte ale monologului, pronunță clar și cu înflăcărare :

— Ticăloșilor, n-aveți decît să jefuiți, au jefuit și alții înaintea voastră, au să mai jefuiescă și după voi, dar de ce trebuie să vă bateți joc de ceea ce este mai sfînt în lume, de lege, de ordine, de cinste ? Banii, banii care mișcă totul în lume, știința, tehnica, arta, comerțul, banii cu care se plătește munca, să distrugeți totul, niște lucruri minunate, bani, cercei, brățări, inele. Barbari, sălbateci. . . Și se sufocă într-un nou paroxism de ură.

— Da, zise generalul, noi mai credem că locuim într-un oraș renumit în istorie, în literatură. Acest oraș nu mai există. Există junglă, există niște fiare sălbatice care se năpustesc asupra oamenilor. E ultima dezagregare a conștiinței. . .

— Dumneata ești american, ești un om liber dintr-o țară liberă. Trebuie să descrii toate acestea, omenirea civilizată trebuie să le cunoască. După cum vezi, țara noastră, statul nostru nu mai există, exclamă Elena Konstantinovna.

— Da, da strigă consilierul de stat, vă implorăm, vă rugăm, să apărați ultimele rămășițe ale civilizației. Astăzi ei distrug bunuri, mîine o să distrugă orașe, monumente, totul. E sfîrșitul lumii ! Ce părere ai dumneata, ce crezi despre ceea ce se petrece. . .

— Ce se petrece. . . rosti gînditor musafirul. Luați loc, domnilor, să vă spun ce cred eu că se petrece. V-aș ruga doar să nu vă mirați de ce am să vă spun. Poate că mă înșel, sînt totuși un străin în țara dumneavoastră, dar am văzut-o bine, am văzut tot ce s-a petrecut în această lună care va intra în istoria omenirii.

Dumneavoastră numiți revoluția bolșevicilor o aventură, dar este cea mai minunată aventură pe care a trăit-o cîndva neamul omenesc. Bolșevicii sînt chemați să îndeplinească și au îndeplinit năzuința cea mai măreață și simplă a maselor largi populare. Fără sprijinul acestor mase, revoluția nu ar fi fost posibilă. Bolșevicii sînt singurul partid din Rusia care are un program creator și suficiente forțe pentru a-l aduce la îndeplinire pe toată întinderea țării. Ceea ce vi se pare dumneavoastră astăzi a fi o pieire a tot și a toate, este pieirea lumii vechi și în această noapte, în această murdărie, în acest sînge, mijeste un răsărit măreț, se ridică o nouă eră a omenirii. Asta e părerea mea și aș vrea să vă felicit că sînteți contemporanii celui mai măreț eveniment din lume. Tăcu pentru o clipă și adăugă apoi : Și America și Europa vor spune curînd același lucru ce am spus și eu. . .

Toți priveau încremeniți pe interlocutorul lor, acest om lat în umeri, plăcut, care pînă atunci se purtase atît de civilizat în societatea lor și care pe neașteptate rostise niște cuvinte înspăimîntătoare care le paralizau limba, mișcările, le sleiau forțele.

Toți tăceau. Nimeni nu știa ce să spună. Doar Elena Konstantinova rosti cu un zîmbet ciudat :

— Sînteți un romantic și un visător ! Desigur ce ați spus este o mistificare. Cine sînteți? Cum vă cheamă?

Musafirul se luminea de un zîmbet bun și spuse :

— Nu sînt nici visător, nici romantic. Sînt ziarist, socialist din America și mă cheamă John Reed ! Vă mulțumesc foarte mult pentru această interesantă discuție nocturnă.

În românește de TATIANA NICOLESCU

Adunarea țăranilor săraci care votează un ajutor în pîine și oameni (23 oct. 1918) ►►

▼ Cazaci ai Atamanului Dutov au împușcat pe membrii unui soviet (1918)

În jurul «COLEGIULUI EXTERN»

Emmanuil Kazakievici a murit fără să fi realizat o sumă întreagă din planurile sale de creație. Printre cele mai interesante dintre lucrările proiectate de scriitor se înscrie romanul « Colegiul extern » care trebuia să înfățișeze lupta bolșevicilor la Odessa în 1919. Cu puțin timp înaintea morții sale, făcându-și un plan de lucru pentru perioada 1961—1963, Kazakievici notase la punctul 2: « De scris în ciornă *Colegiul extern* ».

«Colegiul extern» este denumirea prescurtată a Colegiului de propagandă externă, organizat la sfârșitul anului 1918 pe lângă Comitetul regional ilegal din Odessa al Partidului Comunist bolșevic din Ucraina. În acest « Colegiu extern », alături de bolșevicii ruși și ucrainieni luptau cot la cot comuniștii din Franța, Polonia, România, Serbia, Grecia etc. Ei au jucat un rol important în munca de propagandă care se ducea în rîndul ostașilor Antantei aflați la Odessa, în acțiunea de atragere a simpatiei soldaților din armatele intervenționiste de partea revoluției proletare.

Pregătindu-se pentru a scrie acest roman, Em. Kazakievici a depus o muncă vastă de documentare. Printre alte materiale care au putut fi găsite în arhiva scriitorului este și unul al cărui fir ne duce în România. Este vorba de scrisoarea adresată Emmei Zalik, văduva lui Alter Zalik, membru în prezidiul « Colegiului extern » și șeful grupului comuniștilor români din Odessa. Emma Zalik participase și ea în mod activ la lupta în ilegalitate dusă împotriva intervenționiștilor și a gărzilor albe, împărțind cu soțul ei toate greutățile și primejdiile.

Într-o convorbire personală, Emma Zalik a povestit cum s-a născut scurta corespondență dintre ea și Emmanuil Kazakievici:

— « Într-o zi am asistat la o conferință la Casa Prieteniei Româno-Sovietice din București. Conferențiarul vorbind despre creația lui Kazakievici a spus că scriitorul sovietic se pregătește să scrie o carte despre mișcarea de ilegalitate din Odessa în anul 1919, la care au participat în mod activ revoluționari români, că romanul pe care-l proiectează va fi închinat așa-numitului « Colegiu extern ». Vă puteți lesne închipui că această problemă m-a interesat în gradul cel mai înalt. Deși trecuseră mai bine de patruzeci de ani de la evenimentele acelor zile, totuși multe lucruri le mai țin minte ca și când s-ar fi petrecut numai ieri. Și atunci m-am hotărât să-i scriu lui Kazakievici, să-i împărtășesc din amintirile mele. Am primit curînd un răspuns de la Kazakievici care-mi punea diferite întrebări în legătură cu mișcarea din Odessa. I-am răspuns și totodată i-am trimis și două fotografii ale soțului meu Alter Zalik și a mea, datînd din anii aceia. A urmat o nouă scrisoare din partea lui Kazakievici după care corespondența noastră s-a întrerupt pe neașteptate. După cîteva luni, Kazakievici a murit. »

Cu tot aspectul său rigid și pur informativ, scrisoarea lui Kazakievici este interesantă pentru cei ce vor să cunoască laboratorul său de creație. Iată cum sună această scrisoare datată 19 februarie 1962:

« Mult stimată Emma Iosifovna,

Scrisoarea dumitale mi-a produs o mare bucurie. Am arătat-o unor tovarăși, vechi participanți la mișcarea de ilegalitate din Odessa, care acum locuiesc la Moscova și pe care-i întîlnesc adesea la Muzeul Revoluției. Ei vă transmit cele mai calde salutări. Aș vrea să am cîteva informații mai detaliate despre Alter Zalik și despre activitatea lui revoluționară la Odessa în 1919. De asemenea aș vrea să am mai multe date despre

activitatea întregului grup de comuniști români al cărui membru precum știu ați fost și dumneavoastră.

Îngăduiți-mi să formulez câteva întrebări cu rugămintea de-a răspunde la ele cât se poate mai amănunțit. Iată-le:

1. Ce trupe românești și cu ce efectiv aproximativ erau la Odessa prin decembrie 1918 — aprilie 1919?

2. Unde erau cantonate aceste trupe? Cine era comandantul lor? Când au debarcat în port?

3. Din cine era format grupul român de comuniști?

4. Care erau legăturile lui organizatorice? Ce legături avea cu grupul francez?

5. În ce formă și în jurul căror probleme se ducea munca de agitație în rîndul soldaților români?

6. Cum a ajuns Alter Zalik la Odessa?

7. Unde a locuit la Odessa? S-a întîlnit și la ce adrese anume cu Sokolovski, Lastocikin, Elin, Jeanne Labour și alți activiști ai centrului ilegal din Odessa? Ce relații personale avea cu ei? Cu cine dintre ei era mai prieten?

8. Ce momente interesante din perioada intervenției anglo-franceze la Odessa vă amintiți?

9. Cum ați făcut cunoștință cu Alter Zalik și unde v-ați căsătorit? Cu ce v-ați ocupat înainte de căsătorie?

10. Publica grupul român manifeste în limba română?

11. Ce legătură avea grupul român din Odessa cu România? . . .

Vă voi fi profund recunoscător dacă îmi veți împărtăși câteva amintiri care îmi vor înlesni să reconstitui tabloul complicat al activității duse de bolșevici în timpul intervenției din 1919 din Odessa. Cu respect, Em. Kazakievici. »

... Bineînțeles că e vorba numai de o frîntură din documentarea pe care a întreprins-o Kazakievici în vederea viitorului său roman. Totuși chiar scrisoarea către Emma Zalik ne arată cu cîtă scrupulozitate cerceta el materialele pentru a realiza un tablou cît mai complet și mai autentic al evenimentelor, cum căuta să afle cele mai mici amănunte privind viața și lupta ilegalistilor din Odessa. Interesele scriitorului sînt foarte variate : îl preocupă și problemele militare și felul cum era organizată munca conspirativă a Colegiului extern și viața personală, intimă a acelor revoluționari care trebuiau să devină personaje ale romanului său. Probabil că printre aceste personaje trebuiau să figureze și soții Zalik.

Urmărind în continuare firul « Colegiului extern » am vizitat-o într-o zi pe văduva lui Kazakievici care mi-a oferit spre cercetare un dosar gros de tot. Aici am găsit stenogramele discuțiilor purtate de scriitor cu ilegalistii din Odessa, care mai erau în viață și locuiau la Moscova, ca și scrisorile acelor dintre ei care după revoluție pleaseră în alte orașe sau locuiau în alte țări. Mă refer la comuniștii străini care s-au întors în patrie. Printre ele se găsesc versurile Elenei Sokolovskaia, o tăietură din ziar, un articol despre comunistă franceză Jeanne Labour, una din activistele de seamă ale Colegiului extern și scrisorile Emmei Zalik.

În scrisorile sale, Emma Zalik povestea lui Kazakievici o serie de amănunte interesante în legătură cu lupta bolșevicilor la Odessa în timpul intervenției străine și îndeosebi în legătură cu participarea comuniștilor români la această luptă. Multe din aceste amănunte erau legate de propria ei biografie, de viața ei și a soțului ei A. Zalik. Cînd a izbucnit revoluția, Zalik care se afla pe front și-a făcut rost de o uniformă de ofițer rus și a dispărut din regiment. Ajunse mai întîi la Chișinău, unde la data aceea se găseau mulți ostași care dezertaseră din armata română, refuzînd să continue răz-

boiul; el a desfășurat o muncă de lămurire în mijlocul lor și a organizat curînd un grup comunist român.

În 1918, Zalik se mută la Odessa care prezenta la data aceea un tablou cu totul eterogen. Aici se adunaseră forțele contrarevoluționare, aici se evacuasera aristocrații, mari burchezi, funcționari de seamă din Rusia țaristă, înflorea specula, își duceau traiul tot felul de aventurieri politici. Și totodată în oraș se desfășura o altă viață nevădită cu ochiul liber, viața ilegalistilor bolșevici pe care-i urmăreau cu îndrjire agenții poliției secrete.

Cu mari greutăți a reușit să ajungă și Emma Zalik din România, ocupată la data aceea de trupele germane, la Odessa și să-și găsească aici soțul. În casa lor era locul de întîlnire al ilegalistilor: Elena Sokolovskaia, Jacques Elin, Ivan Klimentko, Jeanne Labour și mulți alți membri ai comitetului bolșevic regional, ai prezidiului Colegiului extern. Veneau și soldați din trupele franceze, într-un cuvînt apartamentul din casa de pe strada Malorosiiskaia nr. 16, era de fapt un loc de întîlnire pentru bolșevicii ilegalisti...

Despre una din operațiile « efectuate » cu participarea ei în august 1919, cînd în Odessa pătrunseseră din nou gărzile albe (trupele lui Denikin), Emma Zalik i-a povestit lui Kazakievici în cea de-a doua scrisoare a sa: «... Mai mult de jumătate din oraș era deja ocupat de gărzile albe, scrie Emma Zalik, iar clădirea unde lucrase « Colegiul extern » nu fusese încă complet evacuată. Acolo rămăsese și unul dintre conducătorii grupului român și anume M.G. Bujor. El nu îndrăznește să iasă afară pentru că era foarte ușor de recunoscut (M. G. Bujor purta pe vremea aceea o barbă mare) dar tot atît de primejdios pentru el era să rămînă și în clădire. Mi s-a dat sarcina să-l ajut să fugă. Îmbrăcată foarte luxos, am angajat o birjă elegantă care a tras în fața casei. La cîteva clipe după aceea am ieșit din clădire la braț cu M.G. Bujor, discutînd foarte viu. O doamnă atît de elegant îmbrăcată, ce părea a fi o doamnă din societatea bună nu a atras atenția nimănui. Am urcat repede în trăsură, am deschis umbrela cu care am mascat figura însoțitorului meu și am plecat repede. Trăsura ne-a adus cu bine la una din casele noastre conspirative ».

Amintindu-și de perioada petrecută la Odessa, Emma Zalik scrie: « Au fost ani grei, dar atît de frumoși ! Ani de neuitat în viața noastră ».

Cînd Odessa a fost ocupată de trupele lui Denikin, comitetul regional de partid a desființat « Colegiul extern », întrucît în oraș nu mai existau trupe străine. Alter Zalik a rămas să muncească la comitetul regional de partid aflat pe atunci în ilegalitate. În decembrie 1919 i s-a dat misiunea să plece la Tiflis, în Caucaz, unde pe vremea aceea stăpîni erau menșevicii georgieni. În scrisoarea adresată lui Kazakievici, Emma Zalik povestește acest episod: « Era foarte greu pentru Alter Zalik să plece neobservat din Odessa plină de albi. l-am bandajat toată fața și însoțindu-l ca pe un rănit l-am dus pe străzi dosnice pînă în port. Aici cu mari greutăți am reușit în cele din urmă să-l îmbarc pe un vapor care pleca la Novorossiisk ».

Între hîrțile lui Em. Kazakievici am găsit o schemă interesantă făcută chiar de mina lui care înfățișa legăturile dintre organizațiile ilegale conduse de comitetul regional de partid din Odessa cu comitetul orășenesc de partid, cu comitetul revoluționar, indicîndu-se numele a o serie de ilegalisti. Dar lucrul cel mai prețios în acest dosar erau însemnările, planurile, punctajele, diferitele materiale prelabile pentru romanul plănuit. Astfel am găsit planul primului capitol:

« Plan numărul 1. Sosirea vaselor franceze. Generalul D'Anselme, Consulul Hennot. Denichiniștii, petliuroviștii, comandamentul polonez, grecesc. Madame Hennot. Membrii Dumei. Comercianții și menșevicii. Bandiții și anarhiștii.

2. Elevii de liceu. Vardalidi, Babel, Bagrički, Oleșa, Ilf, Ilia Gurov. « Oceanul Pacific sau cel mare » al literaturii ruse. (Expresia unuia dintre acești tineri) Un Don Quijote rău : reprezentantul nobilimii provinciale (Ilf se gîndește la o carte : Războiul romanilor cu Odessa)

3. Lastocikin.

Soția lui Kazakievici mi-a povestit cu acest prilej : « În figura scriitorului Ilia Gurov care fugise la Odessa ca să scape de bolșevici, Kazakievici a vrut să-l înfățișeze pe Ivan Alexeevici Bunin. Prototipul liceanului Vardalidi era Valentin Kateev. În ce privește personajele istorice ele ar fi rămas în roman cu numele lor autentice sau cu numele lor conspirative. Kazakievici avea intenția să urmeze cît se poate de fidel Istoria, să redea cît mai exact datele biografice ale acestor personaje.

Am găsit printre hîrțile scriitorului unele frînturi din roman, cîteva episoade destul de ample. Unul din ele descrie scena morții lui Jacques Elin, unul din eroii romanului. Înainte de a-și da sfîrșitul, el își spune că dacă ar fi să ia viața de la început, ar merge pe același drum al luptei revoluționare.

În arhiva lui Kazakievici am descoperit cîteva variante pentru începutul romanului. Prima dintre ele respinsă de îndată de scriitor, constituie o descriere a Odesei într-un stil lirico-umoristic.

« Unde mai rid oamenii ca la noi la Odessa? Nicăieri. În ce alt oraș mai există bogătași cărora să nu le fie rușine cîtuși de puțin de bogăția lor și săraci cărora să nu le fie rușine de sărăcia lor? Incontestabil nicăieri. Vă rog să mă iertați dacă folosesc prea des cuvîntul incontestabil. Îmi place acest cuvînt, este expresiv. Au fost oare orașe în care să existe bandiți ca la noi la Odessa? Poate că prin secolul XIV în timpul lui Pierre Grengoire la Paris, iar acum la Chicago, dar în altă parte nicăieri. Bandiții noștri sînt niște idealști. Ei urăsc pe bogătași. Ei iubesc pe săraci. Ei sînt asemenea acelor microbi, care distrug singele infectat. »

Această intonație în capitolul introductiv nu era desigur potrivită pentru un roman cu caracter eroic ca cel pe care-l plănuia Kazakievici. De altfel ea are și un iz epigonic amintind de stilul lui Isaac Babel.

Ce reprezintă celelalte două variante ale capitolului introductiv al acestui roman căruia nu i-a fost sortit să fie scris? Ele au cu totul alt stil. Una este o înregistrare aproape seacă a faptelor care se petrec la sfîrșitul anului 1918 în Odessa, cînd sosește aici scriitorul Ilia Vasilievici Gurov pe care « Revoluția îl împingea spre Sud ». Cea-laltă variantă, care poate fi socotită forma definitivă a capitolului introductiv, începe cu cîteva zile înainte de sosirea lui Ilia Gurov și a tovarășilor săi de drum la Odessa și anume cu descrierea debarcării trupelor franceze la Odessa, arătîndu-ne cum este înregistrat acest eveniment de bogătașii și personalitățile de seamă ale orașului și de populația de rînd. Încă în acest capitol apar unele personaje centrale ale romanului între care dușmanul de moarte al puterii sovietice Nabocov, și Elena Sokolovskaia, o tînără bolșevică ce va deveni secretara comitetului regional din Odessa.

LIUBOV JAK

Colegiul extern

Debarcarea trupelor începu la amiază. Dinspre Sud adia un vînt răcoros, pelerinele ofițerilor francezi se umflau, fluturau, loveau cismele lor strălucitoare și săbiile lungi; vîntul răcorea chipurile bărbătești, arse de vînt, ale soldaților. Zuavi cu turbane negre, europeni îmbrăcați în costume orientale, mauri cu figuri acviline, în haine albe începură să alerge în sus și în jos pe trepte aruncînd din cînd în cînd priviri curioase și vesele spre port, spre casele Odessei, spre digul Karantinii unde se strînseseră locuitorii orașului. Pe neașteptate răsună un nechezat puternic. De pe puntea de sus începură să coboare caii de artilerie, greoi, îngrășați, pășind alene, cu ochii injectați privind chiorîș apa înspumată de sub trepte și opintindu-se la fiecare pas. Artileriștii cu pantaloni largi și mantale sumecate, cu chipurile smede, mustăcioși, amintind cu aerul lor vesel pe soldații ucrainieni, țineau caii de căpăstru. În urma lor fură coborîte în grabă tunurile și lăzile de un verde intens în care erau ținute munițiile. Mitralierele « Levis » tropăiră vesele, zburînd parcă, pînă ajunseră la marginea cheiului. În următoarea repriză apărură din nou cai, de astă dată cai de cavalerie, frumoși ca niște fete tinere, cu penajul lor albastru și roșu pe cap păreau a aduce cu ginerele lui Napoleon, Joachim Murat. În cîteva clipe cheiul deveni multicolor: epoleți, plumaje, chipuri roșii, cusute cu fir de aur sau de argint, șepci de marinar purpurii, cu pompoane.

Din depărtare, dinspre clădirile portului, răsună orchestra. O altă orchestră îi răspunde de pe vas. Orchestra franceză cînta « Stenka Razin », dar într-un ritm mult prea rapid, ca de dans. Orchestra rusă executa un vals din « Noaptea valpurgică » de Gounod.

În sfîrșit, în ultima repriză, în timp ce fanfarele răsunau parcă și mai puternic, coborîră de pe punte în ritm alert cinci sute de arcași senegalezi, negri la față de ziceai că s-au dat cu cremă de ghetă, serioși ca niște idoli, în haine țipătoare, cu baionetele la arme.

În urma francezilor coborî un batalion grec. Măgărușii și catirii cu clopoței la gît stîrniră admirația băiețașilor care stăteau pe dig în fața oamenilor în vîrstă, deopotrivă și a băiețașilor zdrențuroși și nespălați ca și a celor spilcuiți și îmbrăcați în hăinuțe de marinar. În urma măgărușilor apărură niște prapuri din cele mai autentice, ortodoxe, așa cum pînă de curînd putuseră fi văzute și în oraș cu ocazia marilor sărbători, iar după ele venea un preot adevărat, ortodox, îmbrăcat în haine cusute cu fir, cu o cruce mare de aur pe piept, cu cădelnița în mînă. El se deosebea de preoții noștri numai pentru că era foarte slab și avea obraji supti, ascetici, iar părul și barba de un negru albăstrui.

Sus, pe digul Karantinii vîntul furios al Sudului smulgea fularele, pelerinele, învîrtejtea rochiile femeilor și faldurile redingotelor, mundirelor, paltoanelor pe care le purtau bărbații. Pe chei se strînsese jumătate din Odessa, iar la data aceea jumătate din Odessa însemna un sfert din Petersburg. Monarhiști și cadeți, pînă mai ieri rivali, stăteau alături gata-gata să se îmbrățișeze. Puteai vedea senatori și generali de administrație, consilieri secreți și cîntărețe de operetă. Dar pe cine nu puteai vedea pe

acest dig, în decembrie 1918 ! Aveai impresia că te afli la parlament : în stînga stăteau și fluturau pălării și batiste în semn de bun venit francezilor, reprezentanții partidelor de stînga : socialiștii revoluționari din localitate și cei fugiți din Moscova și Petrograd, niște teroriști prăpădiți, niște savanți marxiști-menșevici, bundiști, foști deținuți la Slisselburg, bătrîni venerabili care altădată atentaseră la viața guvernatorilor, revoluționari care deveniseră adversarii revoluției din momentul în care aceasta se dezlanțuise cu adevărat. În dreapta, stăteau fluturînd de asemenea batiste și pălării, plîngînd și rizînd de fericire, moșierii, membrii Dumei de stat, octombriștii și cadeții, speculanții, bancherii, generalii, industriașii. Toate aceste haine și surtucuri negre, rochii pestrițe cu crinoline și pălării complicate cu voalete, fluturau în adierea vîntului și scînteiau în bătaia soarelui de iarnă. Entuziasmul nu avea margine. Tabloul amintea de micul caporal, de « Corabia aeriană » a lui Lermontov, de mareașalii lui Napoleon la Austerlitz, Wagram și Jena, în sfîrșit de eroii mai recentîi, Foch și Joffre. Publicul credea că toată această strălucire a măreței și minunatei Franțe se ridicase din mormînt pentru a-i scăpa pe ei, nenorociții, ajunși în mizerie. În sfîrșit, lumea aruncase o privire și spre Rusia, în sfîrșit, tot ce exista mai civilizată, mai modern, mai puternică și mai minunată venea în ajutorul Rusiei care se îneca în sînge și brutalitate. Iar cînd în urma francezilor apărură grecii, oamenii ruși de pe dig, printre care se găseau destui preoți și călugări începură să plîngă. Unii îngenunchiară. Își amintiră probabil de creștinarea Rusiei, de sfîntul Vladimir, de sfînta Olga, de cuvioșii cneji Boris și Gleb.

Se azeau strigătele « Vive la France » și « Ossana », răsunau orchestrele, pașii soldaților, zgomotul macaralelor, nechezatul cailor, zgomotul automobilelor, exclamații de entuziasm, alături de motivul monoton al valurilor mării. Totul se amesteca cu plumajele și chipurile pestrițe, cu fireturile aurii, cu chipurile mustăcioase galice, cu liniile bărbătești și zvelte ale militarilor, cu spinările drepte, bărbiile disprețuitoare, priviriile ba blînde, ba hrăpărețe.

Domnul Nabocov, membru al Dumei de Stat și al Comitetului de salvare a Rusiei șopti : « Rusia e salvată ». Mulțumit, dădu să plece de pe dig, împingînd în dreapta și în stînga mulțimea cu umerii lui puternici și înalți. Se ciocni de generalul Ignatovici, stîlpu administrației petersburgheze, un om înalt, îmbrăcat în civil, dar purtînd peste umăr Ordinul Sfîntul Vladimir. Cu mustățile lui mari, căzute pe fața lată, tristă și palidă, generalul semăna cu o focă istovită care călătorise mult timp pe un ghețar, plecînd de pe țărmurile Nevei pentru a ajunge aici, în Marea Neagră. Generalul Ignatovici îl îmbrățișă cu o mișcare stîngace pe Nabocov și îi spuse :

— Quelle grandeur. . .

— Quelle force, votre excellence ! — îi răspunse Nabocov și porni mai departe.

Peste cîteva clipe ochii lui întîlniră privirea socialistului revoluționar Cernîșev, un om pe care pînă de curînd Nabocov îl considerase un revoluționar extremist, gata să atenteze la viața țarului. Din ochii lui Cernîșev mari, albaștri, picurau lacrimi. Cei doi se salutară. Cernîșev se simți puțin stingherit, își șterse repede ochii și porni alături de Nabocov. Li se alătură pe drum un bețiv care repeta tot timpul, cu o voce tunătoare, se vede în cîntecul grecilor, primul vers din Iliada : « Cîntă zeiță minia ce aprinde pe-Achil peleanul ». După ce reușiră să scape de el, cei doi porniră pe o stradă din port, îndreptîndu-se spre binecunoscuta scară pe care o urcară încet.

— Ce privești minunată ! spuse domnul Nabocov, arătînd cu mîna spre digul Carantinii. Fără să vrei devii din slavofil apusenist văzînd această putere și forță creată de Europa pentru binele omenirii. . . Toate prostiile în legătură cu destinul specific și deosebit al Rusiei, inventate de Homiakov și Kireevski, repetate apoi de Gogol și Dostoievski, toate s-au împrăștiat ca ceața. . . Îl învinuiam pe Lenin că ar fi un apusenist, că teoriile lui sînt nemțești. . . Or fi ele nemțești, dar realizarea lor în practică

poate avea loc numai în Rusia unde orice ticălos și răzvrătit poate aplica orice teorie. . . Se vede că împotriva acestor teorii străine, se poate lupta numai cu ajutorul forței străine.

Cernîșev dădu din cap a aprobare.

— Da, da, aveți dreptate, Vladimir Ivanovici. . . Dar să vă spun drept, parcă simt o deosebită plăcere că au venit francezii. Nu putem să-i comparăm pe francezi cu nemții ! Orice mi-ați spune, nemții sînt totuși teutoni, sînt totuși niște barbari. Barbari care poartă ceasuri și au studii universitare, care construiesc poduri excelente, care au o poliție bine organizată, dar care în sufletul lor au rămas niște huni. Francezii sînt cu totul altceva. Libertate fără excese ! și glasul lui tremură. Uneori îmi zic că victoria Rusiei asupra francezilor în 1812 a fost o mare nenorocire pentru țara noastră. În ce-l privește pe Napoleon, să nu aruncăm cu pietre împotriva lui. Acum Rusia are nevoie tocmai de un Napoleon. Și de vreme ce caracterul național rus nu este capabil să dea un Napoleon, nu este în stare să-l zămislească, ne vor ajuta francezii. Am să vă spun că și Clemenceau este un om de tip napoleonean. Apropo, ați văzut ce chipuri au francezii ? Cînd te gîndești că sînt toți niște soldați de rînd, foști țărani, muncitori, negustori. Dar sînt oameni civilizați ! Chipurile lor sînt atît de expresive ! I-ați privit cu atenție ?

Nabocov tăcu cîteva clipe apoi spuse :

— Pe dig s-au strîns reprezentanții tuturor partidelor. . . Fără deosebire de nuanță. Bineînțeles, în afară de bolșevici.

— Nu cred că aveți dreptate, replică Cernîșev, priviți în partea cealaltă.

În stînga, deasupra parapetului, stătea o mulțime tăcută, cu chipuri întunecate, care privea și ea de sus debarcarea trupelor.

— Parcă n-aș zice că fețele lor exprimă bucurie, spuse Nabocov cu oarecare impunitate în glas la adresa lui Cernîșev. Orice s-ar spune Cernîșev era de « stînga » și în această calitate purta răspundere pentru starea de spirit a « poporului ». Aș zice chiar că se uită cu destulă răutate. . . Ei, dar acumă tot nu le mai ajută la nimic.

În această clipă cei doi treceau tocmai prin fața mulțimii tăcute. Ea era într-adevăr alcătuită din locuitorii periferiilor și într-adevăr privea crucișătoarele franceze cenușii ce se legănau agale cu o dușmănie vădită. Fără prea multă simpatie priviră oamenii aceștia și pe cei doi petersburghezi ce treceau prin fața lor: pe Nabocov cu bărbia lui neagră și ochii mici disprețuitori, înalt, frumos, puțin cam ponosit dar totuși încă impozant, și pe Cernîșev cam stîngaci, cu bărbuța blondă, îmbrăcat într-o haină deschisă, purtînd pe cap un chipiu de catifea verde de inginer și privind în jur cu ochii lui mari, albaștri, cam dezorientați, fie pentru că era miop, fie pentru că era într-adevăr dezorientat.

Trecînd prin fața mulțimii, cei doi începură să vorbească franțuzește pentru a nu fi înțeleși :

— Au să dea ei curînd de dracu, rosti răutăcios Nabocov.

Cernîșev rise și în clipa aceea zări mai la o parte o față foarte drăguță, bine îmbrăcată, cu niște ochi cenușii. Auzind ultimele cuvinte ale lui Nabocov ea rise cu un ris atît de plăcut și de sincer, încît Cernîșev se opri din mers.

— Vorbiți franțuzește, domnișoară ? întrebă el.

— Vorbesc, domnule, îi răspunse fata.

Cei doi petersburghezi o priviră curioși.

— Sînteți din Petersburg sau din Moscova, domnișoară ? întrebă Nabocov privind-o țîntă cu ochii lui mici.

— Vă mulțumesc pentru compliment, răspunse fata. Sînt din Cernigov.

— Dar în orice caz sînteți dintr-o familie de nobili, spuse Nabocov.

— Da, dintr-o familie de nobili, răspunse fata și parcă dorind să confirme cuvintele

sale, înclină capul cu oarecare răceală, luîndu-și rămas bun în felul acesta de la ei și dispărînd în mulțime.

— Grozavă fetișcană ! murmură Cernîșev, uitîndu-se la ea cum se depărtează.

— După cîte vîd, durerile patriei nu te-au făcut să uiți de fructul oprit, observă Nabocov și-și privi ceasul. Ei, este timpul să plec la gară. Mă duc să-mi întîmpin prietenul, un mare scriitor.

— Cine? nu e cumva Gurov?

— Ba da, Gurov. Vine astăzi. Îți mărturisesc că-mi face multă plăcere vizita lui, cu atît mai mult cu cît coincide cu o zi solemnă ca aceasta. I-am promis să-l prezint mîine generalului D'Anselme și în felul acesta să-l pun sub înalta ocrotire a aliaților.

— Mă simt azi într-o dispoziție de parcă ar fi Paște. Cînd stai să te gîndești că tot ce a fost îngrozitor a rămas în urmă. Planul lui Clemenceau și al lui Lloyd George este pe deplin limpede și se bucură, probabil, de sprijinul președintelui Wilson. Armatele victorioase ale Antantei împreună cu armata albă vor porni din sud prin mișcări concentrice și vor înainta spre nord, vor invada guberniile noastre centrale, vor intra în Moscova, mai apoi Petersburgul. . . Din apus vor veni forțe noi, din nord finlandezii cei viteji. . . Vă puteți imagina. . .

Cernîșev vorbea înflăcăruindu-se tot mai mult, și Nabocov ascultîndu-l și privindu-i ochii entuziasmați se gîdea cu emoție cît de interesanți și de talentați sînt oamenii ruși, chiar atunci cînd gîndesc greșit și cît e de ciudat că el merge acum alături de acest terorist celebru care înspăimîntase altădată Ohrana țaristă și că amîndoi sînt de acord aproape în toate problemele.

— Vor trece spre nord ca Napoleon de la golful Juan pînă la Paris fără să întîmpine rezistență așa cum dai cu fierul de călcat prin zăpadă — continua între timp Cernîșev, iar noi ne vom întoarce la Moscova și vom fi primiți cu dangăte de clopote. Nu va fi nici o rezistență, de asta nu mă îndoiesc.

— Da, ultimul an pe care l-am trăit devine un vis înspăimîntător, spuse Nabocov și făcu semn unui birjar să oprească. În timp ce urca în birjă, luîndu-și rămas bun de la Cernîșev, Nabocov îi spuse :

— Putem socoti că bolșevicii nu mai există. . . Ei, la revedere. Mă grăbesc. Unde stai dumneata? Uite cartea mea de vizită. Treci într-o zi pe la mine. La mine vin oameni interesanți, artiști, între alții Vera Holodnaia, Mojuhin. . . Sper că și Gurov are să stea la mine. E un interlocutor din cei mai interesanți, deși un om cu limba ascuțită și nu prea bun la suflet. Ei, Dumnezeu să te aibă în pază, Piotr Evstingheevici.

Urcă în birjă și arcurile coborîră sub greutatea lui impresionantă. Birja porni și dispăru după un colț de stradă. Cernîșev se întoarse din nou spre digul Carantîni și privi încă o dată, de astă dată din depărtare, tabloul multicolor al debarcării trupelor. Din nou îi dădură lacrimile. Fata cu care schimbase cîteva cuvinte în limba franceză îi aminti de Natașa, de Natașa care rămăsese la Moscova și nu voise să plece în sud. Gîndurile îi zburară spre Moscova, spre Arbat, spre dealurile Vorobiovî, spre încurcatele străzi Tverskaia și Iamskaia. O voce îl întrerupse din meditație. Un adolescent bronzat, slab, cu ochii mari, un lustragiu, i se adresă în cea mai pură limbă germană :

— Îmi dați voie să vă curăț pantofii?

Cernîșev îi răspunse mecanic :

— Nu, mulțumesc.

Și de-abia după ce rosti aceste cuvinte, se minună și el. Se gîndi cît de ciudat e orașul acesta în care se afla și el, ca o așchie scăpată dintr-un naufragiu. Ce oraș ciudat în care se strînsese întreaga societate mondenă a Petersburgului, toată lumea interlopă din nordul și sudul Rusiei, unități ale tuturor armatelor : austro-ungară și germană, franceză și greacă, română și polonă, unde lustragiii vorbesc nemțește și unde orice trecător obișnuit poate fi sau un bandit celebru sau membru al Dumei de stat, sau

general, sau anarhist gata să arunce o bombă, orașul în care ucrainienii masivi, mustăcioși semănând cu Taras Bulba, vorbesc cu accent evreesc, iar băieții evrei flămânzi, scîrțlie de dimineață pînă noaptea la vioară îngrozind vecinii pentru a deveni apoi pe neașteptate niște celebrități la New York și Paris. . .

. . . Dar cît s-ar mai fi mirat celebrul socialist revoluționar dacă ar fi știut că fata cu care schimbase cîteva cuvinte în limba franceză și care semăna atît de mult cu Natașa Krause, fata aceea dragălașă, fină, cu un oval al feței deosebit de gingaș, cu talia subțire și picioare micuțe, cu părul castaniu bogat, nu era altcineva decît secretara Comitetului regional ilegal din Odessa al Partidului bolșevic. . .

II

Trenul de la Kiev sosi în gara Odessa la orele patru dimineața cu o întîrziere de trei zile. Gara era ticsită de lume. Se adunaseră pasagerii și de la alte trenuri sosite în cursul nopții care nu îndrăzniseră să plece în oraș, căci în timpul nopții Odessa roia de bandiți și tilhari. Mai mult decît atît, organizațiile militare ale anarhiștilor, patrulele tuturor autorităților locale, detașamentele de auto-apărare ale evreilor, drujinele partidelor politice trăgeau la fiecare colț de stradă unii împotriva altora, trăgeau în curțile întunecate sau pur și simplu în cerul înstelat al nopții. Toate aceste împușcături trădau mai curînd teamă decît curaj. Unii cuprinși de teamă împușcau pe alții care se temeau la fel ca și ei, unii înspăimîntați trăgeau în alții la fel de înspăimîntați, pentru ca apoi să se mire de propriul lor curaj iluzoriu, să se fălească cu el, iar în noaptea următoare să tremure din nou de frică și tremurînd, să ucidă, sau să cadă ei înșiși răpuși de un glonte rătăcit tras de vreun laș.

În rîndul pasagerilor domnea o mare agitație. Electricitatea nu funcționa, ici-colo atîrnau lămpi de petrol pe pereți. În lumina lor slabă și tremurîndă, săliile păreau a se clătina, din cauza umbrelor care se mișcau, creșteau, dispăreau, umbrele unor spinări uriașe, a unor capete gigantice, a unor mîini colosale.

Din tren coborî un domn gras, cu joben, se așeză pe un geamantan, privi în dreapta, privi în stînga, rîse înfundat și spuse cu dispreț și amărăciune :

— Ați văzut ce s-a făcut cu Odessa noastră? Asta mai e Odessa? Taica Lazăr, asta e !

Grăsanul care încă în tren se recomandase a fi « domnul Ioffe » nu lăsa să plece de lîngă el nici mort un tinerel cu care călătorise împreună de la Kiev. Încă urcînd în tren la Kiev, domnul Ioffe remarcase că acest tinerel avea mîinile mari, puternice, privirea hotărîtă, ochii limpezi și puțin ironici. În tren se lămurî că tinerelul era un lăcătuș și pe deasupra și evreu ceea ce-i convenea domnului Ioffe din toate punctele de vedere.

« Cu unul ca ăsta nu ți-e frică să mergi și prin oraș » își zise în sinea lui domnul Ioffe. « Unul ca ăsta, în caz că te atacă bandiții, știe să le dea una la moacă. . . »

Adevărul este că domnul Ioffe cusesse în briul pantalonilor cîteva briliante și un teanc de franci francezi. Domnul Ioffe era un bijutier destul de cunoscut în Odessa.

Cînd trenul începu să se apropie de Odessa, domnul Ioffe șopti tînărului :

— Poate aveți nevoie de o armă? Să știți că am un revolver. Pot să vi-l împrumut. Aveți nevoie de un revolver?

Tînărul făcu o mutră mirată.

— De ce să am nevoie de revolver? răspunse el cu o întrebare la întrebare, trădînd prin aceasta originea sa odessită, deși spusese mai înainte că părăsise de mult Odessa.

— Cum de ce? răspunse la rîndul său printr-o întrebare la întrebare domnul Ioffe. Nu ți-e frică de bandiți?

— De ce să-mi fie frică? N-au ce să-mi ia. Dar dumitale ți-e frică?

— Mi-e frică.

— Atunci de ce nu tragi dumneata cu pistolul?
— Mi-e frică să trag.
— Atunci pentru ce ții revolverul?
— Știu și eu. Nevasta mi l-a dat. M-a convins să-l iau. Ea, se vede, socotește că sînt un mare viteaz și un țințaș renumit. A găsit în mine un D'Artagnan de pe strada Deribasovskaia.

— Aha. . . ei dacă e așa, bine, dați-mi revolverul.

Aflînd că tînărul nu are unde trage la Odessa, domnul Ioffe îl pofti la el.

— Așează-te și caută-ți de lucru, iar pînă atunci poți rămîne la mine. Am o locuință bună, slava Domnului, și o nevastă să-ți dea și dumitale Dumnezeu una ca a mea. . . O mare specialist în materie de mîncăruri evreiești. O știucă umplută ca la mine n-a mîncat nici Nicolae al II-lea. În afară de aceasta am relații întinse cu francezii. Am fost chemat în audiență o dată chiar la generalul D'Anselme în persoană și am avut o discuție cu el. . . De ce te miri? Sînt comerciant, iar comercianții au fost și vor rămîne totdeauna niște oameni necesari.

Cu cît trenul se apropia mai mult de Odessa, cu atît domnul Ioffe devenea mai ospitalier. În afară de tînărul lăcătuș mai invitate la el și un alt pasager care nici acesta nu avea unde trage. Era un domn cu înfățișare de intelectual, tăcut, palid, cu o bărbie ascuțită și niște mîini fine și îngrijite. Văzîndu-i degetele, domnul Ioffe crezu la început că are de-a face cu un hoț de buzunare. Dar curînd cineva îl recunoscu pe acest pasager și în vagon se răspîndi zvonul că domnul cu bărbie ascuțită nu este altul decît binecunoscutul scriitor rus Ilia Vasilievici Gurov, care fugise de bolșevici. Aflînd acest lucru, domnul Ioffe păli de emoție. Era atît de emoționat încît pierdu pentru o clipă tupeul său obișnuit și nu îndrăzni să se apropie de îndată și să facă cunoștință cu Gurov. Toată emoția și-o revărsă în urechile, mai bine zis în urechea stîngă a tinerelului care ședea în dreapta lui. Tînărul întrebă:

— Vă plac atît de mult operele lui?

— Operele lui? Ce fel de opere? Operele lui? Îți închipui că am citit operele lui? Crede-mă că e prima oară cînd îi aud numele.

— De ce vă agitați atunci așa?

— E scriitor! Închipuie-ți ce impresie o să fac la mine acasă cînd am să aduc cu mine un scriitor! Băiatul meu, Isaac, este cel mai bun elev din liceul « Richelieu ». El îl cunoaște pe Gurov ăsta, fii sigur. . . El știe de toate. . . Și încă cum! Și scrie și versuri. Fii atent aici! Dumneata îl cunoști pe Gurov ăsta. Fă-mi cunoștință și mie. . . Ce pierzi? . . . Am văzut eu că stai de vorbă cu dînsul.

Iacob (acesta era numele tînărului) le făcu cunoștință. Domnul Ioffe scoase din geamantan tot felul de pateuri de casă și un borcanel cu untură de gîscă, lucruri care pentru epoca aceea stîrniră o adevărată agitație în tot vagonul. Ioffe începu să alerge în jurul lui Gurov, să-l trateze, îi făcu rost de niște tutun de la un comis voiajor evreu cunoscut care călătorea într-un vagon vecin. Ilia Vasilievici primea toate aceste atenții cu un aer indiferent și distrat. Totuși propunerea bijutierului de a trage la el pînă-și va găsi o locuință convenabilă o primi cu plăcere întrucît aceasta îl scutea de griji la începutul sosirii sale într-un oraș pe care nu-l cunoștea și pe care-l socotea a fi ultima oprire, fie în drumul spre Constantinopol și Paris, fie, dacă lucrurile se vor îndrepta, în drumul de întoarcere spre Moscova. . .

Și așa, la ora 4 și jumătate dimineața, toți trei o porniră de la gară spre centrul orașului, spre strada Deribasovskaia, încărcînd majoritatea lucrurilor pe umerii lui Iacob, întrucît acesta nu avea aproape deloc bagaj. Ioffe mergea speriat de moarte, neobișnuit de tăcut, ascultînd cu urechile mari zgomotele nopții. Iacob și Gurov erau cu desăvîrșire liniștiți, primul cu adevărat, cel de-al doilea chemînd în ajutor uriașa sa stăpînire de sine și disprețul față de oameni.

F r o

Plecuse la drum lung pentru multă vreme, aproape fără speranță de întoarcere. Locomotiva rapidului se îndepărta de gară în cînt de rămas-bun, aruncîndu-și chemarea în întinderea nemărginită a văzduhului; cei care-i pretrecuseră pe călători părăseau peronul de persoane, întorcîndu-se la viața lor sedentară. Un hamal cu o cîrpă de spălat pe jos pusă pe o coadă de mătură porni să curețe peronul, așa cum ai spăla puntea unei corăbii eșuate pe un banc.

— Loc, loc, tovarășă! zise el, cu ochii spre o pereche de picioare plinuțe și singurate.

Femeia se dădu îndărăt, la perete, lîngă cutia poștală, și-și pironi privirea pe orarul de pe ea, de ridicare a corespondenței. Scrisorile se ridicau des, așa că puteai să scrii în fiecare zi. Atinse cu degetul metalul cutiei: era trainică; sufletul închis într-o epistolă nu se afla în primejdie să se mai piardă, o dată ajuns aici.

În spatele gării se întindea noul oraș feroviar: pe zidurile albe ale caselor alunecau umbrele fremătătoare ale frunzișului copacilor, soarele amurgului de vară se așternuse, clar și plin de tristețe, peste natură și locuințe, cernîndu-se parcă printr-un gol străveziu, lipsit de aer respirabil.

În pragul nopții ce se lăsa peste lume, totul era atît de limpede conturat, atît de orbitor, dar în același timp și fantomatic, încît lumea părea că nu există.

Tînăra femeie se opri, uimită de lumina aceasta stranie din jurul ei; în cei douăzeci de ani ai vieții sale nu-și mai amintea să fi văzut un spațiu atît de deșert, de strălucitor și de tăcut. Văzduhul cristalin din jur și nădejdea că iubitul ei se va întoarce îi toropeau inima. Chipul i se oglindea în geamul coaforului: avea o figură destul de comună, păr tapat, coafat în cute (cum se purta în secolul al XIX-lea), ochi cenușii, adînci, cu o privire plină de o duioșie nefirească parcă, silită. Pe cel plecat îl iubea din obișnuință, dorindu-se iubită de el mereu, într-atît, încît în trupul ei, în sufletul său banal, plictisit, să încolțească și să crească o a doua viață care să-i fie dragă. Ea știa însă că nu era în stare să iubească așa cum ar fi vrut, cu patimă și credință; cîteodată obosea și o podidea plînsul, mîhnită că inima ei obosește.

Locuia într-un apartament nou, de trei camere. Într-una stătea tatăl său, văduv, mecanic de locomotivă, în celelalte două se instalase ea cu soțul ei, care acum plecase în Orientul Îndepărtat, ca să pună la punct și să dea în exploatare niște aparate electrice misterioase. Acesta se străduise de totdeauna să descopere тайнеle mașinilor, nădărdindu-se să transforme lumea cu ajutorul mecanismelor, pentru binele și fericirea omenirii sau pentru altceva de care ea nu-și dădea bine seama.

Bătrînul ei tată călătorea acum rar. Ca mecanic de rezervă, înlocuia pe cei ce se îmbolnăveau. Lucra la rodajul locomotivelor ieșite din reparație, ori ducea garnituri de tonaj redus pe distanțe mai mici. Cu un an în urmă, i se propusese să fie scos la pensie. Fiindcă nu prea știa ce înseamnă să fii pensionar, bătrînul se învoise, dar după patru zile de libertate s-a dus la semafor, s-a așezat pe o mo-

* Din volumul NUVELE, în curs de apariție la E.L.U.

vilă diin zona de apropiere de-a lungul căii și a stat acolo pînă la miezul nopții, urmărind cu ochi plini de lacrimi locomotivele care trăgeau, greoaie, trenurile după ele. De atunci, își petrecea vremea la movila aceea în fiecare zi, ca să privească locomotivele, să-și închipuie că le împărtășește viața, și seara se întorcea acasă obosit, de parcă venea dintr-o cursă. Cum ajungea acasă, își spăla mîinile, ofta, povestea că la panta 9000 unul din vagoane pierduse sabotul de frînă, sau cine știe ce altă întâmplare, apoi îi cerea sfios fiicei sale puțină vasilină să-și ungă palma stîngă bătătorită chipurile de regulatorul pe care-l strînsese prea tare, cîna, mormăia ceva, și curînd, adormea fericit. În dimineața următoare, mecanicul pensionar se ducea din nou la moviliță, petrecîndu-și încă o zi cu observațiile, lacrimile, închipuirile, cu izbucnirile de simpatie și frenezie ale omului singuratic plin de entuziasm. Dacă i se părea că la locomotivă ce trecea pe dina-
intea lui nu prea era ceva în ordine, ori mecanicul nu o conducea tocmai cum trebuie, îl mustra în gura mare de la locul său dominant de observație, îndrumîndu-l: « Ai pus prea multă apă ! Deschide robinetul, secătură ! Purjează-l ! » — « Fă economie de nisip, o să te-mpotmolești la urcuș, ce-l risipești în prostie ? » — « Strînge flanșele, nu irosi aburul : unde crezi că te afli, pe-o locomotivă ori într-o baie de aburi ? » Cînd garnitura era formată neregulamentar, iar platformele goale și deci ușoare se aflau în cap și la mijlocul trenului, în primejdie de a fi strivite la o frînare bruscă, fostul mecanic de locomotivă îl amenința cu pumnul, de pe movila lui, pe frînarul din coada trenului. De trecea însă chiar locomotiva sa, condusă de ajutorul său de pe vremuri, Veniamin, bătrînul descoperea totdeauna cîte o neregulă vădită în întreținerea mașinii — ceea ce nu s-ar fi întîmplat cînd era el în slujbă — și-l sfătuia pe mecanic să-l pedepsească pe neglijentul său ajutor: « Veniamincik, măi Veniamincik, trage-i una peste bot ! », striga el din singurătatea dealului său.

Pe timp noros, lua umbrela cu dînsul, iar masa de prînz i-o aducea la moviliță singura sa fată, cuprinsă de mila lui, cînd îl vedea întorcîndu-se acasă în amurg, slab, flămînd și furios din pricina dorului său nepotolit de muncă. Dar într-o zi, cu puțin înainte de începerea povestirii noastre, pe cînd bătrînul mecanic zbiera și înjura, ca de obicei, pe movila lui, s-a apropiat de el organizatorul de partid de la depoul lor, tovarășul Piskunov, l-a luat de mînă și l-a dus la depou. Funcționarul de acolo l-a trecut iar pe lista mecanicilor. Și el s-a urcat în cabina unei locomotive cu focul stins, s-a așezat lîngă cazan și a ațipit, vlăguit de atîta fericire, cu brațul întins pe cazanul locomotivei, ca și cum îmbrățișa pîntecul întregii omeniri muncitoare, din care făcea din nou parte.

— Frosia ! i-a spus el fiicei sale, cînd aceasta s-a întors de la gară, unde-l petrecuse la drum lung pe bărbatul ei, scoate ceva din cuptor și dă-mi să mănînc, poate că m-o chema la noapte să mă trimiță în cursă.

Aștepta mereu să i se ceară să plece-n cursă, dar asta se întîmpla rar, o dată la trei-patru zile, cînd aveau de expediat vreo garnitură de navetă, de mic tonaj, ori pentru alte treburi nu prea grele. Cu toate acestea, bătrînul se temea să nu iasă cumva la lucru nemîncat, nepregătît, mahmur, și se îngrijea necontenit de sănătatea lui, de buna sa dispoziție și de digestie, socotindu-se un element de conducere, un cadru de toată nădejdea.

— Cetățene mecanic ! spunea uneori bătrînul, răspicat și cu demnitate, vorbind cu sine însuși, apoi, lăsînd să se aștearnă în locul răspunsului o tăcere plină de semnificații, părea că ascultă niște ovații îndepărtate.

Frosia scoase din cuptor o oală și-i dădu să mănînce. Soarele după amiezii, care scălda toată locuința în lumină, ajungea și la ea, îi încălzea inima, și îi mîna sîngele în circulație neînteruptă prin vine, făcînd-o să simtă că trăiește. Se retrase

în odaia sa. Pe masa de acolo avea o fotografie a soțului ei de pe vremea când era copil. Mai târziu nu se mai fotografiase niciodată, fiindcă pe el nu-l interesa propria-i persoană și nu punea nici un preț pe chipul lui. În fotografia îngălbenită, stătea în picioare un băiețandru desculț, cu un cap mare de copil, îmbrăcat cu o cămășuță sărăcăcioasă și cu nădragi ieftini; în spatele lui se ridicau niște copaci ca din basme, iar în depărtare se zăreau o fîntînă arteziană și un palat. Băiatul se uita atent înaintea sa, într-o lume încă prea puțin cunoscută, fără să ia în seamă viața cea frumoasă din spate, de pe pinza fotografului. Dar viața cea frumoasă era chiar el, băiețașul cu obrazul rotund, plin de sensibilitate și sfios, un băiețaș care ținea în mînă, în loc de jucărie, un fir de iarbă și atingea pămîntul cu picioarele lui desculțe și încrezătoare.

Se înnoptase. Văcarul satului adusese din stepă vacile care mugeau, doritoare de odihna din grajdurile stăpînilor; gospodinele trebăluiau prin curți. Încet-încet, ziua cea lungă se răcea, făcîndu-se noapte; Frosia stătea pe întuneric, pradă simțămîntului de adîncă fericire a dragostei ei și a amintirii celui plecat. Afară, în fața geamului, pornind pe drumul cel drept plin de bucurii al spațiilor cerești, creșteau niște pini; glasurile pierdute ale unor păsărele, pe jumătate adormite, cîntau ultimele frînturi de cîntece, paznicii întunericului, greierușii, țîrîiau întretăiat și pașnic, spunînd că totul e bine, iar ei veghează și vād.

Tatăl o întrebă dacă nu se duce la club: în seara aceea se juca o piesă nouă, urmată de o bătaie de flori și o reprezentație organizată de responsabili cu activitate cultural-artistică din rezerva conducătorilor.

— Nu, nu mă duc. Mi-e dor de bărbatul meu.

— De Fedka? Las' că vine el. Trece anul și-l vezi iar aici. . . Dar dacă vrei să-i duci dorul, du-i-l ! Pe vremuri, nu plecam decît pe-o zi-două, și pe răposata maică-ta o și apuca urîtul fără mine. Era o mic-burgheză !

— Eu nu-s mic-burgheză, dar tot mi-e urît fără el ! zise, mirată, Frosia. Ori, oi fi și eu o mic-burgheză !

Taică-său o liniști :

— Da' de unde ! . . . Acu' nu mai sînt d-ăștia. Au murit toți de mult. Pînă să ajungi tu o mic-burgheză, mai curge destulă apă pe gîrlă, și de învățat. . . Și-apoi erau femei de treabă.

— Tată, du-te în odaia ta. Ți dau numaidecît cina, dar acum aș vrea să rămîn singură. . .

— Da, e vremea cinei ! Încuviință acesta. Ar putea veni careva de la depou să mă cheme ! Poate s-a îmbolnăvit vreunul ori se ține de beție, sau i s-o fi întîmplat cine știe ce bucluc în familie; cite nu se-ntîmplă. Și trebuie să mă duc îndată: mișcarea trenurilor n-o poți opri vremelnice niciodată. Ehe ! Fedka al tău zboară acum cu rapidul, în drum i se aprind numai semnale verzi, i se dă calea liberă cu 40 de kilometri înainte, mecanicul taie cu privirea depărtările, electrica îi luminează mașina și toate sînt cum se cuvine !

Bătrînul nu se mai hotăra să plece, lăsîndu-se de pe un picior pe altul. Cînd inima și mintea nu-i erau pline de locomotiva sa, îi plăcea să stea de vorbă cu fata lui ori cu altcineva.

— Tată, du-te la masă ! îi porunci ea. Voia să asculte țîrîitul greierilor, să se uite la pinii din noapte, din fața geamului, și să se gîndească la bărbatul ei.

— Nu mai ești bună de nimic, zise el încet, îndepărtîndu-se.

După ce-i dădu să mănînce, Frosia plecă. La club, petrecerea era în toi. Cînta muzica, apoi se auzi corul responsabililor cu problemele culturale din rezerva conductorilor: « Hai, brad, ce mai brad, brad în conuri bogat ! » « Trece trenul fluierînd, și mai iute decît el, avionul zbîrînînd, pîr, pîr, se sparge gheața. . .

Toată lumea se apleacă, apoi spatele-și îndreaptă ! Haide, ce mai tura-vura, vrem și arta și cultura, vrem producția mai mare !...»

Oamenii se mișcau încoace și-ncolo; vorbind înăbușit, se străduiau să petreacă împreună cu organizatorii manifestării culturale.

Frosia merse mai departe; acum, locurile erau pustii, începeau perdelele de protecție plantate de-a lungul liniei principale de cale ferată. De departe, dinspre răsărit, venea un accelerat; locomotiva funcționa cu admisia în plin, mașina cuce-rea, în luptă, spațiul, proiectînd înainte, de pe frontonul ei, lumina unui far stră-lucitor. Trenul acesta se încrucișase pe undeva cu rapidul care gonea spre Orientul îndepărtat, vagoanele lui îl văzuseră pe cel drag după ce ea se despărțise de el; toc-mai de aceea privea cu atîta atenție trenul care trecuse pe lângă bărbatul ei după despărțirea lor. Se întorsese la stație, însă trenul, după o oprire scurtă, pornise iar; ultimul vagon se mistuia în negură, uitînd de toți oamenii pe care-i întîlnise-n drum și pieriseră în neant. Pe peron și în clădirea gării nu găsi nici un necunoscut, nici o figură nouă: nu coborîse nimeni din accelerat și nu avea pe cine să întrebe despre rapidul întîlnit în cale, ori despre soțul ei. Poate că cineva îl văzuse totuși și știa măcar ceva de dînsul !

În gară nu se aflau decît două bătrîne, așteptînd cursa locală de la miezul nopții, și omul de serviciu care ca și azi dimineată mătura mereu gunoaiile de la picioarele ei. «Pe ăștia îi apucă totdeauna măturatul tocmai cînd vrei să stai liniștit, cu gîndurile tale; nu le place nimeni».

Se depărtă puțin de omul cu mătura, dar acesta se apropia, încet-încet, iar de ea. — Nu știți cumva, îl întrebă dînsa, ce e cu rapidul nr. 2, oare n-a pățit ceva? A plecat azi de aici. Nu s-a comunicat la stație nimic despre el?

— Nu se iese pe peron decît înainte de intrarea trenului în stație, zise mătura-torul. Deocamdată nu se așteaptă nici un tren, așa că poftiți înăuntru, tovarășă ! Mereu se învîrtesc pe-aici tot felul de oameni ! Ar face mai bine să stea acasă întinși în pat, citindu-și ziarul ! Dar vezi că nu-s în stare ; trebuie negreșit să vină-ncoace, să facă gunoi ...

Frosia porni de-a lungul liniilor, pe lângă macazuri, întorcînd spatele, gării. Acolo se aflau : clădirea rotundă a unui depou pentru trenuri de marfă, un dispozitiv de alimentare cu cărbuni, niște gropi de zgură și o placă turnantă pentru locomotive. Lumina de pe stîlpii înalți se revărsa în valuri peste locul acesta pe deasupra căruia rătăceau nori de aburi și de fum : unele dintre locomotive răsufiau cu putere prin grătare, ridicîndu-și presiunea, spre a porni la drum, altele slobozeau aburul, răcindu-se în vederea spălării.

Prin fața Frosiei trecură patru femei, în mină cu lopeți de fier, urmate de un bărbat, șef de echipă ori de schimb.

— Pe cine-ai pierdut, frumoasă? o întrebă el pe Frosia. Ce-ai pierdut, nu mai găsești, cel dus nu se mai întoarce ... Hai cu noi să ne fi de ajutor !

Frosia căzu pe gînduri.

— Dă-mi o lopată ! zise ea.

— Ia-o pe-a mea, răspunse brigadierul, întinzîndu-i-o. Voi, muierilor ! le porunci el celorlalte, duceți-vă la groapa a treia, că eu rămîn la prima ...

O conduse pe Frosia la groapa de zgură în care-și descărcau locomotivele focarele, îi porunci să s-apuce de treabă și plecă. Acolo mai lucrau două femei, aruncînd afară zgura fierbinte. Frosia coborî lângă ele și începu să muncească, mulțumită că are alături două tovarășe necunoscute. Mirosul de ars și gazele îngreunau respirația, și aruncatul zgurei afară din groapă era o muncă plictisitoare și anevoioasă, fiindcă acolo înăuntru, era strîmt, și pămîntul, încins. În schimb, se simți ușurată. Îi plăcea aici, trăia lângă alți oameni, lângă tovarășe de muncă, deasupra-i se întindea, slobodă,

uriasa noapte luminată de stele și de lumina electrică. Dragostea îi ațipise, potolită, în inimă; rapidul, era acum departe, iar pe polița de sus a vagonului necapitonat, dormea iubitul ei, în preajmă cu vasta Siberie. Lasă-l să doarmă și să nu se mai gîndească la nimic, iar mecanicul să scruteze depărtarea de dinaintea lui, ca să nu se-ntîmple vreun accident !

Curînd, Frosia ieși din groapă împreună cu altă femeie. Acum zgura scoasă din ea trebuiau s-o încarce pe o platformă. Lucrînd, se uitau una la alta și din cînd în cînd mai schimbau cîte-o vorbă, ca să se odihnească puțin și să respire aer curat.

Tovarășa Frosiei avea vreo treizeci de ani. Îi era cam frig și-și tot potrivea hainele sărăcăcioase, parcă vrînd să le cruțe. Abia în ziua aceea scăpase de la arest, unde stătuse patru zile, după ce fusese denunțată de un om rău. Bărbatul ei, paznic, se plimba toată noaptea, înarmat, în jurul cooperativei, pentru o leafă de șaizeci de ruble. Cînd o arestase, soțul se perpelise tare de mila ei și se dusese la conducere să-i roage să-i dea drumul; dar ea trăise pînă a fi pusă la poprire cu unul care-i povestise o dată, luîndu-l gura pe dinainte (ori poate de frică, sau într-o clipă de oboseală), despre escrocheriile lui, și-apoi, pesemne speriat de mărturisirea lui, voise să se descotorosească de ea, ca să nu aibă martori împotriva-i. Dar acum căzuse în propria-i cursă. « Las' să se mai chinuiască și el oleacă, iar ea, liberă de-aci-ncolo, să trăiască liniștită cu bărbatul ei. Că de lucru au acum, găsești să cumperi o pîine, cît despre haine, o să pună și el bani deoparte pentru ce le-o fi de trebuință, muncind împreună ».

Frosia și-a vărsat și ea focul despre plecarea atît de departe a bărbatului său.

— Nu te necăji, se întoarce el, doar n-a murit, e numai plecat ! o consolă tovarășa ei. Eu, cît am fost închisă, m-a doborât o tristețe adîncă. Mi-era tare urît. Nu mai stătusem la răcoare și nu eram deprinsă . . . De-aș mai fi stat înainte, nici capul nu m-ar fi durut. Dar am fost totdeauna atît de nevinovată, că șefii nu-mi ziceau nici dă-te mai încolo . . . Cînd am scăpat și m-am întors acasă, bărbatul meu a izbucnit în lacrimi de bucurie, dar s-a sflit să mă ia în brațe : își zicea că sînt o *cremenală*, om de seamă, dar eu eram, ca și-nainte, gata să-i fac voia. Seara, a trebuit să se ducă la servici și eram amîndoi atît de triști ! Și-a luat arma, zicînd : « Hai să-ți dau un suc de fructe ». Dar eu nu mai scăpam de amărăciunea din mine. Și-am zis să treacă singur pe la bufet, să bea suc fără mine, iar după ce-om face rost de bani și mi-o mai trece amarul, ne-om duce împreună acolo. După aia, am pornit încoace, pe linie, în căutare de ceva de lucru. Mi-am zis că poate se mai muncește pe undeva la barare, la înlocuirea șinelor sau la altceva. Nu-i nimic că-i noapte, de lucru găsești pe orice vreme. Și-apoi m-am gîndit să mă mai aflu și eu printre oameni, să-mi mai treacă alezul și să-mi găsesc iar liniștea. Și chiar așa. Uite c-am vorbit acum cu tine și mi-e de parcă m-aș fi întîlnit cu vreo verișoară . . . Hai să gătăm și cu platforma asta, că ne plătește la birou. Și mîine dimineață mă duc să cumpăr pîine. Frosia ! strigă ea către fundul gropii — o tiză de-a Frosiei de sus. Mai ai mult?

— Nu, răspunse aceasta, nu mai am decît un pic de zgură, și niște rămășițe . . .

— Hai afară, îi porunci nevasta paznicului. Gătăm mai repede în trei și ne ducem împreună să ne primim plata.

În jurul lor, locomotivele se pregăteau, zgomotoase, adunîndu-și forțele pentru drumuri lungi, sau, dimpotrivă, se răceau în vederea odihnii, zvîrlindu-și răsufierea afară, în văzduh.

Veni șeful de echipă.

— Ei, cum stați, fă muieri? Ați terminat cu groapa? . . . Aha ! bine, hai, luați-o spre birou, că v-ajung și eu din urmă. Încasați-vă banii, și-apoi treaba voastră; duceți-vă la club, ori pe la casele voastre să v-apucați de sporit familia. Aveți voi destule de făcut !

La birou, femeile au semnat de primire. Eufrosinia Evstafieva, Natalia Bukova și cealaltă Eufrosinia, recidivistă în materie de analfabetism, a iscat cu trei litere de parcă scrisese «Eva», adăugînd la urmă o seceră și-un ciocan. A primit fiecare cîte trei ruble și douăzeci de copeici, apoi au plecat la căminurile lor. Frosia Evstafieva și soția paznicului, Natalia, au părăsit biroul împreună. Frosia o chemase pe noua ei prietenă acasă la ea, ca să se spele puțin și să se curețe.

Tatăl Frosiei dormea în bucătărie, pe cufăr, îmbrăcat complet, chiar și cu vestonul fiel gros de iarnă, pe cap cu șapca pe care se vedea insigna locomotivei : aștepta să ce chemat din clipă-n clipă din cauza vreunei defecțiuni tehnice generale care cerea prezența lui de urgență la locul catastrofei.

Femeile își văzură încetîșor de treburile lor, își pudrară puțin obrazii, apoi plecară, zîmbindu-și. Era tîrziu și probabil că la club începuseră dansul și bătaia de flori. În timp ce soțul Frosiei dormea departe, într-un vagon necapitonat, fără să mai simtă nimic, fără să-și mai aducă aminte de ea, de iubirea lui, Frosia se simțea îngrozitor de răzleață, lipsită și de fericire, și de dor, și ar fi vrut să danseze puțin, să asculte muzica, să se țină de mînă cu alți oameni. Iar cînd el se va trezi dimineața acolo, singur, cînd își va aminti de ea, poate că va izbucni și dînsa în lacrimi.

Cele două femei au ajuns repede la club. Tocmai trecuse cursa locală, așa că nu era prea tîrziu, doar miezul nopții. La club cînta o orchestră de jaz, compusă din amatori. Un ajutor de mecanic a invitat-o numaidecît pe Frosia Evstafieva la un vals *Rio-Rita*.

Ea începu să danseze, pe față cu o expresie de fericire deplină. Îi plăcea muzica. I se părea că, în muzică, tristețea și fericirea sînt strîns unite, ca și în viața adevărată, ca și în propriul ei suflet. Dansa, aproape uitînd de sine; plutea ca într-o legănare de vis, cuprinsă de mirare, și trupul i se mișca fără efort în ritmul melodiei, fiindcă sîngele îi era înfierbîntat de ea.

— Dar bătaia de flori s-a terminat? îl întrebă Frosia încet, cu răsufierea întretăiată, pe cavalerul ei.

— S-a sfîrșit mai adineaori. De ce ați întîrziat? zise el cu tîlc, de parcă o iubea de cine știe cînd și nu mai putuse de dorul ei.

— Vai, ce păcat !

— Vă place aici?

— Da, desigur ! E atît de frumos !

Natașa Bukova nu știa să danseze. Stătea în picioare lîngă un perete al sălii, în mină cu pălăria prietenei din noaptea aceea.

În pauză, în timp ce orchestra se odihnea, băură împreună două sticle de citro. Natașa nu mai fusese la club decît o singură dată, mai de mult.

Se uita cu o bucurie calmă la încăperea aceasta curată și împodobită.

— Ce zici, Frosia? șopti ea, oare, în socialism or să fie toate odăile ca asta ?

— Păi cum să nu fie? Nicîi vorbă că așa. Sau chiar și mai frumoase-un pic.

— Ar fi ceva ! încuviință Natalia Bukova.

După ce trecu pauza, Frosia dansă din nou. De data aceasta o invitase dispecerul de manevră. Orchestra cînta fox-trotul *My baby*, dispecerul își ținea strîns dansatoarea, căutînd să-și lipească obrazul de pieptănătura femeii, fără ca mîngîierea furișe s-o tulbure cîtuși de puțin, fiindcă-l iubea pe cel plecat departe, și bietul ei trup era acum crispat și surd la orîșice chemare.

— Cum vă cheamă ? o întrebă cavalerul la ureche, în mijlocul dansului. Mi se pare că v-aș cunoaște, dar nu-mi amintesc de numele tatălui dumneavoastră.

— Mă cheamă Fro !

— Fro? Nu sînteți rusoaică?

— Desigur că nu !

Dispecerul se gîndi o clipă.

— Dar cum vine asta? Că doar tatăl dumneavoastră e rus — Evstafiev !

— N-are-a face, șopti Frosia. Mă cheamă Fro.

Au tăcut. Cei mai mulți stăteau în picioare pe lîngă pereți, uitîndu-se la dansatori. Numai trei perechi se legănau în ritmul melodiei, fiindcă ceilalți, ori nu știau să danseze, ori le era rușine. Frosia își plecase capul mai mult spre pieptul dispecerului ; el se uita la părul ei vaporos, pieptănat după moda veche, și gingășia feminină, încrederea ei, îi făceau plăcere. Se simțea mîndru față de ceilalți. Ar fi vrut s-o mîngîie cumva într-ascuns pe cap, dar se temea să nu se dea în spectacol. Și-apoi, în sală se afla și logodnica lui, care cine știe ce era în stare să-i facă din cauza prea marei lui intimități cu această Fro. De teama logodnicei și a convenienței se îndepărtă puțin de dansatoarea lui, dar ea i se lipi iar de piept, de cravata care se mișcă într-o parte sub apăsarea capului ei, lăsînd să i se vadă pieptul gol prin deschizătura cămășii. Speriat și stînjenit, dispecerul dansa, abia așteptînd să înceteze muzica. Dar orchestra cînta tot mai înversunată, mai cu foc, și femeia nu-l slăbea de loc pe cel ce o ținea în brațele lui. Și el simți cum pe pieptul său gol, de pe care se îndepărtase cravata, acolo unde-i creșteau smocuri de păr viril, cădeau picături gîdilitoare.

— Plîngeți? o întrebă el, speriat.

— Un pic, răspunse ea în șoaptă. Duceți-mă spre ușă. Nu vreau să mai dansez.

Fără să se oprească din dans, cavalerul o conduse pînă la ușă, și Frosia ieși numai de cît pe coridor, unde era lume puțină.

Natașa îi aduse pălăria. Frosia porni spre casă, iar prietena ei, spre depozitul cooperativei, unde era paznic bărbatul său. Lîngă depozit, se afla o curte cu materiale de construcție, păzită de o femeie frumușică, și Natașa voia să descopere dacă între soțul ei și paznica aceea nu era cumva vreo legătură tainică de dragoste ori simpatie.

În dimineața următoare, Frosia primi o telegramă dintr-o stație siberiană de dincolo de Urali. Soțul ei scria: « Dragă Fro, te iubesc și te visez ».

Bătrînul nu era acasă. Plecase la depou să mai stea în Colțul Roșu de vorbă cu oamenii, să citească gazeta *Gudok*, să afle ce se mai petrecuse în timpul nopții în sectorul de tracțiune, apoi să treacă pe la bufet și să bea cu vreun prieten ieșit în cale un pahar de bere, mai pălăvrăgînd puțin despre treburile lor. Frosia nu s-a mai spălat pe dinți, abia de-a dat puțin cu apă pe obraz, fără să se mai preocupe de înfățișarea sa. În afară de gîndul la dragostea ei, orice ar fi făcut, i s-ar fi părut că e vreme pierdută; îi pierise interesul feminin pentru propriu-i trup. Prin tavanul odăii sale, de la etajul al doilea se auzeau mai tot timpul sunetele scurte ale unei muzicuțe; melodia se oprea mereu, ca să fie luată din nou de la început.

În ziua aceea se trezise cu noaptea-n cap, apoi adormise iar, în ureche cu melodia simplută de deasupra capului, aidoma trilurilor întretăiate ale unei păsărele cenușii, de cîmp, copleșită de griji, căreia nu-i mai ajunge răsufierea pentru cîntec, fiindcă-și cheltuiește toată energia în căutarea hranei. La etajul al doilea locuia un băiețas, fiul unui strungar de la depou. Tatăl său plecase probabil la lucru, mama lui spăla rufe, și copilul se plictisea. Frosia plecă la cursurile de telecomunicații și semnalizare feroviară, fără să mănînce.

Lipsise patru zile de la școală, și prietenilor ei le era pesemne dor de ea; dar Frosia se ducea acolo fără nici un chef. La cursuri i se treceau multe cu vederea, din cauza capacității sale de a învăța și a adînci problemele tehnice, însă nu știa prea bine cum de e în stare de asta, fiindcă, în general, acționa mai mult imitîndu-l pe bărbatul ei, care absolvise două institute tehnice, și în ceea ce privește mecanismele și piesele mașinilor avea o intuiție atît de precisă, de parcă era vorba de propriul său trup.

La început, Frosia învățase cam prost. Nu avea nici o tragere de inimă pentru bobinele lui Papin, pentru relee sau calculul rezistenței unei sîrme. Dar buzele soțului ei rostiseră o dată aceste cuvinte, zăgrăvind-u-i cu claritatea unei închipuiri care se realiza chiar și în niște mașini obscure, lipsite de interes — activitatea vie a unor obiecte pentru ea misterioase și neînsuflețite, precum și însușirile ascunse ale calculului lor atît de delicat, în virtutea cărora mașinile prind viață. Soțul Frosiei se bucura de o excepțională capacitate de a simți cît e de mare tensiunea, așa cum simți o pasiune personală. Însuflețea orice atingere cu mîna sau cu gîndul, căpătînd tocmai de aceea o reprezentare exactă a curgerii energiei prin orice dispozitiv mecanic și simțea nemijlocit rezistența răbdătoare și trudnică a metalului din trupul mașinii.

Din clipa aceea, bobinele, punțile Wheatstone, contactoarele, unitățile intensității luminoase deveniseră pentru Frosia noțiuni sacre, de parcă erau părțile în-suflețite din trupul iubitului ei; începea să le priceapă și să le poarte cu grijă în minte ca pe niște lucruri scumpe. Cînd se izbea de chestiuni mai grele, spunea cu tristețe, la întoarcerea acasă: « Feodor, astăzi s-a vorbit de microfarazi și de curenți vagabonzi și m-am plictisit ». Acesta, fără să-și îmbrățișeze nevastica după o despărțire de o zi, se transforma pentru cîtva timp el însuși într-un microfarad ori într-un curent vagabond. Și Frosia aproape că vedea cu ochii lucrurile pe care mai înainte dorise mult să le înțeleagă, dar nu izbutise. Acum i se păreau noțiuni firești, tot atît de simple și atrăgătoare ca ierburile multicolore de pe cîmp. Noaptea se amăra adeseori cu gîndul că nu este decît o biată femeie și nu se poate simți nici microfarad, nici locomotivă sau electricitate, în timp ce soțul ei putea. Și-și plimba încetișor degetul pe spinarea lui caldă. Însă el dormea tun. Trupul lui Feodor era totdeauna straniu de fierbinte, lui îi plăcea să-și cheltuiască banii pe fleacuri, era în stare să doarmă, în ciuda oricărui zgomot, mîncă orice fel de mîncare, bună ori proastă, nu se îmbolnăvea niciodată.

Acum, Evstafieva era distrată la cursuri și nu învăța mai nimic. Cuprinsă de dor, copia de pe tablă în caietul ei diagrama vectorială a rezonanței de curenți și asculta cu tristețe prelegerea despre influența gradului de saturație al fierului asupra apariției armonicilor superioare. Feodor nu era acolo; așadar, nu avea de ce s-o mai atragă telecomunicațiile și semnalizarea, iar electricitatea îi devenise străină. Bobinele lui Papin, microfarazii, punțile lui Wheatstone, miezurile de fier se ofiliseră în inima ei, iar armonicile superioare ale curentului nu le pricepea cu nici un chip: în minte îi răsuna mereu cînteculul monoton cîntat de un copil la muzicuță « Mama spală rufe, tata e la lucru dus, nu vine curînd acasă, iară eu mă plictisesc ».

Pierduse firul lecțiilor, și în caietul de cursuri își nota impresiile și gîndurile personale: « Sînt o proastă, o biată fetișcană, Fedia, întoarce-te repede înapoi și-o să învăț și despre telecomunicații, și despre semnalizare, și dacă nu-nvăț, mor ».

Acasă, taică-său stătea îmbrăcat, încălțat și cu căciula în cap. Era convins că va fi chemat negreșit pentru o cursă.

— Ai venit? o întrebă el. Se bucura totdeauna cînd apărea vreun musafir; asculta pașii de pe scară, de parcă aștepta mereu sosirea unui oaspete neobișnuit, care să-i aducă norocul pe palmă. Să nu-ți încălzesc niște cașă * cu unt? o întrebă el. E gata-ntr-o clipă.

Frosia refuză.

— Să nu-ți prăjesc niște cîrnați?

— Nu !

* păsat cu hrișcă.

El tăcu o vreme, dar apoi întrebă iar, mai timid :

— Poate bei o ceașcă de ceai cu covrigei? Îți încălesc ceaiul într-o clipită. . .
Fata lui tăcea.

— Ce zici de macaroanele de ieri? Mai avem, am păstrat pentru tine. . .

— Lasă-mă o dată-n pace ! îl repezi Frosia. Dacă te-ar trimite pe tine în Orientul Îndepărtat. . .

— Eh, m-am rugat eu, dar nu vor să mă ia, zic c-am îmbătrânit, că mi-a slăbit vederea, o lămurii el.

Se temea ca Frosia să nu plece prea repede în odaia ei; ar fi vrut ca ea să mai stea de vorbă cu el și căuta tot felul de pretexte s-o facă să mai rămână lângă dînsul.

— Dar buzișoarele de ce nu ți le-ai făcut? o întrebă el. Nu cumva ți s-a terminat rujul? Dacă vrei, mă reped pînă la farmacie și-ți cumpăr. . .

Ochii cenușii ai Frosiei se umplură de lacrimi. Se retrase în camera sa. Tatăl, singur acum, strînse în bucătărie, se mai apucă și de alte treburi gospodărești, apoi se chirci pe vine, deschise ușa cuptorului, își băgă capul înăuntru și se porni pe plîns deasupra tigăii cu macaroane.

Cineva ciocăni la ușa lor. Frosia nu deschise. Atunci, el scoase capul din cuptor. Toate cîrpele de bucătărie fiind murdare, își șterse fața cu mîneca hainei și se duse să deschidă.

Venise un curier de la depou.

— Iscălește ici, Nefed Stepanovici. Trebuie să te prezinți astăzi la 8 să însoțești o locomotivă rece pentru reparații capitale. O atașează la marfarul 310. Ia-ți de mîncare și ceva haine, că nu te-ntorci înainte de-o săptămînă. . .

Nefed Stepanovici iscăli condica, și curierul plecă. Bătrînul își deschise lădița de fier; își pregătise din ajun niște pîine, ceapă și o bucată de zahăr. Mai adăugă o jumătate de litră de mei cojit, două mere, se mai gîndi un pic, apoi încuie lădița cu un lacăt mare de tot.

Bătu apoi binișor la ușa Frosiei

— Fetișo, închide ușa după mine că pornesc în cursă pe vreo două săptămîni. Mi-au dat o locomotivă din Seria S, e rece, dar n-are-a face.

Frosia nu ieși numaidecît din odaie; se duse și încuie ușa de la intrare abia după plecarea tatălui.

« Cîntă ! De ce nu mai cînti ? » șopti ea, cu gîndul la băiatul de la etajul de sus, care cînta la muzicuță. Dar copilul plecase probabil la plimbare. Era vară. Ziua lungă, și printre pinii fericiți în toropeala lor vîntul abia începuse a se dcmoni în vederea serii. Muzicantul era prea micuț, ca să-și aleagă din lumea asta întreagă un lucru unic căruia să-i închine o iubire veșnică, inima lui bătea liberă și neînfluențată, el nu răpise încă din bunurile vieții nimic care să fie numai și numai al lui.

Frosia deschise fereastra, se întinse pe patul cel mare și ațipi. Nu se mai auzea decît scîrțîitul slab al pinilor, clătinați de curenții din înaltul văzduhului și un greieruș care mai țîrîia înainte de căderea nopții.

Cînd se trezi, era încă lumină. Trebuia să se scoale și să trăiască. Rămase cu ochii ațintiți la cerul plin de o căldură dătătoare de viață, de urmele vii ale soarelui gata să apună, de parcă în el se afla fericirea născută din toate izvoarele curate ale naturii, pentru ca, venind dinafară, să pătrundă în sufletul omului.

Între două perne găsise un fir scurt de păr. Nu putea fi decît al lui Feodor. Îl privi cu luare aminte la lumină. Era cărunt. La 28 de ani, soțul ei și începuse să aibă cite un firicel cărunt; ea-i numărase vreo douăzeci. Și taică-său era cărunt, dar nu se apropia niciodată de patul lor. Miroși perna pe care dormise Feodor;

mai păstra încă mirosul capului, al trupului bărbatului, fiindcă nu spălase fața de pernă din ziua când el își ridicase pentru ultima oară capul de pe ea. Își îngropă obrazul în perna lui și încremeni așa.

Sus, la etajul al doilea, băiatul se întorsese acasă și cînta din nou la muzicuță aceeași melodie pe care o cîntase și dimineața, devreme. Ea se sculă și strînse cu grijă firul de păr într-o cutiuță goală de pe masa ei. Băiatul amuți; se făcuse ora culcării, că doar a doua zi se scula devreme. Sau poate că ședea pe genunchii tatălui său care se întorsese de la lucru. Mama lui spărgea desigur zahăr cu cleștele, spunînd că ar trebui să mai cumpere puțină rufărie, că cea veche se stricăse de tot și se rupe la spălat. Tatăl tăcea, zicîndu-și probabil că merge și fără.

Toată seara, Frosia rătăci printre liniile căii ferate, prin crîngurile învecinate și pe cîmpul pe care dăduse seara. Trecu și pe la groapa de zgură unde lucrase în ajun; era din nou aproape plină, însă nu muncea nimeni acolo. Nu cunoștea adresa Natașei Bukova, fiindcă nu o întrebase de ea în ajun. La prietenele și cunoștințele ei nu voia să se ducă, fiindu-i rușine de toți ceilalți, fără să știe nici ea de ce; nu putea să le vorbească altora de dragostea ei, iar altceva nu o mai interesa deloc, — tot restul vieții pierise pentru ea. Ajunse în dreptul depozitului cooperativei, păzită de singuraticul soț al Natașei cu arma lui. Voia să-i dea cîteva ruble, să bea a doua zi suc cu nevastă-sa, dar nu îndrăzni.

— Mergeți, vă rog, tovarășă, mai departe ! Nu e voie să staționați aici. E un depozit, loc oficial, îi spuse paznicul, cînd ea se opri, pipăindu-și banii pe undeva, prin străfundurile scurtei sale.

Dincolo de depozit, se întindeau niște pămînturi lăsate-n părăsire, pe care creștea o iarbă pricăjită, scurtă și aspră. Acolo se opri, chinuită de dor, printre ierburile mărunte și prăpădite, de unde pînă la stele nu părea să fie mai mult de vreo doi kilometri.

« Ah, Fro, Fro, de te-ar îmbrățișa măcar cineva ! » își spunea Frosia.

S-a întors acasă și s-a culcat numaidecît, fiindcă băiatul care cînta din muzicuță dormea și el de mult, iar greierii nu mai țîrtau nici ei. Dar, n-o lăsa ceva să doarmă. Căuta să pătrundă cu privirea întunericul din jur, adulmecînd mirosurile; perna pe care-și odihnise cîndva capul Feodor lîngă ea nu-i dădea pace. Mai degaja și acum mirosul pămîntiu, stins, al trupului cald și cunoscut, care-i răscolea dorul inimii. O înveli într-un cearceaf și o ascunse într-un dulap, după care adormi singură, ca un biet copil orfan.

Părăsi cursurile de telecomunicații și semnalizare: oricum, știința aceasta n-o mai înțelegea. Stătea acasă, așteptînd o scrisoare sau o telegramă de la Feodor, cu teama ca nu cumva poștaşul să plece cu scrisoarea, dacă nu găsea pe nimeni acasă. Au trecut însă patru zile, apoi șase, și în afară de prima telegramă nu a mai primit nici o veste.

Tatăl ei, după ce-și condusese locomotiva la destinație, se întorsese și el din cursă. Era fericit că umblase cu trenul și muncise, că văzuse oameni mulți, gări îndepărtate, și asistase la tot felul de întîmplări. De acum înainte avea pentru multă vreme ce să-și amintească, la ce să se gîndească și despre ce să vorbească. Dar Frosia nu-l întrebă nimic, și bătrînul începu să-i povestească singur: cum însoțise locomotiva atașată la un tren și cum nu dormise nopțile, ca lăcătușii de prin stații să nu demonteze niscaiva piese de la mașina lui, despre locurile unde se vînd ieftin poamele și despre meleagurile unde le bătuse bruma.

Frosia tăcea. Nici cînd Nefed Stepanovici îi povesti despre marchizetul și mătăsurile artificiale de la Sverdlovsk nu-i dădu mai multă atenție. « N-o fi cumva fascistă ? se întrebă el. Cum de-am făcut-o eu cu nevastă-mea așa ? Nu-mi aduc aminte » !

După ce mai așteaptă cîva timp zadarnic o scrisoare sau vreo telegramă de la Feodor, Frosia se angajă poștărită la Oficiul poștal. Socotind că probabil epistolele se pierdeau, voia să le ducă dînsa, ca să ajungă sigur la adresanți. Dorea să primească scrisorile lui Feodor mai iute decît ar fi fost încredințate unui poștaș străin, mai știind și că scrisoarea o dată ajunsă la ea, nu se mai putea pierde. Sosea la expediție mai curînd decît ceilalți factori, plecînd de acasă înainte ca băiețelul de la etaj să înceapă a cînta din muzicuță, și lua parte benevol la cartarea și distribuirea corespondenței. Citea adresele de pe toate plicurile sosite în localitate dar nu găsea nici unul de la Feodor. Scrisorile erau pentru alții și nu o interesau absolut de loc. Totuși, le ducea regulat, de două ori pe zi, pe la casele oamenilor, nădăjduind ca localnicii să găsească în ele o mîngîiere. Trecea, în zori, grăbită, pe ulițele orașelului, cu geanta grea pe burtă, de parcă era însărcinată, ciocănea pe la uși și întindea scrisori și imprimare, pe care le luau bărbați în izmene, femei pe jumătate dezbrăcate și copilași treziți din somn înaintea celor mari. Cerul se mai boltea încă albastru-închis peste lume, cînd Frosia pornea la lucru, grăbită să-și obosească picioarele, ca să ostenească și frămîntata ei de inimă. Mulți dintre destinatarii scrisorilor, cînd primeau corespondența, se interesau de viața ei, punîndu-i fel de fel de întrebări. «Ce salariu ai? Nouăzeci și două de ruble?» — «Da, răspundea Frosia, și cu reținerile». Un abonat la revista «Krasnaia Novi» i-a propus să facă o încercare și să se mărite cu el, să vadă ce-o să iasă din combinația asta: poate că-și găsea fericirea și n-ar fi rău°. «Ce zici de propunerea mea?» a întrebat-o el. — «O să mă mai gîndesc», i-a răspuns Frosia. «Mai bine nu te mai gîndi!» a sfătuit-o adresantul. Fă-mi într-o zi o vizită, ca să ne cunoaștem mai bine. Sînt om delicat, cult, citesc. Doar vezi și dumneata la ce sînt abonat! E o revistă care apare sub îngrijirea unui colegiu redacțional, oameni deosebiți, după cum se arată, și nu unul singur. O să fim și noi în doi! E chestie serioasă, și ca femeie măritată, o să ai mai multă autoritate! Căci o fată nemăritată nu-i nimic, e un individ izolat, un fel de ființă anti-socială!»

Ștînd cu cîte o scrisoare ori cu un pachet pe la ușile adresanților cunoscuse multă lume. Unii încercau s-o invite la cîte-o gustare, sau la un pahar de vin. Oamenii i se plîngeau de soarta lor, de traiul de toate zilele. Viața nu era nicăieri pustie și nici liniștită.

Feodor îi făgăduise la plecare să-i comunice fără întîrziere adresa de la noul său loc de muncă, fiindcă n-o cunoștea nici el exact. Dar trecuseră 14 zile și nu primise de la dînsul nici o veste, așa că nu avea unde să scrie. Despărțirea o apăsa greu, ducea corespondența în fugă tot mai mare, cu respirația tot mai precipitată, ca să-și istovească inima și deznădejdea. Însă, într-o zi, pe cînd pornise la drum în tura a doua, s-a pomenit țîpînd tam nisam în mijlocul străzii. Nu-și dăduse seama că i se tăiasă deodată respirația, că inima i se strînsese într-un spasm și scose-se un țîpăt prelung, cu un glas subțire și gîuit. O văzuseră niște trecători. Cînd s-a dezmeticit, a ieșit aproape fugind afară, la cîmp, cu geanta de după gît, pentru că-și simțea respirația atît de slabă, atît de pierită, că nu mai știa ce să facă. Acolo, s-a trîntit jos, pe pămînt, și a țîpat, pînă ce i-a trecut criza.

După aceea s-a ridicat în capul oaselor și și-a potrivit rochia, zîmbind. Se îmțea iar bine și nu-i mai venea să țîpe.

După împărțirea corespondenței, a trecut pe la oficiul telegrafic, unde i s-a înmînat o telegramă din partea lui Feodor, cu noua lui adresă și sărutări. Abia ajuns acasă, că, fără măcar să mănînce, s-a și apucat să-i scrie o scrisoare. Nici n-a știut cum a trecut ziua, nu l-a auzit nici pe băiețașul care cînta de obicei din muzicuță înainte de culcare. Tatăl ei bătu la ușă, îi aduse un pahar de ceai, pîine albă și unt și-i aprinse lumina electrică, să nu-și strice ochii pe întuneric.

Seara, Nefed Stepanovici ațipise la bucătărie pe cufărul său. Nu mai fusese chemat la depou de șase zile și fiindcă bănuia că în noaptea aceea n-o să scape de-o călătorie, aștepta mereu să audă pașii curierului pe scară.

La unu după miezul nopții, în bucătărie intră Frosia, în mîină cu o foaie de hîrtie împăturită.

— Tată !

— Ce vrei, fetiço? Mecanicul avea un somn ușor și auzea totul.

— Du-te cu telegrama asta la poștă, că eu sînt obosită.

— Nu mă duc, că s-ar putea să lipsesc tocmai cînd vine curierul, zise el, speriat.

— Te așteaptă el, îl liniști Frosia. Doar n-o să lipsești mult. Dar vezi să n-o citești. O dai acolo, la ghișeu.

— N-o s-o citesc, îi făgădui bătrînul. Dar ai mai scris și o scrisoare, dă-mi-o s-o duc și pe ea.

— Scrisoarea las-o, nu te privește. . . Ai bani?

Tatăl avea. Așa că luă telegrama și porni la poștă. Cînd ajunse acolo, despături hîrtia, spunîndu-și: « la s-o citesc eu, să nu fi scris fie-mea cine știe ce aiureli ».

Telegrama era adresată lui Feodor, în Orientul Îndepărtat: « Vino cu primul tren. Soția ta fiica Frosia pe moarte complicații căi respiratorii semnat: tatăl Nefed Evstafiev ».

« Oho, ce țî-e și cu tinerețea asta ! » se gîndi Nefed Stepanovici, întinzînd telegrama prin ghișeu.

— Dar eu am văzut-o astăzi pe Frosia ! zise funcționara. S-a-mbolnăvit?

— Pesemne.

Dimineața, Frosia îi porunci bătrînului să se ducă iar la poștă, acum cu o cerere prin care-și dădea demisia din serviciu din cauză de boală. Acesta s-a învoit. Tot avea el chef să treacă pe la depou.

Frosia n-a ieșit nicăieri, ci s-a apucat să cîrpească rufele și ciorapii, să spele pe jos și să deretice prin casă.

Peste două zile a sosit o telegramă fulger: « Vin îngrijorat adînc nu înmormîntați fără mine Feodor ».

Frosia făcu socoteala exactă cînd trebuia să sosească, și în a șaptea zi după primirea telegramei măsura peronul gării de la un capăt la altul, emoționată și încîntată. Expresul transiberian intră în stație fără întîrziere. Tatăl Frosiei era și el pe peron, dar se ținea mai la o parte de fata lui, ca să nu-i strice cheful. Mecanicul locomotivei trase expresul în stație cu o viteză splendidă și frînă domol și delicat. Nefed Stepanovici, urmărind oprirea, lăcrămă un pic. Uitase pentru ce era acolo.

Din tren nu coborî decît un singur călător. Cu pălărie, cu pardesiu albastru, lung, cu ochii adînciți în orbite strălucind de încordare. O femeie se repezi spre el.

— Fro ! strigă călătorul, aruncîndu-și geamantanul jos.

Tatăl îl ridică și porni cu el în urma fiicei și a ginerelui său.

Pe la jumătatea drumului, fata se-ntoarse spre dînsul.

— Tată, treci pe la depou și roagă-te de ei să te trimită în cursă. Tot te plictisești tu acasă. . .

— Chiar că mă plictisesc, încuviință bătrînul. Mă duc chiar acum. la geamantanul.

Ginerele își ridică privirea la bătrînul mecanic.

— Bună ziua, Nefed Stepanovici

— Bună ziua, Fedia ! Bine-ai venit !

— Bine te-am găsit, Nefed Stepanovici. . .

Tînărul parcă mai voia să adauge ceva, dar bătrînul îi dădu geamantanul Frosiei, și porni spre depou.

— Dragul meu, am dereticat toată casa, zise Frosia. N-am fost pe moarte.

— Am cam bănuit eu din tren că nu ești pe moarte. N-am crezut prea multă vreme în telegrama ta.

— Atunci de ce-ai mai venit? zise ea, uimită.

— Fiindcă te iubesc și mi-era dor de tine, răspunse, trist, Feodor.

Frosia murmură, mîhnită.

— Mă tem c-o să vie o vreme cînd n-o să mă mai iubești, și-atunci chiar c-o să mor.

Feodor o sărută, dintr-o parte, pe obraz.

— Dacă morî, îi uiți pe toți, chiar și pe mine, zise el.

Necazurile Frosiei se destrămaseră și pieriseră toate.

— Nu. N-are rost să mor. Ar însemna că sînt pasivă.

— Firește, spuse Feodor, zîmbind. Îi plăcea cînd o auzea exprimîndu-se în stil înalt, savant.

Fro îl rugase cu cîtva timp în urmă s-o învețe cîteva expresii inteligente, și el îi umpluse un caiet întreg cu vorbe inteligente și goale. « Cine a spus A, trebuie să spună și B », « Piatra din capul unghiului », « Dacă e așa, și chiar că este așa », și așa mai departe. Dar ea s-a temut să n-o păcălească și l-a întrebat : « Dar de ce după litera A trebuie să spun neapărat B? Și dacă nu-i nevoie și nici nu vreau? »

Abia au ajuns acasă, că s-au culcat. Și adormiră. Peste vreo trei ore, bătut bătrînul la ușă. Fiica lui îi deschise, apoi îl așteptă să-și pună de-ale gurii în lădița de fier și să plece din nou. Desigur că fusese trimis într-o deplasare. Frosia închise ușa și se culcă iar. S-au trezit tocmai noaptea. Au stat un pic de vorbă, apoi Feodor a cuprins-o în brațe, și pînă dimineața n-au mai scos o vorbă.

În ziua următoare Frosia a pregătit repede masa, i-a dat de mîncare bărbatului și-a mîncat și dînsa. Acum făcea treabă de mîntuială, gătea fără gust, era dezordonată, dar lor le era totuna ce mîncă și ce beau, numai să nu irosească timpul hărăzit dragostei în preocupări materiale, străine de ea.

Frosia i-a spus lui Feodor că de acum înainte o să studieze iar cu nădejde și sîrguință, că o să învețe multe lucruri și-o să muncească, pentru ca toți oamenii din țara lor să trăiască tot mai bine.

După ce a auzit-o vorbind așa, el a început să-i povestească de gîndurile și proiectele lui în legătură cu transmiterea energiei la distanță, fără fir, prin intermediul aerului ionizat, despre creșterea rezistenței metalelor prin prelucrarea lor cu ultrasunete, despre stratosfera de la altitudinea de o sută de kilometri, unde existau condiții de lumină, căldură și electricitate care-i pot asigura omului o trăire veșnică, înfăptuindu-se astfel visul lumii antice despre viața cerească, făgăduind să nască și să înfăptuiască, de dragul Frosiei și al celorlalți oameni, și alte multe lucruri. Ea îl asculta într-o stare de fericire deplină, uitîndu-și întredeschisă gura ostenită. Sătui de vorbă, se îmbrățișau, împinși de dorința de a fi fericiți numaidecît, chiar în clipa aceea, înainte ca munca lor viitoare atît de plină de sîrguință să aducă roadele necesare fericirii lor personale și generale. Inima nu suferă aminări, o inimă doare, nu crede întocmai în nimic. Obosiți de gînduri, de vorbă și desfătare, adormeau, ca să se trezească iar, înviorați, gata să ia viața de la început. Ea voia să aibă copii, pe care să-i crească, pentru ca aceștia, ajunși oameni mari, să desăvîrșească ceea ce începuse tatăl lor — opera comunismului și a științei. El, pradă închipuirii lui înflăcărare, îi povestea Frosiei în șoaptă despre puterile misterioase ale naturii, care vor asigura bogăția omenirii, transformînd din străfunduri bietul suflet omenesc... După care se sărutau și se mîngîiau, și nobilul lor vis se transforma în desfătare, înfăptuindu-se parcă în chiar clipa aceea.

Seara, Frosia ieșea pentru scurt timp din casă și cumpăra alimente pentru ea și bărbatul ei, pentru că amîndoi aveau din ce în ce mai multă poftă de mîncare. Au trăit astfel, fără să se despartă, patru zile și patru nopți. Bătrînul nu se întorșese încă din cursă. Probabil că avusese din nou de condus undeva, departe, vreo locomotivă rece.

Au mai trecut două zile, și Frosia i-a spus lui Feodor că vor mai rămîne cîtva timp împreună, iar apoi ar fi vremea să se apuce de lucru, să reia activitatea de fiecare zi.

— Mîine ori poimîine o să începem o viață adevărată ! a zis Feodor, îmbrățișînd-o.

— Poimîine ! a șoptit Fro.

În ziua a opta, cînd s-a deșteptat din somn, el era trist.

— Fro ! Hai să muncim, să trăim cum trebuie... Tu să te duci iar la cursurile de telecomunicații.

— Mîine ! a șoptit Fro, strîngîndu-i capul între palme.

Feodor s-a supus, zîmbind.

— Ei, Fro, cînd începem ? a întrebat-o el a doua zi.

— Curînd, curînd, a răspuns ea, cu duioșie, pe jumătate adormită. Îi ținea mina în mîinile ei, și el a sărutat-o pe frunte.

Într-o dimineață, Frosia s-a trezit tîrziu. Se făcuse de mult ziuă. Era singură în odaie și se afla cam în a zecea sau a douăsprezecea zi de trai nedespărțit cu bărbatul ei. A sărit iute din pat și a deschis larg fereastra. A auzit semnalul muzicu-

ței pe care o uitase de tot. Dar melodia nu venea de sus. Frosia se uită pe fereastră. Lângă magazie, pe o bîrnă ședea un băiețuș desculț, cu un cap mare, de copil; cînta din muzicuță.

În casa întregă domnea o liniște ciudată. Feodor plecase undeva. Frosia trecu la bucătărie. Acolo, pe un taburel, picotea de somn tatăl ei, cu șapca pe cap și cu capul pe masa de bucătărie. Îl trezi.

— Cînd ai venit?

— Ai? răspunse bătrînul tresărind. Azi — dis-de-dimineață.

— Cine ți-a deschis ușa?

— Nimeni, era deschisă. Feodor m-a găsit în gară. Dormeam acolo pe o bancă.

— Și de ce dormeai în gară? N-ai unde dormi? se supără ea.

— Ce-are-a face? M-am învățat acolo. M-am temut să nu vă stînjenesc...

— Lasă, lasă asta, prefăcutule! Dar Feodor unde-i? Cînd vine acasă?

Tatăl se fistiçi.

— Nu mai vine. A plecat...

Frostătea în fața lui fără o vorbă. El se uita atent la o cîrpă de bucătărie, apoi murmură.

— A plecat de dimineață cu un rapid spre Orientul Îndepărtat. Zicea că poate-o s-ajungă apoi și-n China. Nu se știe.

— Și ce-a mai spus?

— Nimic. Mi-a poruncit doar să viu acasă și să am grijă de tine. Zicea că, după ce și-o isprăvi treburile, ori se întoarce aici, ori te cheamă pe tine la el.

— Ce fel de treburi? îl descusu Frosia.

— Nu știu. Zicea că știi tu tot. Despre comunism ori așa ceva!

Fro plecă. Se retrase în odaia ei și se aplecă peste pervaz, uitîndu-se la băiețușul care cînta din muzicuță.

— Măi, băiețuș! Vino pe la mine!

— Viu îndată, răspunse micul muzicant.

Se sculă de pe bîrnă, își șterse muzicuța cu poala cămășuței și porni spre casă.

Fro stătea în picioare în mijlocul odăii celei mari, în cămașa ei de noapte. Zîmbea în așteptarea musafirului.

— La revedere, Feodor.

Poate că era o proastă, poate că viața ei nu făcea nici doi bani și nu merita să fie iubită, nici apărată, în schimb, știa ea, și numai ea singură, cum să prefacă cei doi bani în două ruble.

— La revedere, Feodor! O să te-ntorci la mine — te-aștept.

Micuțul musafir bătu sfios la ușa de intrare, Frosia îi dădu drumul înăuntru, se așeză în fața lui pe jos, îi luă mîinile într-ale sale și începu să-l admire: omulețul acesta era, pesemne, chiar omenirea aceea despre care îi spusese Feodor cuvinte atît de dragi.

St. PETERSBURG, 4 Iulie 1917

GEORG HEYM

Rusia

(Martie 1911)

*Cu părul sur, pe drumuri blestemate,
Hăt, peste Verhoiansk, lanț greu tîrăsc
Prin stepele pustii, ori lîncezesc,
Zi după zi, cohorte-ntunecate.*

*În bezna minei barda lor răsună
Ciclopic. Însă glasul lor e mut.
Se plimbă-n preajmă paznicul cu cnut.
Plici ! Parcă-n umăr a plesnit o strună.*

*Lanternă nopții, luna-nalță-n zare
Pe drumul lor, purtînd spre țarcuri
Un somn de plumb. I-așteaptă-n depărtare*

*Visări și flăcări, și un astru rar:
Pe o prăjină, roș, săltat pe arcuri
Prin vișorul rebel, un cap de țar.*

În românește de N. ARGINTESCU-AMZA

JORGE LUIS BORGES

Rusia

(1920)

Tranșeea avansată e-n stepă o corabie cu bordul
pavoazat de urale

amiezile izbucnesc în priviri.

Sub flamuri de tăcere trec mulțimi

și soarele răstignit în amurguri

se pluralizează în larva luminoasă

a turelor din Kremlin...

Veni-va marea înotînd spre-aceste oști

ce peste piepturi își vor depăna

cîmpia continentului întreg.

În corn sălbatic de tînăr curcubeu

cînta-vom vitejia voastră

baionete

purtînd în vîrfuri zilele de mîine.

În românește de FLORIAN POTRA

VLADIMIR MAIAKOVSKI

Povestea unui pistol

scenariu

PARTEA ÎNȚIA

1. *Era în toi războiul civil.*
2. Albardiștii retează în fugă marginea unui sat incendiat.
3. De lângă două pîrîiașe arcuite spre sat, mitralierele varsă plumbi de foc.
4. Pe ulița principală a satului, pustiită, se zărește ca o pată neagră cadavrul unui cal ucis; pe zăpadă se distinge figura unui om căzut.
5. Cîțiva copilași fricoși, furișîndu-se tîrîș, își scot nasul de după colț, se ridică și se reped buluc spre ușă.
6. *Fiul face parte din trupele roșii*
7. În colțul casei stă pitită familia sătenilor Volcenko : bătrînul, bătrîna, nora Galea, fiul mai mic Piotr; ciinele și vițelul. Tresar, ciulesc urechile la zgomot, se reped spre ușă (se aude țăcănitul armelor) și se înghesuie din nou în colț.

MAIAKOVSKI și MEYERHOLD în 1929

8. Lângă mitraliere, albgardiștii privesc cu atenție, arată, mulțumiți, cu degetul spre sat, dau bice cailor și dispar fără urme pe drumul înghețat.
9. Țăranii își scot nasurile de după uși.
10. Țăranii ies afară, umblă cu băgare de seamă pe la colțul caselor, apoi prind curaj.
11. Figura neagră de pe zăpadă.
12. Țăranii se reped la corpul alungit.
13. Cțiva țărani se apleacă spre corpul partizanului, îi ridică o mână, mîna cade. E mort.
14. Acesta este *Vanka Volcenko*.
15. Îl ridică și îl duc, bocindu-l îndurerăți.
16. Iese repede din casă toată familia Volcenko. Îl recunosc. Plîns și jale.

17. Mortul este dus în casă.
18. Tatăl stă în genunchi; mama la căpătii.
19. Fiul Piotr, căutînd să îndrepte mîna fratelui ucis, observă în palma încleștată un revolver.
20. Piotr scoate revolverul din pumnul încremenit.
21. Piotr fuge cu pistolul în ogradă, se uită de jur împrejur, apoi îl ascunde într-o grămadă de vreascuri.
22. Acesta a fost ucis — alții au rămas.
23. Din izbă ies partizanii gravi; după partizani — sătenii, după ei — sicriul, după sicriu — familia Volcenko.
24. Un cortegi mic pe un nesfîrșit cîmp înzăpezit.
25. Sicriul este coborît în mormînt.
26. Partizanii ridică armele, străpung văzduhul cu cîteva focuri.
27. Plîngînd, familia se aruncă peste mormînt.
28. Unul dintre partizani, un om bărbos, cu chipul aspru, își scoate cu o mînă arma, se apropie și vorbește, arătînd tot timpul cu mîna liberă spre mormînt, apoi își ridică mîna ca și cînd ar depune un jurămint.
29. Multe mîini ridicate.
30. Piotr Volcenko se străduiește să ridice mîna mai sus decît toți ceilalți.
31. *Ultimii.*
32. O scîndură cu inscripția:
Ivan Volcenko a căzut pentru cauza obștei.
Dincolo de scîndură e movila. Galea s-a lipit, plîngînd, de mormîntul proaspăt. Piotr Volcenko stă alături de Galea, o ia de braț și, desprinzînd-o cu greu de mormînt, o conduce.
33. Piotr conduce acasă pe Galea, care se clatină pe picioare.
34. *Unul din cei rămași.*
35. Piotr scoate din vreascuri pistolul și fuge cu el.
36. În spatele casei, în curtea pustie, Piotr învîrtește revolverul pe o parte și pe cealaltă, picături de sudoare i se scurg de pe frunte, dar de priceput, nici o iotă.
37. Piotr rămîne îngîndurat.
38. Lui Piotr îi trece prin minte, pentru o clipă, chipul bătrînului soldat din sat : o manta zdrențuită, un ciot în loc de picior, un chip bun, zîmbitor.
39. Piotr, ascunzîndu-și pistolul, o ia la fugă.
40. Piotr bate la geamul unei izbe.
41. Pe geam privește un chip de soldat.
42. Soldatul îl lasă pe Piotr să intre.
43. Piotr și bătrînul în casă. Piotr șovăie, apoi scoate pistolul.
44. *Explică-mi, moșule, c-oi și-oi aduna vreo legătură de vreascuri.*
45. Bătrînul ia pistolul, îl demontează cu îndemînare, arătînd și explicînd fiecare piesă în parte.
46. Fața lui Piotr, uitîndu-se cu atenție la piesele revolverului.
47. Revolverul montat și curățat.
48. Piotr, strîngînd pistolul cu ambele mîini, iese din izbă fugind.
49. Piotr se furișează spre pădurice.
50. Piotr își agață șapca într-o cracă.
51. Piotr ridică cu greu pistolul, ocheste și apasă pe trăgaci.
52. Piotr fuge la șapcă.
53. *A nimerit.*
54. Piotr își ridică mult deasupra capului șapca, cu gaura de cartuș la mijloc.

55. *A trecut schimbul.*
56. Din nou ulița satului este pustie.
57. Pe drumul din sat, apare venind în trap un detașament de cazaci, aparținând trupelor din Manontov.
58. Cazacii, cîte doi, cîte trei, descalecă, se apropie de case și bat la porți, dacă nu primesc răspuns rup porțile și se năpustesc înăuntru.
59. *Încartiruirea cazacilor.*
60. La casa Volcenko bat doi bravi sergenți de cavalerie, apoi se reped cu patul armei la ușă.
61. Casa. Galea. Piotr. Ușa se deschide, intră cazacii. Se înclină și își fac cu ochiul unul celuilalt.
62. *După cîte se pare, am dat de o casă călduroasă.*
63. Cazacii se așează la masă. Galea aduce samovarul și pîine. Cazacii mănîncă, beau și se uită după Galea, arătîndu-și dinții.
64. Abătut, Piotr se strecoară pe nesimțite din casă.
65. Spre scară, Piotr se apropie de casă și se uită pe geam.
66. Prin întunericul geamului, Piotr vede cum un cazac se apleacă spre urechea celuilalt. Amîndoi se uită chiorș la Galea.
67. *Tu urmezi al doilea la rînd.*
68. Unul dintre cazaci se scoală și iese din casă.
69. Cazacul se adresează lui Piotr, care reușise să sară de la geam.
70. *Unde pot să găsesc aci, băiețelule, negustori de rachiu?*
71. Piotr arată cu mîna în cealaltă parte a satului.
72. Cazacul o ia încet pe uliță.
73. Piotr se lipește de geam.
74. În casă, cazacul o prinde pe Galea, care se împotrivește, și vrea s-o răstoarne cu forța, pe laviță.
75. Piotr sare de la geam.
76. Piotr fuge în casă cu pistolul în mînă și, de la o distanță de o jumătate de arșin, trage în capul cazacului.
77. Cazacul este lungit pe podea.
78. Dezorientată și îngrozită, Galea se frămîntă pe loc.
79. Piotr o ia pe Galea de mînă și ies din izbă.
80. Toate ușile caselor se deschid, îmbrăcîndu-se din mers, cazacii se năpustesc, alarmați de focul de armă.
81. Galea și Piotr fug prin spatele casei.
82. Cazacii sar pe cai și-și pregătesc armele.
83. Galea și Piotr fug prin pădure pe o cărare îngustă, uitîndu-se cu ochii în patru.
84. Cazacii sînt lîngă casa Galei. Izbesc cu săbiile în geamuri. Pun paie aprinse sub izbă.
85. Satul incendiat.
86. Detașamentul de cazaci plecînd în trap.
87. Cîțiva călăreți izolați au pornit în căutarea fugarilor.
88. Piotr se urcă într-un copac. Se uită de sus.
89. Piotr se rostogolește din copac, iar jos îl așteaptă Galea.
90. *Să fugim cu mai mult curaj, ei caută în partea cealaltă.*
91. Galea și Piotr fug repede, împiedicîndu-se și agățîndu-se de crengi.
92. Doi cazaci, scărpînîndu-se după ureche, se răzgîndesc și întorc caii.
93. *Nu-i găsești, au dispărut, afurisiții dracului.*

94. Mai inimoși, Galea și Piotr s-au așezat pentru o clipă și trag cu urechea: foșnet.
95. Un con de brad cade pe pământ.
96. Galea și Piotr au sărit și fug mai departe abia târîndu-și picioarele prin pădurea care se întuneca.
97. *Stai !*
98. De după un tufiș, cu baionetele pregătire de atac, apar doi ostași roșii.
99. *Cine sînteți ?*
100. Detașamentul roșu înconjoară pe fugari, care, dîndu-și seama unde se găsesc, încetul cu încetul prind curaj. Ostașii roșii dau din cap neîncetători, apoi lasă puștile în jos.
101. *Să-i ducem la Statul Major.*
102. Comandantul detașamentului îi descoase cu interes; aflînd despre apropierea albgardiștilor se pune în gardă și confruntă spusele fugarilor cu harta; convin-gîndu-se de adevărul informațiilor, îl bate pe umăr pe Piotr.
103. *Încălecați pe cai !*
104. Ostașii roșii sar pe cai, își potrivesc armele ca să nu facă zgomot și pun degetul la gură în semn de tăcere. Merg pe cărare, unul după altul, în fruntea detașamen-tului se află Piotr, călare pe cal. Galea e la urmă, într-o căruță de campanie.
105. Soldații roșii ies din pădure.
106. Șeful detașamentului se uită prin binoclu la cazacii care tăiau colțul satului.
107. Ostașii roșii pregătesc o ambuscadă.
108. Cazacii ajung în dreptul ambuscadei.
109. Salvă. Albgardiștii căzînd. Sar din tufișuri ostașii roșii.
110. Luptă corp la corp.
111. Piotr este în primele rînduri. Minuiește pistolul.
112. Albgardiștii căzînd.
113. Albgardiștii dezarmați în încercuirea ostașilor roșii.
114. Comandantul strînge mîna lui Piotr.
115. *Va ieși din tine un luptător vestit.*
116. Piotr în cercul ostașilor roșii, care cînează la lumina unui foc.
117. Galea bandajează mîna unui rănit.
118. *Într-una din bătălii. . .*
119. Detașamentul roșu galopînd.
120. Piotr cu sabia scoasă din teacă.
121. Albgardiștii, trăgînd din adăpostul unor vîlcele și terasamente.
122. Piotr, lovit de un glonț în timp ce mergea în galop, cade de pe cal.
123. Detașamentul trece pe lîngă el.
124. O ambulanță. Galea.
125. Galea dă fuga la Piotr. Îl așează cu grijă în ambulanță.
126. Piotr la infirmerie. Galea ca soră. Un doctor zîmbind.
127. *Va rămîne în viață. Are un corp puternic.*
128. Piotr restabilindu-se. Stă într-o rină pe un pat de infirmerie. În mîini are o cărtică. Citește greu, dar pasionat.

PARTEA A TREIA

129. *Viața pașnică.*
130. O clădire.
131. O scară. Pe scară un șuvoi de tineri comsomoliști, plini de voieșie.
132. Comsomoliștii se îngrămădesc în fața unei uși cu inscripția « Org. de repart. a C.C. al Comsomolului ».

133. Secretarul iese mereu pe ușă și înmânează hîrtii de repartizare la tot felul de munci pașnice.
134. Comsomoliștii primesc hîrțiile și citesc, rîzînd, complicatele prescurtări ale denumirilor instituțiilor sovietice.
135. Galea și Piotr stau împreună și discută cu însuflețire.
136. Secretarul se apropie cu niște hîrtii, una o dă Galei, alta lui Piotr. Se adresează lui Piotr.
137. Tu ești repartizat la Direcția cu problemele Gospodăriei comunale. Iată și ordinul de repartiție pentru cameră.
138. Nedumerit, Piotr răsuțește hîrtoaga pe o parte și pe alta. Galea i-o întinde pe a ei.
139. *Pe mine m-au repartizat la o Direcție cu probleme de cultură fizică.*
140. Rîd.
141. Își strîng mîinile. Se despart.
142. Pe stradă, Piotr caută casa. Se oprește în fața unei clădiri arătoase, Confruntă adresa de pe biletul de repartiție. Mirat, se uită de jur împrejur, dar intră.
143. Piotr trece prin curte. Se oprește în fața ușii și citește tăblița : « Președ. Comitet. de clădire ». Intră.
144. Președintele comitetului de clădire. Un muncitor tînăr de statură înaltă. E în haină de piele. Îl primește prietenește. Citește. Îl conduce pe Piotr.
145. Trec pe o scară, care mai păstrează încă urma unui fast de altădată. Piotr se uită în toate părțile, rîde, este mulțumit.
146. Locatară deschide ușa apartamentului. O actriță drăguță — Lidia Pavlovna. Îi lasă să treacă. Îl privește pe Piotr din cap pînă-n picioare.
147. Piotr și președintele comitetului de clădire trec printr-un coridor lung înțesat de lăzi și cufere.
148. Piotr intră în camera sa. Se oprește cu mirare și păsește mai departe în vîrfurile picioarelor. Președintele comitetului de clădire lăsîndu-l pe Piotr, pleacă.
149. Camera, aranjată cu diferite fleacuri burgheze : o oglindă mare de perete, un fel de candelabre, un tablou găurit, vase, un pat fără saltea, dar cu baldachin.
150. În mijlocul camerei, Piotr își deschide cufărul. Scoate revolverul.
151. Agață pistolul de o statuie de bronz.
152. Scoate din geamantan două cărți subțirele și le aruncă pe raft, mai scoate o cămașă și scutură doi gîndaci negri, care au și luat-o la fugă.
153. Piotr ia vaza și iese din cameră.
154. La bucătărie, umple vaza cu apă.
155. Piotr în cameră. Se dezbracă, rămîne în chiloți și face cîteva mișcări de gimnastică. Se spală deasupra cutiei de zinc de sub ghivecele de flori.

156. *E un băiat de ispravă.*
157. Camera Lidiei Pavlovna. E mobilată cu fel de fel de obiecte, dar fără gust.
158. Pe dulap se află dulceața
159. Pe toaletă ține parfumul și pudra.
160. Lidia Pavlovna aplecată spre gaura cheii.
161. Prin gaura cheii se vede figura lui Piotr.
162. Lidia Pavlovna pleacă de la ușă, mergînd spre oglindă pentru a se pudra.
163. *Munca pașnică.*
164. Piotr stă după un paravan. Mîzgălește într-o carte voluminoasă, Numerotează. Stampilează și din nou numerotează.
165. În fața mesei se află un șir nesfîrșit de oameni. Fiecare își așteaptă hîrtia, Piotr îi înregistrează și le pune ștampila la fiecare.
166. Piotr aruncă tocul. Numai decît se adună zeci de hîrtii neînregistrate și Piotr, exasperat, pune din nou mîna pe toc.
167. *Spre seară.*
168. Micul Piotr, cu un cap mare și umplut, abia își mai poartă creionul pe hîrtie. Piotr își ridică ochii. În fiecare ochi se ascund cifre încurcate, întortochiate și fuzionate.
169. E ora 6.
170. Piotr aruncă tocul și, din mers, își trage șapca pe ochi.
171. Piotr merge încet prin oraș.
172. La intrarea în apartament, Piotr se izbește de Lidia Pavlovna și era cît pe aci s-o doboare. Lidia Pavlovna rîde.
173. Piotr stă întins pe manta. Dormitează.
174. O ciocănitură în ușă și o mînă cu unghiile lăcuite.
175. Piotr se ridică.
176. *Intră, odată.*
177. În cameră intră Lidia Pavlovna, se uită la locuință și dă din cap dojenitor. Vorbește, arătînd spre peretele vecin :
178. *Pînă te vei instala, vino la vecină să bei un ceai.*
179. Puțin cam stînjenit, Piotr se scoală. La început refuză, apoi acceptă.
180. Piotr și Lidia Pavlovna stau la masă. Lidia Pavlovna îi unge lui Piotr o bucată de pîine cu unt și-i împinge dulceața mai aproape.
181. Piotr înfulecă, povestind.
182. *Ostașul își amintește de zilele de altădată.*
183. Apare un cadru cu focul de pistol tras în capul cazacului.
184. Fața aprobatoare a Lidiei Pavlovna.
185. Mîncînd și povestind, Piotr manevrează pe masă cu paharele, farfuriile și furcu-lițele, transformîndu-le în forțe inamice.
186. Apare un cadru cu atacul cavaleriei.
187. Fața încîntată a Lidiei Pavlovna.

188. *Dimineața.*
189. Pavel ¹ iese pe ușă. Ține cizmele în mână. Mîna Lidiei Pavlovna închide ușa după el.
190. *Asta, mai zic, istorie.*
191. Pavel ², cu amîndouă cizmele în mîini, stă în mijlocul camerei și, amintindu-și de cele petrecute, zîmbește din cînd în cînd.

PARTEA A PATRA

192. *Viață frumoasă.*
193. Îmbrăcat curățel, Piotr se întoarce de la slujbă.
194. Galea vine în întîmpinarea lui Piotr. Se salută, bucurîndu-se. Merg împreună și intră la prima cantină care le iese în cale.
195. Se dă mîncare proastă și murdară. Galea vorbește fără răgaz, cu însuflețire.
196. Piotr se uită la aranjarea sărăcăcioasă a mesei și își amintește de gustările de la Lidia Pavlovna. Se uită cu atenție la Galea îmbrăcată sărăcăcios și ciufulită și îi apare în minte chipul Lidiei Pavlovna, pudrată și (. . .) ³
197. Galea observă schimbarea bruscă a lui Piotr; își pune mîinile una peste alta. Piotr tace. Lasă mîna Galiei.
198. Jignită, Galea tace. Mănîncă tăcînd.
199. Gustînd puțin, Piotr lasă restul de mîncare neatins.
200. Amîndoi se ridică. Piotr plătește grăbit.
201. Piotr își ia rămas bun de la Galea și se îndepărtează repede, fără a mai întoarce capul.
202. Galea se uită cu tristețe în urma lui Piotr.
203. Piotr urcă scara fugind. Deschide ușa cu cheia. Bate la ușa camerei Lidiei Pavlovna. O dată. De două ori. Nici un răspuns. Ieșind să vadă cine bate, servitoarea îi spune:
204. *Dumneai nu e acasă.*
205. Piotr stă culcat în camera sa. Aude vorbă la Lidia Pavlovna. Trage cu urechea. Merge în vîrfurile degetelor spre gaura cheii.
206. Prin gaura cheii se vede un bărbat gras, cam în vîrstă, care, luîndu-și rămas bun, o sărută pe Lidia Pavlovna cu savoare.
207. Piotr se îmbracă la repezeală.
208. Piotr irumpe în camera Lidiei Pavlovna, fără a mai bate la ușă. Lidia Pavlovna este singură.
209. *Cine este acest om?*
210. Lidia Pavlovna nu este mulțumită să fie descusută. Și-a aruncat ochii la fața întunecată a lui Piotr. A pufnit în rîs.
211. *Acesta-i unchiul meu, care-mi dă și bani.*

¹ Greșeală evidentă. Trebuie să fie: Piotr. — Nota red. ruse.

² Același greșal. Trebuie să fie: Piotr. — Nota red. ruse.

³ La dactilografare s-a omis un cuvînt. Nota red. ruse.

212. Lidia Pavlovna se alintă pe lângă Piotr, căutînd să-i înlăture bănuiala. Piotr este totuși neîncrezător. Piotr îi dă un sărut zgomotos, și pleacă.
213. În întuneric, luminat din cînd în cînd de la țigară, Piotr umblă prin cameră.
214. Prin gaura cheii s-a răsfrînt o rază de lumină.
215. Piotr se lipește din nou de ușă. Se desprinde pentru un moment. Mai așteaptă o secundă.
216. S-a repezit la statuie, apucă pistolul și iese fugind din cameră.
217. Cu pistolul în mînă, Piotr e la pragul camerei Lidiei Pavlovna. Ușa se prăbușește, ruptă din balamale.
218. Plapuma ridicîndu-se de pe două corpuri.
219. Lidia Pavlovna și « unchiul » sar brusc. Plapuma-i ca un fel de paravan. Deasupra plapumei — două capete, sub plapumă, patru picioare.
220. Piotr ridică pistolul. Strigă.
221. *leși afară, mutră burgheză.*
222. Totuși, « mutra burgheză » s-a așezat ca la el acasă și ridică pumnul păros.
223. Treziți din somn, vecinii intră pe ușă.
224. Piotr este înconjurat și imobilizat de către vecini.
225. Piotr se smucește, în învălmășeală apasă pe trăgaci. O împușcătură. De pe dulap zboară în țândări un borcan de dulceată. Piotr cu mîinile răsucite la spate.
226. La auzul împușcăturii, își face apariția președintele comitetului de clădire.
227. Președintele comitetului de clădire este înconjurat de locatari, care-i explică cele întîmplate, întrerupîndu-se unul pe altul.
228. Președintele comitetului de clădire ascultă, împrăștiie oamenii, îl ia pe Piotr de o parte, în coridor, și-i vorbește aspru.
229. *Asta nu-i bine, tovarășe. Pleacă de aici cu binișorul căci de nu, va fi mai rău.*
230. Piotr dă fuga în camera sa.
231. Piotr își adună în grabă lucrurile într-o pungă de hîrtie și pleacă zorit.
232. Piotr umblă singur pe străzile orașului pustiu.

PARTEA A CINCIA

233. *Chestiuni mărunte.*
234. Piotr doarme pe o bancă de pe bulevard, avînd sub cap legătura cu lucrurile sale.
235. Cerul întunecat de nori. Un fulger.
236. O ploaie torențială se revarsă peste Piotr.
237. Piotr se scoală, se uită de jur împrejur și, pentru o clipă, nu înțelege nimic.
238. Prin fața ochilor lui Piotr trece ca o amintire « unchiul » și focul de pistol.
239. Îngrozit, Piotr se apucă de cap, își zbirlește părul, apoi se liniștește, chibzuiește.
240. Piotr își închipuie că din clipă în clipă se va deschide ușa: îi iese în întîmpinare Lidia Pavlovna, iar el vinovat, își apleacă capul în fața ei, se aruncă unul în brațele celui alt, împăcîndu-se.
241. Piotr se ridică brusc și pășește hotărît pe bulevard.

242. Piotr a ajuns în curtea clădirii, șovăie puțin și apoi pășește ferm înainte.
243. Piotr apasă pe butonul soneriei de la apartament, trage cu urechea și, nerăbdător, apasă încă o dată.
244. La sunetul soneriei, apare în cele din urmă un vlăjgan somnoros. Șe ridică, mare cît o stîncă și se uită la Piotr nemulțumit.
245. *Eu am venit la Lidia Pavlovna.*
246. Piotr caută s-o șteargă pe lîngă namila din fața sa.
247. Mîna necunoscutului îl reține însă lîngă ușa.
248. *Nu este nici-o Lidia Pavlovna aici, a plecat azi dimineată la ora 5, iar camera ei am ocupat-o eu.*
249. Ușa se închide cu zgomot.
250. Dezorientat, Piotr coboară pe scări, ținîndu-se de balustradă ca să nu cadă.
251. Piotr la serviciu. Lucrează neatent. Pune hîrtilile la o parte, fără a le citi.
252. Unul dintre colegi se apropie de Piotr și-l bate pe umăr: băiete, se vede. . .
253. *De ce tînjești, haide cu noi.*
254. Doi colegi cheflii îl duc pe Piotr de mînă.
255. Gașca intră buzna într-o cîrciumă.
256. Gașca se așează la masă, rîzînd de Piotr. Comandă. .
257. Masa se acoperă de sticle. Îi viră lui Piotr sub nas un rac, îl bombardează cu boabe de mazăre, îi așează covrigi la ochi în loc de monoclu.
258. Piotr se crispează, dar bea.
259. La masa vecină schimbă priviri o altă gașcă de cheflii.
260. Piotr bea deja cu plăcere, ortacii îi țin hangul, făcîndu-și semne din ochi.
261. Unul din ei, avînd în mînă praf de cocaină, se apropie de Piotr și-i dă sfaturi. Piotr pune praful în gropița de la degetul mare și îl inspiră.
262. Cu totul iresponsabil, Piotr gesticulează cu mișcări largi. Cheamă damele de la masa vecină.
263. Cheflii stau îmbrățișați cu femeii de stradă, curge bere din sticlele răsturnate, iar deasupra capetelor se întinde cu mișcări uniforme și nesfîrșite o armonică.
264. *Distracții la slujbă.*
265. Aproape adormit, Piotr se apleacă deasupra hîrtililor și se uită la ele fără să priceapă nimic.
266. Piotr întinde mîna în sertarul mesei, scoate de acolo o sticlă, aruncă ochii în stînga și în dreapta și toarnă repede conținutul într-un pahar de ceai.
267. Piotr, crispîndu-se, bea « ceai ».
268. Clătinîndu-se, Piotr se apleacă deasupra hîrtililor, vîzîndu-le triplu.
269. Ceasul arată 3 (15).
270. Piotr dă hîrtilile jos de pe masă și își ia șapca motolită. Împleticindu-se, iese din birou.
271. *Piotr și aici a ajuns să fie primul.*
272. Piotr merge în fruntea unei cete de bețivi. Țipă cît îl ține gura. Scoate pistolul din sîn și trage în felinar.

273. Speriați de împușcătură, trecătorii se împrăștie.
274. Mutrele rînjite ale huliganilor beți.
275. La intrarea în cîrciumă, Piotr dă cu ochii de Galea; Galea se dă la o parte. Piotr, dezmeticit, se strecoară în local. Galea după el.
276. Galea este dată afară de către fetele din cîrciumă.
277. *Aici sînt oamenii noștri. Du-te și cîștigă în localul tău.*
278. Posomorît, Piotr bea bere și, după fiecare pahar golit, sparge paharul.
279. Pînă și bețivii de la mesele învecinate se ridică cu teamă și pleacă.
280. Toropit de tot, Piotr se proptește cu coatele de masă și aștește. Se răstoarnă și cade.
281. Îi cade pistolul din sîn. Piotr este întins sub masă. Curge berea dintr-o sticlă răsturnată pe Piotr și pe revolver.

PARTEA A ȘASEA

282. *După beție.*
283. Piotr se rade într-un ciob de oglindă, iar lîngă el au și venit doi ortaci de pahar, așteptînd sfîrșitul tipicului înainte de plecarea din nou la cîrciumă
284. În timp ce se rădea, ochiul i se oprește asupra unei zgrăbunțe lucitoare de pe buză. O examinează cu atenție. Se întunecă la față.
285. Cheamă prietenii și le arată buza. Prietenii se uită și rîd cu hohote, dînd din mîini cu desconsiderare.
286. *Un fleac, sifilis.*
287. Piotr aruncă briciul pălind.
288. Ortacii de pahar îl trag de mîneacă, Piotr se smucește și fuge din cameră.
289. Piotr în fața unei firme: « Medic de boli vener. . . »
290. Piotr privește la literele firmei, se trage înapoi și fuge pe stradă.
291. Pe stradă, vînzătorii de cărți, îndeamnă pe trecători, făcînd reclamă mărfii.
292. *Toate bolile venerice, în loc de o rublă, cu cincisprezece copeici.*
293. Piotr cumpără cartea, o strînge în mîină și, uitînd să mai ia restul de bani, dă fuga acasă.
294. La oglindă, Piotr își compară buza cu un desen din carte. Se uită cu atenție. Convingîndu-se, ajunge la o disperare totală.
295. Piotr nu-și află locul în cameră. la hotărîri unele după altele, părăsindu-le tot atît de repede.
296. Piotr se îndreaptă hotărît spre pat, scotocește cu mîna pe sub el și scoate de acolo revolverul plin de rugină și de praf.
297. *Amîndoi sînt plini de rugină.*
298. Istovit și murdar, Piotr își duce încet la tîmplă pistolul ruginit și înnegrit. Închide ochii și dă drumul la trăgaci. Își ciulește urechile și deschide ochii mirat. Rateu — Apasă a doua oară — din nou rateu.

299. Lui Piotr îi trece prin fața ochilor clipa în care a luat din mîna fratelui ucis acest pistol, atît de scilpitor pe atunci.
300. Strîngîndu-l la piept, Piotr se uită la revolver și o lacrimă îi cade pe țeava ruginită.
301. Piotr se scoală hotărît, învește pistolul într-o cîrpă și iese din cameră.
302. Piotr duce cu atîta grijă, învelit în cîrpe, pistolul defectat, de parcă ar avea în brațe un copil.
303. Piotr citește firma «Dinamo» și intră pe ușa de sticlă.
304. Posomorît, Piotr se apropie de teigheaua de curățat și întreținut armele.
305. Maistrul se uită la revolver cu milă.
306. *Cu pistolul acesta nu poți să tragi decît în morți.*
307. La teigheaua de alături, înconjurată de o mulțime de comsomoliști, Galea alege o pușcă de instrucție.
308. Galea se întoarce cu fața spre Piotr, îl recunoaște și se repede la el; în jurul lui s-au adunat comsomoliștii. Galea îl prezintă.
309. *Este primul ostaș. El vă va instrui.*
310. Galea îl ia pe Piotr de braț. Piotr caută să se elibereze. Piotr se uită încrunțat. Galea se dă la o parte rîzînd, apoi îi dă o oglindă.
311. *Ia te uită, ce figură încrîncenată ai.*
312. Băgîndu-și nasul în oglidă, Piotr își umflă buza. Buza este curată. Schimbîndu-și mimica din clipă în clipă, Piotr capătă cea mai radioasă înfățișare; dă fuga afară cu întreaga ceată de comsomoliști.
313. Pe drum, fiecare din ei se ține ca scaiul de Piotr. Unul povestește despre treburile comsomoliste. Altul se interesează despre ostașii de altădată.
314. Încetul cu încetul, Piotr se antrenează la discuții și, din mers, le dă deja explicații cu privire la meșteșugul armiei.
315. *Tu vei fi instructorul nostru.*
316. Piotr este dus de către comsomoliști la poligonul central de tragere.
317. *Revolverul curățat.*
318. La «Dinamo» Piotr își primește pistolul. Revolverul strălucește. Piotr se uită în oglindă și, zîmbind, i se văd dinții albi, ca lucirea revolverului.
319. Piotr intră la poligonul de tragere. Este înconjurat de comsomoliști. Priviri încordate, fixe.
320. Piotr ridică revolverul.
321. Cercurile panoului de tragere.
322. În centru, exact în cifra zece, intră unul după altul cartușele de pistol.

În românește de VIRGIL ȘOPTERANU

(1927—1928)

NOI

— proiect de manifest —

Noi ne spunem « Cine-ochi », spre deosebire de « cinematografiști », o turmă de telali care știu să-și vîndă avantajos vechiturile.

Noi nu vedem nici o legătură între viclenia și calculul comercianților și adevăratul « cine-ochi ».

Noi socotim o absurditate drama cinematografică psihologică, rusă și germană, împovărată de imagini și amintiri din copilărie.

Filmului american de aventuri, filmului cu dinamism exterior, filmelor americane ale lui Pinckerton, un « mulțumesc » din partea cine-ochilor pentru rapiditate în succesiunea imaginilor și pentru prim-planuri. Sînt interesante, dar în ele domnește dezordinea, rezultat al faptului că nu se studiază exact mișcările. E o treaptă superioară față de drama psihologică, dar totuși lipsită de fundament. Șablon! Copie după copie! Noi declarăm vechile filme romanțioase, teatralizate, etc. — leproase.

— Nu vă apropiați !

— Nu priviți cu ochli !

— Pericol de moarte !

— Contagiune !

Noi afirmăm viitorul artei cinematografice, negînd prezentul ei.

Moartea « cinematografiei » e necesară pentru ca arta cinematografică să trăiască. Noi chemăm pe toți să contribuie la grăbirea acestei morți.

Noi protestăm împotriva amestecului între arte pe care mulți îl numesc sinteză. Amestecul unor culori proaste, chiar dacă ar fi alese în mod ideal pentru a înfățișa spectrul, nu dau o culoare albă, ci una murdară.

Sinteză la zenitul cuceririlor în domeniul fiecărei forme de artă, dar nu înainte,

Noi purificăm « cine-ochii » de elementele ce se lipsesc de el, de muzică, de literatură și de teatru, vrem să găsim un ritm al nostru care să nu fie furat de nicăieri și-l aflăm în mișcarea obiectelor.

Noi vă invităm :

— afară ! —

părăsiți brațele dulci ale romanțelor,

părăsiți otrava romanului psihologic

fugiți din labele teatrului primului amorez,

întoarceți spatele muzicii

— afară ! —

ieșiți în câmpul liber, în spațiul cu patru dimensiuni (3 + timpul) în căutarea materialului propriu, al metrului și al ritmului propriu.

« Elementul psihologic » îl împiedică pe om să fie precis, și se opune năzuinței sale de a se înfrăți cu mașina.

Nu avem motive să acordăm atenția principală omului de astăzi în arta mișcării.

Ne e rușine în fața mașinilor pentru nepriceperea oamenilor de a se comporta. Dar ce să facem când maniera precisă a electricității ne impresionează mai mult decât goana dezordonată a oamenilor activi, și lenea dezagregantă a celor pasivi.

Noi înțelegem mai bine și simțim mai aproape bucuria ferăstraiei ce dansează într-un joagăr decît a seratelor dansante umane.

Noi excludem pentru un timp pe om ca obiect al fotografiei cinematografice pentru că el nu știe să-și conducă mișcările.

Drumul nostru merge de la cetățeanul care umblă tirîndu-și picioarele prin poezia mașinii spre un om electric perfect.

Dezvăluind sufletul mașinilor, făcîndu-l pe muncitor să se îndrăgostească de strung, pe țaran să îndrăgească tractorul, pe fochist să iubească locomotiva, —

noi introducem bucuria creației în orice muncă mecanică,

noi facem pe oameni să se înfrățească cu mașinile,

noi educăm oameni noi.

Omul nou eliberat de povară și stîngăcii cu mișcări precise și ușoare ca ale mașinii va deveni un obiect nobil al fotografiei cinematografice.

Noi ne îndreptăm cu fața deschisă spre asimilarea ritmului mașinilor, a entuziasmului muncii mecanice, spre însușirea frumuseților procesului chimic ; noi cîntăm cutremurele de pămînt, compunem poeme cinematografice focului și uzinelor electrice, ne entuziasmăm de mersul cometelor și al meteorilor și de gesturile reflectoarelor ce fac să orbească stelele.

Orice om care-și iubește arta caută esența tehnicii sale.

Cinematografia cu nervii slăbiți are nevoie de un sistem sever de mișcări precise.

Metrul, tempo-ul, felul de mișcare, situarea exactă a acesteia în raport cu axele coordonatelor cadrului și poate, și în raport cu axele mondiale ale coordonatelor (trei dimensiuni + a patra — timpul) trebuie să fie luate în considerație și studiate de fiecare om care lucrează în domeniul cinematografului.

Necesitatea, exactitatea și rapiditatea sînt cele trei exigențe pe care le manifestăm față de mișcarea demnă de a fi fotografiată și proiectată.

Extractul geometric al mișcării care te captivează prin succesiunea imaginilor este cerința noastră față de montaj.

Cine-ochi este arta de a organiza mișcările necesare ale obiectelor în spațiu care, aplicînd o unitate artistică ritmică, este conformă cu proprietățile materialului și ritmul lăuntric al fiecărui obiect.

Materialul — elementele artei mișcării — sînt intervalele (trecerea de la o mișcare la alta) și nu mișcările înseși.

Aceste intervale duc acțiunea la rezolvare cinetică.

Organizarea mișcării este organizarea elementelor ei, adică a intervalelor în fraze.

În fiecare frază există o creștere a mișcării, momentul ei culminant și căderea (prezente într-o măsură sau alta).

Opera se construiește din fraze așa cum frazele se construiesc din intervalele mișcării.

« Cine-ochistul » care vrea să realizeze un « cine-poem » sau numai un fragment, trebuie să știe să-l noteze exact pentru ca în condiții tehnice favorabile să-i dea viață pe ecran.

Cel mai desăvârșit scenariu nu va putea înlocui desigur o atare notare, tot așa cum libreto-ul nu ține loc de pantomimă, tot așa cum explicațiile literare ce însoțesc operele lui Skriabin, nu pot să ne dea nici cea mai mică idee despre muzica lui.

Pentru a putea înfățișa pe o foaie de hîrtie un studiu dinamic trebuie să avem semnele grafice ale mișcării.

Noi sîntem în căutarea « cine-gamei ».

Noi ne prăbușim, noi creștem împreună cu ritmul mișcărilor, încetinite și accelerate,

care fug de noi, prin fața noastră sau spre noi,

în cerc, în linie dreaptă, în elipsă,

la dreapta și la stînga, cu plusuri și minusuri ;

mișcările merg pe linii frînte, pe linii drepte, se împart, se fărîmîțează, se înmulțesc unele cu altele, străpungînd fără zgomot spațiul.

Cinematograful este de asemenea *arta de a inventa mișcările* obiectelor în spațiu, care răspund cerințelor științei, care întrupează visurile inventatorului, fie el savant, pictor, inginer sau tîmplar ; « cine-ochiul » realizează irealizabilul în viață.

Desene în mișcare. Grafice în mișcare. Proiecte ale viitorului. Teoria relativității pe ecran.

Noi salutăm mișcările fantastice.

Pe aripile ipotezelor zboară spre viitor ochii noștri ce se rotesc ca niște elipse.

Noi credem că se apropie clipa cînd vom putea zvrîli în spațiu uragane de mișcări, reținute de arcanele tacticii noastre.

Trăiască *geometria dinamică*, goana punctelor, a liniilor, a suprafețelor plane, a volumelor,

Trăiască poezia mașinii ce mișcă și se mișcă, poezia frinelor, a roților, a aripilor de oțel, strigătul de fier al mișcărilor, grimasele orbitoare ale torentelor încinse la roșu.

1922

Despre «cine-adevăr»

«Cine-adevărul» (cine-Pravda) este pe de o parte legat de vechea cronică. Pe de alta, el este purtătorul de cuvînt de astăzi al cine-ochilor. Voi căuta în cuvîntarea mea să examinez ambele aceste momente.

Cronica de la Pathé și Gaumont, «Cronica» Comitetului Skobelev, a fost înlocuită după Revoluția din Octombrie cu «Săptămîna cinematografică» ce apărea sub egida Serviciului de fotografie cinematografică de pe lîngă Ministerul Culturii.

«Săptămîna cinematografică» diferea de cronicile anterioare doar prin faptul că avea inscripții «sovietice». Conținutul rămînea același, numai parăzi și înmormîntări. Tocmai în acei ani am început să lucrez în cinematograf. Cunoșteam relativ puțin tehnica cinematografului. Deși tînără, cinematografia fixase deja la data aceea cîteva șabloane imuabile peste care nu se putea trece în muncă. Din această perioadă datează primele mele încercări de a reuni tăieturi întîmplătoare în montaje mai mult sau mai puțin «consonantice».

Una dintre aceste experiențe mi s-a părut a fi pe deplin reușită, și atunci pentru prima oară s-a născut în sufletul meu îndoiala că ar trebui să existe o «copulă» literară între diferitele momente vizuale legate între ele. Pentru un timp a trebuit să-mi întrerup experiențele întrucât lucram la un film închinat aniversării Revoluției din Octombrie.

Aceste încercări au constituit fundamentul de la care am pornit mai târziu conștient « cine-adevărlul ».

În perioada acestor experiențe, noi (cîțiva oameni) care nu mai credeam în posibilitățile cinematografului artistic, dar credeam în propriile noastre forțe, am așternut pe hîrtie un proiect inițial de manifest care a stîrnit atîta zgomet ulterior și a pricinuit atîtea clipe neplăcute apostolilor noștri cinematografici.

După o perioadă îndelungată, de întrerupere timp în care am fost pe front, am nimerit din nou la Serviciul de fotografie cinematografică și curînd am început să lucrez în domeniul cronicii. Experiența amară pe care o aveam, m-a făcut să fiu foarte precaut în primele numere ale « Cine-adevărlului ». Dar pe măsură ce mă convingeam că de partea mea este simpatia, chiar dacă nu a tuturor, dar măcar a unei părți dintre spectatori, începeam să-mi lărgesc sfera de activitate.

Paralel cu sprijinul pe care mi l-a acordat constructivistul Alexei Jan, care scotea pe atunci revista « Cine-foto », am pornit la luptă deschisă cu opoziția mereu crescîndă, interioară și exterioară.

În preajma numărului 10 al « Cine-adevărlului », pasiunile se dezlănțuiră. Numărul 13 al « Cine-adevărlului » a fost pe neașteptate susținut de presă. Dar după apariția numărului 14, diagnosticul aproape unanim « e un nebun », m-a pus serios pe gînduri. A fost momentul cel mai critic în existența « Cine-adevărlului ».

Numărul 14 al « Cine-adevărlului » diferea foarte mult nu numai de cronică în genere, dar și de numerele anterioare raportînd desigur lucrurile la epocă. Prietenii nu înțelegeau și clătinau din cap. Dușmanii erau în culmea furiei. Operatorii cinematografici declară că nu vor mai lucra pentru « Cine-adevărlul ». În ce privește cenzura, aceasta a interzis numărul 14 (mai bine zis i-a dat drumul tăiat pe jumătate, ceea ce era egal cu o distrugere). Mărturisesc că eram îngrijorat. Compoziția filmului mi se părea simplă și limpede. N-am ținut seama de la bun început că cei ce mă criticau, educați de literatură, nu puteau, în virtutea obișnuinței, să renunțe la copula literară dintre subiecte.

Ulterior am reușit să lichidez conflictul. Tineretul și cluburile muncitorești au primit filmul cu interes. În ce privește publicul de nepmani, nu mă sinchiseam de el, întrucît pomposul « Sarcofag indian » îi prinsese pe toți în brațele sale.

Criza trecuse. Dar lupta continua.

« Cine-adevărlul » făcea eforturi eroice pentru a smulge proletariatul de sub înriurirea dezagregantă a dramelor artistice. Multora aceste încercări le păreau ridicole. Ei spuneau că numărul infim de exemplare ale « Cine-adevărlului » putea deservi în cazul cel mai bun mii de oameni, dar nu milioane.

Deși rolul « Cine-adevărlului » în crearea unui repertoriu larg muncitoresc nu a fost mare, rolul lui agitatoric în lupta împotriva repertoriului cinematografului comerciale s-a dovedit a fi însemnat.

În curînd învinuirile s-au împărțit. Cei mai cu perspectivă dintre criticii noștri s-au luat cu mîinile de cap și au început să ne imite în grabă. Cîte unii o făcuseră chiar și înainte. Dar mulți au rămas ostili față de munca noastră.

O mîină de critici conservatori, oameni mărginiți, laudă încontinuu conservele cinematografice (mai ales cele aduse din străinătate). Tot ei sînt cei care susțin prepararea unor asemenea cinesurogate, la noi în țară (e adevărat de mult mai proastă calitate). Nepriceperea lor ucide în fașă orice inițiative, fie ele cît de cît revoluționare

Cadru din filmul închinat lui Lenin — regizor DZIGA VERTOV

Nu e recomandabil să refuzi dădăcelea unor nechemăți. Ca să se răzbune îți vor dovedi că tocmai ei erau cei ce posedau umbrelele ce ar fi putut salva publicul de ploaie, adică de « cine-ochi ». Iar când ploaia încetează și luminează soarele dramei artistice, ei sînt plini de grijă să facă publicului vînt cu evantaiele. Prin grija acestor critici, chipul nobil, de erou, al milionarului american stăruie în inima aspră a proletariatului rus.

Pe față sau în ascuns, toți cei ce lucrează în domeniul cinematografiei artistice sînt ostili « cine-adevărului » și « cine-ochiului ». Lucrul e explicabil întrucît, dacă punctul nostru de vedere va învinge, ei vor fi nevoiți fie să învețe să muncească de la început, fie să renunțe cu desăvîrșire la cinematograf.

Nici unul din cele două grupuri amintite de mine nu reprezintă o primejdie directă pentru puritatea liniei « cine-ochilor ».

Cu mult mai primejdioase sînt grupele intermediare nou formate, ca să zicem așa, oportuniste. Imitînd procedeele noastre, ei le transpun în dramă artistică și prin aceasta îi întăresc pozițiile.

Atacînd « cine-adevărul » dușmanii noștri invocă cu răutate argumentul că el se realizează din material fotografiat în prealabil și în consecință « întîmplător ».

După părerea noastră aceasta înseamnă că e vorba de a face cronică din bucăți de viață asamblate pe o temă și nu invers. Asta înseamnă de asemenea că « cine-adevărul » nu prescrie vieții să se desfășoare după scenariul unui scriitor, ci observă și notează viața așa cum este ea și de abia după aceea trage concluzii din lucrurile observate. În aceasta rezidă superioritatea și nu slăbiciunea noastră.

« Cine-adevărul » se realizează din material, așa cum o casă se construiește din cărămidă. Din cărămidă se pot face o sobă, zidul Kremlinului și multe altele. Din materialul fotografiat se pot compune diferite opere cinematografice. Tot așa cum o casă are nevoie de cărămidă bună, pentru a realiza o operă cinematografică e nevoie de un « cine-material » de bună calitate.

De aci necesitatea de a trata cronică cinematografică cu seriozitate, ea fiind o fabrică de cine-material în care viața, trecînd prin fața obiectivului aparatului de filmat, nu dispare fără urmă și pentru totdeauna, ci lasă o urmă precisă și inimitabilă.

De momentul și de felul în care vom prinde viața în aparatul de filmat, de modul în care vom ști să fixăm urma lăsată, depinde calitatea tehnică, valoarea socială și istorică a materialului, iar ulterior calitatea întregii lucrări.

Numărul 13 din « Cine-adevăr » prezentat cu ocazia zilei de naștere a lui Lenin, este construit din material care definește relațiile reciproce dintre cele două lumi : lumea capitalistă și URSS. E un material insuficient cantitativ, dar cu valoare de generalizare.

E interesant de remarcat că astăzi, la un an după apariția numărului 14 din « Cine-adevăr », începem să primim din nou comenzi. Precum vedeți, această cronică nu s-a învechit și nu se va învechi în curînd. Și cînd te gîndești că e numărul care a fost cel mai criticat la vremea sa.

Numerele 15 și 16 ale « Cine-adevărului » concentrează material cules timp de cîteva luni : o parte se referă la iarnă, alta la primăvară. Ambele au un caracter experimental.

Numărul 17 al « Cine-adevărului » a fost prezentat cu ocazia inaugurării Expoziției agricole a întregii Rusii. Acest număr înfățișează mai puțin expoziția în sine, cît mai

I

I—II. Cadre din filmul *Trei cîntece despre Lenin* — autor și regizor DZIGA VERTOV

III. Filmul *Octombrie* de EISENSTEIN

IV. Cadru din filmul *Țăranii* — regizor F. ERMILER

II

ales « circulația » trezită de ideea unei expoziții agricole. Un pas uriaș de pe cîmp la oraș : un picior în secară, la țară, altul se lasă pe teritoriul expoziției.

Numărul 18 al « Cine-adevărului » ne va înfățișa drumul parcurs cu aparatul de la turnul Eiffel din Paris prin Moscova pînă la îndepărtata uzină Nadejdinski. Această călătorie prin adîncurile vieții de toate zilele supuse unor prefaceri revoluționare a avut o înfriurire uriașă asupra spectatorilor sinceri. Să nu socotiți, tovarăși, ca o laudă de sine, dar o serie de oameni mi-au comunicat că ei consideră ziua cînd au văzut numărul 18 al « Cine-adevărului » ca o zi de cotitură în prezentarea și cunoașterea realității sovietice.

Astăzi veți vedea numărul 19 al « Cine-adevărului ». Alte numere nu vă putem arăta pentru că sînt uzate pînă la ultima expresie.

Nu încerc să vă povestesc în cuvinte conținutul ultimului « Cine-adevăr » pentru că el este construit după principiul vizual. Numeroase fire vizuale leagă orașul cu satul, sudul cu nordul, iarna cu vara, pe țărânci de muncitoare, și la sfîrșit se încheie cu o familie, cu familia minunată a lui Vladimir Ilici Lenin. Iată-l pe Lenin viu, iată-l mort. Înfîrîgînd durerea, conștiente de datoria lor, soția și sora continuă să muncească cu îndoită energie. Muncesc țărancele, muncesc lucrătoarele, muncește fotografa, care alege un film pentru « Cine-adevăr » . . .

Paralel cu aceste numere ale « Cine-adevărului », « Cine-ochii » s-au specializat și într-un alt domeniu care s-ar părea că nu are legătură directă cu sarcinile noastre. Este vorba de caricatura și reclama cinematografică. Există motive care ne-au cerut să învățăm a stăpîni și această armă.

Va veni vremea cînd această armă ne va fi de folos.

Sarcina următoare ce stă în fața « cine-ochilor » este de a realiza un film experimental pe care-l vom face fără scenariu, fără măcar un simulacru de scenariu prealabil.

Această încercare reprezintă o muncă grea și primejdioasă de pionierat pe care nu s-ar cuveni s-o facem neînarmați din punct de vedere economic și tehnic. Dar nu avem dreptul să refuzăm posibilitatea imposibilă, care ni se oferă. Vom încerca să cucerim realitatea cu mîna goală.

Tovarăși, în viitorul cel mai apropiat, poate chiar înainte de apariția lucrărilor noastre următoare, veți vedea pe ecranele sovietice o serie de surogate, o serie de filme făcute à la « cine-ochi », în maniera « cine-ochilor ». În unele din ele, actorii vor înfățișa într-o atmosferă potrivită viața adevărată, în altele oameni de pe stradă vor juca roluri după un scenariu din cele mai rafinate.

Acest gen de muncă aparține oportuniștilor « cine-menșevicilor ». Aceste lucrări vor semăna cu ale noastre tot așa cum seamănă banii falși cu cei adevărați, tot așa cum păpușile mari mecanice seamănă cu copiii mici.

Se apropie incendiul mondial « al artei ». Presimțindu-și pieirea, cuprinși de panică, o iau la goană actorii de teatru, pictorii, scriitorii, maeștrii de balet și alți canari de același fel. În căutarea unui refugiu ei vin în cinematografe. Atelierul de cinematografe este ultimul bastion al artei lor.

Mai devreme sau mai tîrziu aici se vor strînge « doftorii » pletosi de toate categoriile. Cinematografia artistică va căpăta întăriri considerabile, dar nu se va putea salva, ci va pieri împreună cu toată armata sa.

Turnul Babel al artei va fi aruncat în aer de noi.

1924.

«Cine-ochiul»

Frontul masiv al dramelor cinematografice a fost spart de «cine-adevăr».

Această spărtură nu trebuie:

— închisă de dopul Nepului

— nici umplută de gunoiul compromisurilor.

Apariția în ultima vreme a numeroase surrogate — filme făcute à la «cine-ochi», ne face să începem oarecum prematur ofensiva hotărîtoare împotriva imperiului cinematografiei burgheze. O cercetare prealabilă revine grupului de «cine-ochi» de pe lângă cinematografia de stat, ca fiind cel mai experimentat. S-a elaborat o schemă a ofensivei cu aparatul cinematografic. Toată campania cinematografică (8 pînă la 10 mii metri) se va desfășura sub lozincă și sub titlul «cine-ochi». Operația de cercetare a grupului de la Cinematografia de stat se execută cu un singur aparat (mai multe nu avem la dispoziție) și va constitui probabil prima serie care va declanșa lupta. În total proiectăm șase serii.

Prima serie ține seama de totala noastră lipsă de arme, căci tehnica de atelier nu se potrivește muncii noastre. În această serie, aparatul de cinematograf intră cu precauție în viață, alegînd un punct oarecare ușor vulnerabil și se orientează apoi în atmosfera vizuală în care a nimerit. În seriile următoare, paralel cu mărirea numărului de aparate, se mărește și suprafața supusă observației. Comparînd diferitele locuri de pe globul pămîntesc, diferite fragmente de viață, cercetăm treptat lumea vizibilă. Fiecare serie nouă dă mai multă claritate în înțelegerea realității. Copii și adulți, oameni culți și analfabeți, toți au impresia că văd pentru prima oară. Milioane de oameni ai muncii înțelegînd adevărul, se îndoiesc de necesitatea de a susține structura burgheză a lumii.

În această uriașă bătălie cinematografică, din partea noastră nu participă nici un regizor, nici un actor, nici un decorator. Renunțăm la confortul atelierului, renunțăm la decoruri, la machiaj, la costume. Tot așa cum nu poți zugrăvi dinainte bătăliile unui război ce abia începe, nu poți scrie dinainte nici scenariul pentru campania noastră cinematografică. Pornind de la material la obiectul cinematografului și nu de la obiect la material, «cine-ochii» atacă ultimul bastion (cel mai trainic) al cinematografiei artistice, și anume scenariul literar. Indiferent dacă scenariul apare ca o narațiune captivantă sau ca un montaj prealabil, el trebuie să dispară pentru totdeauna fiind un element străin de cinematograf.

Nu putem prevedea rezultatele campaniei noastre, nu știm dacă acești opt mii de metri vor fi un Octombrie al cinematografului. Armele cele mai puternice, tehnica cea mai puternică, se află în mîna cinematografiei burgheze europene și americane. Trei sferturi din omenire este otrăvită de opiumul dramei cinematografice burgheze.

Numai în URSS, unde cinematograful este în mîna statului, putem și trebuie să începem lupta împotriva orbirii maselor populare, lupta pentru vedere.

A vedea și a arăta lumea în numele revoluției proletare mondiale, iată formula cea mai simplă a «cine-ochiului».

1924.

DZIGA VERTOV și operatorul său KAUFFMANN într-o mină din bazinul Donețului la turnarea filmului *Anul al unsprezecelea*

<https://biblioteca-digitala.ro>

Omul cu aparatul de filmat

Lucrînd la filmul «Omul cu aparatul de filmat» am depus un efort cu mult mai mare decît la lucrările anterioare ale «cine-ochiului». Lucrul se explică atît prin numărul mare de locuri ce-au fost sub observația aparatului cît și prin operațiile complicate, organizatorice și tehnice din timpul turnării. O încordare deosebită au trezit experiențele de montaj. Am făcut asemenea experiențe încontinuu . . .

Filmul «Omul cu aparatul de filmat» este un film sincer, plin de inventivitate care se opune diametral lozincii: «Cu cît mai mult șablon, cu atît mai bine». Această ultimă trăsătură nu ne îngăduie nouă, cei care l-am realizat, să ne gîndim la odihnă deși sîntem foarte oboșiți. Trebuie să-i obligăm pe cei ce se ocupă cu comercializarea filmelor să renunțe la lozinca de mai sus cu referire la filmul nostru. «Omul cu aparatul de filmat» trebuie prezentat cu maximum de spirit de inventivitate.

La Harkov mi s-a pus următoarea întrebare: «Cum se face că dumneata care ești partizanul titlurilor patetice, . . . ai realizat «Omul cu aparatul de filmat» care este fără cuvinte și fără titluri? . . . Le-am răspuns: «Nu sînt partizanul titlurilor patetice și în genere nu sînt partizanul nici unui fel de titluri, este o invenție a unor critici!»

Într-adevăr, după renunțarea la atelierul cinematografic, la actori, la decoruri, la scenariul literar, grupul «cine-ochi» a pornit lupta pentru purificarea definitivă a limbajului cinematografic, pentru deplina lui separare de limbajul teatrului și al literaturii. Astfel, în «A șasea parte a lumii», titlurile erau scoase în afara cadrelor într-un fel de construcție contrapunct, cuvînt — radio-temă.

În filmul «Al unsprezecelea», titlurile ocupă un loc foarte mic (rolul lor modest își află expresia și în executarea grafică a acestor titluri) — într-atît încît titlurile pot fi îndepărtate fără a dăuna puterii de înîrînire a filmului. («Cine-front» 1928, nr. 2)

Și mai departe: «Greutatea specifică și importanța practică a titlului într-un film adevărat (iar «Al unsprezecelea» este un atare titlu), poate fi asemănată cu citatul luat din «Timon din Atena» folosit de Karl Marx în «Capitalul», cînd analizează problema banilor. De altfel majoritatea acestor titluri sînt niște citate care ar putea deveni text de carte». («Cine-front» 1928, nr. 2)

În felul acesta absența totală a titlurilor în filmul «Omul cu aparatul de filmat» nu este o surpriză, ci este un lucru firesc pregătît de toate experiențele anterioare ale «Cine-ochiului».

«Omul cu aparatul» nu este numai o încercare practică dar și una teoretică. Tocmai de aceea discuțiile purtate în jurul lui la Harkov și Kiev au avut caracterul unor lupte îndîrjite între reprezentanții diferitelor orientări. Discuțiile se purtau în diferite planuri. Unii spuneau că «Omul cu aparatul» este o experiență de muzică vizuală, de concert vizual. Alții considerau filmul ca reprezentînd matematica superioară a montajului. Alții spuneau că «nu e viața așa cum o cunoaștem» ci o viață pe care nu o vîd așa, etc.

Dar filmul acesta nu este decît suma unor fapte fixate pe bandă sau dacă vrei nu numai suma, dar și o operă de artă, «matematica superioară» a faptelor. Fiecare element sau fiecare refren constituie un mic document independent. Documentele sînt legate între ele în așa fel încît pe de o parte filmului să-i rămînă numai acele legături de sens între părți care coincid cu cele vizuale, iar pe de alta ca aceste legături să nu ceară titluri. În sfîrșit, suma totală a acestor legături să reprezinte o unitate organică indisolubilă.

Această experiență complexă și complicată pe care majoritatea tovarășilor ce și-au spus cuvântul pînă acum au recunoscut-o drept reușită, ne scoate în primul rînd definitiv de sub tutela teatrului, a literaturii și ne așează față în față cu cinematografia sută la sută, în al doilea rînd contrapune ferm « viața așa cum este ea » din punctul de vedere al ochiului înarmat cu aparat cinematografic (« Cine-ochi ») « vieții așa cum este ea » din punctul de vedere al ochiului omenesc neperfecționat.

1928

Cum am realizat filmul despre Lenin

Am terminat filmul « Trei cîntece despre Lenin ». Această muncă a durat aproape tot cursul anului 1933.

În cursul acestei munci am reușit să descoperim zece noi documente cinematografice despre Lenin. Cercetînd și studiînd cu asiduitate și stăruință materialul de arhivă, de filme și alte materiale nepublicate la Moscova, Tiflis, Kiev, Baku și în alte orașe, un membru al grupei noastre, tovarășa Svilova, a ajuns la rezultate pe care noi nu am reușit să le atingem în decurs de nouă ani cît au trecut de la moartea lui Lenin. Trebuie să subliniez că în decursul acestor nouă ani reușiserăm să descoperim un singur document cinematografic despre Lenin. Printre documentele aflate este unul care-l înfățișează pe Lenin lîngă sicriul lui Elizarov, un altul, îl prezintă pe Lenin îndreptîndu-se spre ședința Congresului Internaționalei Comuniste, în sfîrșit Lenin în Piața Roșie.

Grupul nostru a încercat să transpună pe peliculă vocea lui Lenin încă în timpul cînd lucram la filmul precedent, la Leningrad. Din cauza imperfecțiunii primului aparat cinematografic sonor, rezultatele au fost puțin satisfăcătoare.

În 1933, munca s-a dovedit a fi încununată de mai mult succes. (Operator de sunet Stro). Vocea lui Lenin se auzea pe peliculă mai bine decît pe placa de gramofon. Din discursul rostit de Lenin în fața ostașilor roșii, în film se auzeau bine și se distingeau clar cuvintele: « Stați dirz pe poziții », « Fiți înfrățiți », « Mergeți cu curaj înainte, împotriva dușmanului », « Victoria va fi de partea noastră », « Puterea moșierilor și a capitaliștilor a fost sfărîmată la noi în Rusia, ea va fi înfrîntă în lumea întreagă ! » În felul acesta am reușit să păstrăm pe peliculă vocea lui Lenin, și să-l prezentăm pe Vladimir Ilici vorbind pe ecran.

În Azerbaidjan, în Turkmenia, în Uzbekistan, grupul nostru a notat pe peliculă cîntece populare despre Lenin. Autorii acestor cîntece sînt în majoritatea lor anonimi, dar cîntecele se transmit din gură în gură, din cort în cort, din sat în sat. Am inclus în film cîteva cîntece din Orientul sovietic. Unele dintre ele figurează doar în fundalul muzical, altele însoțesc imaginile, altele își află oglindirea în titluri. Sînt cîntece despre Revoluția din Octombrie, despre femeia care a scuturat jugul prejudecăților, despre lampa lui Ilici, care pătrunde în pustiu, despre analfabeții care au învățat carte.

Alături de documentele cinematografice înfățișîndu-l pe Lenin în viață, filmul « Trei cîntece despre Lenin » prezintă ultimul drum al lui Lenin de la Gorki la Moscova, parada funerară, momente din războiul civil.

1934

Cadru din filmul *Sfârșitul St. Petersburgului* de PUDOVKIN ►

▼ Artista BARANOVSKAIA în rolul mamei din filmul *Mama* — regizor PUDOVKIN

Autenticul teatru proletar

Dragi tovarăși, vă mulțumesc pentru viul ecou stîrnit de propunerea mea de a contopi fostul teatru Nezlobin cu Teatrul de amatori al Armatei Roșii. Sînt sigur că această aparent «stranie uniune» a unui teatru profesionist cu unul de amatori va da roade optime.

În timpul șederii mele la Novorossiisk ca director al secției artistice, am putut să mă conving că astăzi teatrul e compus din muncitori și țărani — atît unii cît și ceilalți deveniți soldați ai Armatei Roșii — și, în sfîrșit, din profesioniști. Tocmai fuziunea acestor elemente trebuie să ne dea autenticul teatru proletar al revoluției.

Cînd am preluat funcția de director al Secției Teatrale a Comisariatului Poporului pentru instrucțiune (TEO) mulți au răspîndit zvonul că aș fi închis teatrele și le-aș fi trimis în provincie: pe scurt, s-au răspîndit pe seama mea cele mai felurite zvonuri.

Dacă s-a închis Teatrul model, vina e numai a lui. E adevărat, eu înclin pentru o reducere rațională a teatrelor din Moscova: sînt prea multe. În declarația mea am avut prilejul să vorbesc despre proiectele mele, aprobate de Comisarul Poporului Lunacearski. Caracteristica de bază a proiectelor mele este întărirea vieții teatrale din provincie. Efectiv, dacă se examinează situația acesteia se va vedea că cei mai buni actori, regizori și scenografi lucrează la Moscova și Petrograd, în timp ce provincia, abandonată ei însăși, se descurcă cum poate. Credeți că numai proletariatul din Petrograd și din Moscova are dreptul la un teatru cu adevărat bun? Actorul profesionist, prin însăși firea sa, a fost întotdeauna un hoinar și a bățut în lung și-n lat Rusia, făcînd-o astfel să-și cunoască propria artă. Actorul profesionist nu iubește viața sedentară, dar cine știe pentru ce multe teatre au pus rădăcini într-un loc determinat. Pentru a o face ar trebui să aibă cele mai bune motive. Nu se poate transforma autenticul suflet viu al teatrului într-un fel de muzeu, de cimitir. Toate acestea nu sînt deajuns pentru a justifica existența unui teatru.

Pentru realizarea programului meu, am organizat tot atunci Teatrul RSFSR, primul teatru de agitație politică. Reprezentarea *Zorilor*, independent de nivelul calitativ al punerii în scenă, a servit oricum pentru a agita apele stătute ale bălții teatrale moarte. Noi vrem să desfășurăm în acest teatru mai ales o muncă cu caracter propagandistic, în formă scenică, extrem de necesară în momentul istoric pe care-l străbatem. Acum cîteva zile am organizat în sinul TEO un «laborator de dramaturgie comunistă» a cărui sarcină va fi aceea de a furniza materialul necesar teatrului de declamare și propagandă.

MEYERHOLD în 1933

În fostul teatru model s-a instalat Proletkultul. . . Tot aici, în piața Teatrului, teatrul culturii socialiste.

Eroica noastră Armată Roșie a obținut numeroase și strălucite victorii, datorite unui eroism cu adevărat excepțional și trebuie deci să folosim acest prilej pentru a organiza în centrul Moscovei — în timp ce Armata Roșie reia contactul cu operele păcii — primul teatru de amatori al armatei.

Știind din auzite și din gura reprezentanților voștri ce muncă intensă ați desfășurat voi lucrătorii fostului teatru Nezlobin, și considerînd-o justă și potrivită pentru organizarea vieții noastre teatrale, am hotărît să vă furnizez întăriri, adăugînd forțelor voastre pe acelea ale proletariatului autentic. Reunindu-vă aici, în acest edificiu, sub același acoperămint cu primul teatru de amatori al Armatei Roșii, sînt convins că vă veți întări de acum înainte atît pe planul ideologic cît și pe cel politic. Păstrînd valorile voastre de artă, în contact cu lucrătorii Armatei Roșii, pe care-i veți ajuta să se perfecționeze artistic, veți sîrși și voi prin a intra în posesia unor importante valori ideologice.

În ce mă privește, mă veți găsi întotdeauna alături de voi, nu numai în calitatea mea de director al TEO, ci și ca om de teatru.

Ideologia și tehnologia teatrului

O despărțire definitivă de trecut va provoca pe tărîmul artei un fel de nihilism, pentru că arta nu poate fi construită fără să se țină seama de tot ceea ce a săvîrșit omenirea în trecut. Acestui nihilism trebuie să-i opunem genialele cuvinte ale lui Lenin despre necesitatea absolută a « cunoașterii precise a culturii create de întreaga dezvoltare a omenirii », pentru « construirea culturii proletare ». Artă proletară nu poate fi fabricată în laboratoarele Proletkulului, artă proletară nu se poate dezvolta fără a ține seamă de toate cuceririle artistice din trecut.

Artiștii din trecut erau oameni care se îndeletniceau cu arta, creau arta și, prin intermediul studiului practicei artistice, înțelegeau să creeze o teorie. Ni se pare indispensabil studiul aprofundat al artei trecutului și nu numai al artei însăși, ci și al diferitelor atitudini față de ea : ce se spunea despre această artă, ce concluzii și generalizări decurgeau, ce comparații se făceau. Trebuie să se știe că o artă derivă din alta, trebuie să se știe în ce fel arhitectura se înrudește cu muzica, în ce formă artele figurative pătrund în teatru, de ce actorul nu trebuie să cunoască numai arta teatrală, pentru ce trebuie să studieze muzica și așa mai departe.

Teatrul. Mulți spun, sau pentru a fi mai preciși, spuneau (aceasta se întîmpla înaintea faimosului document al Comitetului Central din 23 aprilie)* : ce ne interesează pe noi tehnologia ? Noi trebuie să ne preocupăm exclusiv de ideologia, de cultura burgheză. Și aceasta e o formă de nihilism : dorișă de a evita acele dificultăți care trebuie, obligatoriu, depășite.

Factorul principal care influențează de pe scenă pe spectator, încărcătura lăuntrică pe care trebuie să i-o furnizăm noi, nucleul central despre care a trebuit să vorbim este fără îndoială gîndul, ideea, conținutul, este ceea ce trece de la un creier la altul, de la creierul actorului la acela al regizorului, de la acela al artistului la acela al spectatorului. Dacă dorim ca gîndul nostru să se mute în sala de teatru, ca ideea să ajungă la spectator și acesta să-i înțeleagă conținutul, trebuie să perfecționăm, să slefuim, să facem ductile și eficace mijloacele de expresie. Se pot propune mari sarcini pe tărîmul gîndirii, te poți dedica unei idei cu adevărat mărețe, dar spectacolul nu va prinde viață dacă nu vom ști să exprimăm, dacă nu vom ști să redăm ideea. Noi s-a întîmplat adesea să vedem că mari opere scrise de mari autori ca, Shakespeare și Schiller, de exemplu, nu reușeau să emoționeze pe spectator, fiindcă realizatorii spectacolului nu știau cum să le facă să ajungă la public. Preocuparea pentru « ce anume » implică preocuparea pentru « cum ». Ideologia se afirmă într-o operă de artă numai flancată de un înalt nivel de realizare.

După ce a fost reorganizată, școala noastră dramatică s-a dedicat înainte de toate studiului legilor teatrale elaborate de marile culturi ale trecutului. Nu e posibil să ne echivăm făcînd gesturi de dispreț, și afirmînd : această artă înflorește în epoca feudalismului, și eu nu trebuie să urmez nici o lege a teatrului din perioada feudală ; sau : nu trebuie urmată nici o lege, nici o metodă de declamare teatrală din Evul Mediu, fiindcă acest teatru s-a născut din biserică. Noi trebuie să preluăm aceste legi și să le adaptăm tendințelor noastre, Ideologiei noastre, să le întrebuițăm pentru a transmite spectatorului ceea ce este important să-i transmitem. Să nu uităm că e de datoria noastră să studiem legile teatrului trecutului, spre a lua din el tot ceea ce ne folosește și a îndepărta restul.

* Este vorba de Rezoluția CC al PC (b) din 23 aprilie 1932, privind desființarea grupărilor literare și artistice.

Literatura în teatru

Perioadele de înflorire în teatru coincid cu momentul în care s-a renunțat la piesele scrise, trecându-se la crearea unor scenarii proprii. Nu încapе îndoială că teatrul pe care îl dorim și la a cărui realizare contribuim cu toții, într-o bună zi va atinge acest țel. Faptul poate fi dovedit de pe acum mulțumită unor experiențe personale, despre care voi vorbi mai târziu.

Dar pentru ca teatrul să-și poată crea și realiza scenarii proprii, se impune apariția unui nou gen de actor, a unui maestru, stăpîn cu desăvîrșire pe arta sa. Din acel moment, centrul de greutate va trece atît asupra sa, cît și asupra artei care se bazează pe el. Se impune ca întregul colectiv actoricesc să fie alcătuit din asemenea maeștrii, uniți printr-o școală identică și cu o cultură teatrală absolut unitară.

Evident, nașterea unui asemenea teatru nu poate avea loc în cîteva zile sau ani — e vorba de cîteva generații. Nu ar fi exclus ca acest proces să se realizeze într-un timp mai apropiat ; mi-e greu să afirm ceva precis. E cert însă că el nu se desfășoară în tihna bibliotecilor, ci în lumea vie a teatrului, în focul sacrificiului scenic — acolo unde vechile tradiții pot intra pe făgașul formelor inovatoare. În cazul că lucrurile se înfățișează astfel, «jocul continuînd», se impune pentru moment descoperirea unor căi de compromis pe care să le utilizăm în așa fel, încît să ne apropiem cît mai mult de țelul propus. În cazul că teatrul nu e încă atît de evoluat încît să poată renunța la piesele scrise, e bine ca să se servească de ele în măsura în care acestea pot fi subordonate problemelor care îi stau în față.

Raportul teatrului cu literatura rezultă din faptul că el se servește de aceasta din urmă ca *material* subordonat actualei evoluții. Numai într-un raport de asemenea natură poate fi vorba de teatru în înțelesul strict al cuvîntului, altfel riscă să-și piardă independența, devenind o anexă a literaturii, un disc de fonograf care redă ideea autorului. Se știe prea bine că regizorul se consideră foarte măgulit ori de cîteori aude spunîndu-i-se : « L-ați interpretat pe Shakespeare cu exactitate » sau : « Cu cîtă finețe ați cuprins esența operei lui Molière. » Pentru el, voința omului întruchiează împărăția cerului. Pentru, mine însă, o asemenea laudă ar avea rezonanțe de marș funebru.

În primul său dialog, Gordon Craig greșește cînd, la întrebarea referitoare la funcția regizorului, răspunde : « Care e sarcina sa? Vă voi spune. Obligația sa de *interpret al autorului dramatic* constă în a prelua manuscrisul din mîinile autorului și a-i promite o *interpretare fidelă, conformă cu litera textului* ». Oare importanța teatrului constă într-adevăr în *interpretarea fidelă a unei opere*? Nicidecum ! Misiunea teatrului e nemărginită și autonomă în același timp. Teatrului i se cere — utilizînd opera

potrivit propriilor intenții scenice — să creeze o *operă artistică nouă, de valoare proprie*. La urma urmei, oare nu au procedat astfel toți artiștii autentici, care au crezut în forțele actorilor? Oare, nu au procedat la fel majoritatea artiștilor dramatici de anvergură, care au folosit în creația lor miturile și vechile legende zămislite de popor sau texte din scrierile sacre concepute de poeți anonimi? S-a ajuns cumva prin această formulă la depersonalizarea artistică a respectivelor opere? Oare, acești autori au fost siliți să se justifice asemeni lui Gordon Craig, care declară că nici n-ar mai dori să vadă reprezentări de poeme dramatice, «întrucât ele vor fi denaturate de teatru». În acest caz Shakespeare, marele Will, n-a falsificat cumva nuvela italiană *Romeo și Julieta* transformând-o în dramă? Comparind nuvela cu textul piesei nu s-ar putea oare constata faptul că Shakespeare a preluat totul, atât evenimentele și dispunerea lor, cât și locul acțiunii și numele personajelor? Dar Shakespeare le-a denaturat în întregime în procesul de elaborare, fantezia sa dramatică creînd în acest chip o superbă *operă nouă*. Așadar, numai printr-un «proces de denaturare» similar — printr-o modificare în forul creator al teatrului — se poate naște o nouă creație scenică.

Dacă G.Craig greșește prin cele exprimate, iată că un alt «revoluționar al teatrului», V. Meyerhold, afirmă de-a dreptul monstruozițată. Într-un eseu al său opinează: «*Noul teatru va izvorî din literatură*. Din totdeauna literatura a impulsionat revoluția formelor dramatice. Literatura creează teatrul». Oare, chiar așa să fi fost întotdeauna? Oare, *Commedia dell'Arte*, atât de îndrăgită de Meyerhold a fost o creație a literaturii? Dar Molière, care prin piesele sale crease un nou teatru, nu rămîne cumva pînă la urmă o zămislire a lui Scaramouche și a trupei conduse de el?

Să revedem ce scrie Louis Molant despre Molière în cartea sa *La vie de Scaramouche*: «Cînd italienii au început să joace, Molière a fost aruncat în temnița debitorilor. După eliberarea sa, a părăsit Parisul. Revenind în anul 1658 a dat iarăși de Scaramouche și trupa sa. Ei au împărțit sala Petit Bourbon. De patru ori pe săptămînă aveau loc reprezentațiile lui Molière, de trei ori cele ale italienilor. Ambele trupe au conviețuit în perfectă armonie. La vîrsta de 36 de ani și în plină glorie, Molière a împrumutat mult de la faimoșii actori italieni. Dușmanii săi au exploatat situația făcîndu-i imputări. Villier scrie astfel despre Molière: «De vrei să-l joci bine pe Elomire, reprezintă o persoană care să întrunească trăsăturile lui Scaramouche, Trivelin, Arlechino și pe cele ale lui Dottore. Scaramouche să-și revendice umberle, graul, grimasele, iar ceilalți tot ceea ce e luat din costumele și din jocul lor». Iar arta lui Goldoni, nu e cumva în mare măsură o zămislire a *Commediei dell'Arte*? După toate acestea, se mai poate afirma că literatura a creat teatrul?

Poate că Meyerhold se referă numai la teatrul contemporan. În acest caz, fără îndoială, el are în mare măsură dreptate, dacă ne gîdim că teatrul naturalist se află în întregime sub vraja literaturii, iar scena de stil, după afirmația aceluiași, nu era nici ea departe de o asemenea situație (Maeterlick, Ibsen etc.) Dar nici teatrul naturalist și nici scena de stil nu sînt teatre adevărate, ele cultivînd doar o artă teatrală autonomă. Și aceasta tocmai datorită faptului că sînt produse ale unei literaturi care nu are nici un drept asupra teatrului.

Pe vremea lui Titus Andronicus, în teatru era obiceiul ca doi actori să dețină concomitent unul și același rol: un *mim* și un *recitator*. Printr-o reprezentanție pantomimică s-a încercat așadar să se vadă în ce măsură opera respectivă e de efect, și ca atare utilizabilă. O astfel de experiență n-ar fi suportat nici Cehov, care o epocă întreagă a creat în stil naturalist, și nici Maeterlinck, după Meyerhold, într-un fel pîrintele scenei de stil. Așadar, cum ar fi putut ei creea un teatru adevărat?

Acel teatru de avangardă, pentru a cărui realizare depunem atîta strădanie, și despre care vorbesc aici, nu va fi născut de literatură, ci de noul artist-maestru, în prezent

îngrădit de literatură încă de la primii pași făcuți. În evoluția noastră sîntem de pe acum puși în situația de-a ne crea singuri materialul, în afara literaturii existente, întrucît formele ei se dovedesc a fi prea limitate pentru construcțiile scenice. Iată și explicația pentru care ne-am întors privirile spre literatură nedramatică, oprindu-ne în special la E. T. Hoffmann. Am ajuns aici nu atît din dorința expresă de a-l înscena pe Hoffmann, cît pentru motivul că la el nu ne-am izbit de forme scenice gata făcute care să încâtușeze. Deoarece nu există încă o literatură dramatică destinată construcției scenice sintetice, capabilă să întrunească elementele despărțite pînă acum (cele ale arlechinadei, tragediei, operetei, pantomimei și ale circuitului), iradiate prin sufletul actorului de azi și prin ritmul creator propriu acestuia (pentru așa ceva Gozzi se dovedește a fi prea primitiv !)

Iată motivul pentru care ne creem piese proprii, apelînd deocamdată la Hoffmann în a căruia fantezie dezlănțuită găsim un bogat material ritmic, corespunzător intuițiilor noastre scenice. « Denaturîndu-l » deci pe Hoffmann, transformîndu-l pentru scenă, reinventăm o serie de lucruri, conform posibilităților noastre creatoare, apropiindu-ne de scopul final — independența globală a spectacolului. E motivul pentru care ne-am botezat reprezentația *Prințesa Brambilla*, un *capriccio al Teatrului Studio*.

Aici se cere însă menționarea unei rezerve, a unei presupuneri : chiar și în viitor, deci în momentul apropierii de țintă finală, vom mai avea încă nevoie de ajutor la redactarea pieselor.

Nici de astădată nu mă pot declara de acord cu G.Craig, care consideră o lipsă faptul că în cadrele teatrului contemporan « nu există nici o persoană cu trăsături de maestru înnașcut, capabil să scrie și să studieze o piesă, să schițeze decoruri, să compună muzica necesară, inventînd în același timp mașinile și aparatele de luminat aferente ». După opinia mea, aceasta nu constituie o nenorocire, dimpotrivă, mi se pare o binefacere, întrucît un asemenea om — în mod firesc — n-ar putea fi nicidecum un *maestru*. N-ar fi decît un simplu diletant, un talent, poate chiar un talent genial, pînă la urmă un diletant, cu alte cuvinte, unul care *nu poate crea nimic*. Niciodată nu i-ar sta în puteri să clădească un teatru ; în cel mai bun caz ar putea deveni bun teoretician și critic sau un entuziast al teatrului, mai mult sau mai puțin influențabil. Poate ar ieși la iveală intenția sa de a mina teatrul. Dacă intenționăm să fim consecvenți pînă la extrem, atunci acestui nou Messia al Thaliei i se cere să fie și actor, și încă unul care să interpreteze toate rolurile, altfel nefiind posibilă realizarea pe scenă a acelei « unități » de lipsa căreia se plînge Craig — (numai cu o asemenea condiție putînd fi vorba de nașterea « Teatrului Voinței Unitare », visat și de F.Sologne). Iată însă calea spre distrugerea teatrului și izgonirea actorului prin substituirea lui cu o marionetă. Indiscutabil, acest maestru-diletant, « visat » de Craig, duce de-a dreptul la « supra-marionetă ».

Nu, teatrul constituie o artă colectivă și trebuie să ne ocupăm de el numai din acest punct de vedere. Acea unitate, fără de care nici o operă de artă nu e de închipuit, rezultă din încoronarea conflictelor rezultate din numeroase tendințe de voință contopite pînă la urmă într-o creație scenică unitară. Acest proces e inițiat de regizori, care, paralel, încorporează voința creatoare a întregului colectiv ; fără îndoială, lui i se cere să fie un adevărat *maestru*, propulsat de multă însuflețire. În acest caz nu mai

trebuie să se teamă de asistenții care îi sînt necesari. Orișicît de desăvîrșiți ar fi aceștia, ei n-ar putea să procedeze cu el cum ar face-o cu marele Levithan. Dimpotrivă, dacă se dovedește a fi maestru și recunoaște arta autonomă a teatrului și stăpînește acțiunea teatrală atunci el va fi acela care îi va conduce pe asistenți.

La redactarea unei piese, colaboratorul teatrului urmează să fie *poetul*, deoarece numai talentul și măiestria sa sînt capabile să caligrafieze ritmul sub dicțiunea actorului, împrumutîndu-i forma artistică perfectă oricîteori patetismul emoției o cere la locurile respective ale acțiunii scenice. Mi se pare că așa a fost dintotdeauna, că încă din timpuri străvechi poetul a colaborat fructuos cu actorul.

Această opinie e confirmată prin cercetările deosebit de interesante ale lui Richard Pichel. Citim în cartea sa despre *Patria teatrului de păpuși*: Drama din India ni se înfățișează sub forma sa cea mai desăvîrșită în veacul al VI-lea î.e.n., în *Calidassa*. Prin forma lor, aceste drame ne explică istoria și tehnica teatrală din India. Imnurile și dialogurile *Rigvedei*, precum și alte opere, cum ar fi de exemplu *Suparnodhyaia* sînt greu de descifrat în forma transmisă: coerența între diferitele versuri e foarte relaxată, adeseori nici n-o găsim. Pentru descifrarea acestor versuri trebuie căutat textul liant, pe care, în unele cazuri, îl întîlnim în proza *Brahmanalelor* și în paginile explicative ale *Vedelor*.

Opere ulterioare, ca *Mahabharata* și *Puranas* conțin deseori povestiri complete, de forme dintre cele mai variate. Cercetîndu-se cazurile similare în literatura irlandeză, Windisch a ajuns la concluzia că numai versurile originalului erau imuabile, povestitorii încorporîndu-le în proză conform gustului lor. E un punct de vedere indiscutabil întemeiat. O dovedește și cuvîntul care îi denumește pe rapsozi « grandnika » adică « legători ». Proza care a legat versurile, cît și exacta ei elaborare, a fost în întregime lăsată pe seama talentului rapsozilor. Același lucru s-a petrecut cu drama din India. Drama clasică din India e astfel construită, încît proza e mereu întreruptă de versuri de diferite măsuri metrice. În epoca preclasică, astfel de stanțe au format unicul element inviolabil al dramei. În privința prozei, actorului i s-a permis completa libertate de acțiune. O situație identică o întîlnim pînă și azi în piesele populare.

În cazul că aceste foarte interesante cercetări confirmă părerea noastră că teatrul și slujitorul său, actorul, au fost în stare să-și exprime arta fără piese scrise, rezultă pe de altă parte (dovezile sînt indiscutabile) că și poetul și-a adus aportul în epocile de înflorire a teatrului. Acesta din urmă nu stînjea niciodată « unitatea » operei creată de artiști. Dimpotrivă, am spune, atîta timp cît artistul nu și-a pierdut măiestria iar poetul nu s-a transformat încă într-un autor de drame, ajutorul acestuia din urmă a adus la îmbogățirea artei actoricești.

În prezent, *Teatrul Studio* încearcă să-l atragă pe poet la o astfel de colaborare, se străduiește să creeze piese direct prin teatru. N-ar fi exclus că, încă în acest sezon, spectacolul viu — singurul judecător autoritar, în toate instanțele creatoare — să ne confirme părerea.

Descoperirea materialului literar pentru proiectata idee teatrală, și prelucrarea lui conform caracterului reprezentației plănuită, constituie cel de-al doilea moment din procesul creator într-o reprezentanție atacată de regizor.

«Prințesa Turandot»

în regia lui

VAHTANGOV

Nu lumea basmului trebuie s-o vedem pe scenă, ci lumea *teatrală*. Pe scenă trebuie să vedem *reprezentarea* basmului.

« O dicțiune precisă ».

« Foc, sânge și ciocan în gesturi, în intonații, în cuvinte, împreună cu ușurința improvizăției în modul de a declama ».

« Nici o isterie și nici o neurastenie ».

« Nici o justificare psihologică; ci o justificare exclusiv teatrală ».

« Să plîngi cu lacrimi adevărate și să-ți aduci pe rampă propriile-ți sentimente ».

Vahtangov crede că așa se întâmplă în îndepărtata Italie a secolului XVIII. Crede că acolo actorii plîngeau cu *lacrimi adevărate* dar numai pentru a stîrni în spectator o participare la suferințele protagonistului, pentru a aduce aceste *lacrimi la rampă*; primind aplauzele spectatorilor, zîmbindu-le cu ochii și obrajii încă uzi și apoi declamînd din nou.

Cum trebuie să fie scena pe care trebuie montată reprezentarea actuală a *Prințesei Turandot*? Cum trebuie să fie decorurile?

Trebuie creat pe scenă un *studio* universal, pretinde Vahtangov, în care să te poți ocupa comod și ușor de orice activitate teatrală, să poți declama orice lucrare . . .

I.I. Nivinsky invitat de Vahtangov imediat după colaborarea lor în primul studio la « Henric IV », propune următorul proiect : platforma scenică de lucru trebuie să dea impresia unei arene de circ, limitată în spate de un perete. În jurul platformei se înalță o suprafață sferică ; în perete se practică deschideri : uși, un balcon, și sub balcon o fereastră mare circulară. În mijlocul platformei se instalează un arc (care a fost înlocuit apoi cu o coloană). Pentru a da cea mai mare putere expresivă actorului și a permite fanteziei să plutească în cea mai deplină voie pe scenă, Nivinsky a propus să se așeze platforma nu în sens orizontal ci înclinat . . . Cînd platforma lui Nivinsky a fost gata, s-a născut un nou cuvînt de ordine : *să învățăm să mergem pe scenă*. Scena e înclinată și nu se poate merge pe ea ca pe o pardoseală normală, actorii trebuie să învețe să meargă pe ea astfel încît să i se exploateze la maximum înclinarea în scopul celei mai mari expresii a corpului. De aici noi exerciții : intrare în scenă, sărit de pe scenă, trecere pe scenă de sus în jos și de jos în sus, oprire, o mică fugă, etc. Astfel linia generală a spectacolului crea o platformă scenică specială, și această platformă provoacă la rîndul ei o serie de noi exigențe în domeniul măiestriei teatrale.

Am mai spus că Vahtangov a exploatat povestea tragi-comică a lui Gozzi numai ca pretext. Pretext pentru ce? Pentru o demonstrație a măiestriei actorilor. Acesta a fost conținutul pe care Vahtangov l-a dat spectacolului. A rezultat un spectacol care a arătat spectatorilor *în ce mod* conștiința de azi, pătrunsă de conținutul cu adevărat

tragic al evenimentelor reale (războiul, revoluția, foametea) reacționează față de conținutul pseudo tragic al tragediei teatrale.

Lucrând astfel la o operă care nu avea nimic comun cu actualitatea, Vahtangov a creat un spectacol în care inima acestei actualități bate din plin.

Pentru a aprecia pe deplin ultima operă a regretatului maestru trebuie să amintim în ce timpuri și în ce condiții a fost organizat acest spectacol, trebuie să amintim că el a fost creat în anii haosului economic, ai foametei și ai frigului : glumele lui, râsul lui, bucuria de a trăi care izvorăște din el, s-au născut în atmosfera războiului civil și a unei oboseli generale. Această oboseală cerea odihnă, și tocmai pentru a răspunde acestei exigențe s-a născut *Prințesa Turandot*.

Spectatorul ieșea de la acest spectacol odihnit, înviorat, întinerit, pentru a se întoarce a doua zi la munca lui, la sacrificiile și la privațiunile pe care i le impunea revoluția.

Și în sfârșit se lămurește și mai mult semnificația spectacolului dacă se ține seamă că el a fost creat de un artist care murea de o boală lentă și chinuitoare. Un artist care, terminându-și opera, nu putea să nu știe că ea avea să fie cea din urmă din viața lui.

Astfel într-o Țară care-și angaja toate ultimele ei forțe pentru a îmbunătăți Viitorul omenirii, într-o Țară însingurată și apăsată de o povară de privațiuni și de suferință, în această Țară a apărut un artist care, murind sub greutatea unei maladii incurabile, a creat un spectacol plin de bucurie, de vitalitate sănătoasă, și de râs solar.

BORIS SAȘAVA

Regizorul EISENSTEIN, operatorul E. TISSÉ
la CHARLIE CHAPLIN — Hollywood, 1930

Teatru popular Teatru politic Teatru proletar

Regizorul P. Corneille în 1880 încearcă să creeze în parcul La Motte Saint-Heray « Th. populaire Poitevin ».

« Ah ! de-aș vedea înainte de a muri, fraternitatea națională reîncepînd la teatru ! Un teatru simplu și puternic . . . Veniți, vă rog, să regăsiți sufletul vostru la teatrul popular, sufletul vostru în mijlocul poporului ».

Maurice Pottecher, cel căruia îi dedică Romain Rolland studiul său, « Teatrul poporului » creează Théâtre du peuple de Bussang (1895). Teatre populare apar în 1899 în Faubourg St. Antoine, în 1903 în Bolleville et Clichy. Romain Rolland citează teatre populare existente la Viena, Berlin, Bruxelles.

Romain Rolland

« Credința noastră într-un teatru al poporului, care să opună rafinementelor enervante ale celor ce distrează publicul parizian o artă virilă și robustă, care să exprime viața colectivă și să pregătească, și să provoace chiar, renașterea unei rase — această credință exaltată a fost una din forțele cele mai curate, cele mai sfinte ale tinereții noastre.

E vorba de a înălța Teatrul prin și pentru Popor. E vorba de a făuri o artă nouă pentru o lume nouă ».

Romain Rolland teoretizează crearea unei noi forme de teatru, în acord cu țelurile propuse, el propunînd o reevaluare din acest unghi a marelui repertoriu aristocratic și burghez. El refuză lecturile populare, formă hibridă, pretinzînd expansivitatea integrală a teatrului popular care creează publicului popular un sentiment de demnitate. Lecturile « se adresează inteligenței ; le e teamă de viața fizică. Prostească timiditate ! Dimpotrivă, trebuie să avem grijă să sporim energia fizică a poporului, această prețioasă forță materială, reazem al întregii noastre civilizații. Inferioritatea teatrului constă în faptul că pune stăpînire cu îndrăzneală pe instincte și le sculptează pe viu. »

Ne oprim aici citatele din studiul lui Romain Rolland, care constituie o adevărată estetică a teatrului popular.

Aceeași pasiune profundă pentru democratizarea teatrului au avut-o mulți autori. Ei nu ajung pînă la definirea conceptului de teatru proletar, aceasta însă nu îi împiedică să teoretizeze sarcina militantă a spectacolului.

Organizează *La Barraca* cu Ugarte, adaptează piese clasice la condițiile actuale elimină monologurile, schimbă nume de personaje. Lorca, aproape în aceeași perioadă cu regizorii ruși, supune piesa unui tratament social pentru ca astfel să răspundă dezideratelor sale teatrale.

« Teatrul este un mijloc dintre cele mai expresive și mai utile pentru construirea unei țări și barometrul grandorii sau declinului său ».

« În ziua în care va dispărea foamea, în lume se va produce explozia spirituală cea mai mare pe care a cunoscut-o vreodată umanitatea ».

« Un popor care nu ajută, care nu favorizează teatrul său este muribund, dacă nu a murit deja, la fel, teatrul care nu resimte pulsația socială, pulsația istorică, drama poporului său, și culoarea autentică a peisajului și spiritului său, acest teatru nu are dreptul să se numească teatru, ci o sală de divertisment, local foarte bun pentru acest oribil lucru care se cheamă « a-ți omori timpul ».

« Timpul nostru este acela al extremei confuzii, dar această confuzie nu e atât de mare ca să nu poți fi convins că îi va urma o auroră clară. Se simte că în lumea întreagă se desfășoară o luptă pentru a desface un nod dificil de desfăcut ». « Vorbesc ca un partizan pasionat al acestui teatru de « acțiune socială ».

Sean O'Casey

« Poporul iese acum din penumbră, lent dar sigur și devine din ce în ce mai mult stăpînul vieții sale. Și pe măsură ce el avansează către stăpînirea mijloacelor care îi furnizează ce să minănce, să bea și să se îmbrace, el descoperă de asemeni viața și visul în muzică, literatură și teatru ».

Cel care a scris « Trandafirii roșii » pentru mine, care a rostit numele misterios și fantasmatic al lui Ayamonn explică, asemeni personajului său, de ce nu vine poporul la teatru.

« În ce privește faptul că proletariatul se îndesă la music-hall . . . de ce nu? « Lambethwalk », « Booms — a-Daisy », « Blainey Groves » sînt ancorate în viața noastră la fel de profund ca Parthenonul, Westminster Abbey, sau « Paradisul pierdut » al lui Milton. Dar azi o barieră aurită împiedică publicul de a intra în teatrul de azi. Nu este rațional să spui că poporul se va ține deoparte de teatrul nou, clasic sau de avangardă, atunci cînd condițiile materiale îl împiedică să meargă la teatru. Oamenii din popor pot merge la Stratford-on-Avon? Este ca și cum le-ai cere să meargă la Shetlands, la Malverne. Ca și cum le-ai sugera Beirutul sau Oberamergan. A merge la teatru trebuie să fie tot atât de ușor ca și cum ai merge la cafenea . . . »

O'Casey declară programatic :

« Cele mai proaste piese proletare sînt preferabile acelorora unde se exprimă concepții viscoase asupra vieții ».

J. Copeau

« Problema nu este de a ști dacă teatrul de azi va împrumuta atracția sa cutărui sau cutărui experiment, își va consuma forța în autoritatea cutărui maestru al scenei mai degrabă decît al altuia. Trebuie să ne întrebăm dacă va fi marxist sau creștin. Căci el trebuie să fie viu, adică popular ».

Marele arhitect, cel care împreună cu Piscator a conceput planurile pentru «teatrul totalității» (distincția între teatrul total și cel al totalității apare la regizorul german) declara la Consfătuirea «Volta» — 1934 al cărui obiect era: Teatrul în raporturile sale cu statul:

«Politica bine reprezentată trebuie să figureze în teatru. Politica este azi centrul vieții poporului».

•

G. M. Zamfirescu se alătură aceleiași tendințe de fortificare a teatrului prin contactul cu masele și de înălțare a acestora prin contactul cu teatrul. În 1931 promovează gruparea teatrală «Masca», ale cărei spectacole trebuiau să aibă loc în sala Ateneului popular din cartierul Grant. G. M. Zamfirescu scrisese: «Teatrul pentru muncitori» unde afirma o idee a cărei preferință insistentă o vom regăsi azi în viața teatrală franceză. «Un teatru pentru muncitori va trebui să-l caute pe spectator la el în mahala», iar la *Masca*, confirmând aceste convingeri, «caută un public nou, în mahalaua cu intelectuali săraci și meseriași dornici de lumină și adevăr».

S-a prezentat *Omul fără identitate* de V. Mardare (14 martie 1931). Spectacolul a fost repetat apoi și în alte atenee populare: «Eminescu», «Al. Vlahuță» și la Fabrica de țigarete R.M.S., la Fabrica de chibrituri «Filaret».

G. M. Zamfirescu va conduce și gruparea «Treisprezece și unu». Aici participă Emil Botta, Tanți Cocea, Lucia Demetrius.

•

Jean Vilar este regizorul de numele căruia se leagă în Franța recuștigarea publicului larg, care a dat Teatrului Național Popular dimensiunea sa largă. El explică astfel cauzele datorită cărora masele populare se dezinteresează de teatru:

a) Masele populare sînt șocate de diviziunea arbitrară a sălilor actuale în categorii sociale. În loc să unească, arhitectura actuală a sălilor desparte. Trebuie să se înțeleagă că teatrul nu este doar un divertisment, nu este un obiect de lux, ci nevoia imperioasă a oricărui bărbat și a oricărei femei.

b) Alt motiv: masele populare ale regiunii periferice locuiesc în cartierele mărghine. Pentru ele este o adevărată excursie să vină la Teatru la Paris.

c) Prețul locurilor, prea ridicat, este de asemenea un motiv...

Trebuie să facem deci în așa fel încît teatrul în zilele noastre să redevină o pasiune.

«Cea mai gravă problemă de rezolvat este problema arhitecturii. Trebuie să se construiască săli în mijlocul unor aglomerații populare și săli care unesc publicul, în loc de a-l despărți».

«Noi credem că trebuie să înțelegi prin Teatru popular un Teatru deschis tuturor, fără nici o restricție».

•

Denis Bablet — important teoretician francez de teatru.

«Rămîne o singură problemă: aceea a unui teatru într-adevăr popular: la început o dramaturgie, apoi un public, și în sfîrșit, o arhitectură».

Preocupării de diviziune a teatrului în mase i s-a răspuns în Franța prin descențializarea vieții teatrale, care se reducea pînă în urmă cu cîțiva ani doar la aceea pariziană. Au luat naștere cinci centre dramatice naționale, care în diversele regiuni au o puternică influență.

Răspunzînd lozincii lui Vilar care își propunea să ducă teatrul claselor muncitoare pînă la mahalale, se va naște un asemenea gen de teatru. Guy Rétoré crează *Teatrul Estului Parizian* la Menilmontant și apare o formă adaptată situațiilor oferite de teritoriile marginase ale Parisului: teatrul rătăcitor. Jose Valverde, Raymond Gerbal, Henri Delmas au creat « France Théâtre » ce a rezultat din *Asociația Muncii și Cultură*.

Problema locului scenic e secundară, căci ea nu se rezolvă decît în condițiile existenței unor serioase mijloace financiare. Ținînd cont atît de slăbiciunea lor cît și de populația acestor cartiere, esențial devine conținutul politic al unui repertoriu al cărui limbaj trebuie să fie perceput clar și fără mediație. Există însă pericolul unei anumite rupturi datorită instabilității.

Elveția cunoaște și ea o încercare serioasă de teatru popular, condusă de Michel Tassimot.

« Publicul suferă de absența teatrului, teatrul suferă de absența publicului. Nu e vorba de a reveni la marile forme ale trecutului, ci de a vedea în ce măsură teatrul poate fi azi manifestația artistică cea mai completă și mai eficăce, mai mult chiar decît cinematograful. Teatrul permite dialogul, pe cînd cinematograful nu. Teatrul poate deci mai mult decît cinematograful. Și dacă vrei și crezi într-un teatru popular, trebuie să reușești să stabilești acest dialog ».

Teatrul popular Romand s-a organizat cu sprijinul Sindicatelor și Cooperative-lor de consum. Pentru repertoriu se caută opere mari «dar al căror limbaj să fie suficient de concret și direct pentru ca publicul să se simtă interesat ». Teatrul se inspiră din principiile Berliner Ensemble-ului. Au loc mese rotunde în interiorul colectivului, dar și schimburi de opinii între actori și public. Tassimot tinde să dezvolte la interpret « simțul funcției sociale a teatrului ».

Este o primă etapă a gîndirii teatrale, cînd sarcina principală constă în cucerirea unui public. Lărgirea suprafeței de difuziune nu se aliază încă cu grave misiuni politice. Tineri regizori, mulți sub influența brechtiană, adaogă acelei tendințe un mai acut simț al socialului, o pasiune accentuată pentru realitățile timpului nostru, pentru existența și ridicarea spirituală a clasei muncitoare. Numele cele mai cunoscute sînt cele ale lui R. Planchon — cu teatrul din Villeurbane, Joan Littlewood, directoarea lui Theatre Workshop, situat în East End, cartierul muncitoresc londonez, al lui Arnold Wesker cel care a făcut eforturi să creeze Centrul 42, dedicat proletariatului. Lor li se poate adăoga Vittorio Gassman sau Joe Papp la New York.

Arnold Wesker.

« Problema care stă la baza lucrărilor mele este filistinismul care provoacă felul acesta de indiferență ce cauzează acea tragedie care mă angajează ca scriitor... Dacă această nouă mișcare m-a dus la cuvintele de revoltă, ea a și sporit simțămîntul insuccesului pentru că știu că cuvintele de revoltă sînt insuficiente. »

« Problema nu e cine va sprijini artele, ci care ar fi formula posibilă prin care artiștii vor avea propriile lor mijloace de expresie, în așa fel încît să aibă legături cu comunitatea mai curînd decît cu piața de protectori ».

Într-o scrisoare adresată cunoscutului scenograf René Allio, Wesker cu un patetism exaltant, care îl făcea pe Louis Marcoselles să vadă în el un reprezentant al « mesianismului tolstoian », își afirmă convingerile privind funcția și caracterele « Centruului 42 ».

« Trebuie să eliminăm cea mai zadarnică și deprimantă dintre norme, aceea că noi *sîntem* cei care impunem. Așa că hai să exprimăm primul nostru principiu: artistul nu trebuie să meargă niciodată într-un loc dacă nu este cerut. Publicul trebuie să fie încurajat să adopte noua obișnuință de a chema pe artist. De aici putem extrage ideea simplă și care trebuie să guverneze toată activitatea Centruului 42: centrul este un rezervor de talent din care Comunitatea poate să invite pe oricine a cărui muncă este disponibilă. Comunitatea a început să facă acest lucru încă de pe acum, dar din nenorocire rezervorul nu e încă construit ».

Wesker este convins că « după mulți ani ai operației noastre dusă în adîncime, în mediile apăsătoare populația va urca pe baricade pentru a cere condiții favorabile în consiliile ei locale ».

Acest război a început, dragă Allio. Și eu cred că artistul nu numai că trebuie să se declare partizanul lui, ci să-i și contamineze pe alții cu el ».

Atmosfera pe care o transmite atît artistul cît și clădirea trebuie să fie în mod distinct 42: războinică, curajoasă, veselă, politicoasă și, fără îndoială, frenetică. Publicul să vină la Centru ca în propria lui casă. Pentru aceasta « politica noastră trebuie să fie îndeajuns de înțeleaptă pentru a ocoli obscurul din artă și suficient de sensibilă pentru a nu prezenta banalul ». Și iată o frumoasă profesiune de credință pentru orice artist al timpului nostru: « Lumea culturală argumentează și discută veșnic despre ea însăși și problemele ei, un tot fascinat de propria lui complexitate. Toți acei dintre noi care sîntem asociați la Centru 42 simțim că muncind nu ne va mai rămîne timp pentru jocul de-a disperarea și acuzarea ».

Mai puțin cunoscut, dar ivit din aceeași înțelegere a rolului politic al teatrului s-a născut colectivul parizian mărginaș Saint Denis, condus de animatorii Bernard Rothstein și Jacques Roussillon. Ei au montat « Puștile Teresei Carrar » de Brecht și piesa chineză « Mei pentru armata a opta ». Rothstein după întîlnirea cu Berliner Ensemble înțelege că și teatrul, nu numai cinematograful, poate fi o expresie a lumii moderne. Comunist, el devine partizanul unui teatru politic, al unui teatru care, conform gîndirii brechtiene, arată nu o lume imuabilă ci una transformabilă.

Teatrul documentar fără a fi o descoperire integrală a zilelor noastre tentează pe regizori cu orientările cele mai diverse. Teatrul documentar este o expresie a teatrului politic, a pasiunii pentru autentic, pentru pledoarie. Prin el teatrul recîștigă actualitatea.

Uranium 235, spectacolul lui Eman MacColl, *Unsprezece morți în tabăra Hola*, prezentat de gruparea English Stage, sau *Vai, ce război drăgălaș* al lui Joan Littlewood sînt cîteva spectacole de teatru documentar. Mișcarea a culminat cu spectacolul lui P. Brook *US*, cu documentarele olandeze despre răscoala provocscilor, despre *Noul Babilon*: « Un documentar bun este creat de către și pentru un anumit grup

de actori, pentru un anumit cerc de spectatori, într-un anumit teatru, într-un anumit moment » (David Wright). Este o înrudită cu teatrul muncitoresc a cărei valoare și forță se află în strînsă dependență de o anumită situație. Agitația nu se poate face decît condiționat. « În contextul teatrului documentar, conceptul universalității trebuie așadar profund reexaminat » (ibidem). Dincolo de rațiunile umaniste P. Brook descifrează și altele de natură strict teatrală: « Fiindcă astăzi nu mai este posibilă imitarea tehnicii shakespeariene, crearea unui teatru epic plin de scene și personaje « intensificate » cu ajutorul poeziei sau al versului liber ».

În teatrul documentar se descoperă modalități de expresie pe care le vom găsi utilizate în teatrul proletar din epoca primului război mondial. Teatrul proletar este o formă de teatru documentar condus de principiile ideologice ale clasei muncitoare. Teatrul popular, teatrul politic nu aduc întotdeauna aceleași caractere ce le impune manifestărilor sale însuși proletariatul, o angajare patetică a creatorilor în problemele luptei de clasă, transformarea teatrului într-un puternic instrument de lucru în vederea instaurării unei noi societăți sau a fortificării ei atunci cînd revoluția a izbîndit. A participa la mișcarea de teatru proletar înseamnă pentru creator acceptarea preeminenței dimensiunii politice asupra celei estetice, utilizarea celor mai variate forme de expresie, căci aici mai mult ca oriunde imobilitatea este interzisă. Teatrul proletar, atît cel făcut de muncitori cît și cel dedicat lor de către artiști profesioniști, este un mod de a discuta realitățile unei epoci, a unei societăți, căci aici emoția provine din înțelegere, din suscitarea energiilor necesare luptei.

•

Maxim Gorki

« Am convingerea că în epoca noastră, în condițiile noastre, teatrul trebuie să-și fixeze o sarcină înalt pedagogică: a fi promotorul sincer, perseverent, neobosit, al culturii în mase, a suscita emoții revoluționare de clasă.

Altădată, teatrul se mulțumea să reprezinte drame familiare, lovituri individuale: trebuie să facem să apară motivele sociale ale acestor drame și lovituri. Trebuie să ne străduim să dăm gîndirii, verbului, gestului, cea mai mare claritate posibilă; trebuie să dăm teatrului o asemenea evidență ideologică și artistică încît să fie exclusă orice posibilitate de îndoială la spectator ori de interpretări contradictorii în critică.

Timpurile în care trăim cer imperios accelerarea și aprofundarea educației culturale revoluționare a maselor ».

•

Una din cele mai interesante forme ale teatrului proletar au constituit-o revistele vivante, precursori ale teatrului documentar. Ele au existat în URSS, Germania, Anglia, America.

În Statele Unite tehnica « Jurnalelor vii » (Living Newspapers) e promovată în perioada crizei economice de către membrii « Teatrului federal ». Jurnalele vii vor fi o continuă prezență în viața teatrală engleză.

•

În Octombrie 1929 — la Moscova se creează Uniunea internațională de teatru muncitoresc.

În Uniunea Sovietică are loc în mai 1935 Olimpiada teatrului muncitoresc, căc în aprilie se terminase planul cincinal. Au venit zece trupe străine și 28 ale popoarelor sovietice. Într-o seară a apărut un ansamblu de 250 persoane care venea direct de la șantierul Dneprostroi pentru a prezenta un montaj despre construirea marii hidrocentrale și a raporta îndeplinirea planului.

•

B. Iușanin a creat împreună cu alții revista *Bluze albastre*, ale cărui mijloace tehnice continuau lecția meyerholdiană (constructivism, biomecanica, refuzul psihologiei etc.).

Programul începea cu articolul de fond sub forma unui scurt discurs. Știrile interne și externe erau recitate în cor. Cronica zilei apare în Ciastușka (catren cu conținut actual, de obicei, satiric). Ansamblul putea apare în diferite locuri publice: fabrici, piețe, stadioane. Pornind de la această inițiativă se nasc 10.000 de trupe. *Bluzele albastre* vor face un turneu cu puternice ecouri în mișcarea teatrală proletară din Germania și Cehoslovacia. În februarie 1926 apar primele *Bluze albastre* la Praga. Și aici se pleca de la evenimente politice, textele fiind puse pe șlagăre și cîntece populare. Erau conduse de redactorul șef al ziarului Rude Pravo — Fr. Nemec. Bluzele albastre sovietice impun o puternică influență în Germania prin precizia și perfecția organizării programului. După acest turneu (oct.-dec. 1927) numărul grupelor germane crește brusc.

Cea mai importantă formă de organizare ce urmează «Bluzelor albastre», care își încetează activitatea din 1930, este Tram-ul (Teatrul Tineretului Muncitor). El este constituit din grupe teatrale ale tineretului din raioane orășenești, cluburi de uzine, internate muncitorești. Grupa de la Moscova prezintă «Trenul blindat 14—68», cea de la Leningrad opereta «Vrăbiorii», inspirată din realitățile vremii, iar cea din Azerbaidjan, *Fuenteove juna*.

Se impune un stil de joc al Tramului. Tramul se preocupă de educarea artistică a membrilor săi. El contribuie la organizarea «Casei Natașa Krupskaia» unde aveau loc cursuri, seminarii. Se studiau formele de agitație, de captare a publicului, căutându-se ca arta revoluționară să devină o plăcere și un interes continuu.

•

Existente încă înainte de primul Război mondial, după terminarea acestuia, Uniunile germane de teatru muncitoresc capătă o deosebită importanță. Ruperea de ideologia reformistă duce la *recrearea de grupe afiliate* Partidului Comunist.

Karl August Wittfogel definește caracterele mișcării muncitorești de teatru amator, descoperindu-i atît valorile, cît și viciile datorate diletantismului.

Apare Piscador și Schăuller care organizează Teatrul Proletar.

În perioada postbelică nu apăruseră încă texte valoroase care să trateze problemele proletariatului. Editura Malin (Berlin) publică diversele piese muncitorești de Franz Jung, Wittfogel. Acesta din urmă observa că «marea dramă revoluționară s-a născut moartă», pentru că teatrele populare nu o puteau monta, iar munci-

torii nu ajungeau pînă la ea. « Comunicarea ideilor politice se face prin intermediul scheciului de un singur act cu 2—4 persoane ».

•

Corul vorbit

Este una din modalitățile cele mai frecvente în manifestările muncitorești din Rusia, Germania, Belgia, Cehia sau România. Adolph Iohannesson este conducătorul corurilor germane.

Unul din cele mai impresionante a fost *Corul muncii* (1923) de Gustav von Wagenheim. El marchează drumul spre viitoarele forme *Agitprop* (Agitație și propagandă). Acest cor utilizează variate și suple soluții de mișcare, ritmuri alerte, soluții plastice sugestive.

Într-o etapă ulterioară (1924—28) forma corului vorbit se transformă, mișcarea ajungînd să predomine recitarea. Corul nu mai e un tot, ci se divide în mai multe grupuri și recitatori. Această evoluție se regăsește și în celelalte țări. Uniunea proletară de joc din Berlin montează corul « 7000 » de Wegenheim, cu un epilog de I. Becker despre moartea lui K. Liebknecht și R. Luxemburg. Soluțiile tind să trezească energiile sălii, care participă direct la spectacol (întreaga sală relua ultima frază din întrebările puse pe scenă). Corul vorbit va constitui permanent o formă a teatrului proletar, dar lui i se vor alătura și altele mai suple, îndeosebi satira.

În Cehoslovacia, unul dintre cele mai celebre coruri vorbite este *Dedrasbor*. La el participau muncitorii praghezi. În România există asemenea coruri : « Fiii Dunării » sau le găsim în perioada de pregătire a grevelor de la Grivița Roșie.

•

1928. la naștere Uniunea teatrului muncitoresc german. Din colectivul de conducere fac parte Arthur Pieck, A. Froelich și cunoscutul critic Bela Balasz, conducător artistic. Uniunea s-a creat pentru a fi întărită opoziția stîngă și a combate orice ruptură de practica revoluționară și a uni toate grupele comuniste. Se organizează în Berlin o expoziție a Teatrului Muncitoresc German, la a cărei intrare nu se mai află ca de obicei bustul lui Max Reinhardt, ci acela al lui Karl Marx.

•

În timpul mării crize apar Brigăzile de șoc ale proletariatului și la inițiativa lui Ernst Thälman se deschide « campania de calificare politică a trupelor ». Munca în fabrici era principala temă a mișcării Agitprop.

•

Activitatea progresistă revoluționară a regizorului german Erwin Piscator este în general cunoscută. De numele său se leagă cele mai importante victorii ale teatrului proletar căci el unește profesionalismul cu o fermă convingere asupra funcției predominant politice și agitatorice a spectacolului de teatru. În afară de Tea-

trul proletar și Revista proletară, fiecare montare a lui Piscator se conducea după aceleași aspirații.

« Arta adevărată, absolută trebuie să fie la înălțimea oricărei situații și să se verifice în contact cu ele ».

Vorbind despre caracterul și intervențiile Teatrului proletar, Piscator spune: « Nu era vorba despre un teatru ce-și propunea să mijlocească proletarilor contactul cu arta, ci de o propagandă făcută în mod conștient, nu era un teatru pentru proletari, ci un teatru proletar. Astfel, teatrul nostru se deosebea fundamental. Cuvântul « artă » era cu desăvîrșire exclus din programul nostru, « piesele » noastre erau manifeste prin care voiam să intervenim în desfășurarea evenimentelor și să facem politică ».

Mișcarea proletară cehă fără a avea susținători de valoare a unui Brecht sau Piscator, se înscrie totuși printre cele mai fecunde.

După momente grele, cînd teatrul muncitoresc cade sub influența ideologiei burgheze, în 1911 se creează D.D.O.C. (Uniunea teatrelor muncitorești de amatori) în prezența delegațiilor a 70 de trupe.

Iată cîteva citate din Programul mișcării muncitorești de amatori.

« Teatrul nu e un scop în sine, ci un mijloc de educație.

E necesar să luptăm contra gustului perversit al publicului și să punem în scenă opere ale scriitorilor progresiști.

E necesar să ne străduim să educăm actorii muncitori și să luptăm contra oricărei manifestări burgheze din teatrul muncitoresc.

E necesar să avem un ziar al nostru, o editură și să creăm un teatru muncitoresc central.

E necesar să propagăm ideile solidarității internaționale și să le punem noi înșine în practică ».

În Septembrie 1920 — apare primul număr din ziarul ceh Teatrul muncitoresc. Aici scrie Karl Lörsch, Zdenek, Nejedly. « Teatrului muncitoresc îi e necesar un stil personal de joc, care să se situeze pe piscurile conștiinței de clasă proletară. El trebuie să fie veridic și cinstit ca și viața în acea societate pe care proletariatul vrea s-o construiască prin luptă. Teatrul eliberat de toate neînțelegerile și impuritățile trebuie să devină din nou simplu ca orice artă pură ».

Mai tîrziu, I. Fischerová, în ziarul Eliberarea poporului caută să definească și ea stilul teatrului muncitoresc de amatori: « Acest teatru totuși nu lucrează după legi estetice, actorii se întrec între ei și se numesc brigadă de șoc. Ei sînt conștienți de scopul pentru care luptă. Ei amintesc de timpul revoltei noastre naționale, din jurul anilor 1800, nu numai prin felul patetic prin care-și strigă lozincile și mărturiile dincolo de rampă în lume, ci și prin naivitatea și simplitatea pieselor lor, al căror conținut nu cunoaște altă psihologie decît tendința și nici altă sarcină mai înaltă decît propaganda. Actorii amatori sînt pătrunși de ideea lor, încordarea aproape religioasă cu care joacă trezește atenție și interes ».

D.D.O.C.-ul deschide mari concursuri pentru piese revoluționare, îndeosebi după Congresul din 1929, la care participă ca delegat al C.C. al Partidului Comunist Ceh, Iulius Fucik. În același an are loc conferința centrală la care sînt prezenți delegații germani și japonezi. Aici se hotărăște sărbătorirea anuală a unei zile a teatrului proletar.

Cehoslovacia cunoaște și ea fenomenul « Revistei proletare ». Ea este organizată de către KODAK (Colectivul dramaturgilor comuniști), răspunzînd perspec-

tivelor de atac germane. Tema era « Pentru fiecare lovitură, două înapoi ». În 1930, cu ocazia sărbătorii de doliu se realizează L.L.L. (Lenin, Liebknecht, Luxemburg) unde declamația ritmică era întreruptă de cîntece. Alte reviste: « A ajunge și a întrece », « Voci peste taiga », « Marx are totuși dreptate ».

După 1917, deși existaseră cîteva încercări anterioare, se poate vorbi de dezvoltarea mișcării teatrale muncitorești românești. Apar cercurile « Dimitrie Marinescu » și « Prietenii artei ». Se organizează recitări, coruri vorbite care se prezintă prima oară la festivalul din sala « Dacia » (1924). Cercul D. Marinescu a organizat și un spectacol cuprinzînd cîte un act din « Azilul de noapte » și « Țesătorii ». În martie 1929, se va realiza spectacolul integral cu piesa « Azilul de noapte ». Elogiînd spectacolul, Adrian Maniu (Rampa, 20 martie 1929) scrie : « Dacă în ce privește arta, spectacolul muncitoresc este chemat să fie un adevăr nou, ei bine, și în ce privește morala sînt convins că aduce puteri noi sufletești ». Atunci cînd spectacolul va fi reluat în 1931, vor fi invitați să joace și actori de la Teatrul Național (N. Brancomir, S. Dușulescu, Silvia Colberti.) Siguranța va interzice repetarea spectacolului.

De numele lui V. I. Popa se leagă aportul intelectualității române la mișcarea de teatru proletar, el conducînd Teatrul « Muncă și voie bună » care devine apoi Teatrul « Muncă și lumină ». « Vreau să ajung să fixez definitiv, ca pe o autentică necesitate teatrul muncitoresc din România... Mai doresc să fac din Teatrul « Muncă și lumină » o permanentă prezență artistică în toate centrele muncitorești din țară, iar în clipa în care s-ar realiza acest lucru, nu va mai fi necesar să existe un teatru fix ».

M. Sebastian scrie despre acest teatru : « Vă sfătuiesc să vedeți acest lucru care nu seamănă cu nici unul altul. Veți pleca de acolo cu sentimentul că ați intrat într-o zonă necunoscută de viață, într-o lume nouă care păstrează vii resurse de simțire, de mult refuzate în straturile sociale de sus ».

Teatrul muncitoresc constituie un fenomen cu o puternică rază de acțiune. Astfel în Japonia există « teatrele autoactive » ale muncitorilor și țăranilor. Ele vor trimite o delegație la Conferința centrală a D.D.O.C. Spania cunoaște organizații proletare teatrale; la Barcelona există « Teatrul proletariatului ». În cartierul londonez East End funcționează din 1930, Unity, prima trupă muncitorească profesionistă engleză. În Finlanda din 33 trupe profesioniste cîte existau în 1957, 24 sînt trupe teatrale muncitorești. În afara acestora se mai cunosc 84 de trupe de amatori și 400 de grupe. Din anul 1920 Uniunea Teatrelor Muncitorești organizează cursuri populare de artă dramatică, editează revista « Arta scenică muncitorească » iar din 1948 s-a fondat și o școală superioară de artă dramatică.

G. BANU
N. OPRÎTESCU

Întâlniri în U. R. S. S.

O dată cu sosirea verii în bătrâna clădire de pe strada Vorovski 52, despre care tradiția literară spune că ar fi descrisă în neuitatele pagini din « Război și Pace » drept casa familiei Rostov și care adăpostește astăzi sediul Uniunii scriitorilor sovietici, în pitoreștile și totdeauna populatele săli ale Casei Centrale a Scriitorilor din Moscova, în convorbirile particulare, ca și în discuțiile oficiale din lumea scriitoricească, auzi tot mai des rostindu-se cuvîntul : Peredelkino. Toți îl declină la cele mai diferite cazuri ale bogatei declinări rusești a substantivelor. Unii scriitori abia au sosit de la Peredelkino și se grăbesc să-și termine treburile în orașul zgomotos și torid pentru a reveni cît mai repede în această oază de liniște și răcoare. Alții, dimpotrivă, se pregătesc să plece la Peredelkino, fie la Casa de creație, atît de primitoare, a Uniunii Scriitorilor, fie la vila proprie (« dacea », cum i se spune în limba rusă) fie la vila vreunui prieten. Alții, care ei înșiși se declară a fi cei mai fericiți, locuiesc permanent la Peredelkino, făcînd doar din cînd în cînd « excursii » la Moscova.

Peredelkino e cu adevărat o mică cetate a literaturii în care viața pulsează cu aceeași intensitate ca la Moscova, dar care oferă locuitorilor săi avantajul unei uriașe păduri ce se întinde departe spre sud-vest, spre Bielorusia, înconjurîndu-i de liniște, umbră și aer înmiresmat. E un mic orășel al scriitorilor în care vizitatorul, fie el un simplu curios, fie el iubitor de literatură, fie mai ales specialist, poate avea plăcerea de a cuprinde într-o singură plimbare de o zi, literatura sovietică de astăzi în cele mai variate genuri, tendințe, domenii ale sale, în reprezentanții ei vii, cei mai feluriți.

O idee ce pare a acuza lipsă de fantezie, deși poate că autorul ei necunoscut a vrut să strecoare și un « apropos » perfid, face ca tonalitatea pur literară a acestei așezări să cuprindă și « sectorul » clasicilor. Toate aleile — căci așa mi se pare firesc să numesc străzile înzestrate cu toate atributele urbane moderne, totuși tăiate în pădure ca într-un imens parc — poartă nume de scriitori clasici : Lermontov, Gorki, Serafimovici, etc. Astfel trecînd pe strada Gorki poți întîlni pe poetul Andrei Voznesenski, cu figura lui adolescentină, cu privirea meditativă, plimbîndu-se cu soția sa Zoia Boguslavskaia, care pare să fi renunțat la meseria sa de critic literar în favoarea prozei . . . Pe strada Lermontov s-a oprit și discutat Alexandr Stein și Afanasi Salînski (probabil discuția se referă la probleme de . . . dramaturgie). În ceardacul unei « dacea », încojurate de bujori și trandafiri, zărești pe tînărul nuvelist Vasili Rosleakov (și el a trădat acum cîțiva

ani, și pentru totdeauna, critica literară, trecînd la proză !), venit într-o scurtă vizită la prietenul său Pavel Nilin să-l invite la o partidă de pescuit și poate, totodată, să facă « un schimb de opinii » în probleme de creație. Vesel, ospitalier, glumeț, Pavel Nilin este foarte rezervat cînd e vorba să-și dezvăluie planurile de lucru. « Scriu mult, lucrez mult » caută el să scape cu fraze generale de întrebările curioșilor prea insistenți. « Știți, sînt un grafoman », mărturisește cu un zîmbet hitru pentru a adăuga pe un ton serios în care poți citi expresia unei convingeri : « Public însă puțin » . . .

Căsuțele de lemn cu ceardacuri, cu geamlîcuri, se înalță în poenițe însoțite, luminoase și surîzătoare, străjuite de mesteceni și de brazi. Vila lui Leonid Leonov . . . cea a lui Valentin Kataev, a lui Cornei Ciukovski . . . a lui Nicolai Tihonov . . .

Pe Nikolai Tihonov îl găseam în grădină, stropind florile. Judecînd după abundența și starea lor de prosperitate aceste flori trebuie să constituie un obiect de permanentă și deosebită grijă pentru stăpînii lor. « Mai ales pentru soția mea, e domeniul ei », mărturisește scriitorul. Deși are destui ani, Tihonov e voinic, robust, sprinten, cu mișcări rezezi. Numai părul alb, alb de tot și poate unele cute de pe obraz îi trădează vîrsta.

Discuția se înnoadă ușor și firesc, simplu și cordial de parcă am fi vechi cunoștințe. Nikolai Tihonov vorbește cu plăcere, povestește antrenant.

« În ultima vreme preocupările mele se îndreaptă mai mult spre proză » — spune el. Apoi glumind : « Cînd nu scriu, călătoresc ».

Călătoriile au fost totdeauna una din marile lui plăceri, poate chiar o pasiune. Tihonov e mare amator de călătorii, îi place să vadă oameni, locuri noi, să cunoască țări. În anii de după război a avut prilejul să viziteze o serie de țări din Asia : Siria, Birmania, Pakistanul, Afganistanul. « De aceea mă declar specialist în Asia » — spune el zîmbind. Apoi evocă cu mult pitoresc natura deosebită, aparte din aceste țări, arhitectura lor atît de interesantă. Tihonov se interesează de trecutul acestor țări, de civilizația lor străveche. El povestește cu multă însuflețire de impresia puternică pe care i-au lăsat-o vestigiile arheologice din Siria, îndeosebi Palmyra, ale cărei monumente antice s-au păstrat atît de bine și ne îngăduie să ne facem o idee destul de substanțială despre arta antică. « Știți, după ce am fost la Palmyra mi-am dat seama că nu e chiar gratuită comparația pe care o făceau poeții ruși spunîndu-i Petersburgului « Palmyra Nordului ». În stilul atît de unitar, de armonios, de închegat, al Petersburgului — și Leningradul păstrează întru totul aceste caracteristici — chiar în unele elemente de detaliu (preponderența stilului « clasic » în arhitectură) am putea remarca punți de legătură cu imaginea strălucitei Palmyre antice. Și apoi nu uitați exagerarea poetică, fantezia scriitorului și . . . patriotismul local. Căci toți cei ce ne-am născut sau am trăit în « cetatea de pe malurile Nevei » — cum sună un titlu de piesă — sîntem niște înfocați patrioți. Eu unul mi-am petrecut marea parte a vieții la Leningrad. M-am născut acolo, în vechiul Petersburg, de acolo am plecat pe front în primul război mondial, acolo am întîmpinat Revoluția, am muncit în anii grei ai războiului civil, acolo în Leningrad am rămas tot timpul blocadei. Sînt moscovit de dată recentă, importat ».

(În cuvintele cu care Tihonov vorbește despre Leningrad recunosc aceleași accente de mîndrie, de dragoste pe care le-am auzit și la Konstantin Fedin și la tînărul prozator Victor Konețki și la poetul Vladimir Toropîghin și la profesorul Ruben Budagov, binecunoscutul romanist și la mulți alții, la toți locuitorii acestui oraș care-l iubesc cu înflăcărare. Și oricine l-a vizitat își dă seama că au dreptate . . .)

Pentru Nikolai Semionovici Tihonov evocarea tinereții, a anilor de viață nu are un scop în sine, el leagă oamenii de evenimente, caută să scoată în evidență sensul major al acestora, să urmărească de-a lungul vremurilor un fir diriguitor. Bineînțeles totul se ilustrează cu fapte sau personalități literare. Sînt îndeosebi colegi de generație, prieteni, oameni cu care a lucrat alături, a luptat cot la cot, Vișnevski, Sobolev, Fedin și mulți alții.

« Din păcate generația mea dispare . . . constată cu o umbră de melancolie în glas Tihonov. Iată din grupul *Fraților Serapion*, cenaclu în care ne întâlneam prin 1924—1925 un grup de tineri poeți și prozatori am rămas numai Fedin, Kaverin, Sloninski, Olga Bergoltș și cu mine . . . Pleacă unii după alții . . . A murit Pavlenko cu care eram bun prieten. Ce om talentat și de inimă ! Ca și mine « specialist în Asia ». Îi cunoașteți cărțile despre viața din republicile Orientului sovietic? Ce colorate, pline de pitoresc ! »

Un loc la Moscova unde poți întâlni totdeauna scriitori este Casa Centrală a Literaților (Țedele, cum se spune prescurtat în limbajul curent) de pe strada Herțen. Un punct de atracție îl constituie restaurantul și nu atât prin calitățile-i gastronomice (deși ele sînt incontestabile !) cît mai ales prin pitorescul pe care i-l dau « inscripțiile » glumețe în versuri pe pereți, purtînd semnături renumite (Evtușenko, Voznesenski, Rojdestvenski etc.) și desenele ce le însoțesc.

Dar oricît de firesc ar fi să întâlnești scriitori în această casă a lor, e un noroc să-ți iasă în cale, cu totul întîmplător, Evtușenko. Și poate tocmai pentru că a fost vorba de o simplă întîmplare, nu de o întîlnire dinainte aranjată și hotărîtă, discuția a căpătat dintr-o dată un ton firesc, simplu, s-a stabilit o atmosferă de simpatie reciprocă de parcă am fi fost cunoștințe vechi și bune.

Întotdeauna, ori de cite ori citeam versurile lui Evtușenko așa de diferite unele de altele ca tonalitate, ca substanță, ca dimensiune lăuntrică, mă întrebam cum este el în fond? Care este eul lui autentic, adevărat? Este el omul zbuciumat, preocupat să afle o țintă, un punct de sprijin pentru el și pentru semenii săi în vîltoarea vieții contemporane și care deocamdată se simte « asemenea trenului ce aleargă de atîția ani între orașul Da și orașul Nu? (de altfel una din poeziile lui cele mai « en vogue » la un moment dat). Este el îndrăgostitul plin de gingășie, de un sentimentalism poate puțin desuet din poezia « Nu vreau nimic pe jumătate? » Sau cetățeanul veacului 20 conștient de menirile și răspunderile mari ce-i incumbă, ca poet și ca om pur și simplu, așa cum ne apare în « Hidrocentrala de la Bratsk »? Sau cumva este toate laolaltă? Nu cumva celebritatea timpurie și amplă, de difuzare mondială la ale cărei tentații rezistă cu greu chiar firile cele mai ferme și mai severe cu ele înșile a alterat pe parcurs fondul spontan, sincer, aproape naiv care apare în primele lui poezii? Maturizarea evidentă (ca preocupări, tematică, probleme) pe care o întîlnim în poezia lui din ultima vreme este rezultatul unor procese lăuntrice de sedimentare și cristalizare sau numai o mască de filozof?

Prima impresie a adus un « ce » inedit. Parcă nu așa mi-l închipuisem pe Evtușenko : înalt, slab, cu o alură foarte tinerească, aproape băiețească, cu un aer puțin nonșalant, deși amabil, zîbind tuturor, salutînd în dreapta și în stînga. Să nu fi știut că este Evtușenko l-ai fi putut crede un sportiv și racheta de tenis, de pildă, i-ar fi completat în chipul cel mai firesc alura. Dar ochii de un albastru foarte puternic cu scilpiri vii, cercetători și pătrunzători, foarte expresivi, îți corectează pe loc impresia. Un om cu ochii aceștia nu poate fi nici superficial, nici infatuat; fără să vrei te gîndești la « ochii lucitori » ai Mariei Bolconskaia și te întrebi dacă și în cazul lui Evtușenko are dreptate Tolstoi care vedea în ochii omului o oglindă a spiritului său. Anticipînd asupra discuției noastre pot spune că răspunsul a fost afirmativ. După un schimb de întrebări și răspunsuri de circumstanță (pe teme ca « ce scrieți? » « la ce lucrează tinerii prozatori români? » « ce mai e nou în literatura română? » la care se adaugă impresiile comunicate de Evtușenko despre o veche călătorie întreprinsă ca turist în România. « A fost prima mea ieșire în străinătate, să mă fi văzut cu ce emoție stăteam la geamul trenului cînd plecarăm din Nicolina să văd cum arată o țară străină, să văd oamenii . . . ») discuția se

orientează rapid spre probleme « de ordin general » am putea spune. Și e interesant că acest poet pe care « neprieteniile » lui îl acuză de « egocentrism », de « vedetism » nu vorbește despre el, ci despre alții, despre epoca lui, despre contemporanii săi. Îl preocupă destinele tinerei generații, ale tineretului de pretutindeni, căutările, frământările oamenilor tineri din zilele noastre. De ce sînt unii dintre ei blazați? De ce pentru unii noțiunea de ideal nu mai are nici o consistență, nici o reprezentare concretă? De unde scepticismul prematur al unora? Și în felul pasionat cu care vorbește Evtușenko, în accentele de amărăciune ce i se surprind în glas, în cuvinte, îți dai seama că toate aceste întrebări îl frământă pe poet, nu sînt ocazionale, sînt probleme la care meditează, reflectează adesea și îndelung. Îl vedem într-adevăr în ipostaze de « toboșar » al celor mai buni din generație, cum mărturisise într-o poezie că ar dori să fie (« voi cei mai buni din generație/ luați-mă toboșar./Voi suna din goarnă la atac/nu voi trăda nici o iotă/ și de nu-mi va ajunge suflarea/ goarna cu pușca schimba-voi/ »)

Evtușenko apreciază bunul simț, înțelepciunea omului din popor, datorată în bună parte apropierii de natură, comunicării și comuniunii permanente cu firea (iată-l nu departe de opiniile lui Tolstoi!) « Sînt eu însumi țăran la origină. Străbunii mei sînt originari din Ucraina, dar pentru că au participat la o răscoală au fost deportați încă în timpul țarismului în Siberia. Acolo m-am născut și eu, la stația Zima (« Iarna »). Am învățat de la oamenii din popor să iubesc natura, s-o observ, să-i pătrund tainele. Nici nu vă puteți închipui ce observații subtile, neașteptate, conține bagajul spiritual al omului din popor. Iată, de pildă cum mi-a explicat un vinător din Siberia de ce plînge ciinele cînd îl lovește stăpînul: « Pentru că el are impresia că și pe stăpîn îl doare capul cînd îl bate și plînge pentru durerea ce o îndură stăpînul ».

Discuția se transferă asupra destinelor literaturii contemporane, a poeziei din zilele noastre. Evtușenko este unul din partizanii difuzării orale a poeziei, a recitărilor de versuri în fața unei săli mari pline de spectatori. Este o acțiune altădată întreprinsă de Maiakovski (și poate că firele de legătură dintre Evtușenko și Maiakovski nu se reduc numai la atît!) care a găsit o nouă aplicare, foarte largă în ultimii ani. Serile de poezie la care recită Evtușenko, Voznesenski, Okudjava, Rojdestvenski prilejuiesc săli arhipline. Această tradiție Evtușenko și Voznesenski au transplantat-o în Apusul Europei, în America și după cum se știe cu mult succes.

Evtușenko a vizitat pînă acum peste douăzeci de țări. Povestește lucruri deosebite de interesante despre atenția de care s-a bucurat poezia sovietică în Australia, despre felul cum a fost primit în Portugalia unde a fost primul sol al literaturii sovietice. Impresiile sale privesc aspectele sociale, politice ale acestei țări, în deosebi lipsa de libertate în care se află presa, tipăriturile.

Discuția este întreruptă de apariția lui Andrei Voznesenski care vine să-și salute prietenul. Sînt cu totul deosebiți. Voznesenski are un păr castaniu foarte închis, e relativ scund, slăbuț, pare foarte tînăr, ai zice un adolescent. Are ceva sfios și reținut în privire, în gesturi. Vorbește rar, cumpănit, pare lipsit de verva ce-l caracterizează în schimb din plin pe Evtușenko. Mărturisesc că mi-a făcut plăcere să-i văd alături, să le văd chipurile exprimînd prietenie sinceră, afecțiune, căldură. E într-adevăr frumos să vezi două talente prețuindu-se, stimîndu-se, mergînd unul alături de altul în deplină armonie. « E cel mai mare poet sovietic din zilele noastre » ni l-a prezentat Evtușenko pe Voznesenski (Si adaugă glumind: « E chiar mai mare decît mine ». Iar la observația că e de admirat și de invidiat prietenia ce-i leagă a răspuns tot în glumă: « ați nimerit în luna de miere a relațiilor noastre »).

Revenind la discuția întreruptă Evtușenko povestește despre planurile sale de vacanță: va pleca cu un grup de prieteni pe lacul Baical, va umbla mult, și desigur va scrie poezii...

Dacă nu aş fi fost o cititoare asiduă a nuvelor lui Iuri Kazakov şi o preţuitoare a talentului său fin, subtil, discret, întâlnirea cu autorul însuşi m-ar fi putut dezamăgi. Kazakov este mai curînd un taciturn, un om care vorbeşte puţin. O fire închisă care se dezvăluie greu, cu atît mai mult cuîva pe care abia îl cunoaşte. El trebuie să fie un excelent tovarăş la o discuţie « de durată » seara sau noaptea, iarna, la un pahar de ceai, undeva într-o casă ţărănească, lingă o sobă în care se aud lemnele troznind; un om care deapănă agale amintiri, care vorbeşte cu jumătăţi de frază, lăsînd restul subînţeles, apelînd la completarea nemărturisită a interlocutorului. Probabil că discuţiile cu Iuri Kazakov se cer purtate în stil cehovian cu « subtext » cu tăceri multe şi prelungite, cu cuvinte puţine, dar semnificative, grele de înţeles. Fără acel « curent subteran » cehovian o convorbire cu Iuri Kazakov se transformă într-un schimb banal de opinii curente, cum amînînta să devină şi discuţia noastră, dacă nu aş fi avut parte de concursul binevoitor al lui Vasili Rosleakov (acest nume care s-a impus în proza sovietică acum cîţiva ani datorită nuvelei « Unul dintre noi » a devenit recent binecunoscut şi cititorului român în urma publicării în traducere românească a volumului său de proză sub titlul « Poveste obişnuită » în care se află inclusă şi scrierea mai sus citată). Prieten bun cu Iuri Kazakov, el a fost « intermediarul spiritual », care a contribuit la crearea atmosferei necesare pentru ca discuţia să iasă din făgaşul convenţional.

Kazakov locuieşte în mod obişnuit la Tarussa, oraşel situat nu prea departe de Moscova, oraşel liniştit, patriarhal, potrivit pentru munca lui de creaţie. Aici mai locuiesc şi alţi scriitori sovietici, de pildă Konstantin Paustovski.

În ciuda convingerii ce mi-o formasem, izvorită de altfel din lectura operei sale, Kazakov nu este originar de la ţară. Mărturiseşte că a descoperit natura şi frumuseţile ei om matur fiind şi această descoperire e una din cele mai mari bucurii pe care i le-a dat viaţa. De aici şi locul important pe care îl ocupă natura în nuvelistica sa. « Ştiu că unii critici au spus că nuvelele mele sînt lipsite de o temă actuală, ba unii au socotit chiar operele mele ca fiind în afara timpului şi a spaţiului. Nu e vorba nici de una, nici de alta. Îmi place să descriu colţuri vechi, unde mai persistă prejudecăţi, mai dăinuie vechile moravuri, mai trăieşte mentalitatea de altădată. Ştiţi, o dată mi s-a întîmplat un lucru caraghios. Venisem într-un oraşel îndepărtat de provincie, era seară, trăsei la un hotel şi mă culcai. A doua zi dimineaţă cînd mă uitai pe geam rămăsei uimit. Totul părea a fi aşa cum mă obişnuisem să văd în oraşele sovietice, oamenii îmbrăcaţi după moda zilelor noastre, numai în faţa ferestrei mele pe o firmă stătea scris : « Magazin de coloniale Ivanov şi filii ». Mai tîrziu cineva mă lămurî : într-adevăr cu ani înainte în clădirea aceea fusese un magazin de coloniale al unui negustor Ivanov. Bineînţeles Ivanov dispăruse de mult şi în locul lui era un magazin alimentar. Peste vechea firmă se făcuse noua inscripţie. Dar ploaia spălaşe cu timpul slovele şi reapăruse de altădată. Şi nimeni nu se sinchisea. Îmi place să înfăţişez în schiţele mele, în nuvele, această lume veche peste care s-a aşternut un strat subţire de idei, principii, atitudini noi, dar nu suficient de gros pentru a ascunde sau a face să dispară mentalitatea, credinţele de altădată. De ce o fac? Pentru a arăta oamenilor ce e rău în viaţă, cum nu trebuie să fie, cum nu trebuie să se comporte. Căci eu socot că oamenii trebuie să fie buni, în primul rînd buni. »

Discuţia trece apoi la alte teme. Kazakov a fost în primăvara acestui an la Paris. Între altele a discutat cu cei ce l-au cunoscut pe Bunin, a căutat să găsească pe fostul secretar al scriitorului, care se îngrijeşte de arhiva lui.

Kazakov îl iubeşte şi îl admiră mult pe Bunin (a cărui înrîurire este de altfel vizibilă în nuvelistica prozatorului sovietic, lucru despre care a vorbit nu de mult cu competenţă A.Tvardovski) şi se pregăteşte să scrie un eseu despre acest meşter iscusit al artei literare. « Documentarea » întreprinsă la Paris îi va fi de mare folos.

Ce altceva mai scrie? Tot același lucru, mereu schițe, nuvele. «E mai bine să fi romancier — spune glumind Kazakov. Când te întreabă cineva ce scrii, răspunzi: un roman pe tema cutare sau cutare, îi povestești conținutul. Produci o impresie bună. Pe când un novelist întrebat ce scrie, răspunde: încă o nuvelă, încă o schiță. Ce impresie poate să producă! Și cu atât mai mult dacă publică aceste schițe rar».

«Eu unul — adaugă Kazakov — scriu încet, lucrez mult textul, revăd de multe ori, de aceea public rar».

O coincidență interesantă: și pentru Kazakov România a fost prima țară străină pe care a vizitat-o. Călătoria întreprinsă acum 6—7 ani a fost o călătorie turistică, totuși grupul de scriitori sovietici a avut prilejul să cunoască o serie de oameni de litere români, să stabilească unele relații de prietenie cu ei. Iuri Kazakov își amintește de întâlnirea pe care au avut-o la Uniunea Scriitorilor cu Mihai Beniuc, Eugen Barbu, Marin Preda, Maria Banuș, etc., de căldura cu care au fost întâmpinați. În afară de București care i-a produs o impresie plăcută, în amintirea lui stăruie neștersă călătoria făcută pe Valea Prahovei și în deosebi la Poiana Brașov.

Aceste amintiri românești evocate de Evtușenko și Kazakov mi-au confirmat încă odată impresia care mi-o făcusem pe parcurs că România, poporul român, cultura românească sînt astăzi binecunoscute și apreciate în Uniunea Sovietică. Și într-adevăr în cursul călătoriei întreprinse am avut nenumărate dovezi din cele mai variate. La Leningrad în casa poetului Vladimir Toropîghin am văzut un bust al lui Gheorghe Coșbuc, primit în dar de scriitorul sovietic cu prilejul centenarului Coșbuc la care a participat. În casa academicianului M. P. Alexeev, eminent comparatist, doctor honoris causa al Universității din Oxford, am găsit lucrări ale lui Tudor Vianu și am ascultat cuvinte de entuziasm elogiare a regretatului nostru istoric literar. Profesoara Tamara Motiliova păstrează și ea cea mai vie amintire despre personalitatea lui Tudor Vianu și a altor oameni de știință români precum acad. Iorgu Iordan, Al. Rosetti pe care i-a cunoscut în timpul Colocviului de romanistică de la București din 1959. La Simferopol oameni simpli povesteau cu căldură despre țara noastră pe care o vizitaseră ca turiști, fredonau cîntece populare românești și laudau obiectele de artă populară. La Zagorsk, în muzeul istoric, am găsit o interesantă gravură în lemn înfățișînd «suferințele și moartea Elenei din Valahia» fiica lui Ștefan cel Mare, soția cneazului Ivan al Moscovei, victima intrigilor de palat ale Zoei Paleologu cu care intrase în rivalitate. În biblioteca muzeului Tolstoi din Moscova și la centrul de cercetare din lasnaia Poliana figurează traduceri românești vechi și mai noi din opera tolstoiană, lucrări ale cercetătorilor români închinete marelui scriitor rus. Toate aceste dovezi și multe altele, mai vechi și în deosebi mai noi, sînt rezultatul muncii asidue și entuziaste pe care o desfășoară cei pe care i-aș numi prietenii României. Sînt destul de mulți și activitatea lor se desfășoară în sectoare variate, dar tocmai de aceea cuprinderea vieții din țara noastră se face sub cele mai felurite aspecte.

Unii se străduiesc să facă iubită și cunoscută limba română în rîndul tineretului studios așa cum o face Tamara Repina la Universitatea din Leningrad, unde funcționează de altfel o secție de limbă și literatură română pe lângă facultatea de filologie. Profesorul Ruben Budagov, de la Universitatea din Moscova, se ocupă îndeosebi de cercetarea teoretică a problemelor limbii române. În domeniul istoriei literaturii române lucrează de mulți ani Iuri Kojevnikov, care după monografia sa asupra lui Mihail Sadoveanu a dat recent o lucrare temeinică pe tema: *Eminescu și romantismul*. Eufrosinia Dvoicenko care se ocupă de multă vreme de istoria relațiilor literare ruso-române, fiind un pionier în acest sector de cercetare, se îndeletnicește în vremea din urmă și cu literatura română contemporană, pregătind o lucrare mai vastă ce privește dezvoltarea nuvelei după 23 August 1944. În domeniul istoriei teatrului lucrează o tinăra și talentată cercetătoare Elena Azernikova, care va da curînd publicității o

lucrare de sinteză privind dezvoltarea dramaturgiei și a teatrului românesc din ultimele două decenii.

Dar mai ales intensă și cu eficiență mai directă, mai vizibilă, este munca traducătorilor specializați în literatura română. Detașamentul lor este destul de numeros și numele unora binecunoscut, legat de o serie de apariții de traduceri, mai vechi sau mai noi.

Dacă în poezie cu excepția lui Iuri Kojevnikov și a lui Kiril Kovaldji tălmăcirile se fac prin intermediul « iuxtelor », în proză toți traducătorii sînt buni cunoscători de limbă română, oameni familiarizați cu problemele literaturii și ale culturii românești. Iuri Kojevnikov și M. Fridmann s-au specializat în tălmăcirii din opera lui Sadoveanu, fără să negligeze și creația altor scriitori. Din scriitorii noștri contemporani traduce mult și cu succes Tatiana Ivanova (Eugen Barbu, St. Bănulescu etc.) Încă la începutul activității sale de tălmăcire, Lilia Dolgușeva se orientează în deosebi spre domeniul creației populare, transpunînd cu succes basmele românești în limba rusă. Și enumerarea traducătorilor de literatură română ar trebui continuată: A. Sadeșki. Z. Potapova care a dat o excelentă tălmăcire a romanului *Întunecare* de Cezar Petrescu etc. Prin eforturile reunite ale tuturor acestor prieteni ai țării noastre — și ei sînt desigur mult mai mulți decît cei pe care i-am amintit, aici, decît cei pe care îi cunosc — cultura românească este astăzi o prezență vie în universul spiritual al omului sovietic.

DE VORBĂ CU REVOLUȚIA

VICTOR SIVETIDIS

Dimineața lumii

*Noaptea — vasta oră 17 octombrie.
Maica țărână-n veșminte sărace,
cu părul sărat de sudoare
simte durerile facerii.*

*De chinurile ei se-nfricoșează
Universul ;
cutremurat ascultă țipătul femeii.
Vijelii ancestrale, focuri —
O nouă Sodomă,
o nouă Gomoră.*

*Își strînge fața-n palme
Soarele. Visează ori plînge.
Sînt crengi care vor să-nflorească
și gheața le cuprinde-n crustă grea.*

*Aștrii
și ora — taină.
Alinarea stă în propria durere.*

*Răsărit timid, melancolic,
șoaptă care cutremură;*

pe creanga vremii înfloresc
păsările lumii,
în catapeteasma văzduhului
se deschide-o fereastră
și pruncul înfășat în straiul maicei lui,
cu brațele larg deschise
înlătură norii
din dimineața lumii.

Inima maicei Temis
tresare;
își calcă rochia albă
zîmbind înțlia dată.

II

Un cer de aștri
peste ruinele pământului.

Copilule, răzbunător
atîtor dinastii de beznă,
nepot al iloșilor
frate de cruce al comunarzilor,
numele, sîngele tău
sînt ale tuturor împilaților,
nedreptățiții, fără sărbători,
trăind, de cînd se știu,
cu sărăcia-n vatră,
cu lacrima adăpostită-n ochi
și brațele încătușate.

Sînt toate trupurile lor
în acest soclu împietrit
și-n temeliile castelelor
unde-nflorea și da sămînță viciul.

Dar tot din piatră
proiectilele
țintind dușmanii
și tot în piatră răsăreau mimozele
sorbind sîngele cald, nevinovat.

Lumina-i frumusețea ta,
născută din străfundul pur al răsăritului,
copil al lumii proletare,
tu foc ai supt
și inima ți-e astru.

III

Aripile nopții se frîng,
Silnicia
care ținea lumina
sub talpa grea,
care sta cu degetul pe trăgaci —
și arma — continuare sufletului ei,
împroașcă blesteme,
încearcă vrăji
un Mares Porthenes
recită sfinții
să-ntoarcă timpul înapoi
și legile-mpotriva firii.

Dar seceră vîntul, seceră . . .

Copilul sădește flori,
încunună pămîntul cu aștri.

IV

O stea-focar de ani-lumină
necunoscută pînă-atunci,
lumină din lumină
izbucnind
din milioanele de aștri
și noaptea supunînd-o;
stele mature și stele-copii,
străpungînd întîia oară Haosul,
iradiînd în istorie;
lumini imaculate,
ne-ncenușată ardere,
imensă constelație-adunată
deasupra-acestui rug — planetă.

Zile și nopți
 și iar
 zile și nopți
 visul se zbate-n sînge viu;
 lanțul de fier se strînge
 să sugrume
 constelația astrilor.

Întinde brațul, seamănă!
 Acolo-n univers sînt stele tinere
 care încearcă să răsară
 și besnele se-mpotrivesc.

Pămîntul visează
 această dimineață-a ta
 ce va să fie dimineața lumii!

Îfigenia

(ELEGIE PENTRU MIRESE)

Corabia — a șaptea . . .

Litania valurilor
obsedantă, înfricoșată
șoaptă a trădării . . .

Corabia se clatină-ncet —
Portul Pireu.
Un pîlc de fete, vreo șapte,
proaspete ca azima,
gătite și plinse,
însemnate cu numere agățate de piept —
călătoare stigmatizate.

Adio — au spus vetrelor stinse,
Ithacîi, măslinului,
pentru căminul din altă țară
(— Acum spre Sidney !)
pentru prințul visat.

Ochi înlăcrimați, buze tremurătoare —
în jur, faleza mută;
cerul își scade lumina-n
acele orizonturi morgane
unde totul se pierde,
fără culoare, fără contur,
și numai raza nădejdiei
se frînge-ncercînd să răzbată.

« Oare-am să-i plac ? » — o, gîndul sfios !
(mirele n-a fost cunoscut,
decît dintr-o fotografie . . .)
Și poate visul va fi, la sfîrșit,
un pat murdar de bordel.

Corabia se clatină-ncet.
Catargul — trunchi desfrunzit,
urcînd un steag țintuit de stele.

Și-n urmă, tatăl bătrîn
poate un alt Egeias
amușit,
orbit,
cu fața strînsă-n palme,
visează corabia cu pînzele albe . . .

Astăzi, economia națională a Greciei
a cîștigat trei cartofi.

1943

Cum a fost

Însingerate strălucesc baionetele.
« Înainte ! » — trompetele încearcă
să-ncurajeze-atleții de război.

Înaintăm pe-un drum de sînge viu.
Deasupra — albă-i doar zăpada.

Un orb orbecăie țîpînd: lumină !
mîinile ridicate-n sus
parcă ar încerca să smulgă viitorul
(și totul mi-amintește
o pînză de Van Gogh) .

Înnebunit, un altul
trage-mpotriva alor lui.

E-un rug aprins pământul răvășit,
explozii, flăcări; membrele tăiate
sînt proiectate în văzduh.

Smulși din orbite, ochii mai răsfrîng
exploziile ca niște aplauze
parcă ar încerca, vai, pe cel mort
să-l mai trezească.

Un altul, poate-un filosof
înjură pe acel ce-și plînge-n urmă
picioarele tăiate: «taci,
acesta-i mort și nu se vaită,
tu ești doar ciung — și te mai plîngi ! ? »

(Da, viața, moartea — una sînt,
o glumă . . .)
Un altul, mai departe,
poate un negustor în vremi de pace,
stă-n loc și scotocește
cadavrul (o cămașă neagră);
cînd vede, unul scui pă, alții rid.
Talciocul de război . . . și-acest mormînt,
cu două bețe puse cruce,
peste vestonul zdrențuit
și casca-aceasta-acoperind o țeastă spartă
și decorația cu irizări multicolore
par luate din aceleași dughene-ale războiului.

Sclipesc baionetele umede.
Pozițiile se schimbă pe rînd —
cînd noi, cînd dușmanii.

Rîul departe unduie-ncet
schimbîndu-și doar culoarea . . .
și iar se-aud trompetele: « 'nainte ! »
Spălăm cu sînge — sîngele
și ne tîrîm
pe-o Golgotă însîngerată,
fără s-ajungem undeva . . .

În românește de FLORENȚA ALBU

▼ Santa Maria, micul port de pescari unde Hemingway își petrecea mare parte din timpul liber.

Casa memorială « Hemingway » din Havana

În cartea sa *Papa Hemingway*, domnul Hotchner descrie mica proprietate din orașelul San Francisco de Paula ca fiind compusă din « treisprezece acri de grădini de flori și de zarzavat, un izlac cu șase vaci, pomi fructiferi, un defunct teren de tenis, un bazin mare de înot și o vilă scundă de calcar altădată albă care era puțin cam dărăpănată dar plină de demnitate ». Între timp bazinul a fost secăt dar casa nu mai este dărăpănată, deoarece a fost complet renovată. Prin gestul Maryei Hemingway, soția scriitorului, care a donat casa și tot ce conținea Cubei, i-a asigurat cel mai frumos muzeu memorial posibil ; în prezent se află în grija lui René Villareas, pe care autorul l-a luat sub aripa sa ocrotitoare încă de când avea paisprezece ani. Villareas se dovedește un ghid de un devotament fanatic. Pe când vizitam casa memorială, singura de acest fel din întreaga Cubă, Villareas mi-a explicat că atât cărțile cât și revistele de pe patul din odaia de dormit a lui Hemingway, erau acelea pe care le citea în ultimele clipe ale vieții ; alături se afla o grămadă de reviste nedeschise, venite din Anglia, ochelarii așa cum i-ar fi lăsat el, iar deasupra unor rafturi de cărți, o mașină de scris portabilă, la care își scria în picioare cele o mie de cuvinte zilnic. După amiaza, Hemingway obișnuia să coboare pînă în micul port pescăresc, iar serile și le petrecea de obicei în tovărășia unui oaspete care se nimerea să se afle atunci acolo : un matador mexican sau un vînător de animale mari, dar niciodată un scriitor.

Casa este interesantă prin ea însăși. Inițial un fort spaniol, de unde și numele pe care-l poartă de *La Vigia*, are o priveliște impresionantă asupra întregii Havane și a coastel. În 1897 a fost transformată în casă de locuit de către urmașii catalanilor și se mai văd încă în grădina din față cîteva lespezi frumoase de origină spaniolă. Un francez a cumpărat-o în 1918, iar Hemingway a închiriat-o de la el peste douăzeci de ani. În 1939 drepturile de autor pentru romanul *Cui îi bate ceasul* i-au dat posibilitatea s-o cumpere și să locuiască în ea pînă la moarte.

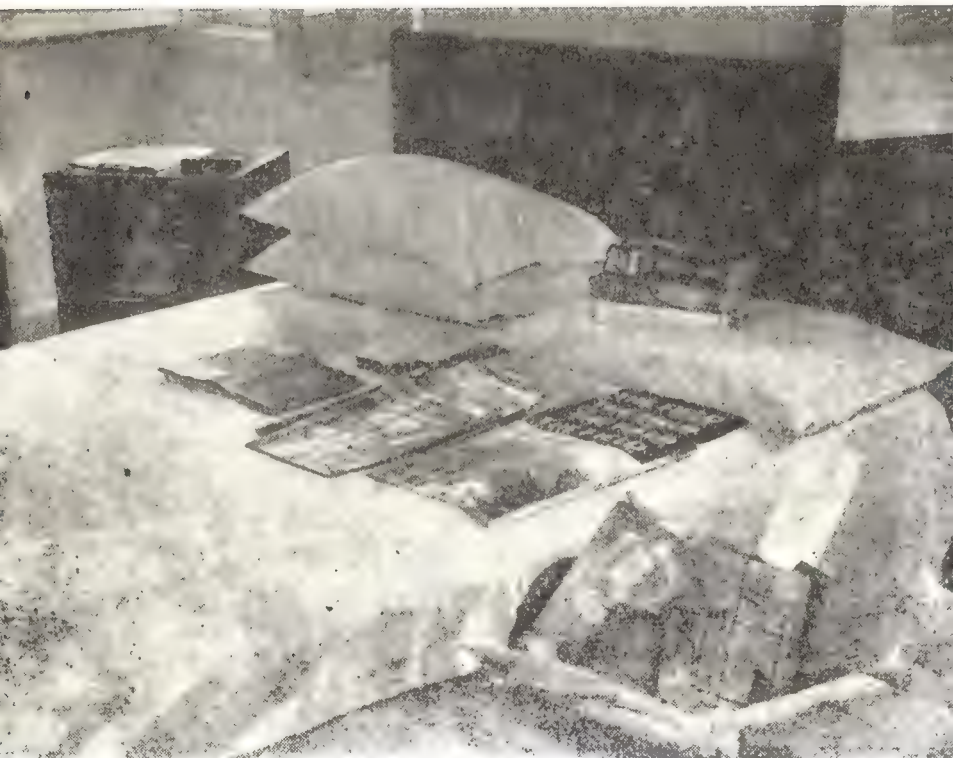
Deși păstrează farmecul local, spaniol-colonial, cu aleile sale răcoroase, adumbrite de copaci bătrîni, grădina subtropicală luxuriantă și zidurile simple spoite cu var, casa, ca și întreaga proprietate, este plină de amintirile tuturor călătorilor și preocupărilor scriitorului, împodobită cu cele mai frumoase trofee din expedițiile sale africane, ca și cu afișe anunțînd coridele prietenilor săi matadori. Nu este îngăduit nimănui

Mașina de scris la care Hemingway își scria, în fiecare dimineață, stînd în picioare, cele cinci mii de cuvinte.

să pășească pe rogojina filipineză care acoperă podeaua odăii principale : însuși Hemingway obișnuia să calce pe ea desculț. Pe masă, lângă vechiul său fotoliu confortabil, mai stau încă sticlele pe jumătate pline, iar masa din sufragerie este pusă, așteptându-l pe el, pe soție și pe un oaspete, iar farfuriile fac parte din serviciile venețian și chinézesc pe care le foloseau : serviciul de masă venețian fusese făcut special pentru Hemingway și poartă pe el desenat blazonul pe care îl alcătuisese el însuși. Mary Hemingway nu a luat cu ea decât puține dintre tablouri ; ele au fost înlocuite cu fotografii de ale lui Hemingway : observăm totuși o teracotă de Picasso, firește, avînd pe ea desenată un taur. Doar sufrageria este singura încăpere a cărei pereți nu sînt cîptușiți cu cărți. Marele număr de cărți de război pe care le adunase Hemingway sînt adăpostite într-un foisor separat pe care soția sa i-l ridicase în grădină. Intenția ei fusese să-i creeze un loc relativ liniștit departe de telefon și de întreruperile permanente, inerente. Villareas mi-a povestit că timp de un sfert de oră a încercat să stea acolo, dar n-a putut să îndure singurătatea, și astfel a coborît din foisor renunțînd să mai lucreze vreodată acolo ; Hotchner notează că, uneori totuși, Hemingway își citea șpalții în foisorul acela. Musafirii locuiau în altă parte a casei. Din odaia de culcare dăm în camera de baie care și ea este plină de cărți. De curînd pereții acestei încăperi au fost zugrăviți, ceea ce nu s-a întîmplat niciodată în timpul vieții lui Hemingway, deoarece obișnuia să-și însemne pe ei greutatea : atît de des, încît pereții erau acoperiți cu date și cifre. Acum, din toate aceste însemnări n-a mai rămas decît o mică porțiune, mărturie a obsesiei bătrîneții pe care marele scriitor o încerca.

AMICIA MELLAND

- ▼ Patul lui Hemingway acoperit de ziarele și revistele primite în ajunul morții romancierului.

▲ Casa memorială Hemingway; în dreapta bustul scriitorului

Spre casa memorială Hemingway ►

Priveliște din pragul casei lui Hemingway ► ►

ERNEST
HEMINGWAY

FIESTA

SOARELE RĂSARE, SOARELE APUNE

r o m a n

partea I

« Un neam trece și altul vine, dar pămîntul rămîne de-a pururi.

Soarele rîsare, soarele apune, zorind către lăcașul său ca să rîsară iar.

Alergînd spre miazăzi, răsucindu-se apoi spre miazănoapte, vîntul face roate-roate și se întoarce mereu în ocolurile sale.

Toate fluviile curg în mare, dar marea nu se umple : către locul de unde au pornit, acolo ele vin înapoi ca să purceadă iar. »

ECLEZIASTUL

CARTEA ÎNȚIA

CAPITOLUL 1

Robert Cohn fusese cîndva campion de box, la categoria mijlocie, al Universității Princeton. Să nu vă închipuiți că un asemenea titlu cîștigat la box mă impresionează în mod deosebit, dar pentru Cohn însemna foarte mult. Nu prea îi păsa lui de box, ba în realitate chiar nici nu putea să-l sufere, însă îl învățase cu mult chin și într-adevăr temeinic pentru a contracara complexul de inferioritate și timiditatea pricinuite de faptul că la Princeton toți îi aduceau aminte că e evreu. Gîndul că ar fi în stare să trîntească la pămînt pe oricine l-ar fi jignit, reprezenta un anumit suport moral, deși fiind foarte timid și totdeauna îndatoritor, niciodată nu se bătea în afara sălii de sport. A fost cel mai strălucit elev al lui Spider Kelly. După obiceiul său, Spider Kelly îi învăța pe toți tinerii ce-i erau elevi să boxeze ca la categoria pană, indiferent dacă ar fi cîntărit o sută cinci sau două sute cinci funturi. Dar se părea că lui Cohn metoda i se potrivește. Era într-adevăr foarte iute în mișcări. Se dovedise atît de înzestrat, încît Spider numădecît i-a alcătuit un program supraîncărcat, făcîndu-l să umble într-una cu nasul zdrobit. Lucrul acesta a sporit aversiunea lui Cohn față de box, dar în același timp i-a oferit o satisfacție oarecum ciudată, și nu încapă nici o îndoială că i-a corectat forma nasului. În ultimul an petrecut la Princeton, a citit prea mult și a trebuit să-și pună ochelari. Niciodată n-am întîlnit vreun coleg de-al lui care să-l mai țină minte. Nu-și mai aminteau nici măcar că fusese campion de box la categoria mijlocie.

N-am de fel încredere în oamenii sinceri și modești, mai ales atunci cînd istorisirile lor sînt convingătoare, și totdeauna m-a încercat o vagă bănuială că probabil Robert Cohn n-a fost niciodată campion de box la categoria mijlocie, ci mai curînd îl călcase un cal pe mutră, ori maică-sa se spierise sau văzuse cine știe ce, sau el însuși, poate, se izbise în copilărie cu nasul de ceva, însă în cele din urmă am pus un prieten să verifice toată povestea întrebîndu-l pe Spider Kelly. Iar Spider Kelly nu numai că-l ținea minte pe Cohn, dar deseori se gîndise ce s-o fi ales de el.

După tată, Robert Cohn se trăgea din una dintre cele mai bogate familii evreiești din New York, iar după mamă din una dintre cele mai vechi. La liceul militar, unde se pregătise pentru a intra la Princeton și unde făcuse figură foarte frumoasă ca fundaș în echipa de fotbal, nimeni nu-i dăduse prilej să se jeneze din pricina originii

sale rasiale. Nimeni nu-l făcuse vreodată să simtă că e evreu, și prin urmare deosebit de orice alt semen — asta pînă la Princeton. Era un băiat drăguț, foarte prietenos și foarte sfios, și jignirile l-au înăcrit. Și-a vărsat necazul în box și a plecat de la Princeton cu un dureros complex de inferioritate și cu nasul turtit, apoi a fost luat în căsătorie de cea dintîi fată care s-a purtat drăguț cu el. A rămas înșurat vreme de cinci ani, a avut trei copii, a tocat cea mai mare parte din cei cincizeci de mii de dolari lăsați de taică-său, întrucît restul averii îi rămăsese mamei, și sub apăsarea nefericirilor casnice pricinuite de o nevastă bogată, s-a închistat într-o carapace foarte puțin plăcută: apoi, chiar cînd se hotărîse să-și părăsească nevasta, l-a părăsit ea pe el și a fugit cu un pictor miniaturist. Dar cum luni întregi se tot gîndise să-și părăsească nevasta și n-o făcuse numai fiindcă nu putuse fi atît de crud încît s-o lase el, fuga consoartei a fost o lovitură deosebit de binefăcătoare.

Chestiunea divorțului s-a aranjat repede și Robert Cohn a plecat pe coasta Pacificului. În California s-a întîmplat să dea peste oameni cu veleități literare, și cum tot îi mai rămăsese ceva din cei cincizeci de mii de dolari, în scurtă vreme a ajuns susținătorul financiar al unei reviste de artă. Revista lui Cohn a apărut mai întîi la Carmel, în California, apoi și-a încheiat existența la Provincetown, în Massachusetts. Cohn, care fusese socotit un adevărat dar al providenței și al cărui nume apăruse pe copertă doar înșirat printre ceilalți membri ai consiliului de conducere, ajunsese la data aceea să figureze ca unic conducător al revistei. Banii ai lui erau, și deodată a descoperit că prestigiul de publicist îi procură satisfacții. Așa încît i-a părut rău cînd revista a devenit prea costisitoare și a trebuit s-o lase baltă.

Pe vremea aceea, însă, avea alte griji. Încăpuse pe mîna unei cucoane care nădăjduia să facă o carieră strălucită cu ajutorul revistei. Fiind o femeie foarte voluntară, Cohn n-avea nici cea mai mică șansă de a scăpa din chingi. De altminteri era și convins că o iubește. Cînd doamna își dădu seama că revista nu are de gînd să înainteze pe calea succesului, începu să fie cam dezgustată din pricina lui Cohn și hotărî că totuși ar fi bine să pună mîna pe ce mai rămăsese atîta vreme cît mai exista ceva disponibil, așa că-i ceru stăruitor să plece amîndoi în Europa, unde Cohn ar avea puțința să scrie. Au venit deci în Europa, unde doamna își făcuse studiile, și au rămas aici vreme de trei ani. În acești trei ani, dintre care primul l-au petrecut călătorind iar ultimii doi stînd la Paris, Robert Cohn a avut doi prieteni: pe Bradocks și pe mine. Bradocks era prietenul lui literar. Eu, prietenul lui de tenis.

Către sfîrșitul celui de al doilea an, doamna care îl ținea sub stăpînire, și pe care o chema Frances, a descoperit că farmecele încep să i se veștejească, iar atunci atitudinea ei față de Robert a trecut de la stăpînire și exploatare nepăsătoare la hotărîrea neclintită de a-l face să se însoare cu ea. În aceeași vreme mama lui Robert îi instiluise o rentă, cam de trei sute de dolari pe lună. Timp de doi ani și jumătate cred că Robert Cohn nu se uitase la altă femeie. Era îndeajuns de fericit, singurul lui necaz fiind că, asemenea multor americani aflați în Europa, ar fi preferat să trăiască în America, iar pe deasupra mai descoperise și plăcerea scrisului. Scrisese un roman, și de fapt nu un roman chiar atît de prost pe cît au spus criticii mai tîrziu, deși era un roman foarte slab. Citise o mulțime de cărți, jucase bridge, jucase tenis și boxase într-o sală de cartier.

Atitudinea doamnei față de el am înțeles-o prima oară într-o noapte, după ce citeștrei luaserăm masa împreună. Cinaserăm la «L'Avenue» și după aceea am plecat să bem cafeaua la «Café de Versailles». După cafea am băut mai multe *fines*¹, iar la o vreme am anunțat că trebuie să mă retrag. Cohn vorbise despre niște proiecte de-ale noastre privitoare la o excursie pe care plănuiam s-o facem împreună de week-

¹ Coniacuri.

end. Dorea neapărat să plece din oraș și să facă o lungă plimbare pe jos. Eu propusesem să plecăm cu avionul pînă la Strasbourg, iar de acolo s-o luăm pe jos pînă la Saint Odile sau către orice altă localitate din Alsacia.

— La Strasbourg cunosc o fată care ne-ar putea arăta orașul, adăugasem.

Cineva m-a lovit cu piciorul pe sub masă. Mi-am închipuit că e vorba de o simplă întâmplare, și am continuat:

— Șade acolo de doi ani și știe tot ce merită să fie știut despre Strasbourg. E o fată încântătoare.

Din nou am primit pe sub masă o lovitură de picior și, ridicînd ochii, am văzut-o pe Frances, doamna lui Robert, cu bărbia împinsă înainte și chipul încruntat.

— Dar în definitiv, am spus eu atunci, ce să căutăm la Strasbourg? Ar fi mult mai bine să ne ducem la Bruges, ori în Ardeni.

Cohn răsuflă ușurat. De data asta n-am mai primit nici o lovitură pe sub masă. Am spus noapte bună și am plecat. Cohn a pretextat că vrea să-și cumpere un ziar și s-a oferit să mă conducă pînă la colț. Pe drum mi-a spus:

— Pentru numele lui Dumnezeu, ce ți-a venit să vorbești despre fata aceea de la Strasbourg? Nu te-ai uitat la Frances?

— Nu. Pentru ce să mă uit? Ce dracu o privește pe Frances dacă eu cunosc o fată din America ce trăiește acum la Strasbourg?

— Asta n-are nici o importanță. Nu contează cine e fata. Numai că n-am să mai pot merge, acolo, atîta tot.

— Nu mai face pe nebunul.

— N-o cunoști pe Frances. Să n-audă de fete. N-ai văzut cum se schimbasese la față?

— Bine, am răspuns eu. Hai să mergem la Senlis.

— Să nu te superi.

— Nu mă supăr de loc. La Senlis e foarte frumos, putem trage la « Grand Cerf », facem o plimbare lungă prin pădure și ne întoarcem acasă.

— E-n regulă. Are să fie minunat.

— Bine. Ne vedem mîine la terenul de tenis, i-am răspuns.

— Noapte bună, Jake, mi-a urat Robert și a pornit îndărăt spre cafenea.

— Ai uitat să-ți iei ziarul, i-am atras eu atenția.

— Ai dreptate. Și a mers împreună cu mine pînă la chioșcul din colț. Nu te-ai supărat, Jake, așa-i? m-a întrebat întorcîndu-se cu ziarul în mînă.

— Nu. De ce să mă supăr?

— Ne întîlnim la tenis, spuse Cohn.

M-am uitat după el, cum se ducea spre cafenea cu ziarul în mînă. Îmi era chiar simpatic și înțelegeam limpede ce viață senină îi făcea doamna.

CAPITOLUL 2

În iarna aceea Robert Cohn se dusese în America și romanul îi fusese acceptat de un editor destul de serios. Am auzit că plecarea lui stîrnise un scandal cumplit, și cred că atunci l-a pierdut Frances, fiindcă la New York mai multe femei s-au purtat draguț cu el, iar cînd s-a întors la Paris era cu totul schimbat. America îl entuziasmasese mai mult decît oricînd și nu mai era nici tot atît de modest, nici la fel de îndatoritor. Editorii îi lăudaseră romanul cu o anumită căldură, și asta i se cam urcase la cap. În plus, mai multe femei își dăduseră silința să fie draguțe cu el, ceea ce avusese darul de a-i lărgi imens orizontul. Vreme de patru ani orizontul său fusese strict limitat la nevastă. În alți trei, sau aproape trei, nu văzuse nimic dincolo de Frances. Sint convinși că niciodată în viață nu fusese îndrăgostit.

Însurătoarea fusese o reacție împotriva zilelor chinuite pe care le trăise la universitate, iar Frances îl putuse lua în stăpînire fiind prea uluit descoperind faptul că nu reprezentase chiar totul pe lume pentru prima lui nevastă. Încă nu se îndrăgostise, dar ajunsese să-și dea seama că reprezintă un punct de atracție pentru femei, iar dacă vreo femeie îi acorda atenție și dorea să aibă legături cu el, asta nu era pur și simplu o minune dumnezeiască. Și toate acestea îl schimbaseră atît de mult, încît acum nu mai era un om a cărui tovarășie să-ți faci vreo plăcere deosebită. De asemenea, jucînd împreună cu prietenii din New York înverșunate partide de bridge la prize mai mari decît i-ar fi dat lui mina, avusese noroc să prindă o carte grozavă și cîștigase cîteva sute de dolari. Întîmplarea îl făcuse să se creadă un teribil jucător de bridge și în repetate rînduri ne explicase că la nevoie omul poate oricînd să-și asigure un venit de pe urma jocului de cărți.

Și mai era încă ceva. Îl citise pe W.H. Hudson¹. Asta pare o îndeletnicire nevinovată, însă Cohn citise și recitise *The Purple Land*. Iar *The Purple Land*, citită la o vîrstă prea înaintată, e o carte de-a dreptul funestă. Este vorba în ea despre încîntătoare și fantasticele aventuri amoroase trăite de un desăvîrșit gentleman englez într-o țară nespus de romantică, descrisă cu multă măiestrie. Cînd un bărbat de treizeci și patru de ani ia cartea lui Hudson drept principală călăuză pe cărările vieții, își creează o perspectivă cam la fel de promițătoare ca și un altul care, la aceeași vîrstă, ar pătrunde în Wall Street venind direct dintr-o minăstire franțuzească, înarmat cu un set complet din cele mai realiste scrieri ale lui Horatio Alger². După cîte cred eu, Cohn luase drept literă de evanghelie fiecare cuvînt din *The Purple Land*, ca și cînd ar fi avut de-a face cu un raport întocmit de R.G. Dun. Înțelegeți ce vreau să spun: avea și el unele rezerve, dar, luată în mare, cartea i se părea serioasă. Asta era tot ce trebuia pentru a-l împinge pe o anumită cale. Nu mi-am dat seama de forța impulsului, pînă în ziua cînd Cohn a venit la mine la birou.

— Hello, Robert, îl întîmpinasem eu. Ai venit să mă mai înveselești puțin?

— Jake, nu ți-ar place să faci o călătorie în America de Sud? mă întrebă Cohn.

— Nu.

— De ce nu?

— Nu știu. Niciodată nu m-am gîndit să mă duc. Cheltuială prea mare. Și, de altminteri, la Paris poți vedea oricîți sudamericiani dorești.

— Țștia nu-s sudamericiani adevărați.

— Mie mi se par teribil de adevărați.

Trebuia să prind un anumit tren cu care să expediez materialele pentru săptămîna aceea și abia scrisesem jumătate din ele.

— Ai mai auzit vreo bîrfă? îl întrebai.

— Nu.

— Nici una dintre cunoștințele tale trăsnete n-a mai divorțat?

— Nu. Ascultă, Jake. Dacă suport eu cheltuiala pentru amîndoi, mergi cu mine în America de Sud?

— Pentru ce tocmai eu?

— Vorbești spaniolește. Și dacă o să plecăm împreună, are să fie mult mai amuzant.

¹ William Henry Hudson (1841—1922), scriitor de origine americană, născut în Argentina și naturalizat în Anglia. Scena multora dintre scrierile sale, de obicei siropoase și idilice, este America de Sud. *The Purple Land* («Țara purpurie») a apărut în 1885.

² Horatio Alger (1834—1899), scriitor american. A fost și pastor unitarian. Toate scrierile sale se străduiau să arate cum, rezistînd ispitelor, orice băiat sărac dar harnic ajunge sigur miliardar. Deși lipsite de orice valoare, scrierile lui Alger au cunoscut o largă popularitate și se spune că tirajul lor a trecut de 20.000.000 de exemplare.

— Nu merg, i-am răspuns din nou. Îmi place mult orașul ăsta, iar la vară mă duc în Spania.

— Toată viața am dorit să fac o asemenea călătorie, urmă Cohn. Apoi se așază. Dar pînă oi izbuti s-o fac, am s-ajung la adînci bătrînețe.

— Nu fi prost, i-am răspuns eu. Te poți duce oriunde îți place. Ai bani berechet.

— Știu. Dar nu mă pot hotărî să plec.

— Fii liniștit, l-am încurajat eu. Toate țările arată așa cum le vezi în filme. Dar mi-era milă de Robert. Vedeam bine că e tare amărît.

— Mă îngrozește gîndul că viața trece atît de repede și nu-s în stare s-o trăiesc cu adevărat.

— În afară de cei care luptă cu taurii, nimeni nu-și trăiește vreodată cu adevărat din plin toată viața.

— Nu mă interesează pe mine luptătorii din arenă. Aia e o viață nefirească. Vreau să mă reintorc la țară, undeva în America de Sud. Am putea face o călătorie extraordinară.

— Ți-a trecut vreodată prin minte să te duci în Africa Britanică de Est ca să vînezi?

— Nu, așa ceva nu mi-ar place.

— Acolo, m-aș duce cu tine.

— Nu. Nu mă interesează.

— Fiindcă despre treburile astea n-ai citit în nici o carte. Apucă-te și citește o carte în care să fie vorba numai despre povești de dragoste cu principese negre cu pielea strălucitoare.

— Eu în America de Sud vreau să mă duc.

Era de-o încăpăținare imbatabilă, iudaică.

— Hai să coborîm și să bem ceva.

— Dar n-ai de lucru?

— Nu, i-am răspuns.

Coborîrăm scările, pînă la cafeneaua de la parter. Descoperisem că asta e cea mai bună metodă ca să scapi de amici. După ce beai ceva, nu-ți mai rămînea decît să zici: « Ei, acum trebuie să mă întorc la birou, fiindcă am de trimis niște cablograme » — și totul era rezolvat. Cînd ești gazetar, e foarte important să descoperi asemenea elegante portite de scăpare, fiindcă una dintre principalele reguli etice ale meseriei e să nu lași niciodată impresia că lucrezi. În orice caz, atunci am coborît la bar și am luat cîte un whisky cu sifon. Cohn s-a uitat la rafturile pline de sticle ce acopereau pereții și a zis:

— Da, e foarte plăcut aici.

— Bătură cu carul, am încuviințat la rîndul meu.

— Ascultă, Jake, continuă Cohn aplecîndu-se peste bar. N-ai niciodată simțămîntul că viața întreagă se scurge pe lîngă tine fără să tragi nici un folos de pe urma ei? Îți dai seama că a și trecut aproape jumătate din vremea pe care o ai de trăit?

— Ba da, așa, din cînd în cînd.

— Știi că peste vreo treizeci și cinci de ani o să fim în mormînt?

— Ce dracu te-a apucat, Robert? Ce dracu ți-a venit?

— Vorbesc serios.

— Uite o treabă care nu mă neliniștește de loc.

— Ar trebui să te neliniștească.

— Am trăit și eu destule neliniști în anumite momente. Acum am terminat cu ele.

— Ei, află că eu vreau să mă duc în America de Sud.

— Ascultă, Robert, să știi că plecînd pe alte meleaguri nu schimbi de fapt nimic. Eu am încercat toate chestiile astea. Nu poți scăpa de tine însuși mutîndu-te dintr-un loc în altul. E absolut zadarnic.

— Dar tu n-ai fost niciodată în America de Sud.
— Dă-o dracului de Americă de Sud ! Dacă o să te duci acolo în starea sufletească de acum are să fie exact același lucru. Orașul ăsta e fără cusur. De ce nu începi aici, la Paris, să-ți trăiești viața?
— Mi-e lehamite de Paris și mi-e lehamite de Cartierul Latin.
— Evită Cartierul Latin. Umblă prin oraș de unul singur și vezi ce se întâmplă cu tine.
— Nu se întâmplă nimic. Într-o noapte am hoinărit singur până în zori și nu mi s-a întâmplat nimic, doar un biet polițist pe bicicletă m-a oprit și mi-a cerut actele.
— Nu arăta frumos orașul noaptea?
— Nu mă interesează Parisul.
Va să zică așa stăteau lucrurile. Îmi era milă de el, dar n-aveam absolut nimic de făcut, fiindcă orice aș fi încercat, m-aș fi izbit de cele două poziții apărute cu îndărătnicie : America de Sud ar putea să rezolve totul, și lui nu-i plăcea Parisul. Prima idee o culesese dintr-o carte și bănuiesc că a doua tot dintr-o carte provenea. Așa că am spus :

— Îmi pare rău, dar trebuie să mă întorc la birou și să expediez niște cablograme.
— Chiar trebuie?
— Da, trebuie să le trimit neapărat.
— Te superi dacă vin și eu și te aștept până termini?
— Nu. Hai să mergem.
Cohn a rămas în odaia de alături să citească ziarele, iar redactorul-proprietar și cu mine am trudit din greu vreme de două ceasuri. Pe urmă am sortat copiile, am adăugat o notă explicativă, am pus totul în două plicuri mari de carton și am chemat băiatul de servicii care trebuia să le ducă la Gara Saint Lazare. Am trecut apoi în odaia de alături și acolo l-am găsit pe Cohn dormind în fotoliu. Adormise cu capul pe brațe. N-aș fi vrut să-l trezesc, dar trebuia să închid biroul și să plec. l-am pus mîna pe umăr. Scuturînd din cap « Nu pot, spuse apăsîndu-și și mai tare capul pe brațe. Nu pot. Pentru nimic în lume nu fac una ca asta. »
— Robert, am rostit eu atunci scuturîndu-l de umăr. El ridica privirile, a zîmbit și a început să clipească des.

— Am spus ceva cu glas tare, adineaori?
— Ceva ai spus. Dar n-am înțeles ce anume.
— Doamne sfinte ! Ce vis înfrîntor !
— Te-a adormit țăcănitul mașinii de scris?
— Cred că asta-i pricina. N-am dormit de loc astă noapte.
— Dar ce s-a întâmplat?
— Am discutat, îmi răspunse Cohn.

Cu ochii minții, vedeam limpede scena. Am prostul nărav de a reconstitui în minte scenele trăite în dormitor de prietenii mei. După aceea am coborît, ne-am dus la « Café Napolitain » să luăm un *apéritif* și să privim lumea ieșită la plimbare pe bulevard.

CAPITOLUL 3

Era o caldă seară de primăvară, iar după plecarea lui Robert am mai rămas la o masă pe terasa de la « Napolitain » să privesc coborîrea amurgului, aprinderea firmelor luminoase, schimbarea ritmică a roșului și verdei stopurilor, îmbulzeala trecătorilor și scurgerea tropotitoare a trăsurilor pe lîngă șirul dens de taxiuri, să văd cum *les poules* trec prin fața mea singure ori perechi, pornite să facă rost de masa din seara aceea. Am urmărit cu privirea o fată frumoasă care trecea pe lîngă masa mea, am văzut-o

cum se depărtează pe stradă și am pierdut-o în mulțime, am observat apoi alta, pe urmă din nou am văzut-o pe prima întorcându-se. Iarăși a trecut pe lângă mine, și atunci am privit-o drept în ochi, iar fata a venit spre masa mea și s-a așezat. A sosit și chelnerul.

- Ei, și ce-ai vrea să bei? am întrebat-o.
- Pernod.
- Nu-i chiar bun pentru puștance.
- Puști ești tu. *Dites, garçon, un pernod*¹.
- Și mie tot un pernod.
- Ce-i cu tine? mă întrebă fata. Te duci la un chef?
- Sigur. Tu nu?
- Nu știu. În orașul ăsta niciodată nu poți să știi.
- Nu-ți place Parisul?
- Nu.
- De ce nu te duci altundeva?
- Nu există nici un altundeva.
- Înseamnă că ești fericită !
- Fericită pe dracu !

Pernodul este o imitație a absintului, dar verzui la culoare. Dacă îi pui apă, capătă un aspect lăptos. Are gust de lemn dulce, te înfierbîntă zdravăn, dar tot la fel te și turtește. Am stat la masă și am băut, iar fata părea cam abătută.

- Ei, ce zici, o întrebai, îmi plătești o masă?

Fata zîmbi și atunci am înțeles pentru ce se ferea cu atîta grijă să nu izbucnească în rîs. Cu gura închisă, era chiar destul de drăguță. Am plătit și am pornit-o în jos pe stradă. Am chemat o trăsură și birjarul a tras lângă trotuar. Purtați de alune-carea înceată și lină ne-am așezat comod în *fiacre* și am urcat pe Avenue de l'Opéra, am trecut pe lângă ușile ferecate ale magazinelor cu vitrine luminoase, de-a lungul bulevardului larg, strălucitor și aproape pustiu. Trăsura trecu prin fața birourilor ziarului « Herald » din New York, ale căror ferestre erau pline de ceasornice.

- Ce-i cu toate ceasurile astea? mă întrebă fata.
- Arată ora de pe întreg cuprinsul Americii.
- De ce rîzi de mine?

Cotirăm de pe Avenue pe Rue des Pyramides, străbăturăm prin aglomerația de pe Rue de Rivoli și pătrunserăm pe o poartă întunecată în grădina Tuileries. Fata se ghemuise lângă mine, iar eu o cuprinsesem cu brațul. Înălță capul așteptînd să fie sărutată. Încercă să mă mîngieie, dar îi dădui mîna la o parte.

- Fii cuminte.
- Ce-i cu tine? Ești bolnav?
- Da.
- Toată lumea e bolnavă. Și eu sînt.

Am ieșit din Tuileries la lumină, am traversat Sena și pe urmă am luat-o în sus pe Rue des Saints Pères.

- Dacă ești bolnav, n-ar trebui să bei pernod.
- Nici tu.
- Pentru mine n-are importanță. Cînd e vorba de o femeie, nu contează.
- Cum te cheamă?
- Georgette. Pe tine cum?
- Jacob.
- ăsta e nume flamand.

¹ Ascultă, chelner, un pernod (fr.).

- E și american.
- Nu ești flamand?
- Nu, american.
- Îmi pare bine. Nu pot să-i sufăr pe flamanzi.

Între timp ajunsesem la restaurant. Am strigat către *cocher*¹ și i-am spus să oprească. Am coborât din trăsură, însă Georgettei nu i-a plăcut cum arăta localul.

- E cam prăpădit restaurantul ăsta.
- Cam, îi răspunsei. Poate preferi să iei masa la Foyot. De ce nu reții trăsura să te duci acolo?

O agățasem împins de gândul vag sentimental că ar fi plăcut să iau masa însoțit de cineva. Trecuse multă vreme de când nu mai mâncasem în tovărășia unei *poule* și uitasem cât de plictisitoare poate fi o asemenea masă. Intrară în restaurant, trecurăm pe lângă tejgheaua unde trona Madame Lavigne și pe urmă ne așezară într-o cameră mai mică. După ce mâncă, Georgette se mai înveseli și îmi declară:

- Nu-i rău aici. Nu e șic, dar mâncarea e destul de bună.
- Poți mânca mai bine decât la Liège.
- Bruxelles vrei să zici.

Mai luarăm o sticlă de vin și Georgette spuse o glumă. Pe urmă zîmbi arătându-și toți dinții stricați și din nou ciocnirăm paharele.

Ești un tip simpatic, îmi mărturisii Georgette. Ce păcat că te-ai îmbolnăvit. Și ne înțelegem bine amîndoi. Dar ia spune, de ce suferi?

- Am fost rănit în război, i-am răspuns eu.
- Of, porcăria aia de război!

De bună seamă că am fi continuat așa, discutînd despre război și convenind că, de fapt, fusese o adevărată calamitate pe capul civilizației și mult mai bine ar fi fost dacă era evitat. Mă plictiseam destul de tare. Dar tocmai atunci cineva strigă din camera de alături:

- Barnes ! Hei, Barnes ! Jacob Barnes !
- Auzi, mă strigă un prieten, i-am explicat fetei și am ieșit din cameră.

Dincolo am dat peste Braddocks așezat la o masă, împreună cu o ceată întregă: Cohn, Frances Clyne, doamna Braddocks și alții pe care nu-i cunoșteam.

- Mergi și tu la dans, nu-i așa? mă întrebă Braddocks.
- Ce dans?

— Cum ce dans? Dancingurile. Ce, nu știi că le-am reînviat? interveni doamna Braddocks.

— Trebuie să vii și tu, Jake. Ne ducem cu toții, spuse Frances de la celălalt capăt al mesei. Era o femeie înaltă și se pricepea să zîmbească.

— Sigur că merge și el, afirmă Braddocks. Hai, vino încoace să iei cafeaua cu noi, Barnes.

- S-a făcut.

— Și adu-ți prietena, mă îndemnă rizînd doamna Braddocks. Era canadiană și în relațiile cu ceilalți dovedea întreaga simplitate plină de grație a celor din Canada.

— Mulțumesc, venim numaidecît, am făgăduit eu. Pe urmă m-am întors în camera cea mică.

- Cine-s prietenii aceia ai tăi? mă întrebă Georgette.
- Scriitori și artiști.
- De ăștia găsești puzderie dincoace de Sena.
- Chiar prea mulți.
- Ai dreptate. Totuși, unii dintre ei scot bani frumoși.

¹ Birjar (fr.).

— Ei, da.

Am terminat de mâncat și am băut vinul, pe urmă i-am spus fetei:

— Hai dincolo. Cafeaua o bem împreună cu ceilalți.

Georgette își deschise poșeta, și-și trecu de câteva ori puful peste obraji uitându-se în oglinjoară, își redesează buzele cu ajutorul rujului și-și potrivea pălăria, apoi anunță:

— Gata.

Am trecut în sala plină de lume, iar Braddocks și ceilalți bărbați de la masă s-au ridicat în picioare.

— Dați-mi voie să v-o prezint pe logodnica mea, mademoiselle Georgette Leblanc, am anunțat eu. Georgette arboră zîmbetul ei încântător și cu toții ne strînsăram mîinile.

— Sînteți rudă cu Georgette Leblanc, cîntăreața? întrebă doamna Braddocks.

— *Connais pas*¹, răspunse Georgette.

— Dar aveți același nume, insistă binevoitoare doamna Braddocks.

— Nu, contestă Georgette. Nici vorbă. Pe mine mă cheamă Hobin.

— Bine, dar domnul Barnes v-a prezentat drept mademoiselle Georgette Leblanc. Am auzit foarte limpede, insistă doamna Braddocks, care, încîntată de faptul că vorbea franțuzește, ar fi fost în stare să nu-și dea seama de nimic din ce spune.

— E un caraghios, declară Georgette.

— A, atunci a glumit, spuse doamna Braddocks.

— Da, încuviință Georgette. A vrut să facă haz.

— Ai auzit, Henry? strigă doamna Braddocks peste masă către bărbatu-său. Domnul Barnes și-a prezentat logodnica drept mademoiselle Leblanc, dar de fapt pe dînsa o cheamă Hobin.

— Sigur că da, draga mea. Pe mademoiselle Hobin eu o cunosc de foarte multă vreme.

— Aha, mademoiselle Hobin, strigă Frances vorbind franțuzește foarte repede și pîrînd a nu fi nici atît de mîndră și nici atît de mirată ca doamna Braddocks de pe urma împrejurării că izbutea să se exprime în franțuzește. Sînteți de mult la Paris? Vă place aici? Iubiți Parisul, nu-i așa?

— Cine-i asta? întrebă Georgette întorcîndu-se către mine. Trebuie neapărat să vorbesc cu ea?

Se uită la Frances, care stătea pe scaun zîmbind, cu mîinile împreunate, capul înclinat pe gîtul ei lung și buzele strînse, gata să pornească iarăși vorbăria.

— Nu, nu-mi place Parisul. E scump și murdar.

— Zău? Eu îl găsesc excepțional de curat. E unul dintre cele mai curate orașe din toată Europa.

— Mi se pare murdar.

— Ce curios! Dar poate că nu stați de prea multă vreme la Paris.

— Ba stau de o groază de vreme.

— Poți găsi în el oameni încîntători. Asta trebuie s-o admită oricine.

Georgette se întoarse din nou spre mine.

— Îs tare draguți prietenii tăi.

Frances se cam cherchelise și i-ar fi făcut plăcere să continue în același fel, dar sosi cafeaua, veni și Lavigne cu lichiorurile, iar pe urmă plecarăm cu toții către *dancing-club-ul* pe care-l știa Braddocks.

De fapt era un *bal musette* pe Rue de la Montagne Sainte Geneviève. În cinci seri din săptămîină veneau acolo să danseze muncitorii din cartierul Panthéon. Pentru

¹ N-o cunosc (fr.).

o seară în fiecă săptămână se transforma în *dancing-club*. Lunea era închis. Când am sosit noi, nu era în local aproape nimeni, în afară de un polițist care stătea lângă ușă, de nevasta patronului turnînd la barul acoperit cu tablă de zinc și de patronul însuși. Fata lor coborî în local tocmai cînd intram noi. De-a lungul pereților se întindeau bănci lungi, în toată încăperea erau înșirate mese, iar în fund se afla ringul de dans.

— Sper că lumea are să sosească ceva mai devreme, spuse Braddocks.

Fata veni spre noi și ne întrebă ce vrem de băut. Patronul se urcă pe un scaun înalt de lângă ring și începu să cînte la acordeon. Avea un șir de clopoței prinși în jurul gleznei și în vreme ce cînta, bătea tactul cu piciorul. Toată lumea trecu la dans. Era foarte cald și cînd am coborît de pe ring eram lac de transpirație.

— Doamne sfinte, exclamă Georgette. Cumplită zăpușeală e în cutia asta !

— E cald !

— Cald al dracului !

— Scoate-ți pălăria.

— Bună idee.

Cineva o invită pe Georgette la dans, iar eu m-am dus la bar. Era într-adevăr foarte cald și acordeonul răsuna plăcut în noaptea înăbușitoare. Am băut o bere stînd în prag și primind în față adierea răcoroasă a vîntului de pe stradă. Două taxiuri coborau pe strada înclinată. Amîndouă opriră în fața localului. O ceată de tineri, unii îmbrăcați în jersee, alții doar în cămăși, coborî din ele. În lumina ce se revărsa pe ușă le-am văzut mîinile și părul proaspăt spălat, încrețit în inele. Polițistul de lângă ușă se uită la mine și zîmbi. Noii sosiți intrară înăuntru. Cînd trecură pragul, le-am văzut la lumină mîinile albe, părul ondulat, chipurile albe, care se strîmbau, gesticularau, vorbeau. Printre ei se afla și Brett. Arăta foarte frumoasă și se vedea limpede că se simte grozav de bine în mijlocul lor.

Unul dintre noii clienți o văzu pe Georgette și anunță :

— la ascultați ce spun eu. Uite că am zărit o fată într-adevăr de meserie. Am să dansez cu ea, Lett. Uită-te bine la mine.

Bărbatul înalt, brunet, căruia i se spusese Lett, răspunse :

— Nu te-apuca de prostii.

Blondul cu păr ondulat îl liniști :

— Lasă, dragă, nu te speria.

Iar Brett era cu ei.

Mă cuprinsese o furie crîncenă. Nu știu cum, dar ăștia totdeauna mă înfuriau. Îmi dau seama că de obicei sînt socotiți oameni amuzanți, cu care trebuie să fii îngăduitor, dar tare aveam poftă să-l pocnesc pe unul, pe oricare, doar ca să strivesc în picioare atitudinea aceea superioară și afectată. Însă în loc să fac așa, am ieșit pe stradă și am băut o bere la barul localului de alături. Berea nu era bună de loc, și a trebuit să iau un coniac încă și mai prost, ca să spăl gustul suferit ce-mi rămăsese în gură. Cînd m-am întors în primul local, ringul era plin de dansatori și Georgette dansa cu tînărul cel blond, care se mișca dînd din șolduri, cu capul lăsat pe-o parte și ochii ridicați spre tavan. De îndată ce se opri muzica, un altul o invită să danseze cu el. O acaparaseră definitiv. Atunci am înțeles că toți au să danseze cu Georgette. Așa-s ăștia.

M-am așezat la o masă. La aceeași masă ședea și Cohn. Frances dansa. Doamna Braddocks a venit cu unul și ni l-a prezentat drept Prentiss. Venise de la New York și era de fel din Chicago, un proaspăt romancier cu faimă mereu crescîndă. Vorbea cu un fel de accent britanic. I-am propus să bea ceva.

— Mulțumesc foarte mult, răspunse tînărul, dar chiar adineauri am băut.

— Mai ia încă un păhărel.

— Mulțumesc, o să iau unul.

Am chemat fata și am luat fiecare câte un *fine à l'eau*¹.

— Am auzit că ești din Kansas City, îmi spuse tînărul.

— Da.

— Parisul ți se pare amuzant?

— Da.

— Zău?

Mă cam chercelisem. Nu eram chiar beat de-adevărat, dar de ajuns ca să nu-mi pese de nimic.

— Mă jur că da, am stăruit eu. Dumitale nu?

— Oho, cît de încîntător te înfurii, zise tînărul. Tare mi-ar place să am și eu darul ăsta.

M-am ridicat de la masă și am pornit către ringul de dans. Doamna Braddocks a venit după mine, zicînd:

— Nu trebuie să te superi pe Robert. Vezi bine că nu-i decît un copil.

— Nu m-am supărat. Doar am avut o clipă senzația că s-ar putea să vărs.

— Logodnica ta are un succes grozav, urmă doamna Braddocks uitîndu-se spre ring, unde Georgette dansa în brațele bărbatului înalt și negricios cu numele de Lett.

— Nu-i așa? am rostit eu.

— Ba cam așa, conveni doamna Braddocks.

Cohn se apropie și el și-mi spuse:

— Hai, Jake, să bem ceva. Și o pornirăm împreună spre bar. Dar ce-i cu tine? Parcă s-ar fi întîmplat ceva care te-a întors pe dos.

— Nu s-a întîmplat nimic. Numai că toată panorama asta îmi face greață, atîta tot.

Brett veni și ea la bar.

— Hello, copii!

— Hello, Brett, i-am răspuns. Dar cum de nu te-ai pilit?

— De-acuma gata, nu mă mai plesc niciodată. la ascultați, oferiți-i fetei un brandy cu sifon.

Stătea lîngă noi, cu paharul în mînă, și l-am văzut pe Robert Cohn cum se uita la ea. Arăta în bună măsură așa cum trebuie să fi arătat strămoșul său în clipa cînd a zărit pămîntul fîgăduinței. Bineînțeles, însă, că Robert era mult mai tînăr. Dar avea pe chip expresia aceea de așteptare avidă și aproape deznădăduită.

Brett era afurisit de frumoasă. Purta un pulover de jerse și o fustă de tweed, iar părul îi era pieptănat peste cap, băiețește. Ea a lansat genul ăsta. Era alcătuită doar din linii curbe, ca silueta unui yaht lansat în cursă, și prin jerseul acela de lînă nu putea să-i scape nici un amănunt. l-am spus:

— Sînt încîntători prietenii ăștia ai tăi, Brett.

— Nu-i așa că-s drăguți? Dar tu, dragul meu? De unde-ai adunat-o?

— De la « Napolitain ».

— Și ai petrecut o seară plăcută?

— Oho, într-adevăr neprețuită!

Brett izbucni în ris.

— Nu-i frumos din partea ta, Jake. Înseamnă că ne jignești pe toți. la uită-te la Frances. Și la Jo.

Asta pentru a fi pe placul lui Cohn.

— E-un fel de restrîngere a afacerilor, urmă Brett, și din nou izbucni în ris.

— Ești teribil de trează, am observat eu.

¹ Coniac diluat cu apă (fr.).

— Da. Nu-i așa? Și unde mai pui că atunci când te afli cu o ceată cum e a prietenilor mei, poți bea fără nici o grijă.

Muzica se auzi din nou și Robert Cohn zise:

— Îmi acorzi mie dansul ăsta, lady Brett?

Brett îi zîmbi, pe urmă începu să rîdă.

— Pe ăsta i l-am promis lui Jacob. Al dracului de biblic mai sună numele tău, Jake.

— Dar de următorul ce zici? Întrebă Cohn.

— O să plecăm, răspuse Brett. Avem o întîlnire tocmai în Montmartre.

În vreme ce dansam, m-am uitat peste umărul partenerei mele și l-am văzut pe Cohn stînd în picioare dinaintea barului, cu ochii mereu pironiți asupra ei.

— Ai mai zdrobotit o inimă, i-am șoptit.

— Nu vorbi despre treaba asta. Bietul băiat. Habar n-am avut pînă adineaori.

— Ei, nu-i nimic, am urmat eu. Bănuiesc că-ți place să le sporești mereu numărul.

— Nu mai vorbi ca un prost.

— Dar îi sporești.

— Ei, și? Ce dacă îi sporesc?

— Nimic.

Dansam după melodia acordeonului și cineva începuse să cînte la banjo. Era foarte cald și mă simțeam minunat. Trecurăm pe lângă Georgette, care dansa cu un altul din grup.

— Ce te-o fi apucat de-ai adus-o aici?

— Nici eu nu știu, pur și simplu am venit cu ea încoace.

— Începi să devii al dracului de romantic.

— Nu, mă plictisesc.

— Acuma?

— Nu, nu acuma.

— Hai să plecăm de aici. O lași pe mîini bune.

— Vrei să plecăm?

— Dacă n-aș vrea, crezi că ți-aș propune?

Am coborît de pe ring, mi-am luat pardesiul dintr-un cuier prins în perete și m-am îmbrăcat. Brett se dusesse la bar. Cohn îi spunea nu știu ce. M-am oprit și eu la bar și am cerut un plic. Patroana a făcut rost de unul. Am scos din buzunar o bancnotă de cincizeci de franci, am pus-o în plic, l-am închis și i l-am încredințat patroanei, rugînd-o:

— Vreți să fiți bună și să dați plicul fetei cu care am venit, dacă întreabă de mine? Și dacă pleacă împreună cu vreunul dintre domnii de-aici, ați vrea să mi-l păstrați?

— C'est entendu, monsieur¹, mi-a răspuns patroana. Plecați? Chiar așa devreme?

— Da.

Îleșirăm pe ușă. Cohn tot mai avea ceva de spus și vorbea cu Brett, care îi ură noapte bună și mă luă de braț.

— Noapte bună, Cohn am adăugat și eu.

În stradă, ne uitarăm după un taxi. Brett îmi spuse:

— Ai să rămii fără cei cincizeci de franci.

— Bineînțeles.

— Nu se vede nici un taxi.

— Să mergem pe jos pînă la Panthéon și să luăm de acolo.

— Hai să bem ceva în cîrciuma de-alături și să trimitem după un taxi.

— Nu-ți place să mergi pe jos nici măcar zece pași.

¹ Am înțeles, domnule (fr.).

— Nu, dacă pot să scap.
 Am intrat în barul de alături și am trimis chelnerul după un taxi.
 — Ei, uite că am plecat și ne-am descotorosit de ei.
 Stăteam sprijinit de barul înalt acoperită cu tablă de zinc și, fără să scoatem o vorbă, ne uitam unul la celălalt. Pe urmă a venit chelnerul și ne-a anunțat că taxiul ne așteaptă afară. Brett m-a strâns tare de mână. I-am dat chelnerului un franc și am ieșit.
 — Încotro să-i spun s-o ia? am întrebat-o pe Brett.
 — Ei, spune-i să ne plimbe pe-aici prinprejur.
 L-am rugat pe șofer să ne ducă la Parcul Montsouris, am urcat și am trântit portiera. Brett ședea răsturnată într-un colț cu ochii închiși. M-am așezat lângă ea. Cu o smucitură, mașina porni din loc.
 — Vai, dragul meu, am fost atât de nenorocită, rosti Brett.

CAPITOLUL 4

Taxiul o luă în sus pe pantă, trecu prin piața luminată apoi mai departe, în întuneric, tot urcând, pe urmă ajunse la loc drept pe strada întunecoasă de dincolo de Saint Etienne du Mont, alunecă lin pe asfalt, trecu pe lângă copaci și pe lângă autobuzul oprit în Place de la Contrescarpe, apoi o coti peste pietrele de rîu de pe Rue Mouffetard. Pe ambele părți ale străzii se înșirau barurile luminate și prăvăliile deschise pînă la ore tîrzii. Nu stăteam aproape unul de altul, dar de multe ori ne-am ciocnit din pricina zdruncinăturilor mașinii pe strada cea veche. Brett își scosese pălăria. Ținea capul dat pe spate. I-am văzut fața la lumina prăvăliilor deschise, pe urmă am trecut în întuneric, și din nou i-am văzut limpede chipul cînd am pătruns pe Avenue des Gobelins. Pavajul era desfundat și muncitorii lucrau la șinele de tramvai sub lumina lămpilor cu acetilenă. Brett avea chipul alb și linia gîtului i se distingea limpede în lumina puternică a flăcărilor. Cînd am pătruns iarăși în întuneric, am sărutat-o. Buzele ni s-au împreunat strîns, dar după aceea Brett s-a răsucit deodată și s-a ghemuit în colțul banchetei, cît de departe putea. Ținea capul în piept. Și spuse:

— Nu mă atinge. Te rog să nu mă atingi.
 — Dar ce s-a întîmplat?
 — Nu pot să îndur.
 — Oh, Brett.
 — Nu mă atinge. Trebuie să înțelegi. Nu pot îndura, asta-i. Vai, dragul meu, te rog înțelege.
 — Nu mă iubești?
 — Dacă te iubesc? Pur și simplu parcă mă transform în gelatină cînd mă atingi.
 — Și nu ne rămîne nimic de făcut în privința asta?

Acum ședea dreaptă pe banchetă. Se sprijinea de mine, o cuprinsesem cu brațul și stăteam foarte liniștiți. Mă privea în ochi, cu privirea aceea numai a ei, care te făcea să te întrebi dacă într-adevăr vede ceva cu proprii-i ochi. Și ochii aceia vor continua să privească mereu și mereu, chiar și după ce ochii tuturor celorlalți oameni de pe lume vor fi încetat să mai privească. Privea ca și cînd pe pămînt n-ar fi existat nici un lucru la care să nu se uite în același fel, și cu adevărat era chinută de mulțimea atîtor lucruri.

— Și nu ne rămîne nimic, chiar nimic de făcut? am insistat eu.
 — Nu știu, răspunse Brett. Nu mai vreau să trec încă o dată prin iadul acela.
 — Mai bine am avea grijă să nu ne mai întîlnim.

— Dar, dragul meu, trebuie să te văd. Doar știi că nu e numai asta.

— Nu, dar totdeauna ajungem acolo.

— E vina mea. Dar, oare nu plătim pentru tot ce facem?

Toată vremea mă privea drept în ochi. Ochii ei aveau adâncimi variabile; câteodată păreau absolut inexpressivi. Acum îi puteai pătrunde pînă în străfunduri.

— Mă gîndesc la toate suferințele pe care le-am pricinuit bărbaților. Acum plătesc pentru toate.

— Nu mai vorbi prostii, m-am împotrivit eu. De altminteri, ce m-i s-a întîmplat mie trece de obicei drept un lucru plin de haz. Nu mă gîndesc niciodată la istoria asta.

— Vai, nu. Sînt convinsă că nu te gîndești.

— Bine, atunci să nu mai vorbim despre ea.

— Și eu am rîs odată, chiar eu, cîndva. Acum nu se mai uita la mine. Un prieten de-al fratelui meu s-a întors acasă tot așa, de la Mons. Părea o glumă extraordinară. Dar bărbații nu află niciodată nimic, nu-i așa?

— Nu, i-am răspuns. Nimeni nu află vreodată ceva.

Eram sătul pînă peste cap de povestea asta. Probabil că într-un moment sau altul o privisem și eu sub cele mai multe dintre variatele ei aspecte, inclusiv acela că anumite schilodiri ori infirmități devin obiect de haz, rămînînd în același timp foarte dureroase pentru cei loviți.

— E plină de haz, am spus. Are un haz nespus. Și are haz, nu glumă, să fii îndrăgostit.

— Așa crezi?

În clipa aceea ochii îi deveniră din nou lipsiți de orice expresie.

— Nu spun haz în sensul comun. Într-un anumit fel e însă un simțămînt fermecător.

— Nu, zise Brett. Cred că e iadul pe pămînt.

— E bine că ne putem întîlni.

— Nu. Nu cred că-i bine.

— Și nu vrei să ne vedem?

— Trebuie să te văd.

Acum ședeam ca doi străini. Pe partea dreaptă se afla Parcul Montsouris. Restaurantul cu bazinul plin de păstrăvi vii și unde poți sta să privești peste întinderea parcului era închis și zăcea în întuneric. Șoferul întoarse capul spre noi. Am întrebato pe Brett:

— Unde ai vrea să mergem?

Brett se uita în altă parte.

— A! Să mergem la «Select».

— «Café Select», i-am spus șoferului. Boulevard Montparnasse.

Am pornit imediat într-acolo, ocolind pe după Leul de la Belfort, care supraveghează tramvaiele ce trec către Montrouge. Brett privea drept înainte. Pe Boulevard Raspail, cînd începusem să zărim luminile din Montparnasse, Brett spuse:

— Te-ai supăra tare dacă te-aș ruga să faci ceva?

— Nu fi caraghioasă.

— Mai sărută-mă doar o singură dată înainte de-a ajunge la restaurant.

După ce mașina s-a oprit, am coborît și i-am plătit șoferului. Brett se dădu jos potrivit și-și pălăria pe cap. În vreme ce cobora, m-a prins de mină. Și mina îi tremura.

— Spune-mi, arăt tare răvășită?

Își trase pe ochi pălăria bărbătească de fetru, intră și porni spre bar. Înăuntru, în jurul barului și pe la mese, se afla cea mai mare parte din ceata cu care fusesem la ocalul de dans.

- Hello, copii, strigă Brett. Vreau să beau ceva !
- A ! Brett ! Brett ! strigă venind către ea mărunțelul pictor portretist grec care afirma despre sine că e duce și căruia toți îi spuneau Zizi. Am pentru tine o veste grozavă.
- Hello, Zizi, îi răspunse Brett.
- Aș vrea să-ți prezint un prieten, spuse Zizi.
- Un bărbat gras se apropie de ei.
- Conte Mippipopolous — prietena mea lady Ashley.
- Bună seara, rosti Brett.
- Vă distrați bine la Paris, lady? întrebă contele Mippipopolous. La lanțul de la ceas purta un dinte de elan¹.
- Oarecum, răspunse Brett.
- Parisul e un oraș grozav, asta fără nici o îndoială, urmă contele. Dar bănuiesc eu că dumneavoastră aveți și la Londra destule chestii grozave:
- A ! Bineînțeles, confirmă Brett. Urișe !
- Braddocks mă strigă de la o masă:
- Barnes, vino să bei ceva. Află că fata aceea a ta a făcut un scandal înfiorător.
- Cum așa?
- A pornit de la o vorbă de-a fetei patronilor. Scandal clasa întâi. A fost încințătoare, să știi. Și-a arătat cărțulia galbenă și i-a cerut fetei patronilor s-o arate și ea pe a ei. Atuncea să vezi scandal.
- Și cum s-a sfârșit?
- Ei, s-a găsit cineva s-o ducă și pe ea acasă. Nu era urită. Și se pricepe să vorbească în argou, minunat se pricepe. Stai jos să bei ceva.
- Nu, am refuzat eu. Trebuie s-o șterg de-aici. L-ai văzut pe Cohn?
- A plecat acasă împreună cu Frances, interveni doamna Braddocks.
- Bietul băiat, urmă Braddocks. Pare să fie tare nefericit.
- Vă spun că într-adevăr și este, afirmă doamna Braddocks.
- Gata, trebuie s-o șterg, i-am anunțat grăbit. Vă urez noapte bună.
- M-am dus la Brett, lângă bar, și i-am spus noapte bună. Contele tocmai comanda șampanie, și mă întrebă:
- N-ați dori să beți un pahar cu noi?
- Nu. Vă mulțumesc foarte mult. Sint nevoit să plec.
- Chiar pleci? mă întrebă Brett.
- Da. Mă doare capul îngrozitor.
- Ne vedem mâine?
- Treci pe la birou.
- N-aș crede.
- Ei, atunci unde aș putea să te văd?
- Oriunde, în jur de ora cinci.
- Numai să fie în cealaltă parte a orașului.
- Bine. La cinci mă găsești la Crillon.
- Încearcă să fii acolo, am rugat-o.
- N-avea nici o grijă, mă liniști Brett. Niciodată nu te-am lăsat să aștepti degeaba, nu-i așa?
- Mai știi ceva de Mike?
- O scrisoare azi.
- Noapte bună, domnul meu, spuse contele.

¹ Semn distinctiv al unei asociații aristocratice.

Am ieșit afară, pe trotuar, și am pornit spre Boulevard Saint Michel, trecînd pe lângă mesele de la « Rotonde », încă și la ora aceea ocupate, am aruncat o privire către cealaltă parte a străzii, unde mesele de la « Dôme » se înșiruiau pînă la marginea trotuarului. De la o masă, cineva mi-a făcut semn cu mîna. Nu-mi puteam da seama cine e, și mi-am văzut de drum. Voiam s-ajung acasă. Boulevard Montparnasse era pustiu. La « Lavigne » ușile stăteau închise și ferecate, iar la « Closerie des Lilas » scosese ră mesele pe trotuar. Am trecut pe lângă statuia lui Ney așezată între castanii cu frunze tinere, în lumina lămpii cu arc voltaic. O coroană de flori roșii ofilite se sprijinea pe baza soclului. M-am oprit și am citit inscripția de pe panglică: Din partea Grupărilor Bonapartiste, și o dată, nu mai țin minte care anume. Grozav de impunător arăta mareșalul Ney, cu cizmele lui înalte și cu sabia ridicată printre frunzele verzi și proaspete ale castanilor. Locuiam chiar peste drum, puțin mai jos, pe Boulevard Saint Michel.

În odaia portăresei era lumină, așa că am bătut la ușă, iar ea mi-a înmînat corespondența. I-am urat noapte bună și am urcat pe scări. Primisem două scrisori și cîteva ziare. Le-am cercetat la lumina lămpii cu gaz aerian din sufragerie. Scrisorile veneau din Statele Unite. Una conținea un extras al contului meu la bancă. Arăta un activ de 2.432 de dolari și 60 de cenți. Am scos carnetul și am scăzut cele patru cecuri emise după întîi ale lunii, aflînd astfel că mai dispuneam de 1.832 de dolari și 60 de cenți. Am însemnat cifrele pe dosul extrasului de cont. Cealaltă cuprindea un anunț de căsătorie. Doamna și domnul Aloysius Kirby anunță căsătoria fiicei lor Katherine — dar n-o cunoșteam nici pe fată și nici bărbatul cu care se mărita. Probabil că trimiseseră anunțul și în dreapta și-n stînga, la toată lumea. Ce nume bizar ! Eram încredințat că n-aș fi putut niciodată uita un om cu un nume ca Aloysius. Nume pe de-a-ntregul catolic. Anunțul avea pe el și blazon. Ca Zizi, ducele grec. Sau contele acela. Ciudat mai era și contele. Și Brett avea titlu nobiliar. Lady Ashley. Ducă-se dracului Brett. Da, du-te dracului, lady Ashley.

Am aprins lampa de pe noptieră, am închis robinetul de gaze și am deschis ferestrele largi ale camerei. Patul era departe de ferestre, așa că le-am lăsat deschise și m-am dezbrăcat lîngă pat. Un vagon de noapte trecu pe șinele de tramvai ducînd legume către piețele orașului. Vagoanele astea fac un zgomot cumplit în nopțile cînd somnul nu se lipește de tine. Dezbrăcîndu-mă, m-am privit în oglinda dulapului cel mare de lîngă pat. Camera fusese mobilată tipic franțuzește. Și, aș zice, destul de practic. Oh, dintre toate rănile cîte pot exista pe lume ! Cred că părea caraghios. Mi-am pus pijamaua și m-am virit în pat. Aveam lîngă mine cele două periodice despre luptele cu tauri, și le-am scos banderolele. Una dintre ele era portocalie. Cealaltă galbenă. Din amîndouă aveam să aflu aceleași știri, așa că oricare dintre ele, citită mai întîi, ar fi lipsit-o pe cealaltă de orice interes. « Le Toril » era mai bine scris, și pe el l-am luat să-l citesc. L-am citit de la un capăt la celălalt, inclusiv Mica Publicitate și cotele bursei cerealelor. Am stins lampa, sperînd că aș putea să adorm.

Gîndurile au început s-o ia razna. Vechea durere. Da, ce-ar fi putut fi mai scîrbos decît o astfel de rană căpătată cînd erai fugărit pe un front de operetă cum fusese frontul italian? În spitalul acela din Italia, noi, cei internați, eram pe cale de a întemeia o asociație. Și în italienește numele asociației suna tare caraghios. Oare cu ceilalți, cu italienii, ce s-o fi întîmplat? Fusesem la Ospedale Maggiore, la Milano, în Padiglione Ponte. Clădirea de alături se chema Padiglione Zonda. În față se afla o statuie a lui Ponte, ori o fi fost a lui Zonda. Acolo a venit să mă viziteze ofișerul de legătură, cu grad de colonel. Caraghioasă treabă. Cam cea dintîi treabă hazlie. Eram înfășurat tot în bandaje. Dar lui îi spusese ră ce anume pătisem. Și atunci a rostit

următoarea cuvîntare magnifică: «Dumneata, un străin, un englez (orice străin nu putea fi decît englez), ți-ai jertfit mai mult decît viața.» Formidabilă cuvîntare! Aș fi vrut s-o pictez în litere cu înluminări și s-o atîrn la mine în birou. Dar de rîs n-a rîs nici o clipă. Își închipuia, cred, cum s-ar simți în locul meu. *Che mala fortuna!*¹

Cred, însă, că niciodată nu mi-am dat seama cu adevărat ce însemna asta. Încerc să iau lucrurile cît mai în glumă și să nu creez încurcături nimănui. Probabil că nici n-aș fi avut vreun necaz dacă n-aș fi întîlnit-o pe Brett la bordul vasului cu care mă transportaseră în Anglia. Bănuiesc că nici nu dorea altceva decît ce nu putea obține. Da, așa sînt oamenii. Dă-i dracului. Preoții catolici au o metodă grozavă cînd e vorba de asemenea treburi. Orice ai zice, sfaturi se pricep să dea. Să nu te gîndești la ce te face să suferi. Oho, prețios sfat. Încearcă să-l urmezi din cînd în cînd. Încearcă și urmează-l.

Am rămas treaz și gîndurile mi se învîlmăseau în minte. De la o vreme nu m-am mai putut stăpîni, am început să mă gîndesc la Brett, și toate celelalte au dispărut. Mă gîndeam la Brett, iar atunci gîndurile și-au curmat învîlmășeala și au început să alunece în valuri line. Pe urmă, dintr-o dată, am izbucnit în plîns. După un timp m-am mai liniștit, am rămas întins în pat ascultînd huruitul tramvaielor greoaie ce treceau și se depărtau pe stradă, apoi am adormit.

M-am trezit. De afară venea zvon de ceartă. Am tras cu urechea și mi s-a părut că recunosc o voce. Mi-am pus pe mine un halat și m-am dus la ușă. De jos, răzbătea glasul portăresei. Era tare furioasă. Mi-am auzit numele și am strigat-o.

— Dumneavoastră sînteți, domnule Barnes? mă întrebă portăreasa.

— Da. Eu sînt.

— E aici o afurisită de femeie care a ridicat toată strada în picioare. Ce porcărie, la asemenea ceas din noapte! Zice că trebuie să vină la dumneavoastră. Degeaba i-am spus că v-ați culcat.

Pe urmă am auzit-o pe Brett. Fiind pe jumătate adormit, fusesem sigur că e vorba de Georgette. De ce, nici eu nu-mi dau seama. Georgette n-avea de unde să știe unde stau.

— Vrei să fii bună și s-o lași sus?

Brett începu să urce scările. Mi-am dat seama, de cum am văzut-o, că era complet beată.

— Auzi ce prostie, exclamă Brett. Să faci asemenea scandal. Ia spune, nu-i așa că nu dormei?

— Dar ce crezi că făceam?

— Nu știu. Ce oră e?

M-am uitat la ceas. Era patru și jumătate.

— Habar n-aveam cît e, zise Brett. Ascultă, la tine, aicea, nu se poate găsi un scaun? Nu fi urîcios, dragule. Abia m-am despărțit de conte. El m-a adus încoace.

— Ce fel de om e?

Am scos sticla de brandy, sifonul și paharele.

— Puțin, numai o picătură, zise Brett. Nu încerca să mă îmbeți. Conte. Da, așa-i. E de-ai noștri.

— E într-adevăr conte?

— Noroc! Știi, aș zice că da. În orice caz, merită să fie. Știe despre ceilalți cîte-n lună și-n stele. Numai dracu poate bănuî de unde le-o fi adunat pe toate. Are în Statele Unite un lanț de prăvălii cu dulciuri.

Sorbi din pahar.

¹ Ce nenorocire! Ce nenorocire! (ital.)

— Cred că lanț a zis. Cam așa ceva. Toate-s legate între ele, el le-a legat. Mi-a spus câte ceva în privința asta. Al dracului de interesant. În orice caz, e de-ai noștri Da, de-ai noștri. Sigur. Se vede cât de colo.

Bău din nou.

— Dar ce m-amestec eu în poveștile astea? Nu te superi, nu? El îi aranjează treburile lui Zizi, știi?

— Zizi e și el într-adevăr duce?

— Nu m-ar mira. E grec, doar știi. Pictor infect. Mi-a cam plăcut contele.

— Unde te-ai dus cu el?

— Ei, peste tot. Chiar acum m-a purtat încoace. Mi-a oferit zece mii de dolari ca să mă duc cu el la Biarritz. Cît face asta în lire sterline?

— Cam două mii.

— Bani serioși. I-am spus că nu pot face una ca asta. Dar a fost grozav de drăguț. I-am explicat că prea cunosc multă lume la Biarritz.

Începu să ridă.

— Văd c-o lași cam moale cu băutura, observă Brett.

Abia sorbisem din paharul de brandy cu sifon. Am tras o înghițitură zdravănă. Brett continuă:

— Așa mai merge. Foarte nostim. Pe urmă a început să-mi spună c-ar vrea să mă duc împreună cu el la Cannes. I-am răspuns că la Cannes cunosc prea multă lume. Monte Carlo. I-am răspuns că la Monte Carlo cunosc prea multă lume. I-am spus că peste tot cunosc prea multă lume. Și-i foarte adevărat, și asta e-adevărat. Așa că l-am rugat să m-aducă încoace.

Se uita la mine, ținând brațul sprijinit pe masă și paharul ridicat. Continuă:

— Nu te uita așa. I-am spus că sînt îndrăgostită de tine. Adevărat, și asta. Nu te uita așa. S-a purtat foarte drăguț. Vrea să ne ducă pe amîndoi undeva la cină, mîine seară. Ai vrea?

— De ce nu?!

— Acuma mai bine aș pleca.

— De ce?

— Am vrut doar să te văd. O idee al dracului de trăsniță. Vrei să te îmbraci și să cobori? Așteaptă cu mașina în stradă, puțin mai sus.

— Contele?

— El în persoană. Și un șofer în livrea. Are de gînd să mă plimbe puțin și pe urmă să luăm micul dejun în Bois. Și coșuri întregi de cumpărături. De la « Zelli », toate. Douăsprezece sticle de Mumm. Îți suride?

— Am de lucru mîine dimineață, i-am răspuns. Și pe urmă sînt mult prea în urma voastră ca să vă mai pot ajunge și să mai am vreun haz.

— Nu fi măgar.

— Nici nu-s în stare.

— Așa-i. Îi trimiți vreo vorbă drăguță?

— Orice. Absolut orice.

— Noapte bună, dragule.

— Nu fi sentimentală.

— Mă-mbolnăvești.

Ne-am sărutat de rămas bun și pe Brett au trecut-o fiorii. Mi-a spus:

— E mai bine să plec. Noapte bună, dragule.

— Nu trebuie neapărat să te duci.

— Ba da.

Pe scări ne-am sărutat din nou, iar cînd am chemat-o pe portăreasă să deschidă ușa, am auzit-o mormăind. Am urcat îndărăt în cameră și de la fereastra deschisă

am urmărit-o pe Brett cu privirea, cum păsea de-a lungul străzii către limuzina cea mare, trasă la marginea trotuarului, sub lumina lămpii cu arc voltaic. A urcat și au pornit. Am plecat de la fereastră. Pe masă se aflau un pahar gol și altul pe jumătate plin cu brandy și sifon. Le-am luat pe amândouă, m-am dus în bucătărie și pe cel jumătate plin l-am vărsat în chiuvetă. Am stins focul în sufragerie, și stînd pe pat mi-am aruncat papucii din picioare și m-am culcat. Asta era Brett, cea la care mă gîndeam cînd începusem să plîng. Pe urmă mi-a apărut în minte străbătînd strada și urcîndu-se în mașină, așa cum o văzusem ultima oară, și bineînțeles că n-a mai trecut mult și iar am simțit cum mi se sfîșie inima. Ziua e grozav de ușor să fii tare, orice s-ar întîmpla, dar noaptea e cu totul altfel.

CAPITOLUL 5

A doua zi am pornit pe bulevard către Rue Soufflot, unde luam cafeaua cu briși. Era o dimineață splendidă. Castanii din grădina Luxembourg înfloriseră. În aer pluteau prevestirile încîntătoare ale unei zile călduroase. În timp ce beam cafeaua, am citit ziarele și pe urmă am fumat o țigară. Florăresele se întorceau de la piață și își aranjau coșurile. Studenții treceau în sus, către Facultatea de Drept, ori în jos, spre Sorbona. Bulevardul era plin de tramvaie și de oameni plecați la lucru. M-am urcat într-un autobuz S și am pornit spre Madeleine, stînd pe platforma din spate. De la Madeleine am luat-o pe jos pe Boulevard des Capucines pînă la Operă, iar de aici la mine la birou. Am trecut pe lîngă vînzătorii de jucării: unul vindea broaște sălătătoare, celălalt păpușele care boxau între ele. Am ocolit puțin ca să nu mă împiedic în sfoara fetei care-l ajuta pe vînzător, mînuind boxerii. Fata stătea în picioare, cu privirile pierdute în gol și sfoara prinsă în mîinile împreunate. Bărbatul căuta să-i convingă pe doi turiști să-i cumpere jucăriile. Alți trei se opriseră și priveau. Am trecut mai departe pășind în urma unui om care împingea un tăvălug, zugrăvind cu litere umede pe trotuar cuvîntul CINZANO. Pretutindeni vedeam oameni grăbind către locurile de muncă. Era plăcut să știi că te duci la muncă. Am traversat bulevardul și am pătruns în clădirea unde aveam biroul.

Sus, în birou, am citit presa franceză de dimineață, am fumat, pe urmă m-am așezat la mașina de scris și am lucrat cu spor. La unsprezece am luat un taxi și m-am dus la Quai d'Orsay, am intrat înăuntru și am rămas acolo împreună cu vreo alți zece corespondenți de presă, să-l ascultăm pe un purtător de cuvînt al Ministerului de Externe, un tînr diplomat stil « Nouvelle Revue Française », cu ochelari cu ramă de baga, care a vorbit și a răspuns la întrebările noastre vreme de-o jumătate de ceas. Președintele Consiliului de Miniștri se afla la Lyon, unde ținea un discurs, sau mai degrabă se găsea în drum spre Paris. Cîțiva au pus întrebări doar ca să se audă vorbind și numai doi corespondenți ai agențiilor de presă au întrebât fiindcă doreau cu adevărat să cunoască răspunsul. Nu existau nici un fel de știri importante. La întoarcere am luat un taxi împreună cu Woolsey și Krum.

— Cum Dumnezeu îți petreci nopțile, Jake? mă întrebă Krum. Nu te-am zărit pe niciăieri.

— Ei, prin Cartierul Latin.

— O să vin și eu într-o noapte. La « Dingo ». Țasta mi se pare că-i localul cel mai grozav, nu?

— Ba da ! Țasta, ori spelunca cea nouă, « Select ».

— De mult am de gînd să dau pe-acolo, spuse Krum. Dar știți și voi cum e, totuși, cînd ai nevastă și copii.

— Joci cumva tenis ? întrebă Woolsey.

— Păi, nu, răspunse Krum. N-aș putea spune că am jucat vreodată anul ăsta. Am încercat să mai răsuflu și eu, dar duminica totdeauna a plouat, și pe terenurile de tenis e o îngheșuială de nu-ți poți trage sufletul.

— Englezii nu lucrează nici unul simbăta, observă Woolsey.

— Băieți norocoși, rosti Krum. Ehei, dar ascultați ce vă spun eu. Într-o bună zi am s-ajung să nu mai trudes pentru o agenție de presă. Și-atunci o să am tot timpul să văd și cum e la țară.

— ăsta-i lucrul cel mai bun. Să trăiești undeva la țară și să ai o mașinuță.

— M-am gândit serios să-mi cumpăr mașină la anul.

Am bătut în geam. Șoferul a oprit. Le-am spus celorlalți:

— Am ajuns la mine. Haideți să bem ceva.

— Mulțumesc, bătrîne, îmi răspunse Krum.

Woolsey clătină din cap.

— Trebuie să redactez ceva despre cele aflate azi dimineață.

Am pus o monedă de doi franci în palma lui Krum.

— Ești nebun, Jake. Eu plătesc.

— Ce rost are? E în contul agenției.

— Nimic. Vreau să plătesc eu.

Le-am făcut semn cu mîna. Krum scoase capul pe geam:

— Ne vedem miercuri la prînz.

— S-a făcut.

M-am urcat la birou cu ascensorul. Robert Cohn mă aștepta.

— Hello, Jake. Mergi să mîncăm?

— Da. Stai numai să văd dacă am primit ceva nou.

Și unde luăm masa?

— Unde-o fi.

M-am uitat la hîrțile de pe birou.

— Unde ai vrea să mergem?

— Ce-ai zice de «Wetzel»? Au niște *hors d'oeuvres* grozave.

La restaurant am comandat *hors d'oeuvres* și bere. Le *sommelier*¹ a adus berea, în căni de pămînt înalte, cu spuma revărsată pe dinafară, și foarte rece. Aveam la dispoziție vreo duzină de soiuri de *hors d'oeuvres*.

— Te-ai distrat bine azi-noapte? I-am întrebat pe Cohn.

— Nu. N-aș zice.

— Cum mai merge cu scrisul?

— Prost de tot. Cartea asta a doua n-o pot de fel urni din loc.

— Se întîmplă oricui.

— A, sînt sigur. Totuși, mă cam pune pe gînduri.

— Te mai tentează să pleci în America de Sud?

— Bineînțeles.

— Ei, și-atunci de ce nu pleci?

— Frances.

— N-ai decît s-o iei cu tine, l-am sfătuit eu.

— Nu i-ar face plăcere. Nu-i un lucru care să-i fie ei pe plac. Îi plac mulți dintre oamenii de pe-aici.

— Atunci spune-i să se ducă dracului.

— Nu pot. Am față de ea anumite obligații.

Dădu la o parte feliile de castravete și luă o bucată de hering în oțet.

— Jake, ce știi tu despre lady Brett Ashley?

¹ Chelnerul care servește băuturile.

— O cheamă lady Ashley. Brett e numele ei propriu. Fată drăguță. E pe cale să divorțeze și are să se mărite cu Mike Campbell, care acum e tocmai în Scoția. De ce ?

— E o femeie deosebit de cuceritoare.

— Nu-i așa ?

— Are un anumit farmec, o anumită gingășie. Pare să fie pură și sinceră.

— E foarte drăguță.

— Nu știu cum să descriu farmecul ei, continuă Cohn. Cred că provine din educație.

— Vorbești de parcă ți-ar plăcea la nebunie.

— Exact. Nu m-aș mira să fiu îndrăgostit de ea.

— E bețivă, i-am spus eu. Îl iubește pe Mike Campbell și o să se mărite cu el. Într-o bună zi și Mike are să fie putred de bogat.

— Nu cred c-are să se mărite vreodată cu el.

— De ce nu ?

— Nu știu. Nu cred, pur și simplu. O cunoști de multă vreme ?

— Da. Făcea parte din V.A.D.¹ și lucra la spitalul unde am fost eu internat pe vremea războiului.

— Pe vremea aceea trebuie să fi fost un copil.

— Astăzi are treizeci și patru de ani.

— Când s-a măritat cu Ashley ?

— În timpul războiului. Adevărata ei dragoste murise de curînd, răpus de dezinterie.

— Răspunzi cam cu venin.

— Te rog să mă ierți. Fără voia mea. Încercam doar să-ți prezint faptele.

— Nu cred că s-ar mărita cu un om pe care nu-l iubește.

— Ei, i-am spus, uite c-a făcut-o. De două ori.

— Nu cred.

— Bine, atunci nu mai veni cu tot felul de întrebări prostești, dacă răspunsurile mele nu-ți plac.

— Nu te-am întrebat, despre treburile astea !

— M-ai întrebat ce știu despre Brett Ashley.

— Dar nu ți-am cerut s-o insulti.

— Du-te dracului !

Alb la față, se ridică în picioare și rămase acolo, palid și furios, de cealaltă parte a farfuriilor cu *hors d'oeuvres*.

— Stai jos, i-am spus. Nu fi idiot.

— Trebuie să-ți retragi cuvintele.

— Hai, isprăvește o dată cu prostiile astea de grădiniță.

— Retrage-ți cuvintele !

— Bine. Retrag totul. De cînd sînt n-am auzit vreodată de Brett Ashley. Ești mulțumit ?

— Nu. Nu așa. Că mi-ai spus să mă duc dracului.

— Bun. Nu te duce dracului. Stai pe-aici. Abia trebuie să începem masa.

Cohn zîmbi din nou și se așeză. Părea bucuros că se poate așeza. Ce dracu ar fi putut face dacă n-ar fi stat jos ?

— Spui lucruri atît de jignitoare, Jake.

— Iartă-mă, te rog. Am o limbă afurisită. Dar cînd spun lucruri urîte, niciodată nu le spun cu convingere.

— Știu, mărturisii Cohn. Ești într-adevăr cam singurul prieten bun pe care-l am, Jake.

¹ *Voluntary Aid Detachment* (Corpul voluntar de asistență), serviciu de asistență medicală englez

« Aibă-te Dumnezeu în buna lui pază », mi-am zis eu în gînd. Și am continuat cu voce tare :

— Uită ce-am spus. Îmi pare rău.

— S-a făcut. E-n regulă. N-am fost supărat decît o singură clipă.

— Bine. Hai să mai luăm și altceva de mîncare.

După ce am terminat masa, am plecat împreună pe jos pînă la « Café de la Paix », să luăm cafeaua. Îmi dădeam seama că Robert ar fi vrut să aducă din nou vorba despre Brett, dar am izbutit să ocolesc subiectul. Am vorbit vrute și nevrute, apoi m-am despărțit de el și m-am întors la birou.

CAPITOLUL 6

La ceasurile cinci mă aflam la « Hotel Crillon » și o așteptam pe Brett. Nu venise încă, așa că m-am așezat la o masă și am așternut pe hîrtie cîteva scrisori. Nu erau ele prea grozave, dar nădăjduiam că hîrtia cu antetul unui hotel de talia lui « Crillon » avea să le sporească valoarea. Brett tot nu apărea, așa că pe la șase fără un sfert am coborît la bar și am luat un Jack Rose, împreună cu George, barmanul. Cum Brett nu se arătase nici la bar, m-am mai uitat o dată după ea, cînd am trecut din nou prin hol, în drum spre ieșire apoi am luat un taxi și am pornit către « Café Select ». Trecînd peste Sena, am văzut un șir de bărci goale purtate de curent în alunecare grăbită și barcagiii tot mai atenți la vîsle pe măsură ce se apropiau de pod. Era frumos fluviul. La Paris e totdeauna plăcut să treci peste poduri.

Taxiul ocolista statuia celui care a inventat semaforul și respectînd cu grijă toate regulile coti pe Boulevard Raspail, iar atunci m-am răsturnat pe spătarul banchetei ca să nu văd prea bine partea asta a drumului. E totdeauna plicticos să trec pe Boulevard Raspail. Pentru mine era aidoma unei anumite porțiuni de pe șoseaua P.L.M.¹ între Fontainebleau și Montereau, care de fiecă dată mă făcea să mă simt plictisit, mort și paralizat, pînă izbuteam să scap de ea. Cred că unele asociații de idei creează asemenea porțiuni moarte pe cîte un traseu. Parisul are și alte străzi tot atît de urîte ca și Boulevard Raspail. N-am absolut nimic împotriva să merg pe jos pe Boulevard Raspail. Dar nu pot suporta să-l străbat cu mașina ori cu trăsura. Probabil că am citit vreodată ceva despre el. Din aceeași sursă provine și atitudinea lui Robert Cohn față de întregul Paris. Mă întreb mereu de unde o fi provenind neputința lui Cohn de a se simți bine la Paris. Poate de la Mencken². Cred că Mencken urăște Parisul. Și atît de mulți tineri își iau simpatiile și antipatiile din scrierile lui Mencken !

Taxiul opri în față la « Rotonde ». Indiferent la ce cafenea din Montparnasse i-ai spune unui șofer de taxi să te ducă, pornind de pe malul drept al fluviului, el tot la « Rotonde » te lasă. Peste zece ani probabil că în loc de « Rotonde » are să fie « Dôme ». În orice caz, eram destul de aproape de țintă. Am pornit către « Select » trecînd pe lîngă mesele triste de la « Rotonde ». Înăuntru, la bar, era puțină lume, iar afară, singur, stătea Harvey Stone. Avea un teanc de farfurioare³ dinainte și era nebărbierit.

— Stai jos, îmi spuse Harvey. Te-am căutat.

— Dar ce s-a întîmplat ?

— Nimic. Te-am căutat, așa.

— Ai fost la curse ?

¹ Paris — Lyon — Marsilia.

² Henry Louis Mencken (1880—1956), ziarist, critic și eselist american.

³ Farfurioarele pe care sînt servite băuturile rămîn pe masă pentru a indica numărul total al celor manșilor.

- Nu. De duminică n-am mai fost.
 - Ce vești mai ai din America?
 - Nimic. Absolut nimic.
 - Ce s-a întâmplat?
 - Nu știu. Am terminat cu ei. Am terminat cu ei pentru totdeauna.
- Se aplecă spre mine și mă privi drept în ochi.
- Vrei să-ți spun ceva, Jake?
 - Da.
 - De cinci zile n-am pus nimic în gură.

Am socotit repede în gând. Nu trecuseră decît trei zile de cînd Harvey îmi cîștigase două sute de franci jucînd poker cu zaruri la «New York Bar».

- Ce s-a întâmplat?
- N-am bani. Nu mi-au sosit banii. Tăcu o clipă, apoi continuă: E tare curios, Jake, ascultă ce-ți spun eu. Cînd mă aflu într-o situație ca asta, nu vreau decît să fiu singur. Vreau să stau încuiat în cameră. Parcă aș fi pisică.

M-am căutat în buzunar.

- O sută de franci ți-ar fi de oarecare ajutor, Harvey?

- Da.
- Atunci hai. Hai să mergem la masă.
- Nu-i nici o grabă. Să bem ceva.
- Mai bine să mîncăm.
- Nu. Cînd ajung în starea asta, puțin îmi pasă dacă mînc sau nu.

Am băut. Harvey a adăugat și farfurioara mea la teancul din fața lui.

- Harvey, nu-l cunoști pe Mencken?
- Da. De ce întreb?
- Ce fel de om e?

— Un om de treabă. Spune unele lucruri tare năstrușnice. Ultima dată cînd am mîncat împreună cu el, am discutat despre Hoffenheimer. Partea proastă — zicea Mencken — e că mai e și mare vînător de fuste. Nu-i de loc rău spus.

- Nu-i rău spus.

— Dar acum s-a zis cu el, e sfîrșit, continuă Harvey. Pînă azi a scris despre absolut tot ce știa, iar acum se ocupă de tot ce nu știe.

— Presupun că e un om de treabă, am spus eu. Dar mie mi-e cu neputință să-l citesc.

— Ei, nimeni nu-l mai citește în ziua de azi, declară Harvey, cu excepția celor care obișnuiesc să citească publicațiile Institutului Alexander Hamilton.

- Așa-i, am încuviințat. Nici publicațiile acelea nu erau rele.

- Sigur, întări Harvey.

Pe urmă am stat o vreme cufundați în gînduri.

- Mai luăm un porto?

- S-a făcut, conveni Harvey.

- Uite-l pe Cohn, am spus.

Robert Cohn traversa strada.

- Blegul ăla, comentă Harvey.

Cohn veni de-a dreptul la masa noastră și ne salută:

- Hello, derbedeilor!

- Hello, Robert, răspunse Harvey. Uite, tocmai ți spuneam lui Jake că ești un bleg.

- Cum adică?

— Spune repede. Dar fără să te gîndești. Ce-ai face dacă ai avea posibilitatea să faci orice ai dori?

Cohn căzu pe gînduri.

— Nu te gîndi. Dă-i drumul.
— Nu ştiu, răspunse Cohn, Dar, oricum, spuneţi-mi şi mie, ce-i cu aiureala asta?

— Aş vrea să aflu ce-ai face într-un asemenea caz. Ce ţi-ar veni în minte mai întîi. Indiferent cît de trîsnit ar fi.

— Nu ştiu, repetă Cohn, Cred că probabil m-aş apuca iar de jucat fotbal, mai ales dacă ţin seamă cîtă experienţă am cîpătat pînă azi.

— Te-am judecat greşit, mărturisi Harvey. Nu eşti bleg. Eşti doar un exemplar arierat.

— Eşti grozav de caraghios, Harvey, spuse Cohn. Într-o bună zi ai să găseşti pe unul să-ţi boţească mutra.

Harvey Stone izbucni în rîs.

— Aşa crezi? Şi totuşi n-am să găsesc. Fiindcă pentru mine n-ar avea nici o importanţă. Eu nu-s bătăuş.

— Ba ai vedea tu ce importanţă are, dacă s-ar găsi vreunul s-o facă.

— Nu, n-ar avea. Aici e marea ta greşeală. Fiindcă nu eşti inteligent.

— Fă bine şi lasă-mă în pace.

— E-n regulă, spuse Harvey. De altminteri nici nu mă interesează subiectul. Pentru mine nu înseamnă nimic.

— Hai, lasă, Harvey, intervenii eu. Mai ia un porto.

— Nu, refuză Harvey. Mă duc puţin mai sus, să mănînc. Ne vedem mai tîrziu, Jake.

leşi dintre mese şi porni pe stradă. L-am urmărit cu privirea cum traversa strada printre taxiuri, mic, greoi, calm şi sigur pe sine prin îmbulzeală.

— Totdeauna mă scoate din fire, spuse Cohn. Mi-e cu neputinţă să-l suport.

— Mie îmi place. Țin la el. Nu-i cazul să te superi din pricina lui.

— Ştiu, încuviinţă Cohn. Doar atît, că mă calcă pe nervi.

— Ai scris ceva azi după-masă?

— Nu. N-am putut s-o urnesc din loc. Merge mult mai greu decît prima mea carte. Îmi scuipe sufletul din pricina ei.

Mîndria aceea robustă, cu care se întorsese din America la începutul primăverii, dispăruse. Atunci fusese sigur de valoarea muncii lui şi nu suferea decît din cauza nostalgiei după aventuri. Acum siguranţa dispăruse. Am oarecum impresia că nu l-am înfăţişat pe Robert Cohn destul de limpede. Pricina stă în faptul că pînă nu s-a îndrăgostit de Brett nu l-am auzit niciodată făcînd vreo remarcă în stare să-l deosebească, într-un fel sau altul, de ceilalţi. Îţi făcea plăcere să-l priveşti pe terenul de tenis, fiindcă avea corp frumos şi îşi păstra linia; mînuia cu abilitate cărţile la bridge şi întreaga lui înfăţişare prezenta o stranie alură de tînăr student. Dacă se afla într-un grup, nimic din ce spunea nu atrăgea atenţia. Umbra îmbrăcat cu ceea ce la şcoală se numea tricou de polo şi poate tot aşa i se spunea şi acum, dar fără să-şi dea osteneala de a părea tînăr. Nu cred că acorda prea mare atenţie îmbrăcăminţii. În privinţa exteriorului, se formase la Princeton. Interiorul i-l modelaseră însă cele două femei care se ocupaseră de el. Avea o voioşie înăscută, simpatică şi băieţească pe care nimeni nu izbutise să i-o alunge, şi probabil că pînă acum eu n-am arătat-o îndeajuns. Îi plăcea să învingă la tenis. Probabil îi plăcea tot atît de mult ca şi lui Lengen, de pildă. Pe de altă parte, nici nu se înfuria dacă era învins. Cînd s-a îndrăgostit de Brett, n-a mai rămas nici urmă din jocul lui de tenis. Îl băteau pînă şi unii care niciodată n-ar fi putut rîvni la asemenea performanţă. În privinţa asta era încîntător.

În orice caz, în ziua aceea stăteam amîndoi pe terasa de la « Café Select » şi Harvey Stone tocmai traversase strada. L-am spus:

- Hai să mergem la «Lilas».
- Am o întâlnire.
- La ce oră?
- Frances trebuie să vină aici la șapte și un sfert.
- Uite-o c-a sosit.

Frances Clyne venea către noi, de pe cealaltă parte a străzii. Era o fată foarte înaltă și când mergea părea că-și mișcă toate încheieturile. Ne zîmbi și ne făcu semn cu mîna. Ne-am uitat la ea, cum trecea strada.

— Hello, mă salută Frances, îmi pare bine că te găesc aici, Jake. Chiar vream să stau de vorbă cu tine.

— Hello, Frances, rosti Cohn. Zimbea.

— A ! Hello, Robert. Aici ești ? Și continuă, vorbind repede : Am fost teribil de neliniștită. Dumnealui — și făcu semn cu capul spre Cohn — n-a venit acasă la prînz.

— Nu ne înțelesesem să vin.

— A ! Știi. Dar nu i-ai spus nimic bucătăresei. Pe urmă am avut și eu o întâlnire, dar n-am găsit-o pe Paula la birou. M-am dus la Ritz s-o aștept, nici n-a călcat pe acolo, și bineînțeles că n-aveam destui bani ca să iau masa la Ritz . . .

— Și ce-ai făcut ?

— Oho, am plecat, bineînțeles. Vorbea cu veselie prefăcută. Eu sînt totdeauna punctuală la întâlniri. În ziua de azi nimeni nu mai știe ce e punctualitatea. Ar trebui să mă învăț minte. Și ia spune, Jake, ce mai faci ?

— Foarte bine.

— Grovaz de drăguță fata cu care erai la dans, și pe urmă ai plecat cu Brett aia.

— Nu-ți place ? Întrebă Cohn.

— O găesc de-a dreptul încîntătoare. Tu nu ?

Cohn nu răspunde nimic.

— Ascultă, Jake. Vreau să stăm puțin de vorbă. N-ai fi dispus să mergi cu mine la «Dôme» ? Tu rămii aici, nu-i așa, Robert ? Hai, Jake.

Am traversat Boulevard Montparnasse și ne-am așezat la o masă. A venit un băiat cu «Paris Times», am cumpărat un exemplar și l-am deschis.

— Ce s-a întîmplat, Frances ?

— A ! Nimic, răspunde Frances, doar că vrea să mă lase.

— Cum adică ?

— Păi, a spus la toată lumea că o să ne căsătorim, m-a făcut să-i dau de veste, mamei și tuturor celorlalți, iar acum nu mai vrea.

— Dar ce s-a întîmplat ?

— A hotărît că nu și-a trăit destul viața. Am știut c-așa are să se întîmple încă de cînd a plecat la New York.

Ridică privirea arătîndu-și ochii foarte strălucitori și străduindu-se să vorbească degajat.

— N-o să mă mărit cu el dacă nu vrea. Bineînțeles că nu. Acum nu m-aș mai mărita cu el pentru nimic în lume. Numai că mi se pare puțin cam tîrziu, după ce am așteptat trei ani și tocmai am izbutit să obțin divorțul.

N-am scos o vorbă.

— Plănuisem să serbăm cu fast evenimentul, și cînd colo n-am făcut decît să ne certăm. Ca niște copii proști. Ne-am certat îngrozitor, iar Robert plînge și mă imploră să fiu înțelegătoare și zice că nu poate să facă pasul ăsta.

— Cumplit ghinion.

— Cred și eu că-i un ghinion cumplit. Am pierdut cu Robert doi ani și jumătate. Acuma nici nu știu dacă o să mai vrea vreodată un bărbat să se însoare cu mine.

Cu doi ani în urmă aş fi putut să mă mărit cu oricine mi-ar fi plăcut, acolo, la Cannes. Toți bărbații în vîrstă care doreau să se însoare cu o persoană șic și să se adune la casa lor umblau nebuni după mine. Acuma nu cred c-aș mai putea cuceri pe vreunul.

— Ba ai putea, nici vorbă. Te poți mărita cu cine-ți place.

— Nu nu cred. Și, pe urmă, țin la el. Și aş vrea să am copii. Totdeauna m-am gîndit c-o să avem copii.

Din nou mă privi cu ochi foarte strălucitori.

— Niciodată nu mi-au fost mie prea dragi copiii, dar nici prin cap nu mi-a trecut că n-o să am și eu cîndva. Totdeauna mi-am spus că întîi o să-i am și pe urmă au să-mi și placă.

— Robert are copii.

— Ei, da. El are copii, el are bani, are o mamă bogată, și a scris o carte, dar mie nimeni n-o să-mi publice ce scriu, nimeni pe lumea asta. Și nu scriu rău. Și nici bani n-am, n-am de loc. Aș fi putut obține pensie alimentară, dar m-am zbatut să divorțez cît mai repede cu putință.

Și iarăși se uită la mine cu ochi foarte strălucitori.

— Nu e drept așa. Pe de-o parte e vina mea, dar pe de alta nu e. Ar fi trebuit să fiu mai înțeleaptă. Iar cînd discut cu el, nu face decît să se smiorcăie și să spună că nu se poate însura. De ce nu se poate însura? Aș fi o soție bună. Cu mine e foarte ușor să te înțelegi. Îl las de capul lui, să facă ce-i place. Dar n-ajută la nimic.

— E-o adevărată rușine.

— Da, e-o adevărată rușine. Dar n-are nici un rost să mai vorbim, nu-i așa? Hai să mergem înapoi la «Select».

— Îți dai seama că eu n-am nici o putere.

— Nu. Atît te-aș ruga, să nu-i spui nimic ce-am vorbit. Știu eu ce vrea dumnealui. Și pentru prima dată părăsi tonul acela afectat și cumplit de voios. Vrea să se întorcă singur la New York și să fie acolo cînd îi va apare cartea. Asta vrea dumnealui.

— Poate că n-au să i-o admire. Și nu cred că Robert e chiar așa cum vrei să-l arăți. Zău că nu cred.

— Nu-l cunoști cum îl cunosc eu, Jake. Asta vrea dumnealui să facă. Știu eu. Știu bine. De aceea nu vrea să se însoare. Vrea să trăiască un adevărat triumf în toamna asta și să nu-l împartă cu nimeni.

— Vrei să ne întoarcem la «Select»?

— Da. Hai să mergem.

Ne-am ridicat de la masă — nimeni nu ne adusese ceva de băut — și am pornit să traversăm strada către «Select», unde Cohn ședea și ne zîmbea de la masa cu tăble de marmoră.

— Ei, ce te face să zîmbești așa? Îl întrebă Frances. Ești chiar atît de fericit?

— Îți zîmbeam ție, lui Jake și secretelor voastre.

— Ei, ce i-am spus eu lui Jake nu-i nici un secret. Foarte curînd o să afle toată lumea. N-am vrut decît să-i ofer lui Jake o versiune cinstită.

— Despre ce-a fost vorba? Despre plecarea ta în Anglia?

— Da, despre plecarea mea în Anglia. Vai, Jake! Am uitat să-ți spun. Plec în Anglia.

— E-o veste groază!

— Da, așa se petrec lucrurile în cele mai nobile familii. Robert mă trimite. Are să-mi dea două sute de lire și pe urmă plec să-mi vizitez prietenii. N-o să fie plăcut? Prietenii n-au aflat încă nimic.

Se întoarce spre Cohn și-i zîmbi. Dar lui Cohn îi pierise zîmbetul.

— Era vorba să-mi dai numai o sută de lire, nu-i așa, Robert? Dar l-am convins să-mi dea două. S-a arătat într-adevăr foarte generos. Nu, Robert?

Nu înțeleg cum de pot oamenii să-i spună lui Robert Cohn lucruri atât de cumplite. Există persoane cărora nu le poți adresa cuvinte jignitoare. Asemenea ființe îți dau senzația că lumea ar fi nimicită, s-ar dezagrega cu adevărat, chiar în fața ochilor tăi, dacă ai da glas unor anumite lucruri. Dar Cohn stătea lângă mine și înfrunta totul. Iată, toate se petreceau pe față, chiar în prezența mea, și nu simțeam nici măcar dorința de a le pune stavilă. Și nu era decît o glumă nevinovată în comparație cu ce avea să urmeze.

— Cum poți vorbi așa, Frances? o întrerupse Cohn.

— Auzi ce spune I Mă duc în Anglia. Mă duc să-mi vizitez prietenii. Ai fost vreodată în vizită la prieteni care nici n-au ochi să te vadă? Ehei, vor trebui să mă înghită, n-au încotro. Parcă-i aud: « Ce mai faci, draga mea? E-atîta vreme de cînd nu te-am mai văzut. Și ce mai face scumpa ta mamă? » Adevărat, ce-o fi mai făcînd scumpa mea mamă? Și-a băgat toți banii în bonuri de tezaur emise de francezi pe vremea războiului. Da, așa a făcut. Probabil că e unica ființă din lume care a făcut una ca asta. « Și ce mai știi de Robert? » Sau poate că despre Robert au să pomenească doar cu multă grijă. « Vezi și fii foarte atentă să nu-i rostești numele, draga mea. Biata Frances a trăit o experiență groaznic de nefericită. » Nu-i așa că are să fie mai mare hazul, Robert? Nu crezi c-o să fie de-un haz nespus, Jake?

Se întoarse către mine, cu zîmbetul acela cumplit de vesel. Faptul că avea auditoriu pentru astfel de îndeletnicire îi procura o satisfacție nespusă.

— Și tu unde o să fii atunci, Robert? Da, recunosc, eu sînt vinovată. Eu și numai eu sînt de vină. Cînd te-am convins să-i faci vînt secretarei aleia drăguțe de la revistă, ar fi trebuit să-mi dau seama că și de mine tot așa ai să te descotorosești. Dar Jake nu știe nimic despre chestia asta. Să-i spun și lui povestea?

— Încetează, Frances, pentru numele lui Dumnezeu !

— Ba nu, am să-i spun. La revistă Robert a avut o secretară drăguță. O adevărată dulceată, și Robert o găsea fermecătoare dar uite că atunci am apărut eu, și Robert a găsit că nu sînt de loc mai puțin fermecătoare. Așa că l-am convins să se descotorosească de ea; cînd se mutase cu revista de la Carmel la Provincetown o luase și pe fată, iar pe urmă nici măcar nu i-a dat bani să aibă cu ce se întoarce pe coasta Pacificului. Și toate astea doar ca să-mi facă mie plăcere. Pe vremea aceea credea că sînt cum nu se poate mai încîntătoare. Nu credeai așa, Robert?

Să nu înțelegi greșit, Jake, povestea cu secretara era absolut platonice. Nici măcar platonice. De fapt n-a fost chiar nimic. Atît doar, că fata era grovaz de drăguță. Și Robert a făcut tot ce ți-am spus numai ca să-mi ofere o satisfacție. Ei, de, bănuiesc că noi, ăștia, care trăim prin sabie, de sabie vom pieri. Nu-i așa că sună literar? Ai face bine s-o ții minte ca s-o folosești în viitoarea ta carte, Robert.

Știi că Robert a început să strîngă material pentru o altă carte? Așa-i că ai și început, Robert? De asta mă părește. A hotărît că nu-l inspirîndea. Înțelegi, tot timpul cît am trăit împreună, a fost atît de ocupat cu lucrul la cartea lui, încît nu-și mai aduce aminte nimic despre noi doi. Așa că se-apucă să adune material nou. Bineînțeles, sper c-are să găsească ceva uluitor de interesant.

Ascultă, dragă Robert . Dă-mi voie să-ți mai spun un singur lucru. Nu te superi, așa-i că nu te superi? Să nu te cerți cu tinerele tale cuceriri. Încearcă să nu te cerți. Fiîndcă tu nu te poți certa cu cineva fără să plîngi, iar pe urmă te cuprinde o milă atît de sfîșietoare de tine însuși, încît nu mai ești în stare să ții minte ce-a zis celălalt. În felul ăsta niciodată n-ai să-ți poți reaminti vreo conversație. Încearcă și tu să fii calm, atîta tot. Știu că-i grozav de greu. Dar nu uita că e pentru cauza literaturii. Pentru literatură toți trebuie să facem sacrificii. Uită-te la mine. Plec în Anglia fără să spun o vorbă. Totul pentru literatură. Cu toții trebuie să-i ajutăm pe tinerii scriitori. Nu ești și tu de-aceiași părere, Jake? Numai că tu nu ești un tînr scriitor.

Aşa-i că nu ești, Robert? Ai treizeci și patru de ani. Dar cred că la vîrsta asta ești încă tînră cînd e vorba de un mare scriitor. Uită-te la Thomas Hardy. Sau la Anatole France. Abia acum, de curînd, a murit. Însă Robert nu crede c-ar fi ceva de capul lui Anatole France. Aşa i-au spus unii dintre prietenii lui francezi. El, singur, nu cî-tește prea ușor franțuzește. N-a fost un scriitor chiar atît de mare ca tine, nu-i așa, Robert? Crezi c-a trebuit vreodată să plece ca să adune material? Oare ce crezi că le spunea el amantelor cînd nu mai vroia să le ia de nevastă? Mă întreb dacă plîngea cum plîngi tu. A, uite că mi-a venit o idee ! Își duse la buze degetele înmănușate. Jake, știu acum adevărata cauză pentru care Robert nu vrea să mă ia de nevastă. Chiar acum mi-a venit în minte. Zeii mi-au oferit o revelație aici, la « Café Select ». Nu-i ceva supranatural? Într-o bună zi au să pună pe locul ăsta o inscripție. Ca la Lourdes. Vrei să ascuți, Robert? Am să-ți spun. E atît de simplu. Nu pricep cum de nu mi-a dat prin gînd pînă acum. Uite, înțelegi, Robert a dorit totdeauna să aibă o amantă și dacă nu se însoară cu mine, îți dai seama, înseamnă că chiar a avut. O amantă, vreme de doi ani și mai bine. Înțelegi cum stau lucrurile? Dacă s-ar însura cu mine, așa cum totdeauna a promis că va face, tot romantismul s-ar spulbera. Nu găsești că-i colosal din partea mea să-mi imaginez toată povestea? Și unde mai pui că-i adevărată. Uită-te la dumnealui și spune-mi dacă e sau nu adevărată. Jake, unde te duci?

— Trebuie să mă duc înăuntru să vorbesc o clipă cu Harvey Stone.

Cînd am intrat în sală, Cohn m-a urmărit cu privirea. Era alb la față. Oare de ce stătea acolo? Pentru ce continua să îndure un asemenea chin?

Așa cum ședeam rezemat de bar, uitîndu-mă afară, puteam să-i văd pe fereastră. Frances îi vorbea într-una, zîmbind volubilă și uitîndu-i-se drept în ochi ori de cîte ori întreba: « Nu-i așa, Robert? ». Sau poate că acum nu mai întreba de fel. Poate c-o fi zis altceva. I-am spus barmanului că nu vreau să beau nimic și am ieșit pe ușa laterală. Cînd am ajuns la ușă am privit îndărăt prin cele două geamuri groase și i-am văzut stînd tot acolo. Frances încă îi mai vorbea. Am pornit pe o stradă lăturalnică înspre Boulevard Raspail. A trecut un taxi, m-am urcat în el și i-am dat șoferului adresa, să mă ducă acasă.

CAPITOLUL 7

Tocmai cînd dădeam să pornesc în sus pe scări, portăreasa bătu în geamul de la ușa lojei, și după ce mă oprii în loc veni și ea afară. Avea în mînă cîteva scrisori și o telegramă.

— Poftiți poșta. Și să știți că v-a căutat o doamnă.

— A lăsat cartea de vizită?

— Nu. Era cu un domn. Doamna care a fost aici noaptea trecută. Pînă la urmă mi-am dat seama că e foarte drăguță.

— Era cu vreun prieten de-al meu?

— Nu știu. Nu l-am mai văzut niciodată pe aici. Un bărbat tare voinic. Foarte, foarte voinic. Și doamna era tare drăguță. Foarte, foarte, drăguță. Noaptea trecută era probabil cam . . . Portăreasa își lipi palma de obraz și clătină din cap. Am să vă spun adevărul adevărat, monsieur Barnes. Noaptea trecută nu mi s-a părut chiar așa de *gentille*¹. Îmi făcusem altă părere despre dînsa. Dar vă rog să țineți seama de ce vă spun. E o doamnă trēs, trēs *gentille*². E de familie foarte bună. Se vede cît de col.

— N-au lăsat nici o vorbă pentru mine?

— Ba da. Au zis c-au să se întoarcă peste un ceas.

¹ Drăguță (fr.)

² Foarte, foarte drăguță (fr.)

— Trimite-i sus dacă se întorc.

— Da, monsieur Barnes. Și doamna aceea e cineva. Cam excentrică, poate, dar e *quelqu'une, quelqu'une*¹.

Înainte de a fi portăreasă, femeia asta avusese concesiunea unui chioșc cu băuturi la hipodromul din Paris. Pasiunea vieții ei rămăsese la *pelouse*², dar încă mai stătea cu un ochi ațintit asupra lumii de la *pesage*³, și trăia un simțămînt de înaltă mîndrie cînd îmi spunea care anume dintre oaspeții mei era bine așezat, care se trăgea dintr-o familie de vază și care erau sportmenii, pronunțînd cuvîntul franțuzește, cu accent pe ultima silabă. Singura parte proastă era că oricine nu intra în una dintre aceste trei categorii avea toate șansele să i se spună că nu e nimeni acasă, *chez*⁴ Barnes. Unul dintre prietenii mei, un pictor cu înfățișare de om hămesit, despre care *madame Duzinell* fusese convinsă că nu poate fi nici bine crescut, nici de familie mare, și nici *sportsman*, mi-a trimis o scrisoare întrebîndu-mă dacă n-aș putea să-i eliberez un bilet de liberă trecere pe la portăreasă, ca să poată veni din cînd în cînd seara să mă vadă.

Am urcat spre apartament întrebîndu-mă ce i-o fi făcut Brett portăresei. Telegrama mi-o trimisese Bill Gorton prin cablu, și-și anunța sosirea cu transatlanticul «*France*». Am pus scrisorile pe masă, am trecut în dormitor și m-am dezbrăcat, apoi m-am dus să fac un duș și tocmai mă frecam cu prosopul cînd am auzit soneria. Mi-am luat halatul și papucii și m-am dus la ușă. Era Brett. În spatele ei se afla contele, ținînd în mînă un uriaș buchet de trandafiri.

— Hello, dragule, mă salută Brett. N-ai de gînd să ne lași înăuntru?

— Poftiți. Tocmai făceam o baie.

— Să mai spui că nu ești om norocos. Auzi, baie !

— Numai un duș. Luați loc, domnule conte Mippipopolous. Ce-ați dori să beți?

— Nu știu dacă vă plac florile, dragă domnule, spuse contele, dar mi-am îngăduit să vă aduc acești trandafiri.

— Dă-i încoace, dă-mi-i mie. Și Brett îi luă buchetul din mînă. Pune niște apă aici, Jake.

Am umplut vaza cea mare de pămînt cu apă de la bucătărie, Brett a așezat florile în el și le-a pus pe masa din sufragerie.

— Ascultă-mă pe mine. Grozavă zi am mai petrecut.

— Nu-ți amintești nimic despre o întîlnire pe care o aveai cu mine la Crillon?

— Nu. Chiar am avut întîlnire? Probabil că eram înconștientă.

— Da, erai beată turtă, draga mea, interveni contele.

— Nu-i așa? Și contele s-a dovedit o adevărată comoară, zău.

— Să știi, acuma portăreasa te înalță în slăvilă cerului.

— Așa se și cade. I-am dat două sute de franci.

— Doar n-ai fost chiar atît de proastă.

— Ai lui, spuse Brett făcînd semn cu capul spre contele.

— M-am gîndit că trebuie să-i dăm acolo, ceva, pentru noaptea trecută. Era tare tîrziu.

— E încîntător, exclamă Brett. Ține minte tot ce s-a întîmplat.

— Și tu ții minte, draga mea.

— Astea-s fantezii, zise Brett. Cine vrea să țină minte? ! la spune, Jake, ne dai sau nu ne dai ceva de băut?

— Luați-vă singuri cîtă vreme mă duc eu dincolo să mă îmbrac. Știi unde-i.

— Cred si eu.

¹ Cineva (fr.)

² Peluză (la hipodrom (fr.))

³ Locul unde se cîntăresc jocheii.

⁴ La (fr.)

În vreme ce mă îmbrăcam o azeam pe Brett așezînd pe masă paharele și pe urmă sifonul, apoi i-am auzit vorbind. M-am îmbrăcat încet, stînd pe pat. Mă simțeam obosit și sleit de puteri. Brett a venit și ea în dormitor, cu un pahar în mînă, și s-a așezat pe pat.

— Ce-i cu tine, iubitul? Ți-e rău după beție?

Mă sărută pe frunte, fără nici o pasiune.

— O, Brett ! Te iubesc atît de mult.

— Iubitul, șopti Brett. Pe urmă: Vrei să-l expediez de aici?

— Nu. E un om drăguț.

— Am să-l expediez.

— Nu. Lasă-l în pace.

— Ba da, îi fac vînt.

— Nu poți să faci una ca asta !

— Nu pot? De asta ți-e teamă? Stai c-o să vezi. E nebun după mine, ascultă ce-ți spun.

Ieșise din cameră. M-am întins pe pat, cu fața în jos. Mă simțeam înfiorător. I-am auzit discutînd, dar n-am ascultat ce spuneau. Brett s-a întors și s-a așezat pe pat.

— Bietul meu iubit ! Și mă mîngîie pe cap.

— Ce i-ai spus? Stăteam întins, cu fața întoarsă în partea cealaltă. Nu vroiam s-o văd.

— L-am trimis după șampanie. Îi place să se ducă după șampanie.

Apoi, ceva mai tîrziu :

— Te simți mai bine, dragule? Te-a mai lăsat capul?

— Da, puțin.

— Stai liniștit. S-a dus pînă la celălalt capăt al orașului.

— N-am putea sta împreună, Brett? Nu s-ar putea măcar să locuim împreună?

— Nu cred c-am putea. N-aș face decît un lucru: te *tromper*¹ cu toată lumea. Și n-ai putea să înduri.

— Îndur acuma.

— Ar fi altceva . Eu sînt de vină, Jake. Așa-s eu făcută.

— N-am putea să mergem o vreme undeva la țară?

— N-ar avea nici un rost. Dar merg, dacă vrei tu. Însă la țară n-aș putea trăi liniștită. N-aș putea, alături de unica mea dragoste adevărată.

— Știu.

— Nu-i cumplit? Dar nu folosește la nimic dacă îți spun că te iubesc.

— Știi cît te iubesc și eu.

— Hai să nu mai vorbim. Vorba nu-i decît pierdere de vreme fără rost. Am să plec de lîngă tine, undeva departe, și pe urmă o să se întoarcă și Michael.

— De ce vrei să pleci?

— E mai bine pentru tine. Și pentru mine.

— Cînd o să pleci?

— Cît mai curînd cu putință.

— Unde?

— San Sebastian.

— Nu putem merge împreună?

— Nu. Ar fi ceva cumplit, acum, după ce ne-am spus ce ne-am spus.

— Dar niciodată n-am fost de acord.

— Vai, știi tot atît de bine ca și mine. Nu fi încăpățînat, iubitul !

¹ Să te înșel (fr.)

— Da, sigur, am recunoscut eu. Știu bine că ai dreptate. Atîta doar, că sînt grozav de amărit, iar cînd sînt amărit vorbesc ca un nătărău.

M-am ridicat în capul oaselor, m-am aplecat, am găsit pantofii lîngă pat și m-am încălțat. Pe urmă m-am sculat în picioare.

— Nu face mutra asta, dragul meu.

— Dar ce mutră vrei să faci?

— Hai, nu mai fi caraghios. Am să plec chiar mîine.

— Mîine?

— Da. N-am spus așa? Plec.

— Atunci hai să bem ceva. Contele trebuie să se întoarcă.

— Da. Are să se întoarcă. Să știi că atunci cînd e vorba de cumpărat șampanie e extraordinar. Ar fi în stare să cumpere cu vagoanele.

Ne-am dus în sufragerie. Am luat sticla de brandy, am turnat un pahar pentru Brett și unul pentru mine. S-a auzit soneria. M-am dus la ușă, iar acolo era contele. În spatele lui se afla șoferul cu un coș cu sticle de șampanie.

— Unde să-i spun șoferului să lase coșul, dragă domnule? întrebă contele.

— În bucătărie, răspuse Brett.

— Du-l acolo, Henry, porunci contele. Acuma du-te jos și adă gheață. Rămase pe loc urmărind cu privirea coșul care dispărea pe ușa bucătăriei, și spuse: O să fiți de acord sper, că e un vin foarte bun. Știu că în ziua de astăzi nu prea sînt șanse să guști un vin bun în Statele Unite, dar pe asta l-am luat de la un prieten cu relații vaste în branșa vinurilor.

— O, totdeauna ai legături cu vreun negustor, observă Brett.

— De data asta e vorba de un podgorean. Are mii de acri de vie.

— Cum îl cheamă? întrebă Brett. Veuve Cliquot?

— Nu, răspuse contele. Mumms. E baron.

— Nu-i minunat? ! exclamă Brett. Toți avem titluri de noblețe. Tu de ce n-ai, Jake?

— Te rog să mă crezi, dragă domnule, interveni contele punîndu-mi mîna pe braț, nu aduce nimănui nici un folos. De cele mai multe ori te costă bani.

— Ei, nu prea știu. Uneori e grozav de folositor, spuse Brett.

— Niciodată n-am observat să-mi fi fost de vreun folos.

— Nu te-ai folosit de el așa cum trebuie. Eu cu al meu am obținut credit cînd nici dracu n-ar fi crezut.

— Te rog să iei loc, domnule conte, l-am invitat eu. Dă-mi voie să-ți iau bastonul.

La lumina lămpii cu gaz aerian, contele privea peste masă cercetînd-o pe Brett, care fuma o țigară și arunca scrumul pe covor. Observînd că am băgat de seamă, Brett spuse:

— Să știi, Jake, că n-am de gînd să-ți distrug covoarele. Nu poți să-mi oferi o scrumieră?

Am găsit cîteva scrumiere și le-am așezat la îndemînă. Șoferul se întoarse cu o găleată plină de gheață cu sare.

— Pune două sticle la gheață, Henry, strigă contele.

— Domnul conte mai dorește ceva?

— Nu. Așteaptă jos, în mașină. Apoi se întoarse către mine și către Brett: Poate mergem cu mașina pînă la Bois să luăm masa de seară, nu?

— Dacă vrei, răspuse Brett. Eu nu pot să mănînc nimic.

— Mie totdeauna îmi place o masă bună, spuse contele.

— Doriți să aduc vinul aici, domnule conte? întrebă șoferul.

— Da. Adu-l încoace, Henry, încuviință contele. Scoase un portțigaret mare, de piele de porc, și mi-l oferi: N-ai vrea să încerci un adevărat trabuc american?

— Mulțumesc. Prefer să-mi termin țigara.

Contele tăie capătul trabucului folosindu-se de un cuțitaș de aur atârnat la un capăt al lanțului de la ceas.

— Mie îmi place o țigară care trage bine zise contele. Jumătate dintre trabucuri nu trag cum trebuie.

Aprinse trabucul și pufăi de câteva ori, cu ochii mereu ațintiți la Brett.

— Și după ce o să obții divorțul, lady Ashley, n-o să mai ai titlu.

— Nu. Ce nenorocire!

— Da nu, spuse și contele. N-ai nevoie de titlu. Întreaga dumitale ființă emană noblețe.

— Mulțumesc. Foarte drăguț din partea dumitale.

— Nu glumesc de loc, urmă contele lăsînd un nor de fum. Ai mai multă noblețe decît oricare altă persoană întîlnită de mine vreodată. Ai, și gata. Atît și nimic mai mult.

— Drăguț din partea dumitale. Mama ar fi încîntată. N-ai putea să așterni lucrurile astea pe hîrtie și eu să i le trimit printr-o scrisoare?

— I-aș spune-o prin viu grai, oricînd, afirmă contele. Nici nu m-aș gîndi să glumesc pe seama dumitale. Niciodată nu iau oamenii peste picior. Glumește pe seama oamenilor, și numaidecît îți faci dușmani. Asta o spun totdeauna.

— Ai dreptate, încuviință Brett. Ai teribil de multă dreptate. Eu totdeauna iau oamenii în deridere și am ajuns să nu am nici un prieten pe lumea asta. În afară de Jake, aici de față.

— De el nu-ți bați joc.

— Nu.

— Nici acum? Întrebă contele. Nici acumă nu-l iei peste picior?

Brett se uită la mine și își încreți colțurile ochilor.

— Nu. De el nu mi-aș bate joc niciodată.

— Înțeleg, rosti contele. De el nu-ți bați joc.

— Discuția asta e al dracului de anostă, spuse Brett. Ce-ați zice să bem puțină șampanie?

Contele se aplecă și învîrti sticlele în găleata strălucitoare.

— Încă nu s-a răcit. Draga mea, dar văd că tot timpul ai vrea să bei. De ce nu te mulțumești să stai de vorbă și atît.

— Am vorbit pînă n-am mai putut. I-am spus lui Jake toate vorbele pe care le-am avut de spus.

— Mare plăcere mi-ar face să te aud și eu vorbind cu adevărat. Cînd stai de vorbă cu mine, niciodată nu duci vreo frază la sfîrșit.

— Te las pe dumneata să le închei. Las pe fiecare să le încheie așa cum îi place.

— Foarte interesant sistem, observă contele aplecîndu-se să răsucească sticlele. Totuși mi-ar face plăcere să te aud o dată vorbind.

— Nu-i așa că-i cam prostănac? Întrebă Brett.

— Gata, anunță contele ridicînd o sticlă. Acumă cred că-i rece.

Am adus un prosop, iar contele a șters sticla și a ridicat-o deasupra mesei, spunînd:
— De obicei îmi place să beau șampanie din sticle mari. Vinul e mai bun, dar ar fi fost mult mai greu de răcit.

Ținea sticla în mînă și se uita la ea. Am așezat paharele pe masă.

— Știi ceva? Cred c-ai putea s-o deschizi, propuse Brett.

— Da, dragă. Numaidecît.

Era o șampanie extraordinară.

— Parcă ar fi vin, spuse Brett ridicîndu-și paharul. Ar trebui să rostim și un toast. Închin în cinstea singelui albastru.

— Draga mea, vinul ăsta e prea bun ca să se lase însoțit de toasturi. Doar nu ți-o fi dat prin cap să amesteci emoțiile cu un asemenea vin. Îi piere gustul.

Brett golise paharul.

— Ar trebui să scrii o carte despre vinuri, domnule conte, am spus eu.

— Domnule Barnes, răspuse contele, nu pretind vinurilor decât să mă desfete.

— Haideți să ne desfătăm puțin cu ăsta de-aici, spuse Brett împingându-și paharul spre conte, care îi turnă cu foarte multă grijă.

— Uite, draga mea. Acuma desfată-te domol cu paharul ăsta, iar pe urmă poți să te îmbeți.

— Să mă-mbăt? Să mă-mbăt?

— Draga mea, ești fermecătoare când te îmbeți.

— I-auzi la el.

— Domnule Barnes, spuse contele în vreme ce îmi umplea paharul, n-am cunoscut niciodată vreo altă femeie care să fie, beată, la fel de fermecătoare ca și atunci când e trează.

— Dar nici nu prea ai umblat mult prin lume, nu-i așa?

— Ba da. Am umblat foarte mult, draga mea. Am umblat chiar mult de tot.

— Bea-ți vinul, îl îndemnă Brett. Toți am umblat prin lume. Afirm chiar că Jake a văzut tot atât de multe cât și dumneata.

— Vai, draga mea, sînt sigur că domnul Barnes a văzut foarte multe lucruri. Să nu credeți dragă domnule, că nu cred. Dar și eu am văzut destule.

— Sigur că ai văzut, cum să nu, întări Brett. Am vrut să te necăjesc puțin.

— Am luat parte la șapte războaie și patru revoluții, afirmă contele.

— Ca luptător? întrebă Brett.

— Uneori da, draga mea. Și am fost rănit de săgeți. Ai văzut vreodată răni de săgeată?

— Hai să le vedem și noi.

Contele se ridică în picioare, își desfăcu vesta și își deschise cămașa. Își ridică maioul pe piept și rămase în lumină, cu pieptul negru și mușchii puternici ai abdomenului mult bombați.

— Le vedeți?

Sub linia unde se sfîrșeau coastele erau două dungi albe și umflate.

— Uitați-vă și la spate, pe unde au ieșit.

Deasupra șalelor se vedeau aceleași două cicatrice, groase cât degetul.

— Da. E ceva.

— Dintr-o parte în cealaltă.

Contele își îndesă cămașa în pantaloni.

— Unde ai fost rănit? am întrebat eu.

— În Abisinia. Când aveam douăzeci și unu de ani.

— Și ce căutai acolo? întrebă Brett. Făceai armata?

— Eram într-o călătorie de afaceri, draga mea.

— Ți-am spus că-i de-ai noștri. Așa-i că ți-am spus? întrebă Brett întorcîndu-se către mine. Te iubesc, conte. Ești o comoară.

— Mă faci foarte fericit, draga mea. Dar nu-i adevărat.

— Nu fi măgar.

— Vezi, domnule Barnes, tocmai fiindcă mi-am trăit viața cu adevărat din plin sînt astăzi în stare să mă bucur profund de tot ce mi se oferă. Nu crezi că am dreptate?

— Da. Absolut exact.

— Știu bine, continuă contele, că ăsta-i secretul. Trebuie să fii în stare să apreciezi valorile.

- Și cu valorile dumitale nu se întâmplă niciodată nimic? întrebă Brett.
- Nu. Nu se mai întâmplă.
- Nu te-ai îndrăgostit niciodată?
- Mereu, răspunse contele. Mereu sînt îndrăgostit.
- Și asta ce influență are asupra valorilor?
- Își are locul ei în sistemul meu de valori.
- N-ai nici un fel de valori. Ești un om mort, atîta tot.
- Nu, draga mea. N-ai dreptate. Nu sînt mort de loc.

Am băut trei sticle de șampanie, iar contele a lăsat coșul la mine în bucătărie. Cîna am luat-o într-un restaurant din Bois. Am mîncat bine. Mîncarea ocupă un loc de prim rang în sistemul de valori al contelui. Și vinul la fel. În timpul mesei contele a fost într-o formă excelentă. Brett de asemenea. Am petrecut de minune.

— Unde ați prefera să mergem? întrebă contele după ce se sfîrși masa. Nu mai rămăseserăm decît noi în restaurant. Cei doi chelneri stăteau sprijiniți de tocul ușii. Vroiau să plece acasă.

— Am putea să mergem dincolo, pe colină, spuse Brett. Nu-i așa că ne-am distrat de minune?

Contele era numai zîmbet. Se vedea bine că e în culmea fericirii.

— Sînteți amîndoi foarte drăguți, ne mărturisi el. Din nou își aprinsese trabucul. De ce nu vă căsătoriți, voi doi?

- Vrem să ne trăim fiecare viața, i-am răspuns.
- Avem fiecare cariera noastră, adăugă și Brett. Gata. Haideți să plecăm.
- Să mai luăm un brandy, propuse contele.
- Îl luăm dincolo, pe colină.
- Nu. Mai bine aici, e mai multă liniște.
- Fi-ți-ar liniștea să-ți fie, rosti Brett. Ce-ți fi avînd voi, bărbații, cu liniștea?
- Ne place, răspunse contele. Așa cum vouă vă place zgomotul, draga mea.
- Bine, încuviință Brett. Mai luăm un brandy.
- Chelner ! strigă contele.
- Vă rog, domnule.
- Care-i cel mai vechi brandy pe care îl aveți?
- O mie opt sute unsprezece, domnule.
- Dă-ne o sticlă.
- Știi ceva? Nu te mai da în spectacol. Oprește-l, Jake.
- Ascultă, draga mea. Să știi că, pentru banii pe care ți dau pe un brandy vechi, capăt mai mult decît de la orice alte antichități.
- Și ai multe antichități?
- O casă plină.

Pînă la urmă am ajuns în Montmartre. La « Zelli » era lume multă, fum și gălăgie. Muzica te asurzea de cum pășai înăuntru. Am dansat cu Brett. Din pricina îmbulzelii, abia puteam să ne mișcăm. Toboșarul negru a salutat-o pe Brett făcîndu-i semn cu mîna. Prinși în înghesuială, dansam pe un loc îngust, chiar în fața lui.

- Cum o mai duci?
- Grovaz.
- Foarte bine.

Era, tot, numai dinți și buze.

— E un foarte bun prieten de-al meu, spuse Brett. Un toboșar îndrăcit.

Muzica se opri și amîndoi pornirăm către masa unde stătea contele. Apoi muzica începu din nou să cînte și iar ne-am dus să dansăm. M-am uitat la conte. Stătea la masă și trăgea din trabuc. Muzica iar s-a oprit.

- Hai să stăm jos.

Brett porni către masă. Dar muzica începu încă o dată și iar am dansat, înghesuiți în mulțime.

— Ești un dansator jalnic, Jake. Michael e cel mai bun dansator pe care l-am cunoscut.

— E superb.

— E-un băiat foarte bun.

— Și mie îmi place, am mărturisit. Țin foarte mult la el.

— Am să mă mărit cu Michael, spuse Brett. Curios. O săptămână întreagă nici nu m-am gândit la el.

— Nu-i scrii?

— Nu. Niciodată nu scriu scrisori.

— Sînt gata să pariez că el îți scrie.

— Destul. Și încă niște scrisori grozave.

— Și cînd o să vă căsătoriți?

— De unde vrei să știi? Îndată după ce obțin divorțul. Michael încearcă s-o convingă și pe maică-sa să-i dea banii de care are nevoie.

— Te-aș putea ajuta cu ceva?

— Nu fi timpit. Neamurile lui Michael au la bani cu nemiluita.

Muzica încetă. Am pornit spre masă. Contele se ridică în picioare.

— Foarte drăguț, ne întîmpină contele. Ați fost amîndoi foarte, foarte drăguți.

— Dumneata nu dansezi, domnule conte? l-am întrebat.

— Nu. Sînt prea bătrîn.

— Ei, termină cu prostiile, spuse Brett.

— Draga mea, aș dansa dacă mi-ar face plăcere. Dar prefer să te privesc cînd dansezi.

— Splendid! exclamă Brett. Într-o bună zi am să mai dansez o dată pentru dumneata, îți promit. Ce se mai aude cu prietenul dumitale Zizi?

— Uite, să vă spun drept, îl ajut cu bani pe băiatul ăsta, dar nu vreau să-l am pe lîngă mine.

— E destul de greu de suportat.

— După cum știți, sînt convins că e un băiat de viitor. Dar ca om, nu-mi place să-l am în apropiere.

— Și Jake zice cam tot așa.

— Îmi dă o senzație neplăcută.

— Del exclamă contele ridicînd din umeri. Despre ce-i rezervă viitorul, e greu să te pronunți. În orice caz, tatăl lui a fost un foarte bun prieten de-al tatii.

— Haide. Hai să dansăm, spuse Brett.

Am dansat. Printre lume multă și înghesuială.

— Vai, iubitele, șopti Brett, sînt atît de nenorociti!

Aveam senzația că re trăiesc situații care, toate, se mai petrecuseră cîndva, mai înainte.

— Acum un minut erai fericită.

Toboșarul strigă:

— Nu se poate de două ori . . .

— S-a sfîrșit totul.

— Dar ce s-a întîmplat?

— Nu-mi dau seama. Mă simt îngrozitor.

— . . . cînta mai departe toboșarul. Pe urmă începu iar să bată toba.

— Vrei să plecăm?

Trăiam ca într-un coșmar, cu senzația că tot ceea ce vedeam mai fusese cîndva și toate erau întîmplări prin care mai trecusem odată și acum trebuia să trec din nou.

— ... cînta cu glas stins toboșarul.
 — Hai să mergem, spuse Brett. Nu te supăra.
 — ... strigă toboșarul și zîmbi uitîndu-se la Brett.
 — Bine. Să mergem.
 Am ieșit din îmbrăuleală și Brett s-a dus la garderobă. I-am spus contelui :
 — Brett vrea să plece.
 Contele încuviință din cap.
 — Da? Foarte bine. Luați mașina. Eu am să mai rămîn puțin aici, domnule Barnes.
 Ne-am strîns mîinile și i-am spus contelui :
 — Am petrecut minunat. Sper că mă lași să plătesc eu de data asta. Și am scos o bancnotă din buzunar.
 — Domnule Barnes, nu fii caraghios, rosti contele.
 Brett se întoarse îmbrăcată în mantou. Îl sărută pe contele și-i puse mîna pe umăr, ca să nu-l lase să se ridice în picioare. Cînd am ajuns la ușă, m-am uitat îndărăt și am văzut că la masa contelui se și așezaseră trei fete. Ne-am urcat în limuzina imensă.
 Brett i-a dat șoferului adresa hotelului unde locuia. Acolo mi-a spus :
 — Nu, să nu vii sus.
 Sunase, și ușa era deschisă.
 — Nu?
 — Nu. Te rog.
 — Noapte bună, Brett. Îmi pare rău că te simți prost.
 — Noapte bună, Jake. Noapte bună, iubitele. N-am să te mai văd.
 Ne-am sărutat stînd în picioare dinaintea ușii. M-a împins în lături. Iar ne-am sărutat.
 — Ah, nu l rosti Brett.
 Se răsuci brusc în loc și intră în hotel. Șoferul mă duse apoi acasă. I-am dat douăzeci de franci, iar el a ridicat mîna la șapcă, a zis : « Noapte bună, domnule », și a plecat. Am sunat. Ușa s-a deschis, am urcat sus și m-am culcat.

CARTEA A DOUA

CAPITOLUL 8

N-am mai revăzut-o pe Brett pînă s-a întors de la San Sebastian. Mi-a trimis de acolo o ilustrată. Era o vedere de la Concha și pe dos scria : « Iubitele. Sînt foarte liniștită și mă simt minunat. Multă dragoste tuturor. BRETT. »

Nici pe Cohn nu l-am mai văzut. Despre Frances am auzit că plecase în Anglia și de la Cohn am primit un bilețel prin care mă anunța că se duce la țară pentru vreo două săptămîni — nu știa unde anume, dar încă era convins că vom pleca împreună la pescuit în Spania, proiect pe care-l discutasem în iarna trecută. Îmi scria că aș putea oricînd da de el, interesîndu-mă la banca unde-și avea contul.

Brett era plecată. Necazurile lui Cohn nu le puneam la inimă, aproape îmi făcea plăcere că nu mai trebuie să joc tenis, de lucru aveam pînă peste cap, mă duceam des la curse, luam masa cu prieteni și consacram mai mult timp treburilor de la birou, cu intenția de a aranja și a pune la punct totul pentru ca la sfîrșitul lui iunie, cînd aveam de gînd să plec împreună cu Bill Gorton în Spania, să pot lăsa biroul în seama secretarei. Bill Gorton sosi la vreme, rămase vreo două zile la mine, apoi plecă spre Viena. Era foarte bine dispus și spunea că Statele Unite sînt o țară minunată. New Yorkul era și el minunat. Stagiunea teatrală fusese extraordinară și apăruse o serie întregă de tineri boxeri semigrei excepționali. Fiecare în parte avea perspec-

tive să se dezvolte, să câştige greutate şi să-l facă praf pe Dempsey. Bill era în culmea fericirii. Scosese o mulţime de bani cu ultima lui carte şi avea să scoată încă şi mai mulţi. Am petrecut de minune cât a stat la Paris, dar pe urmă a plecat spre Viena. Urma să se întoarcă peste trei săptămîni, iar atunci aveam să pornim spre Spania să pescuim şi să ne ducem la *fiesta* de la Pamplona. Mi-a scris că Viena e minunată. Pe urmă am primit o ilustrată de la Budapesta: « Jake, Budapesta e minunată ». După aceea a sosit o telegramă: « Mă întorc luni ».

Luni a apărut la mine acasă. Am auzit taxiul oprind în faţă, m-am dus la fereastră şi l-am strigat; mi-a făcut semn cu mîna şi a pornit în sus pe scări, cu geamantanele în mîini. l-am ieşit înainte pe scară şi i-am luat unul dintre geamantane.

— Aşa, l-am întîmpinat, am auzit c-ai făcut o călătorie minunată.

— Minunată, întări Bill. Budapesta e cu adevărat minunată.

— Şi Viena?

— Nu-i chiar cine ştie ce, Jake. Nu-i cine ştie ce. Părea mai grozavă decît e în realitate.

— Cum adică?

Începusem să pregătesc paharele şi sifonul.

— Am fost beat, Jake. M-am îmbătat.

— Asta-i curios. Mai bine bea un păhărel.

Bill se frecă pe frunte şi spuse:

— Extraordinar. Nici nu ştiu cum s-a întîmplat. Aşa, pe nepregătite.

— A ţinut mult?

— Patru zile, Jake. A ţinut exact patru zile.

— Şi pe unde ai umblat?

— Nu-mi aduc aminte. Ți-am trimis o ilustrată. De asta îmi amintesc perfect.

— Altceva n-ai mai făcut?

— Nu-s chiar sigur. Poate.

— Dă-i drumul. Povesteşte-mi şi mie.

— Nu mai țin minte. Dar îți spun tot ce-mi mai pot aminti.

— Dă-i drumul. Bea paharul ăsta şi adu-ți aminte.

— Ceva poate că tot o să-mi mai amintesc, începu Bill. Parcă țin minte de un meci de box. Un meci vienez colosal. Era pe ring şi un negru. Pe negru mi-l amintesc perfect.

— Zî înainte.

— Grozav, negrul. Semăna cu Tiger Flowers, numai că era de patru ori mai mare. Şi deodată toată lumea a început să azvîrle cu ce-i venea la îndemînă. Eu nu. Negrul tocmai îl aruncase pe vienez la podea. Negrul a ridicat mînuşa. Voia să țină o cuvîntare. Grozav mai arăta negrul ăla. Şi-a început cuvîntarea. Albul de-acolo a dat în el. Celălalt i-a ars una de l-a lăsat înlemnit la podea. Atunci toată lumea a început să arunce cu scaune. Negrul a plecat acasă cu noi, în maşina noastră. N-a mai reuşit să-şi ia hainele. S-a îmbrăcat cu pardesiul meu. Acuma îmi amintesc totul. O seară de sport ca-n basme.

— Şi ce s-a mai întîmplat?

— l-am împrumutat negrului nişte haine şi m-am întors cu el acolo, să vedem dacă nu-i putem obţine banii care i se cuveneau. Dar ăia au spus că negrul le e lor dator pentru devastarea sălii. Mă întreb, însă, cine o fi făcut pe tîlmaciul. Eu oi fi făcut?

— Probabil că nu tu.

— Da, ai dreptate. Nu eu, nici vorbă. Era altul acolo. Aş zice că îi spuneam vienezul de la Harvard. Uite că mi-l aduc aminte. Studia muzica.

— Şi cum v-aţi descurcat?

— Nu prea grozav, Jake. Pretutindeni numai nedreptate. Organizatorul susținea sus și tare că negrul promisese să-l lase pe vienez mai ușurel. Zicea că el, boxerul negru, încălcase contractul. Nu merge să faci praf un vienez la Viena. «Vai de Dumnezeu meu, domnule Gorton, zicea negrul, vreme de patruzeci de minute n-am făcut decât să-ncred să-l las în apele lui. Cred că flăcăul acela alb și-a rupt măruntaiele în el tot cărindu-mi la pumni. Eu nu l-am lovit nici măcar o dată. »

— Bani ceva ați căpătat?

— Nici un ban, Jake. Tot ce-am putut obține au fost hainele negrului. Până și ceasul i-l luaseră. Superb negru. Mare greșală că s-a dus la Viena. Nu-i cine știe ce de capul ei, Jake. Nu-i cine știe ce.

— Și cu negrul ce s-a mai întâmplat?

— S-a întors la Cologne. Acolo trăiește. Însurat. Cu familie. O să-mi scrie și o să-mi trimită banii pe care i-am împrumutat. Minunat negru. Sper că i-am dat adresa corectă.

— Probabil că da.

— Ei, ce-o fi o fi, acumă hai să mîncăm, spuse Bill. Afară doar dacă nu vrei să-ți mai istorisești întâmplări din călătorie.

— Dă-i drumul.

— Hai să mîncăm.

Am coborît și am pornit-o pe Boulevard St. Michel, în seara de iunie caldă.

— Încotro mergem?

— Vrei să mîncăm pe insulă?

— Sigur.

Am coborît mai departe pe boulevard. La întretăierea cu Rue Denfert-Rochereau se află o statuie înfățișînd doi bărbați înveșmîntați în robe bogate.

— Știu cine sînt, spuse Bill cercetînd cu privirea monumentul. Domnii care au inventat farmacia. În ce privește Parisul, nu mă duci pe mine.

Am mers mai departe.

— Vrei să cumperi un ciine drăguț, umplut bine cu paie?

— Niște cîini împăiați de mai mare dragul, urmă Bill. Sînt sigur că ți-ar mai înveseli apartamentul.

— Hai.

— Numai un dulău împăiat. Pot să-i și iau, pot să-i și las în plata Domnului. Zău, Jake. Doar un dulău împăiat.

— Haide.

— După ce-l cumperi, ajunge să-ți fie tot ce ai mai drag pe lume. Simplu schimb de valori. Tu le dai lor bani. Ei îți dau ție un ciine împăiat.

— Lasă că luăm unul cînd ne întoarcem.

— Bine. Fie și cum vrei tu. Drumul către iad e pavat cu cîini împăiați pe care nu i-ai cumpărat. Eu n-am nici o vină.

Și ne-am văzut de drum.

— Dar ce te-a apucat să te înduioșezi deodată de soarta cîinilor?

— Totdeauna am avut pentru ei aceleași simțăminte. De cînd mă știu am fost mare iubitor de animale împăiate.

Ne-am oprit și am băut ceva.

— Îmi place să beau, asta e sigur, spuse Bill. Ar trebui să încerci și tu odată și odată, Jake.

— Mi-ai luat-o înainte cu șapte poște.

— Asta nu trebuie să te intimideze. Niciodată să nu te lași intimidat. Ăsta-i secretul succesului meu. Niciodată nu m-am lăsat intimidat. Niciodată nu m-am lăsat intimidat în public.

— Unde ai mai băut?

— Am trecut pe la « Crillon. » Mi-a făcut George vreo două « Jake Rose. » George e un băiat extraordinar. Știi care e secretul succesului lui George? Niciodată nu s-a lăsat intimidat.

— Dacă mai tragi vreo trei pernoduri o să fii foarte intimidat.

— Nu în public. Dacă văd că-ncep să mă simt intimidat, plec de bună voie. În privința asta parc-aș fi pisică.

— Și când te-ai întâlnit cu Harvey Stone?

— La « Crillon ». Cam începea să fie intimidat. Nu mai mîncase de trei zile. Nici nu mai mîncă. O ia din loc ca o pisică, atîta tot. Destul de trist.

— O duce bine.

— Splendid. Doar atîta nu-mi place, c-o ia din loc ca o pisică. Mă irită.

— Ce facem la noapte?

— Nu contează. Numai să nu ne intimidăm. Ce-ar fi să aibă aicea ouă răscoapte?

Dacă au ouă răscoapte, nici nu mai avem nevoie să mergem tocmai pînă-n insulă ca să mîncăm.

— Nu, am spus eu. Mergem să mîncăm ca oamenii.

— Am zis și eu așa. Vrei s-o luăm din loc?

— Haidem.

Și pornirăm din nou în jos pe bulevard. Pe lîngă noi trecu o trăsură cu un cal. Bill o privi lung.

— Vezi trăsura aia cu un cal? Am să împăiez calul de la trăsură și-am să ți-l dau cadou de Crăciun. Tuturor prietenilor am să le dau animale împăiate. Sînt un scriitor înamorat de natură.

Un taxi trecu pe lîngă noi, cineva dinăuntru ne făcu semn cu mîna și pe urmă bătu în geamul din spatele șoferului, cerîndu-i să oprească. Taxiul trase îndărăt, lîngă trotuar. Înăuntru era Brett.

— Frumoasă femeie ! exclamă Bill. Vrea să ne răpească?

— *Hallo !* strigă Brett. *Hallo !*

— Ți-l prezint pe Bill Gorton. Lady Ashley.

Brett îi zîmbi lui Bill.

— Știi, abia am sosit. Nici n-am apucat să fac baie. Michael sosește la noapte.

— Foarte bine. Vino să iei masa cu noi, și pe urmă mergem cu toții să-l întîmpinăm.

— Trebuie să mă spăl.

— Ei, asta-i ! Haide !

— Trebuie să mă spăl. Abia la nouă sosește.

— Atunci vino să bei ceva înainte de baie.

— Asta se poate. Acuma nu mai spui prostii.

Urcară în taxi. Șoferul întoarse capul și se uită la noi.

— Mai bine am merge la « Closerie », propuse Brett. Nu pot bea rachiurile astea puturoase.

— « Closerie des Lilas. »

Brett se întoarse către Bill.

— Ești de mult în orașul ăsta infect?

— Chiar azi am sosit de la Budapesta.

— Cum ți s-a părut Budapesta?

— Minunată. Budapesta a fost minunată.

— Întrebă-l despre Viena.

— Viena, mărturisi Bill, e un oraș ciudat.

— Teribil mai seamănă cu Parisul, spuse Brett zîbindu-i și încrețindu-și colțurile ochilor.

— Exact, recunosc Bill. În clipa de față mi se pare că seamănă teribil cu Parisul.

— Ai luat un avans grozav !

Ne-am așezat afară, pe terasele de la « Lilas », și Brett a comandat un whisky cu sifon, eu tot whisky, iar Bill a cerut un alt pernod.

— Ce mai faci, Jake?

— Foarte bine, am răspuns. M-am distrat copios.

Brett mă privi drept în ochi și spuse :

— Am fost o proastă că am plecat. Trebuie să fii măgar ca să părăsești Parisul.

— Ai petrecut bine?

— Da, bine. Interesant. Nu grozav de distractiv.

— Ai întâlnit pe cineva?

— Nu, n-am prea văzut pe nimeni. Nici n-am ieșit din casă.

— Nu te-ai dus să înoți?

— Nu, N-am făcut nimic.

— Parcă ar fi vorba despre Viena, observă Bill.

Brett se întoarse către el și-și încreți colțurile ochilor.

— Va să zică așa a fost la Viena.

— La Viena a fost în toate felurile.

Brett îi zimbi din nou.

— Prietenul tău e foarte drăguț, Jake.

— E băiat bun, am recunoscut. Împăiază animale.

— Asta a fost în altă țară, declară Bill. Și înainte de orice, animalele erau moarte.

— Încă un whisky, spuse Brett, și trebuie să fug. Fii bun și trimite chelnerul după un taxi.

— Sînt taxiuri cîte vrei. Chiar aici, în față.

— Bine.

Am băut și am condus-o amîndoi pe Brett la taxi.

— Nu uita să fii la « Select » pe la zece. Ia-l și pe prietenul tău. Îl găsești acolo pe Michael.

— Acolo o să fim, răspunse Bill.

Taxiul porni și Brett ne făcu semn cu mîna.

— Grozavă fată, spuse Bill. Frumoasă foc. Cine e Michael ăla?

— Bărbatul cu care o să se mărite.

— Ehehei ! exclamă Bill. Asta-i exact momentul în care fac eu cunoștință cu oamenii. Ce cadou de nuntă să le trimit? Crezi că le-ar place o pereche de cai de curse împăiați?

— Mai bine hai să mîncăm.

— Doamna e-ntr-adevăr lady așa și pe dincolo? mă întrebă Bill în taxi, pe cînd ne îndreptam către Ile Saint Louis.

— Da, sigur. Poți să vezi în almanahul hipic și în toate celelalte.

— Măi să fie !

Cîna am luat-o la restaurantul ținut de Madame Lecomte, tocmai în capătul insulei. Era tîcșit de americani, și a trebuit să așteptăm o vreme în picioare pînă am obținut locuri. Se găsisse cineva să-l treacă pe lista Clubului Femeilor Americane drept un local amuzant de pe *quais*-ul parizian, încă nedescoperit de americani, așa că am fost nevoiți să așteptăm trei sferturi de ceas pînă să se elibereze o masă. Bill obișnuise să ia masa acolo în 1918 și imediat după armistițiu, iar Madame Lecomte s-a arătat nespus de încîntată cu prilejul revederii.

— Da' de masă tot tu ne-a făcut rost, mormăi Bill. Totuși, e-o femeie grozavă.

Am mîncat excelent: pui fript, fasole verde, pii eu de cartofi, o salată, niște plăcintă cu mere și brînză.

— Toată lumea dă năvală la dumneavoastră, îi spuse Bill patroanei.

Madame Lecomte ridică mâinile în sus, exclamînd:

— Vai, Doamne-Dumnezeule !

— O să vă-mbogățiți.

— Sper.

După ce am băut cafeaua și am luat un *fine*, ni s-a prezentat nota, scrisă ca de obicei cu plumbul pe tăbliță — fără îndoială una dintre « specialitățile » casei — am plătit, am dat mîna cu patroana și ne-am ridicat să plecăm.

— Nu mai veniți de loc pe la noi, domnule Barnes ! îmi reproșă Madame Lecomte.

— Prea mulți compatrioți.

— Pofțiți la dejun. Nu-i așa de multă lume.

— Bine. O să vin cît mai curînd.

Am pornit domol pe sub copacii aplecați asupra fluviului pe malul dinspre Quai d'Orléans. Dincolo de apă vedeam zidurile năruite ale caselor vechi aflate în dărîmăre.

— Pe-acolo vor să taie o stradă.

— Or s-o taie, încuviință Bill.

Ne-am continuat drumul dînd ocol insulei. Fluviul era întunecat și un *bateau mouche*¹ trecu prin dreptul nostru, luminat feeric, apoi repede și tăcut se depărtă, pierind sub pod. Mai departe, în josul fluviului, Notre Dame se profila masivă pe cerul nopții. Am pornit către malul stîng al Senei trecînd peste podul de lemn de la Quai Béthune, dar ne-am oprit pe pod și ne-am uitat în josul fluviului, la Notre Dame. Și cum stăteam acolo, insula ni se arăta întunecată, casele înalte păreau zugrăvite pe cer, iar copacii se profilau ca niște umbre.

— Tare frumos mai e, spuse Bill. Doamne, mult mă bucur că m-am întors.

Ne-am sprijinit de balustrada de lemn a punții și am privit în susul fluviului, către luminile marilor poduri. Sub noi, apa era catifelată și neagră. Se prelingea fără zgomot pe lîngă picioarele punții. Un bărbat și o fată au trecut pe lîngă noi. Mergeau înlănțuiți, fiecare cu brațul petrecut pe după mijlocul celuilalt.

Am străbătut puntea și am pornit în sus pe Rue du Cardinal Lemoine. Drumul urca destul de pieptiș, dar am mers mai departe pe jos pînă la Place Contrescarpe. Lampa cu arc voltaic strălucea printre frunzele copacilor din piață, iar sub ramurile lor un autobuz S tocmai se pregătea de plecare. Acordurile muzicii năvăleau pe așa deschisă de la « Negre Joyeux ». Pe fereastra de la « Café Aux Amateurs » am zărit teigheaua prelungă acoperită cu tablă de zinc. Afară, pe terasă, beau niște muncitori. În bucătăria deschisă de la « Amateurs », o fată prăjea cartofi. Pe foc se mai afla o oală de tuci, cu mîncare gătită. Fata puneă cu polonicul mîncare în farfuria unui bătrîn, care stătea alături de ea ținînd în mînă o sticlă de vin roșu.

— Vrei să bem ceva?

— Nu, răspunse Bill. Nu mi-e sete.

Din Place Contrescarpe o luarăm către dreapta străbătînd străzi netede și înguste, străjuite pe ambele părți de înalte case bătrînești. Unele dintre ele ieșeau mult înspre stradă. Altele se trăgeau îndărăt. Ajunserăm pe Rue du Pot de Fer și mersemăm pe ea tot înainte pînă dădurăm în Rue Saint Jacques întinsă spre nord și sud; pornirăm mai departe către sud, trecînd pe lîngă Val de Grâce, ascuns dincolo de o curte vastă și de un gard de fier, pînă la Boulevard du Port Royal.

— Ce-ai de gînd să faci? l-am întrebat pe Bill. Mergem să ne întîlnim cu Brett și cu Mike?

— De ce nu?

O luarăm înainte pe Port Royal pînă la Montparnasse, apoi mai departe pe lîngă « Lilas », « Lavigne » și toate celelalte cafenele mărunte, pe lîngă « Damoy », traver-

¹ Vaporas (fr.)

sarăm strada către « Rotonde », trecînd de-a lungul luminilor și meselor de pe terasă, și ajunserăm în sfîrșit la « Select ».

Trecînd printre mese, Mike ne ieși în întîmpinare. Era bronzat și plin de sănătate.

— Hel-lo, Jake ! Hel-lo ! Hel-lo ! Ce mai faci, bătrîne ?

— Arăți grozav, Mike.

— Da ? Zău ? Mă simt într-adevăr grozav. Toată vremea am umblat pe jos, altceva n-am făcut. Am umblat de dimineața pînă seara. Și un singur păhărel pe zi, la ceai, cu maică-mea.

Bill se duse la bar. Stătea în picioare și discuta cu Brett, care ședea picior peste picior pe un scaun înalt. N-avea ciorapi.

— Mă bucur că te văd, Jake, spuse Michael. Sînt puțin cam pilit, după cum vezi. Uimitor, nu ? Mi-ai văzut nasul ?

La rădăcina nasului avea o pată de sînge închegat.

— Geamantanele unei cucoane bătrîne mi-au făcut-o, urmă Michael. M-am ridicat s-o ajut și mi-au căzut în cap.

Brett făcu semn spre el cu mîna în care ținea țigaretul și își încreți colțurile ochilor.

— O cucoană bătrînă, repetă Michael. Geamantanele ei mi-au căzut în cap.

— Ei, și-acum hai înăuntru să vorbim și cu Brett. E cineva. Ești într-adevăr o doamnă draguță, Brett. De unde te-ai învățat de pălăria aia ?

— Mi-a cumpărat-o un amic. Nu-ți place ?

— E îngrozitoare. Ia-ți și tu o pălărie ca lumea.

— Oho, avem așa de mulți bani acum, spuse Brett. Ia ascultă, l-ai cunoscut pe Bill ? Ești într-adevăr o gazdă încîntătoare, Jake.

Se întoarse către Mike.

— Dumnealui e Bill Gorton. Iar bețivul ăsta e Mike Campbell. Domnul Campbell e un falit nereabilitat.

— Așa-i că sînt ? Știi, ieri, la Londra, m-am întîlnit cu fostul meu asociat. Amicul care m-a băgat la apă.

— Ce zicea ?

— Mi-a făcut cînte. Am zis că totuși pot să beau cu el. Știi, Brett, ești o fată frumoasă. Nu găsești că-i frumoasă ?

— Frumoasă... cu nasul ăsta ?

— E un nas foarte drăguț. Haide, întoarce-l spre mine. Nu-i fată frumoasă ?

— Nu-l puteam lăsa acolo, în Scoția ?

— Știi ce zic eu, Brett ? Hai să ne culcăm devreme.

— Nu fi indecent, Michael. Nu uita că sînt și doamne aici la bar.

— Nu-i fată frumoasă ? Nu găsești, Jake ?

— E-un meci de box astă seară, spuse Bill. Ați vrea să mergem ?

— Meci de box, repetă Mike. Cine luptă ?

— Ledoux și altcineva.

— E foarte bun Ledoux, afirmă Mike. Aș vrea să-l văd, numai — făcea eforturi să se țină pe picioare — numai că nu pot. Am o întîlnire cu persoana aici de față. Știi ce, Brett, ia-ți altă pălărie.

Brett își trase mult pălăria pe o parte și ne zîmbi de sub boruri.

— Voi doi dați fuga să vedeți meciul. Eu o să am de lucru să-l duc pe domnul Campbell de-aici direct acasă.

— Nu-s beat, protestă Mike. Poate doar așa, puțin. Știi ce, Brett, ești o fetiță tare frumoasă.

— Hai, plecați la meci, spuse Brett. Domnul Campbell începe să fie greu de suportat. Ce-s accesele astea sentimentale, Michael ?

- Știi ce, ești o fetiță tare frumoasă.
- Am spus noapte bună.
- Îmi pare rău că nu pot merge și eu, se plînsese Mike.
- Brett începu să ridă. De la ușă m-am uitat îndărăt. Mike stătea cu o mîină pe bar, se aplecase spre Brett și-i spunea ceva. Brett îl privea cu totul nepăsătoare, dar colțurile ochilor îi zîmbeau. Afară, pe trotuar, am spus:
- Vrei să mergem la meci?
- Sigur că da, răspunse Bill. Numai dacă nu trebuie să mergem pe jos.
- Mike era binișor aprins după prietena lui, am spus eu în taxi.
- De, răspunse Bill. Nici nu prea ai avea motive să-l ții de rău.

CAPITOLUL 9

Meciul Ledoux — Kid Francis a avut loc în seara de 20 iunie. A fost un meci frumos. A doua zi dimineață am primit o scrisoare de la Cohn, trimisă din Hendaye. Spunea că pe acolo e foarte multă liniște și că face baie, joacă puțin golf și foarte mult bridge. Plaja de la Hendaye era superbă, dar el abia aștepta să plece la pescuit. Mă întreba cînd am de gînd să mă duc și eu acolo. Dacă aș avea bunăvoința să-i cumpăr o undiță cu două fire, are să-mi restituie banii numaidecît.

În aceeași dimineață i-am scris lui Cohn chiar de la birou și l-am anunțat că Bill și cu mine vom părăsi Parisul pe ziua de 25, dacă nu-i vom telegrafia altfel, urmînd să-l întîlnim la Bayonne, de unde puteam lua un autobuz cu care să trecem munții pînă la Pamplona. Seara, pe la șapte, am trecut pe la « Select » să-i văd pe Brett și pe Michael. Nu erau acolo, așa că am plecat la « Dingo ». l-am găsit înăuntru, la bar.

- Hello, iubitele, mă întîmpină Brett întinzîndu-mi mîina.
- Hello, Jake, spuse și Mike. Aud c-am fost beat noaptea trecută.
- Oare? Chiar să fi fost beat? rosti Brett. Urîtă treabă.
- la ascultă, urmă Mike, cînd plecați în Spania? Ați avea ceva împotrivă dacă am merge și noi?
- Ar fi grozav.
- Zău, chiar n-ați avea nimic împotrivă? Eu am mai fost la Pamplona, după cum știi. Brett arde de nerăbdare să meargă și ea. Ești sigur că n-o să vă stricăm cheful?
- Nu mai vorbi prostii.
- Și-acum mai sînt nițel cam cherchelit, doar vezi și tu. Dacă n-aș fi, nu te-aș întreba așa. Ești sigur că n-ai nimic împotrivă?
- Oh, taci din gură, Michael, interveni Brett. Cum ar putea omul să spună că are ceva împotrivă? Lasă că-l întreb eu mai tîrziu.
- Dar n-ai nimic împotrivă, nu?
- Nu-mi mai pune întrebarea asta dacă nu vrei să mă supăr. Bill și cu mine plecăm în ziua de 25, dimineață.
- Apropo, unde-i Bill? întrebă Brett.
- A plecat la Chantilly să ia masa cu niște prieteni.
- Bun băiat.
- Un băiat grozav, încuviință Mike. Zău că e.
- Nici nu-l mai ții minte, spuse Brett.
- Ba da. Mi-l amintesc perfect. Ascultă, Jake, o să venim și noi, dar în noaptea de 25. Brett nu se poate scula dimineața.
- Chiar că nu!
- Dacă ne vin banii și ești sigur că nu ai nimic împotrivă.

— Vin ei banii, nu te speria. Mă îngrijesc eu de asta.
 — Spune-mi și mie, după ce unelte de pescuit să trimit?
 — Luați două sau trei undițe cu mulinete, fire și câteva muște de momeală.
 — Eu n-am de gând să pescuiesc, interveni Brett.
 — Atuncea ia două undițe, și Bill n-o să-și mai cumpere.
 — E-n regulă, aprobă Mike. Am să-i telegrafiez patronului.
 — Nu-i așa c-o să fie splendid? întrebă Brett. Spania ! Grozav o să ne distrăm.
 — Pe 25. Când vine asta?
 — Simbătă.
 — Pînă atunci trebuie să fim gata.
 — Ia ascultați, spuse Mike. Mă duc la frizer.
 — Eu trebuie să fac baie, ne anunță Brett. Hai cu mine pe jos pînă la hotel, Jake.
 Hai, fii băiat bun.
 — Am tras la cel mai superb hotel, spuse Mike. Cred că-i mai mult bordel.
 — La sosire ne-am lăsat bagajele aici, la « Dingo », și la hotelul ăsta ne-au **întrebat** dacă vrem camera numai pentru o după-amiază. S-au arătat încîntați cînd le-am spus c-o să stăm toată noaptea.
 — Cred că-i bordel, insistă Mike. Și eu mă pricep.
 — Vai, termină o dată cu povestea asta și du-te să te tunzi.
 Mike plecă. Eu și cu Brett am rămas la bar.
 — Mai bei unul?
 — Poate.
 — Simt nevoia să mai beau unul, spuse Brett.
 Am pornit pe jos pe Rue Delambre.
 — Nu te-am mai văzut de cînd m-am întors, zise Brett.
 — Nu.
 — Cum o mai *duci*, Jake?
 — Foarte bine.
 Brett se uită la mine. Și întrebă:
 — Ia ascultă, vine și Robert Cohn în călătoria asta?
 — Da. De ce?
 — Nu crezi că are să fie cam neplăcut pentru el?
 — Pentru ce să fie neplăcut?
 — Dar cu cine crezi tu c-am fost la San Sebastian?
 — Felicitările mele !
 Ne-am continuat drumul.
 — De ce ai spus așa?
 — Nu știu. Dar ce ți-ar fi plăcut să spun?
 Ne-am continuat drumul și am dat colțul.
 — S-a purtat destul de drăguț, să știi. Doar că uneori devine cam plictisitor.
 — Da.
 — Mi-am spus că are să-i facă bine.
 — Ai putea să intri la Asistența publică.
 — Nu fi nesuferit.
 — N-am să fiu.
 — Într-adevăr n-ai știut?
 — Nu, i-am răspuns. Cred că nici nu prea m-am gîndit la asta.
 — Crezi că are să fie neplăcut pentru el?
 — Asta îl privește, am răspuns. Anunță-l că vii și tu. Poate renunța oricînd la călătorie.
 — Am să-i scriu și în felul ăsta am să-i dau posibilitatea să se retragă.

De atunci n-am mai văzut-o pe Brett pînă în noaptea zilei de 24 iunie.

— Ai vreo veste de la Cohn?

— Bineînțeles. E entuziasmat.

— Doamne sfinte !

— Și mie mi s-a părut destul de straniu.

— Zice că abia așteaptă să mă întâlnească.

— Își închipuie că vii singură?

— Nu. I-am spus că venim cu toții. Cu Michael și ceilalți.

— E un tip teribil.

— Nu-i așa?

Au rămas a doua zi să aștepte banii. Ne-am înțeles să ne întâlnim la Pamplona. Ei urmau să se ducă direct la San Sebastian și de acolo să ia trenul. Trebuia să ne întâlnim cu toții la hotelul « Montoya » din Pamplona. Dacă n-aveau să sosească pînă luni, cel mai târziu, urma ca noi să plecăm în munți, la Burguete, și să ne apucăm de pescuit. La Burguete puteam ajunge cu autobuzul. Am așternut pe hîrtie un itinerar, ca să ne poată oricînd da de urmă.

Bill și cu mine am plecat cu trenul de dimineață din Gare d'Orsay. Era o zi încîntătoare, nu prea călduroasă, și peisajul ne-a fermecat încă de la început. Ne-am dus în vagonul restaurant și am luat micul dejun. La plecare, l-am rugat pe șeful vagonului restaurant să ne dea tichete pentru prima serie la dejun.

— N-am nici un loc liber pînă la a cincea.

— Cum adică?

Știam că la trenul acela se servea numai în două serii, iar locuri libere erau din belșug pentru amîndouă.

— Toate locurile sînt rezervate, îmi răspunse șeful vagonului restaurant. O să organizăm a cincea serie pentru ora trei și jumătate.

— Se îngroașă gluma, i-am spus lui Bill.

— Dă-i zece franci.

— Uite, i-am spus șefului de vagon. Vrem să luăm masa cu prima serie.

Șeful virî banii în buzunar și ne spuse:

— Vă mulțumesc. V-aș sfătui, domnilor, să luați niște sandvișuri. Toate locurile pentru primele patru serii au fost reținute încă de la birourile societății.

— Ai să te pricopsești repede, frățioare, îi spuse Bill în englezește. Am impresia că dacă ți-am fi dat cinci franci, ne-ai fi sfătuit să sărim pe fereastră.

— *Comment?*

— Du-te dracului ! zise Bill. Fă sandvișurile și dă-ne o sticlă de vin. Spune-i așa, Jake.

— Și trimite-le în vagonul de alături, am adăugat eu, explicîndu-i unde anume aveau locurile.

În compartimentul nostru se mai aflau un bărbat cu nevasta și băiatul lor.

— Am impresia că sînteți americani. Nu-i așa? ne întrebă soțul. Vă place să călătoriți?

— La nebulie, îi răspunse Bill.

— Așa trebuie să faceți. Să călătoriți cît sînteți încă tineri. Soția mea și cu mine totdeauna am dorit să călătorim, dar a trebuit să așteptăm cam mult.

— Dacă ai fi vrut, am fi putut veni pe-aici încă de-acum zece ani, spuse nevasta. Dar toată vremea n-a știut decît una și bună: « Să vizităm mai întîi America ! » Vă pot spune că pînă acum noi am văzut destule, și de toate felurile.

— Știți, trenul ăsta e plin de americani, urmă bărbatul. Sînt șapte vagoane ticsite de americani de la Dayton, din Ohio. Au fost în pelerinaj la Roma, iar acum au plecat spre Biarritz și spre Lourdes.

— Va să zică de ăștia sînt. Pelerini. Puritani afurisiți, interveni Bill.

— Din ce parte a Statelor Unite sînteți voi, băieți?

— Kansas City, i-am răspuns eu. El e din Chicago.

— Vă duceți amîndoi la Biarritz?

— Nu. Ne ducem la pescuit, în Spania.

Știți, eu unul niciodată nu prea m-am dat în vînt după așa ceva. Totuși și acolo, de unde sîntem noi, există multă lume care se dă în vînt după pescuit. În statul Montana sînt locuri de pescuit într-adevăr grozave. M-am dus pe-acolo cu băieții, dar niciodată nu prea m-am omorît eu după fleacuri dintr-astea.

— Grozav de puțin ai pescuit în excursiile de-atunci, adăugă nevasta.

Bărbatul ne făcu cu ochiul.

— Știți cum sînt cucoanele. Dacă se întîmplă să fie și vreo butelcă de băutură sau o ladă cu bere, zic că ne paște iadul și chinurile veșnice.

— Uite cine mi-s bărbații, ni se adreseă nevasta netezindu-și fusta pe coapsele planturoase. Ca să-i fac dumnealui pe plac și fiindcă îmi plăcea să avem un pahar de bere în casă, am votat împotriva prohibiției, și-acuma auzi-l ce spune. Mare minune că izbutesc să mai găsească pe cineva cu care să se însoare.

— la ascultați, spuse Bill, știți că ceata asta de Părinți Pelerini¹ a ocupat toate locurile din vagonul restaurant pînă la ceasurile trei și jumătate după amiază?

— Cum adică? Doar nu pot face una ca asta!

— la încercați să găsiți locuri.

— Știi, dragă, s-ar părea c-am face mai bine să ne întoarcem în restaurant să mai luăm o dată micul dejun.

Femeia se ridică și își netezi îmbrăcămintea.

— Băieți, vreți să aveți grijă de lucrurile noastre? Hai să mergem, Hubert.

Cîteșitrei au plecat spre vagonul restaurant. Puțin după plecarea lor a trecut un chelner anunțînd prima serie pentru masa de prînz și pelerinii, împreună cu preoții, au început să se scurgă pe culoar. Amicul nostru și familia lui nu s-au mai întors. Un chelner a străbătut coridorul aducîndu-ne sandvișurile și o sticlă de Chablis, iar noi l-am pofțit în compartiment.

— Azi n-o să-ți mai vezi capul de-atîta treabă, i-am spus eu.

Chelnerul încuviință dînd din cap.

— Acuma încep să vină la masă, la zece jumătate.

— Noi cînd o să mîncăm?

— De! Dar eu cînd o să mîncînc?

Ne lăsă două pahare dimpreună cu sticla, iar noi i-am plătit sandvișurile și i-am dat un bacșiș.

— Am să vin să iau farfuriile, spuse chelnerul, sau le-aduceți dumneavoastră cînd veniți.

Am mîncat sandvișurile, am băut Chablisul și am admirat de la fereastră peisajul campestru. Grînele tocmai începeau să dea în pîrg și cîmpul era presărat cu maci. Vedeam pășunile strălucind de verdeață, copacii maiestuoși, și din cînd în cînd riuri și castele împrejmuite de pomi.

La Tours am coborît și am mai cumpărat o sticlă de vin, iar cînd ne-am întors în compartiment, i-am găsit pe domnul din Montana, cu nevasta și feciorul lui Hubert, așezați confortabil pe locurile lor.

— La Biarritz se poate înota cum trebuie? întrebă Hubert.

¹ Părinții Pelerini (*The Pilgrim Fathers*) sînt primii coloniști englezi care, în 1620, au coborît de pe corabia Mayflower și au întemeiat, la Plymouth, cea dintîi așezare stabilă din Noua Anglie.

— Băiatul ăsta nu-și poate găsi astîmpăr pînă nu intră în apă, observă mama. Tinerilor le e destul de greu să călătorească.

— Se poate înota de minune, i-am răspuns eu. Dar e cam primejdios cînd e marea agitată.

— Ați izbutit să mîncăți? întrebă Bill.

— Sigur că da. Ne-am așezat la masă tocmai cînd au început ceilalți să sosească, și probabil și-au zis că sîntem de-ai lor. Unul dintre chelneri le-a spus ceva pe franțuzește, iar după aceea pe trei dintre dumnealor i-au trimis îndărăt.

— Au zis că sîntem din grupul lor, asta-i sigur, spuse bărbatul. De-aici poți vedea lîmpele cît de mare e puterea bisericii catolice. Mare păcat că nu sînteți și voi catolici, băieți. Dacă ați fi fost, puteați fi siguri c-o să căpătați de mîncare.

— Eu sînt, i-am răspuns. De asta-s așa de supărat.

În cele din urmă, pe la patru și un sfert, am mîncat și noi. Către sfîrșit Bill își cam ieșise din fire. L-a oprit pe un preot care se întorcea cu un șir de pelerini și l-a apucat de-un nasture.

— Noi, protestanții, cînd o să putem mîncă, părinte?

— Nu știu nimic despre treaba asta. N-aveți tichete?

— Uite, așa îl puteți face pe om să treacă la Ku Klux Klan, spuse Bill și preotul îl privi lung.

În vagonul restaurant chelnerii serveau a cincea serie. Chelnerul care ne servea pe noi era learcă de nădușeală. Bluza albă i se făcuse roșie ca purpura la subțiori.

— Probabil că bea vin cu oala.

— Sau are maiou roșu.

— Hai să-l întrebăm.

— Lasă-l în pace. E frînt de oboșeală.

La Bordeaux trenul stătea o jumătate de oră, așa că am coborît să ne plimbăm prin gară. Nu era timp să ne ducem și prin oraș. Pe urmă am străbătut landele și am admirat apusul soarelui. Prin pădurile de pini focul mistuise poște largi, pe care puteai privi ca pe niște bulevarde către colinele împădurite de pe linia zării. Pe la șapte și jumătate am luat cina și am contemplat peisajul pe fereastra deschisă a vagonului restaurant. Era o regiune nisipoasă, acoperită de pini mărunți și buruieni. Ici și colo se arăta cîte un mic luminiș cu case pe el și doar din vreme în vreme treceau pe lîngă vreun joagăr. Se lăsase noaptea și pe fereastra deschisă simțeam pămîntul fierbinte, nisipos și întunecat, iar către ceasurile nouă am intrat în Bayonne. Ne-am luat rămas bun dînd mîna cu toți: cu bărbatul, cu nevasta și cu fiul lor Hubert. Se duceau mai departe, pînă în stația La Négresse, unde trebuiau să schimbe trenul pentru Biarritz.

— Ei, vă uez tot norocul de pe lume, spuse bărbatul.

— Aveți grijă ce faceți la luptele alea cu tauri.

— Poate ne mai întîlnim la Biarritz, zise Hubert.

Am coborît cu geamantanele și undițele împachetate, am trecut prin gara întunecată și am ieșit la lumină unde aștepta șirul de trăsuri și autobuze ale hotelurilor. Acolo l-am găsit pe Robert Cohn stînd de vorbă cu niște patroni de hoteluri. La început nu ne-a observat. Pe urmă a venit spre noi.

— Hello, Jake. Ai călătorit bine?

— Strașnic. Ți-l prezint pe Bill Gorton.

— Îmi pare bine.

— Haideți, ne invită Robert. Am oprit o trăsură.

Era cam miop. Pînă atunci nu observasem. Se uita la Bill străduindu-se să-i distingă cît mai bine trăsăturile. Era și timid.

— Mergem la hotelul meu. E bine acolo. Chiar drăguț.

Ne-am urcat în trăsură, birjarul a așezat geamantanele lângă el pe capră, s-a suit și a pocnit din bici, apoi am trecut peste podul întunecat pătrunzând în oraș.

— Mă bucur foarte mult că te cunosc, îi spuse Robert lui Bill. Jake mi-a vorbit deseori despre dumneata și ți-am citit cărțile. Mi-ai adus undiță, Jake?

Trăsura a oprit în fața hotelului, am coborît cu toții și am intrat înăuntru. Era un hotel drăguț, cei de la biroul de recepție s-au arătat foarte îndatoritori și ne-au dat fiecare cîte o cameră mică, dar plăcută.

CAPITOLUL 10

A doua zi dimineață cerul strălucea de lumină, oamenii porniseră să stropască străzile și cîteștrei am luat micul dejun la o cafenea. Bayonne e un oraș frumos. Seamănă cu un oraș spaniol foarte curat și e așezat pe malurile unui fluviu. Încă de pe atunci, deși dimineața devreme, era foarte cald pe podul de peste fluviu. Am ieșit pe pod și pe urmă ne-am plimbat prin oraș.

Nu eram de loc sigur că undițele lui Mike aveau să sosească la timp din Scoția, așa că am căutat un magazin cu articole de pescuit și, în cele din urmă, am cumpărat pentru Bill o undiță într-o prăvălie aflată deasupra unui magazin de textile. Negustorul care vindea unelte de pescuit era plecat în oraș și a trebuit să-l așteptăm pînă s-a întors. În cele din urmă tot a apărut și cu bani puțini am cumpărat o undiță foarte bună și două mincioguri.

După aceea am ieșit iarăși în stradă și am admirat catedrala. Cohn făcu o remarcă spunînd că e un foarte izbutit exemplar de ceva, dar am uitat de ce anume. Mie mi se părea o catedrală frumoasă, frumoasă și întunecată, ca bisericile spaniole. Pe urmă am plecat, trecînd pe lângă fortul cel vechi, și ne-am dus la birourile locale ale oficiului de turism, de unde ar fi trebuit să plece autobuzul. Acolo ni s-a spus însă că serviciul de autobuze nu va începe să funcționeze decît la 1 iulie. Tot la birouri am aflat cît ar trebui să plătim pentru o mașină care să ne ducă la Pamplona, așa că am închiriat una la un garaj mare de lângă Teatrul Municipal, plătiind patru sute de franci. Mașina avea să vie peste patruzeci de minute să ne ia de la hotel, așa că ne-am oprit în piață, la cafeneaua unde luasem micul dejun, și am băut o bere. Era cald, iar orașul emana o mireasmă răcoroasă, proaspătă, ca de zori de zi, și era plăcut să stai în cafenea. O briză ușoară porni să adie și simțeam limpede că aduce aer de mare. Porumbeii ciuguleau prin piață, casele aveau o culoare gălbuie, pîrjolită de soare, și tare n-aș fi vrut să plec din cafenea. Dar trebuia să ne ducem la hotel să împachetăm lucrurile și să achităm nota. Am plătit berea, ne-am cam ciondănit și cred că pînă la urmă Cohn a plătit, apoi ne-am dus la hotel. Bill și cu mine aveam de plătit doar cîte șaisprezece franci, plus zece la sută pentru serviciu, ni s-au adus bagajele jos și am rămas să-l așteptăm pe Robert Cohn. Pe cînd ședeam și așteptam, am zărit pe parchet un gîndac de bucătărie, lung de cel puțin cinci centimetri. L-am arătat lui Bill și după aceea l-am strivit cu pantoful. Am fost amîndoi de acord că probabil tocmai atunci venise din grădină. Pentru că hotelul era, într-adevăr, grozav de curat.

În cele din urmă coborî și Cohn, și ne îndreptarăm cu toții spre mașină. Era o limuzină mare, iar șoferul venise îmbrăcat într-un halat alb cu guler și manșete albastre. L-am pus să deschidă portbagajul de la spate, a băgat înăuntru toate geamantanele, apoi am pornit pe stradă în sus și am ieșit din oraș. Am trecut pe lângă cîteva grădini de toată frumusețea, am ajuns într-un loc de unde ni se înfățișa o splendidă panoramă a orașului, pe urmă am ieșit în cîmp deschis, verde și ondulat, iar șoseaua urca mereu în pantă. Am depășit o mulțime de basci care duceau din urmă boi sau

cirezi de vite, ori își mînau căruțele pe șosea, am văzut case drăguțe, cu acoperișuri joase, și toate proaspăt văruițe. În Țara Bascilor toate pămînturile par foarte mănoase și verzi, iar casele și satele — înstărite și curate. Fiecare sat are teren de pelotă și pe cîteva dintre ele copiii se jucau sub soarele fierbinte. Pe zidurile bisericilor erau inscripții care arătau că e oprit să joci pelota acolo, casele de prin sate aveau acoperișuri de țigla roșie, apoi drumul făcu un cot și porni să urce pieptiș, iar noi înaintam de zor pe-o coastă de deal avînd mai jos valea întinsă și colinele ce unduiau îndărăt pînă către mare. Marea n-o vedeam. Era prea departe. Nu zăream decît coline și iarăși coline, dar știam unde se află marea.

Trecurăm și granița spaniolă. Era acolo un pîrîiaș și un pod aruncat peste el; de-o parte stăteau carabinieri spanioli cu pălării de piele de lac ca pe vremea lui Bonaparte și carabine azvîrlite pe umeri, iar de cealaltă francezi grășani cu chipie și mustăți. Ne-au deschis doar un singur geamantan, au luat pașapoartele cu ei în pichet și le-au cercetat. De fiecare parte a frontierei se afla cîte un magazin și un han. Șoferul trebui să se ducă înăuntru, la pichet, să completeze niște hîrtii privitoare la mașină; iar în vremea asta noi am coborît și ne-am dus pînă pe marginea pîrîului să vedem dacă se arată vreun păstrăv. Bill încercă să vorbească pe spaniolește cu unul dintre carabinieri, dar fără prea mult succes. Robert Cohn arătă cu degetul către pîriu, întrebînd dacă se găsesc ceva păstrăvi, și carabinierul răspunse că da, însă nu cine știe ce.

L-am întrebat și eu dacă a pescuit vreodată, iar carabinierul mi-a răspuns că nu și nici nu-l interesează pescuitul.

Chiar atunci un bătrîn cu părul și barba pletoase și decolorate de soare, îmbrăcat în haine ce păreau croite din pînză de sac, înaintă cu pași mari pe pod. Avea în mînă un toiag înalt și în spinare purta un ied cu toate cele patru picioare legate și capul atîrnînd în jos.

Carabinierul îi făcu semn cu sabia să se întoarcă din drum. Fără să spună vreo vorbă, bătrînul făcu calea întoarsă și porni pe drumul albicios, către Spania.

— Ce-i cu bătrînul? I-am întrebat pe carabinier.

— N-are nici un fel de pașaport.

I-am oferit grănicerului o țigară. A luat-o și mi-a mulțumit.

— Și-acuma ce-o să facă?

Grănicerul scuipă în țărîină.

— Ei, o să treacă prin vad.

— Se face multă contrabandă?

— Ei, răspunse grănicerul, se mai face.

Șoferul ieși din pichet împăturindu-și hîrțiile, pe care le vîrî în buzunarul de la piept. Ne-am suit cu toții în mașină și am pornit pe drumul alb și prăfos către Spania. O vreme, peisajul rămase același ca și mai înainte; apoi, urcînd tot mereu, am ajuns pe culmea unei trecători, drumul a început să șerpuiască înainte și înapoi, și de-odată ne-am trezit cu adevărat în Spania. Apărură coame prelungi de munți cafenii, cîțiva pini risipiți ici și colo, iar în zare păduri de fag presărate pe coaste. Drumul înaintă o vreme pe culmea trecătorii, pe urmă începu să coboare și șoferul se văzu nevoit să clacsoneze, să pună frîna și să ocolească doi măgari adormiți în mijlocul șoselei. Ieșirăm dintre munții înalți, trecurăm printr-o pădure de stejar, și vite albe pășteau acolo în pădure. Ceva mai la vale dădurăm peste pajiști ierboase și ape limpezi, apoi trecurăm un rîu, străbăturăm un sat mic și posomorît, iar drumul porni iarăși pieptiș. Urcarăm într-una, mai sus, tot mai sus, pînă ajunserăm la o altă trecătoare înaltă și o străbăturăm, iar drumul porni să coboare spre dreapta, și atunci zărirăm un alt șir de munți întinși către miazăzi, cafenii și parcă rumeniți, închipuind forme ciudate.

Ceva mai târziu ieșirăm dintre munți, drumul începu să fie străjuit de arbori pe ambele laturi, dădurăm peste un riu și peste lanuri de grîne coapte, și drumul mergea tot înainte, drept și alb ca laptele, apoi urcă pe o mică înălțime, iar la dreapta văzurăm o colină cu un castel vechi împrejmuit de clădiri mai mărunte strînse în jurul său și un lan de grîne ce se întindea pînă sub ziduri, unduind în vînt. Ședeam în față, lîngă șofer, și m-am întors către ceilalți, Robert Cohn admormise, dar Bill admira priveliștea și clătina din cap. Pe urmă am străbătut o cîmpie întinsă și pe dreapta aveam un riu mare ce strălucea în soare printre șirurile de copaci de pe maluri, iar în depărtare puteam zări platoul Pamplonei săltat deasupra cîmpiei, și zidurile orașului, și marea catedrală cenușie, și linia zării frîntă de siluetele celorlalte biserici. În spatele platoului se arătau munții, și ori încotro îți îndreptai ochii, vedeai alte șiruri de munți, iar înaintea noastră drumul se prelungea alb de-a curmezișul cîmpiei către Pamplona.

În oraș am intrat pe cealaltă parte a platoului, pe drumul prăfos ce urca pieptiș printre umbrele copacilor de pe margini, apoi am ajuns pe loc în prin noul cartier al orașului ce se clădea în afara vechilor ziduri. Am trecut pe lîngă arena albă, înaltă și părănd foarte masivă în lumina soarelui, pe urmă am pătruns în piața cea mare venind de pe o stradă lăturalnică și am oprit în față la « Hotel Montoya ».

Șoferul ne-a dat o mîină de ajutor la bagaje. Copiii se strînseseră buluc să privească mașina, și piața era fierbinte, și pomii erau verzi, și steagurile fluturau, și era tare bine să pleci din bătaia soarelui și să intri la umbra arcadelor ce se întindeau de jur împrejurul pieței. Montoya s-a bucurat de venirea noastră, ne-a strîns mîinile și ne-a dat camere frumoase, cu vedere spre piață, iar pe urmă ne-am spălat, ne-am curățat și am coborît în sufragerie să luăm masa. Șoferul a rămas și el să mănînce, pe urmă i-am plătit și a plecat îndărăt la Bayonne.

La « Montoya » sînt două sufragerii. Una la etajul întîi, cu vedere spre piață. Cealaltă e jos, la demisol, sub nivelul pieței, și are o ușă care se deschide pe o străduță în dos, pe unde trec taurii cînd alegă pe străzi, dis-de-dimineață, în drum către arenă. În sufrageria de jos e totdeauna răcoare, și acolo am luat o foarte bună masă de prînz. Prima masă pe care o iau în Spania mă uluiește de fiecare dată: se servesc antreuri, un fel cu ouă, două feluri cu carne, legume, salată, desert și fructe. Ca să putem înghiți toate astea, a trebuit să le stropim cu vin din belșug. Robert Cohn încercă să spună că nu mai vrea și al doilea fel cu carne, dar cum nu ne-am grăbit să traducem ce spunea, chelnerița l-a înlocuit cu niște friptură rece, după cîte îmi amintesc. Cohn se arătase cam nervos, încă de cînd ne întîlnisem la Bayonne. Nu știa dacă noi aflaserăm că Brett fusese cu el la San Sebastian, iar din pricina asta se simțea oarecum stînjenit.

— Știi, i-am spus, Brett și cu Mike trebuie să sosească la noapte.

— Nu sînt sigur că au să vină, răspunse Cohn.

— De ce să nu vină? întrebă Bill. Sigur că vin.

— Aștia totdeauna întîrzie, l-am lămurit eu.

— Ba mai degrabă cred că n-au să vină de loc, insistă Cohn.

Vorbele astea le rosti cu un aer de superioritate atotștiutoare, ceea ce ne cam enervă pe amîndoi.

— Pun rămășag pe cînzeci de pesetas că la noapte sînt aici, îl provocă Bill. Totdeauna pune rămășaguri la furie și așa se face că, de obicei, pariază prostește.

— Mă prind, răspunse Cohn. Bine. Ești martor, Jake. Cîncizeci de pesetas.

— N-am nevoie de martori, spuse Bill.

Mi-am dat seama că e furios și am încercat să-l domolesc zicînd:

— Că au să vină e lucru sigur. Dar poate că nu chiar la noapte.

— Vrei să retragi pariul? întrebă Cohn.

— Nu. De ce să-l retrag? Să zicem o sută, dacă vrei.
— În regulă. S-a făcut.
— V-ajunge, am intervenit. Altminteri ar trebui să Țineți un registru și să mi-dați mie în grijă.
— Mă declar mulțumit, afirmă Cohn. Și zîmbi. În orice caz, probabil c-o să-mi iei banii îndărăt la bridge.
— Încă nu i-ai cîștigat, observă Bill.
Ieșirăm afară să ne plimbăm pe sub arcade pînă la «Café Iruna» și să bem o cafea. Cohn ne anunță că se duce să se radă.
— Ce crezi, mă întrebă Bill, am vreo șansă să cîștig pariul?
— Cam slabă șansă. Aștia, de cînd sînt n-au sosit undeva la timp. Dacă nu le vin banii, nu văd cum ar putea să sosească la noapte.
— Mi-a părut rău de cum am deschis gura. Dar trebuia să-l provoc. E băiat bun, după părerea mea, dar de ce și-o fi dînd mereu aerele astea de atotștiutor? Mike și Brett s-au înțeles cu noi să vină și să ne întîlnim aici.

Atunci l-am zărit pe Cohn apropiindu-se de-a curmezișul străzii.

— Uite-l că vine.

— Bine, dar nu-l mai lăsa să-și dea aere și să facă pe nebulun.

— E închis la bărbier, ne vesti Cohn. Abia la patru deschide.

La «Iruna» ne-am băut cafeaua în rîcoarea de sub arcadă, răsturnați în confortabile fotolii de răchită și privind piața cea mare. După o vreme Bill plecă să scrie niște scrisori și Cohn se duse la bărbier. Era tot închis, așa că hotărî să se ducă la hotel și să facă o baie, iar eu am rămas acolo, în fața cafenelei, și pe urmă am plecat să mă plimb prin oraș. Era grozav de cald, dar am avut grijă să merg numai pe partea umbrită a străzilor, am trecut prin piața comercială și m-am bucurat nespus să revăd orașul. Am trecut pe la *Ayuntamiento*¹ și acolo l-am găsit pe domnul cel bătrîn care făcea abonamente la luptele de tauri și îmi rezerva locuri în fiece an, am văzut că primise banii trimiși de mine de la Paris, mi-am reînnoit abonamentul și astfel totul s-a aranjat. Bătrînul avea slujbă de arhivar și toate arhivele orașului se aflau în biroul său. Dar asta n-are nici o legătură cu povestea noastră. În orice caz, biroul lui avea o ușă capitonată cu postav verde și o altă ușă înaltă, de lemn, iar la plecare l-am lăsat așezat la masă, printre dosarele ce acopereau toți pereții, am închis amîndouă ușile, și pe cînd ieșeam din clădire ca să dau în stradă, portarul m-a oprit să-mi perie hainele.

— După cît se vede ați călătorit cu mașina, spuse portarul.

Spatele gulerului și partea de sus a umerilor erau cenușii din pricina prafului.

— Tocmai de la Bayonne.

— Măi, măi, măi, exclamă portarul. Am știut c-ați mers cu mașina după felul cum stătea praful pe haină.

Așa că i-am dat două monezi de aramă.

Am zărit catedrala în capătul străzii și m-am îndreptat spre ea. Prima dată cînd o văzusem mi se păruse că fațada e urîdă, dar acum mi-a plăcut. Am intrat înăuntru. Înăuntru era întuneric și sumbru, coloanele păreau nesfîrșit de înalte, oamenii stăteau cufundați în rugăciune, și mirosea a tămîie, iar pe laturi se aflau cîteva ferestre minunate. Am îngenunchiat și am început să mă rog și m-am rugat pentru toți cei către care mi se îndreptau gîndurile, Brett și Mike și Bill și Robert Cohn, și eu însumi, și toți cei ce luptau cu taurii, în parte pentru fiecare dintre cei ce-mi plăcuseră mai mult, iar pentru ceilalți laolaltă, apoi din nou pentru mine însumi, și în vreme ce mă rugam pentru mine însumi,

¹ Primăria.

mi-am dat seama că mă cuprinde somnul, așa că am pornit să mă rog ca lupta cu taurii să fie izbutită și fiesta să aibă mare succes și să ne meargă bine la pescuit. Nu mai știam pentru ce să mă mai rog, și atunci mi-a venit în gând că ar fi bine să am ceva bani, așa încît m-am rugat să cîștig bani cît mai mulți, apoi m-am gîndit cum aș putea face să-i cîștig, iar gîndul la cîștig mi l-a reamintit pe conte și am început să mă întreb unde s-o fi aflînd acum, și îmi părea rău că nu-l mai văzusem din acea noapte petrecută în Montmartre, și-mi aminteam de ceva hazliu ce-mi spusese Brett despre el, iar cum ședeam așa, în genunchi, mereu cu fruntea sprijinită de lemnul băncii din fața mea, conștient că mă rog, și parcă mă simțeam puțin rușinat și îmi părea rău că sînt un catolic așa de prăpădit, dar totodată știam că în privința asta nu aveam nimic de făcut, cel puțin încă o vreme sau poate că niciodată, însă, oricum, catolicismul e o religie mare și nu doream decît să pot fi credincios și poate că rîndul viitor aveam să fiu; după o vreme eram afară, în arșița soarelui, pe treptele catedralei, cu degetul mare și arătătorul mîinii drepte încă umede și le simțeam cum se zvîntă la soare. Lumina soarelui era fierbinte și orbitoare; am trecut pe lîngă niște clădiri și am pornit pe străzi lăturalnice înspre hotel.

În seara aceea la cină, văzurăm că Robert Cohn se îmbăiașe, se bărbierise, se tunsese, își făcuse o frecție și își dăduse cu ceva pe păr, ca să stea lins. Era nervos și n-am mișcat nici măcar un deget ca să-l potolesc. Trenul de la San Sebastian sosea la nouă și, dacă Brett și Mike aveau să sosească, trebuiau să se afle în el. La nouă fără douăzeci nu ne aflam încă nici la jumătatea mesei. Robert Cohn se sculă de la masă și ne spuse că pleacă la gară. Doar ca să-l scot din sărîte, l-am anunțat că am să mă duc și eu cu el. Bill zise însă că în ceea ce-l privește, ar trebui să fie nebun să-și lase masa neterminată. Atunci i-am spus că ne întoarcem repede.

Pînă la gară ne-am dus pe jos. Nervozitatea lui Cohn îmi făcea plăcere. Speram că Brett e în tren. La gară aflară că trenul avea întîrziere, ne așezară pe un cărucior de bagaje și rămaserăm să așteptăm în întuneric. În viața civilă nu mai văzusem niciodată un om atît de nervos ca Robert Cohn în clipele acelea — nici atît de nerăbdător. Și mă bucuram. Era ceva josnic, dar chiar mă simțeam josnic. Cohn avea darul extraordinar de a stîrni tot ce-i mai urît în fiecare.

După o vreme auzirăm șuieratul locomotivei venind de departe, de pe cea-laltă latură a platoului, apoi văzurăm luminile urcînd coasta. Intrară în gară și ne oprirăm laolaltă cu mulțimea, chiar dincolo de ușă, pe urmă trenul sosi și opri la peron și toată lumea începu să dea năvală pe ușă.

Nu erau printre cei sosiți. Așteptară pînă ieșiră toți călătorii, urcîndu-se apoi în autobuse sau în trăsuri, ori pornind pe jos prin întuneric, însoțiți de prieteni sau rude, către oraș.

— Știam eu că n-au să vină, spuse Robert în vreme ce făceam cale întoarsă spre hotel.

— Eu credeam că s-ar putea să vină, i-am răspuns.

Cînd am ajuns, Bill mîncă fructe și tocmai terminase o sticlă de vin.

— N-au venit, așa-i?

— Nu.

— Te deranjează dacă îți dau cei o sută de pesetas mîine dimineață, Cohn? întrebă Bill. Pînă acum încă n-am schimbat aici nici un ban.

— Ei, fă-o uitată, zise Robert Cohn. Hai să pariem pe altceva. Vrei să pariem pe luptele cu tauri?

— N-ai decît, răspunse Bill, dar nu-i neapărat nevoie.

— Ar fi ca și cum ai paria pe război, am intervenit eu. Nu trebuie să ai nici un fel de interes economic.

— Ard de nerăbdare să le văd, spuse Robert.

Montoya veni pînă la masa noastră. Avea în mînă o telegramă. Mi-o întinse mie.

— Pentru dumneavoastră.

— În telegramă scria: « Oprit noaptea San Sebastian ».

— De la ei, am anunțat. Și am vîrît-o în buzunar. În mod obișnuit le-aș fi dat-o și lor.

— S-au oprit la San Sebastian, am adăugat. Îți trimit salutări.

Ce anume impuls mă îndemna să-l ațîț în felul ăsta, nu știu. Ba bineînțeles că știu. Eram orbit, mistuit de gelozie din pricina celor petrecute între ei. Faptul că mi se părea ceva firesc nu schimba nimic. Sigur că-l uram. Nu cred că-l urisem vreodată cu adevărat, pînă nu-și afișase aerul acela de superioritate în timpul prînzului — atunci și în clipa cînd am văzut cum se ferechzuse la bărbier. Așa că am vîrît telegrama în buzunar. De altminteri, mie îmi era adresată. Și am spus:

— Bine. Am putea să plecăm mîine la prînz cu autobuzul de Burguete. N-au decît să vină după noi, dacă sosesc mîine seară.

Nu erau decît două trenuri de la San Sebastian, unul dimineața devreme și cel pe care îl așteptasem la gară.

— Mi se pare o idee bună, zise Cohn.

— Cu cît ajungem mai curînd la rîu, cu-atît mai bine.

— Mie mi-e absolut indiferent cînd plecăm, declară Bill. Cu cît mai repede cu-atît mai bine.

Am mai zăbovit un timp la « Iruna » să ne bem cafeaua, am făcut împreună o mică plimbare pînă la arenă, pe urmă am pornit peste cîmp și pe sub copacii de pe marginea malului prăpăstios, ne-am uitat în jos către rîul ascuns în întuneric, iar eu m-am întors devreme la hotel. Bill și Cohn au mai rămas încă multă vreme la cafenea, așa cred, fiindcă am adormit înainte de venirea lor.

Dimineața am cumpărat trei bilete pentru autobuzul de Burguete. După orar, trebuia să plecăm la două. Mai devreme n-aveam cu ce. Stăteam la « Iruna » și citeam ziarele cînd l-am văzut pe Robert Cohn traversînd piața. Veni drept la masa mea și se așază într-un fotoliu de răchită.

— Plăcută mai e cafeneaua asta, spuse Robert. Ai petrecut cu bine noaptea, Jake?

— Am dormit ca butucul.

— Eu n-am dormit prea bine. De altminteri am stat cu Bill pînă tîrziu.

— Unde ați fost?

— Aici. Și după ce-au închis, ne-am dus la cafeneaua cealaltă. Bătrînul de acolo vorbește nemțește și englezește.

— La « Café Suizo ».

— Acolo. Bătrînul pare un om tare simpatic. Cred că « Suizo » e-o cafenea mai bună decît asta.

— Ziuva nu-i chiar așa de bună. am spus eu. E prea cald. A, să nu uit, am luat bilete la autobuz.

— Eu nu merg azi. Vă duceți voi înainte, tu și cu Bill.

— Dar ți-am luat bilet.

— Dă-l încoace. Mă duc să iau banii îndărăt.

— Costă cinci pesetas.

Robert Cohn scoase o monedă de argint de cinci pesetas și mi-o întinse, spunînd:

— Trebuie să rămîn. Înțelegi, mi-e teamă să nu se fi ivit cine știe ce neînțelegere.

— Cum așa? S-ar putea să nu vină încă trei sau patru zile, dacă se apucă de petreceri la San Sebastian.

— Tocmai despre asta e vorba, spuse Robert. Mă gîndesc că poate se așteptau să mă găsească la San Sebastian, și de aceea s-au oprit acolo.

— Ce te face să crezi așa ceva?

— Păi... l-am scris lui Brett și i-am sugerat ideea...

— Atunci de ce dracu n-ai rămas acolo să-i aștepti?...

Doar am început fraza și m-am oprit. Mi se părea că ideea s-ar fi putut ivi singură în mintea lui Cohn, dar nu cred să se fi ivit vreodată.

Acum începuse să arboreze un aer confidențial și îi făcea plăcere să poată vorbi, lăsînd să se înțeleagă că și eu știu despre anumite legături dintre el și Brett.

— Bine, atunci Bill și cu mine plecăm îndată după prînz.

— Îmi pare rău că nu pot merge. Toată iarna am așteptat să pot pleca la pescuitul ăsta. Devenise sentimental. Dar sînt nevoit să rămîn. N-am încotro. De îndată ce-or să sosească, îi aduc direct acolo.

— Hai să-l căutăm pe Bill.

— Eu aș vrea să mă duc pînă la bărbier.

— Ne vedem la prînz.

Pe Bill l-am găsit la el în cameră. Se bărbierea.

— Oho, da, mi-a istorisit azi-noapte toată povestea, îmi spuse Bill. Dacă ai un secret și vrei să-l știe toată lumea, lui să i-l spui. Zicea că a avut întîlnire cu Brett la San Sebastian.

— Mincinosul dracului!

— Ei, potolește-te! exclamă Bill. Nu te înfuria. Nu te înfuria chiar în etapa asta a excursiei. Da' ia spune, cum dracu s-a făcut de l-ai cunoscut pe tipul ăsta?

— Nu-mi mai scoate și tu ochii.

Pe jumătate bărbierit, Bill întoarse capul și se uită la mine, apoi continuă să vorbească spre oglindă, în timp ce se săpunea:

— Nu l-ai trimis tu la mine la New York, iarna trecută, cu o scrisoare? Mulțumesc lui Dumnezeu că îmi place să călătoresc. Dar nu mai aveai cumva și alți prieteni evrei să-i cari încoace?

Își frecă bărbia cu degetul mare, se uită la el, apoi începu iar să se scarpine.

— Ai și tu cîțiva care-s niște băieți excelenți.

— Ei, sigur. Am și eu cîțiva. Dar nu de teapa acestui Robert Cohn. Partea hazlie e că pare destul de drăguț. Îmi place. Dar zău că-i îngrozitor.

— Poate să fie și teribil de drăguț,

— Știu. Asta-i partea cumplită.

Am izbucnit în rîs.

— Da. N-ai decît să rîzi, zise Bill. Numai că tu n-ai stat aseară cu el pînă la două noaptea.

— A fost chiar așa de nesuferit?

— Insuportabil. Ce-i toată povestea asta despre el și Brett, la urma urmei? A fost vreodată ceva între el și Brett?

Își înălță bărbia și și-o împinse într-o parte și în cealaltă.

— Sigur. S-a dus cu el la San Sebastian.

— Ce prostie boacănă! Și de ce a făcut-o?

— Vroia să plece din Paris și nu-i în stare să se ducă nicăieri singură. Zicea că după cîte crede ea, are să-i facă bine lui Cohn.

— De câte prostii gogonate sînt oamenii în stare ! De ce n-a plecat cu cineva de seama ei? Sau cu tine? — apoi bolborosi repede — ori cu mine? De ce nu cu mine? Își cercetă atent fața în oglindă și puse cîte un strat gros de săpun pe fiecare obraz. Uite ce mutră simpatică. O mutră alături de care orice femeie se poate simți în siguranță.

— Nu ți-o văzuse încă.

— Ar fi trebuit s-o vadă. Toate femeile ar trebui s-o vadă. O mutră care ar trebui zugrăvită pe toate panourile din țară. Fiecărei femei ar trebui să i se înmîneze cîte o copie în clipa cînd pleacă din fața altarului. Mamele ar trebui să le povestească fetelor despre mutra asta. Ascultă fiule — și întinse briciul spre mine — ia mutra asta, du-te cu ea în lume și răspîndește-o pretutindeni.

Se aplecă deasupra lighenașului, își spală obrazul cu apă rece, se frecă cu alcool și pe urmă se examinează cu multă atenție în oglindă, întinzîndu-și lungă-i buză de sus și exclamînd :

— Doamne sfinte ! Ce mutră îngrozitoare !

Iarăși se uită în oglindă, și continuă :

— Iar în ce-l privește pe Robert Cohn ăsta, îmi face greață, și poate să se ducă dracului. Mă bucur al naibii că rămîne aici, și nu vine cu noi la pescuit.

— Ai dreptate.

— Mergem la pescuit păstrăvi. Mergem să pescuim păstrăvi în rîul Irati, iar acum la prînz o să ne pilim cu vinul țării ăsteia și pe urmă pornim într-o grozavă călătorie cu autobuzul.

— Haide. Hai să ne ducem la « Iruña » și pe urmă să ne vedem de drum, i-am răspuns eu.

În românește de D. MAZILU

(Continuare în numărul viitor)

DAVIS ALFARO SIQUEIROS : Detaliu din panoul *Greva din Cananea* ►
D.A. SIQUEIROS : *Portretul lui Porfirio Diaz înconjurat de « Științifici »* ►►

Convorbire cu Siqueiros

Muralismul mexican rămâne indubitabil — dincolo de orice curente și mode — unul din momentele majore ale artei contemporane. Criticați vehement, declarați dușmani ai «frumosului», luptînd efectiv pe baricade și pentru convingerile lor politice, și pentru concepția lor despre artă, exponenții acestei mișcări au ieșit triumfători, împotriva tuturor adversităților, fixînd, pe cele mai de seamă edificii publice ale Mexicului, semnele pasiunii lor revoluționare, convertind în artă de o mare expresivitate și forță sentimentele moderne și tradițiile străvechi, istoria și actualitatea, făurindu-și pentru aceasta un limbaj propriu în care spiritul culturilor locale și prehispanice fuzionează cu cele mai noi achiziții ale artei acestui secol.

Trebuie să vizitezi muzeul Anahuacalli, organizat în orașul Mexico de poetul Carlos Pellicer în amintirea marelui său prieten Diego Rivera, cu prețioasele colecții de ceramică ale artistului, cu sălile păstrate așa cum le-a rinduit Rivera însuși — care evocă ritualuri mexicane ae vieții și ale morții — pentru a înțelege cît de adînc înrădăcinată este arta murală a acestui pictor, savantă și totuși simplă și plină de căldură, întemeiată pînă în cele mai mici detalii pe o investigare aproape erudită a istoriei și culturii popoarelor Mexicului.

Nu poți pătrunde în zonele mai adînci ale artei mexicane contemporane fără să contempli la Escuela Preparatoria sau la Hospital de Jesús operele lui José Clemente Orozco, de o intensitate a emoției și de un patetism al expresiei, de un dramatism al opoziției — ridicată la valoare metafizică — dintre lumină și umbră, care le situează printre cele mai radical expresioniste produse ale artei mexicane.

Mai directe și încă mai edificatoare au fost însă impresiile pe care le-a lăsat vizita făcută la Cuernavaca, la atelierul lui David Alfaro Siqueiros. Îi văzusem, la Muzeul Național de istorie, ultimă sa lucrare, ansamblul închinat revoluției mexicane din 1906—1913, pe care l-a încheiat după eliberarea dintr-o îndelungată și nedreaptă detenție. Mi-l explicase, cu entuziasm și luciditate, unul dintre cei mai devotați colaboratori tineri ai maestrului, pictorul Mario Orozco Rivera.

Omul Siqueiros pe care l-am cunoscut e cu adevărat pe măsura operei sale — un mare temperament și o mare conștiință. În vastul atelier de la Cuernavaca, conduce lucrările pentru un nou ansamblu de picturi murale care vor evoca — în auditoriul unui hotel din orașul Mexico — pe o suprafață de aproape 5000 metri pătrați, istoria mersului înainte al omenirii. Atelierul său, în care se execută întreaga lucrare, este o mică uzină, departe de calmul și intimitatea unui atelier obișnuit de artist din zilele noastre. Aproape douăzeci de pictori și sculptori — mexicani, sudamericani, francezi, canadieni, japonezi — lucrează aici, împreună cu chimiști și alți muncitori calificați, într-o atmosferă de solidaritate activă, investigînd în comun asupra tehnicilor, materialelor și procedeelor, învățînd permanent unii de la alții, încrucîșîndu-și părerile, de multe ori contradictorii. În loc de solilocviu, un permanent dialog. Un atelier de Renaștere, cum spunea unul din discipolii lui Siqueiros ? Poate, ca spirit ;

un atelier în orice caz foarte modern, prin tot ceea ce tehnica și optica epocii noastre adaugă străvechilor meșteșuguri ale desenului, picturii și sculpturii.

L-am ascultat pe Siqueiros recapitulînd, în acest cadru, etapele vieții sale de luptă împotriva a tot ce era stagnant, retrograd, fără perspectivă în artă ca și în viață. O luptă care a început în 1911, cu participarea sa la greva studenților de la Belle Arte, condusă de Dr. Atl și pe care Siqueiros a dus-o de atunci fără întrerupere pe toate fronturile — artistic, social, politic — necruțîndu-și forțele și neocolind riscurile. O luptă în care i s-au revelat nu numai trecutul arheologic și folclorul, ci și sufletul poporului său, al muncitorilor și țăranilor alături de care a combătut ani în șir în detașamentele revoluției mexicane.

Nu m-a mirat de aceea vehemența cu care Siqueiros susține prioritatea artei murale — prin excelență umanistă — asupra artei de șevalet, teoretizînd aproape polemic diferența totală care ar exista între ele. Prolific și valoros pictor de șevalet el însuși, Siqueiros își consideră totuși minoră această parte a operei lui, mai mult un mijloc prin care reușește să obțină, profitînd și de snobismul colecționarilor, mijloacele materiale necesare organizării și desfășurării activității sale de pictor muralist. A fost, la Paris, prieten cu Léger, Lurçat, Kandinsky. Dar n-are o părere deloc bună despre foarte mulți din pictorii pe care i-a cunoscut. Le reproșează vanitatea, lipsa de contact real cu publicul, faptul că nu-și cunosc țara și-i disprețuiesc foarte adesea trecutul artistic. « A-i readuce pe artiști la marile probleme ale artei, a alimenta aspirația spre măreție, a concentra atenția asupra esențialului și nu asupra accesoriilor, a reafirma importanța subiectului, căruia trebuie să i se subordoneze mijloacele de expresie », sînt obiective și principii pe care le proclamă, împreună cu Siqueiros, întreaga mișcare muralistă mexicană. O mișcare de o modernitate indiscutabilă, dar care nu sacrifică vizualului pur straturile mai adînci ale umanului și problemele mai vaste ale societății, ale investigării realului. Ale unei investigații, cum spunea Siqueiros, mereu reînnoite, care este la antipodul rutinei, al imitației, al artificiei. « Cea mai rea formă de realism — continua el — este repetarea aidoma a formelor trecutului. Artă de astăzi nu poate fi decît creație, dinamică, anti-birocratică. Ea trebuie să fie și poate fi mereu mai profundă, mai bogată în concepția despre materia picturală, despre spații, mai vie și mai elocventă. Ar fi absurd să credem că elocvența realistă a fost epuizată de marii maeștri ai trecutului, după cum ar fi absurd să credem că uneltele și materialele descoperite acum sute și mii de ani ar fi ultimul cuvînt al tehnicii ».

Rar am auzit o mai vehementă condamnare a formelor rutiniere, a stilurilor învechite, desuete, a virtuozității pur tehnice care degenerază în pur artizanat, a speculațiilor formale în domeniul arheologismului și folclorului indigen.

Întreaga muncă artistică a lui Siqueiros ilustrează această fugă hotărîtă de inerție, efortul permanent de autodepășire. Căutări în domeniul perspectivei, soldate cu remarcabile succese în accentuarea — prin așa-numita perspectivă poliangulară — a mișcării, a dinamismului în care Siqueiros vede una din caracteristicile principale ale artei și epocii noastre ; căutări în domeniul compoziției, integrată în arhitectură, dar nu subordonată întru totul acesteia, ci creîndu-și, prin curburi, linii de forță și distorsiuni controlate, un spațiu propriu pentru un privitor în mișcare, cum este privitorul picturii murale ; căutări, în sfîrșit, în domeniul materialelor — de la rășinele sintetice la cimentul policromat —, toate pentru a imprima marilor volume în spațiu, care impresionează în pictura sa, o mereu sporită elocvență și dinamică inter.

Sînt, doar enunțate, cîteva din sursele vitalității și autenticității a muralismului mexican. Adînc împlîntat în solul țării sale, el reprezintă, pe p'aul artei universale, una din cele mai generoase expresii ale spiritului revoluționar al epocii noastre.

Corectura: LIDA IGIROȘIANU

Tiparul executat la Întreprinderea Poligrafică «Arta Grafică»

<https://biblioteca-digitala.ro>

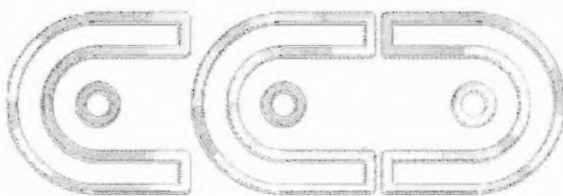
PREZENTAREA TEHNICĂ:
S. CIUBOTARU

Secolul 20

REDACȚIA: CALEA VIC-
TORIEI, 115. TEL. 16.79.22
ADMINISTRAȚIA: ȘOSEAUA
KISELEFF, 10 - TEL. 16.33.99
BUCUREȘTI

Lei 10

43 804

Scanare și prelucrare digitală

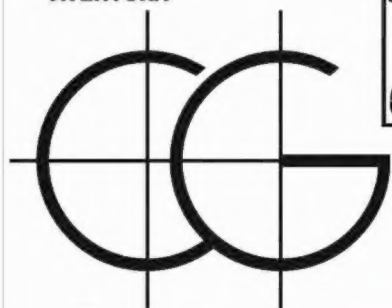
de

Anonim

și

CAT Graur

Antwerpen

2026

